

คุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของเรือนพื้นถิ่นไทดำ อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี

โดย
นายปิยะ ไล่หลักพาล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

คุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของเรือนพื้นถิ่นไทดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

โดย

นายปิยะ ไล่หลักพาล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE CHANGING OF VALUE AND MEANING IN TAI DAM VERNACULAR HOUSES,
KHAO YOI DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE**

By

Mr. Piya Laihlikphan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in Curriculum and Supervision

Department of Architecture

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2011

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าและความหมาย
ที่เปลี่ยนแปลงไปของเรือนพื้นถิ่นไทดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ” เสนอโดย
นายปิยะ ไส้หลักพล เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ต้นข้าว ปาณินท์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ เกียรติคุณอรศิริ ปาณินท์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ต้นข้าว ปาณินท์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง)

...../...../.....

50057207: สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น / ความเปลี่ยนแปลง / เรือน / ไทดำ / เพชรบุรี

ปิยะ ไส้เหล็กพาล: คุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของเรือนพื้นถิ่นไทดำ
อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รศ.ดร.ต้นข้าว ปาณินท์ และ รศ. ดร.
วีระ อินพันทัง. 206 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นไทดำในจังหวัด
เพชรบุรี ทั้งในทางกายภาพของเรือน และการให้คุณค่าและความหมายอันเป็นนามธรรมกับพื้นที่
ของเรือน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตจากสังคมและวัฒนธรรมชนบทไปสู่สังคม
และวัฒนธรรมเมือง โดยกรอบการศึกษาอยู่ในพื้นที่บ้านไค หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอเขาชัย
จังหวัดเพชรบุรี

ผลการศึกษาพบว่า เรือนพื้นถิ่นของชาวไทดำซึ่งอพยพมาจากสิบสองจุไทยมาอยู่ที่
เพชรบุรีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อันเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับถิ่นที่อยู่ สภาพภูมิ
ประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรท้องถิ่น และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลง
รูปทรงและผังของเรือนหลังทรงกระดองเต้าไปตามอิทธิพลของสถาปัตยกรรมของชาวไทย โดย
หันไปใช้หลังคาทรงไทย ทรงมณฑิลา และหลังคาหน้าจั่วแทน แต่ก็ยังคงรักษาพื้นที่ใช้งานที่
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการนับถือผี ไม่ว่าจะเป็นกะล่อหองหรือห้องผีซึ่งเป็นที่สุดของผีและเป็น
สถานที่เช่นไหว้ผี โดยสัมพันธ์กับที่นอนของเจ้าของเรือนซึ่งเป็นผู้สืบต่อผี และห้องกลางเรือนซึ่งมี
ลักษณะเป็นโถงโล่งใช้เป็นสถานที่จัดพิธีกรรมต่างๆกวนการเช่นผีที่จะทำในกะล่อหองเท่านั้น
ถึงแม้ว่าชาวไทดำจะรับพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตนานมาแล้วก็ตามแต่ก็เป็นการนับ
ถือทั้งศาสนาพุทธและผีควบคู่กันไปโดยไม่ก้าวก่ายกัน

ในส่วนขององค์ประกอบของเรือนก็มีการปรับตัวไปตามวิถีชีวิตที่กำลังเปลี่ยนจาก
สังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม เล้าข้าวซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมของชาวนามีการใช้งาน
ลดลงไปเพราะการเปลี่ยนแปลงการทำนา จนถึงกับเลิกใช้ไปในรายที่เลิกอาชีพทำนา และการใช้
ชีวิตในเรือนก็ต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ทำให้ต้องขยายพื้นที่ในเรือนเพิ่มขึ้นถึงแม้ว่าผู้อยู่
อาศัยจะลดลงจากในอดีตมาก

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1..... 2.....

50057207: MAJOR: VERNACULAR ARCHITECTURE

KEYWORD: VERNACULAR ARCHITECTURE / CHANGING / HOUSE / TAI DAM /
PETCHABURI

PIYA LAIHLIKPHAN: THE CHANGING OF VALUE AND MEANING IN TAI
DAM VERNACULAR HOUSES, KHAO YOI DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE.
THESIS ADVISORS : ASSOC. PROF. TONKAO PANIN, Ph.D., AND ASSOC. PROF.
VEERA INPANTANG, Ph.D. 206 pp.

The purpose of this study aimed to research on the developments of Thai Dam vernacular houses in Petchaburi Province. The study concentrated on the architectural characteristic and the meaning of spaces in the houses, which related to the changing of the local life. The study focused on the area of Ban Tai (Moo 5) at Khao Yoi Sub – district in Khao Yoi District, Petchaburi Province.

This study found that the changing of Tai Dam vernacular houses have affected from settlement, geography, climate, natural resources, and lifestyle in modern world. The Turtoise shaped roof style transformed to a roof in Thai traditional style, gablet and gable roof. Meanwhile they continually preserved areas that related to the spiritual cult both spirit room that related to the house owner's sleeping place and Hong Klang Ruen. Even though Tai Dam people in Thailand accepted both Buddhism and spiritual cult.

The conversion of life from Agricultural society to Industrial society influenced some functions in the house. Because of the changing in rice farming process, the farmers' architecture such as rice granaries are less usage or no longer usage. The present day lifestyle of Tai Dam peoples need more privacy. They expand spaces and increased bedrooms in the house even though less family members than the pass.

Department of Architecture Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's signature

Thesis Advisors' signsture 1..... 2.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยควรกรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร.วิระ อินพันทัง และรองศาสตราจารย์ ดร.ต้นข้าว ปาณินท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำและความช่วยเหลืออันมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งอาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการส่งบทความเข้าร่วมการประชุมวิชาการ และศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ นาย สงวน สมรมิตร, นาย อนันต์ ต่วนศิริ, นางนงเยาว์ ต่วนศิริ, นายกิตติภูมิ แห่งหน, นาง จำปี ยอดหอม, นางสาว บังอร ยอดหอม, นาง เมีย อาจเอื้อม, นาง นุชนาถ อาจเอื้อม, นางใบ ใฝ่มั่น, นาง ลำไย ใฝ่มั่น, นางบุญ ยอดแก้ว, นาย นวกร ยอดแก้ว และนาง ภาณี แห่งหน เจ้าของและผู้ดูแลเรือนในกรณีศึกษา ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเรือน เก็บข้อมูล และสัมภาษณ์ รวมทั้งนายบุญเหลือ แสร์ชล ผู้ดูแลเลื้อบ้านของบ้านเจียงแกวน และนาย คุณ สวนมา ผู้ช่วยหมอเสน ที่ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลอันมีคุณค่า ส่งผลให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้กับพระคุณของ บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทุกๆท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ขอบเขตการศึกษา	4
ขั้นตอนการศึกษา	4
วิธีการศึกษา	5
แหล่งข้อมูล	6
อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า	6
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยดำในประเทศไทย	7
โครงสร้างทางสังคม	12
ระบบเครือญาติและครอบครัวของชาวไทยดำ	15
ภาษา	17
การแต่งกาย	18
แบบแผนการดำเนินชีวิต	23
ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทยดำ	25
ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยดำ	26
พิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยดำ	30
พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ	38
ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวัฏจักรชีวิต	39
ถิ่นฐานและบ้านเรือนของชาวไทยดำในเวียดนาม	48
ถิ่นฐานและบ้านเรือนของชาวไทยดำในประเทศไทย	64

บทที่	หน้า
3 พื้นที่ที่ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม และกรณีศึกษา.....	76
เกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาและสำรวจ.....	76
กรอบแนวคิดในการศึกษาและสำรวจ	76
สภาพกายภาพและองค์ประกอบของพื้นที่ศึกษา	76
กรณีศึกษา	86
กรณีศึกษาที่ 1	86
กรณีศึกษาที่ 2	97
กรณีศึกษาที่ 3	108
กรณีศึกษาที่ 4	119
กรณีศึกษาที่ 5	131
กรณีศึกษาที่ 6	140
กรณีศึกษาที่ 7	146
กรณีศึกษาที่ 8	156
4 บทวิเคราะห์	164
การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและองค์ประกอบของหมู่บ้านไทด้า	164
การเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณเรือนไทด้า	170
ผังเรือนและการใช้พื้นที่ภายในเรือนไทด้า.....	178
พัฒนาการของรูปทรงของเรือนไทด้า	191
คุณค่าและความหมายของเรือนไทด้า	196
5 บทสรุป	197
บรรณานุกรม	203
ประวัติผู้วิจัย	206

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่แสดงถิ่นฐานของชาวไทดำในสิบสองจุไท.....	8
2 หญิงสาวชาวไทดำในชุดแต่งกายแบบไทดำ ที่เมืองแกลง (เขียนเขียนฟู) ประเทศเวียดนาม	9
3 เครื่องแต่งกายของชาวไทดำในประเทศไทย	20
4 เสื้ออีค่านในของผู้หญิง จะใช้ในพิธีศพ	20
5 ทรงผมของหญิงชาวไทดำที่เรียกว่า "ทรงปั้นเกล้า"	21
6 หญิงไทดำสวมเสื้อสีดำ โปกหัวด้วยผ้าเปียว เดินทางไปตลาดเมืองม่วย จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม	22
7 หญิงชราชาวไทดำในเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ที่บ้านไค้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	23
8 หมอเสนกำลังเสี่ยงทายด้วยไก่ส้องในพิธีเสนเรือน ที่บ้านเจียงแวงน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.....	32
9 ปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนที่จัดเสร็จแล้ว	35
10 เจ้าภาพและญาติร่วมพิธีเดียวกันช่วยกันยกปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นให้หมอเสน ในพิธีเสนเรือน	36
11 หมอเสนกำลังใช้ธูป (ตะเกียบ) คีบอาหารเซ่นผี ในพิธีเสนเรือน	37
12 ไต้และหอยาที่แขวนไว้ในกะล่อห้องบนเรือนของชาวไทดำ ที่บ้านเจียงแวงน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.....	41
13 เรือนแหว่และต้นจาวฟ้า ที่ป่าแหว่ของบ้านไค้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	48
14 แผนภูมิแสดงการตั้งบ้านบริเวณหุบเขาของชาวไทดำ	51
15 การตั้งถิ่นฐานในที่ราบระหว่างหุบเขาของชาวไทดำในสิบสองจุไท ประเทศเวียดนาม	52
16 นาขั้นบันไดของชาวไทดำ ในสิบสองจุไท ประเทศเวียดนาม	53
17 แผนที่เรือนไทดำ	56
18 พื้นที่ภายในเรือนไทดำ ที่ประเทศเวียดนาม	59
19 แผนผังแสดงการใช้พื้นที่ในเรือนไทดำ	60

ภาพที่		หน้า
20	เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูปกลมสันหลังคาเต่า ที่เมืองแกลง (เขินเบียนฟู) ประเทศเวียดนาม	61
21	เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูปกลมสันหลังคาเต่า ที่เมืองลา(เขินลา) ประเทศเวียดนาม	61
22	ผังพื้นและรูปตัดของเรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูปกลมสันหลังคาเต่า	62
23	เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบตูปลาด เป็นเรือนผู้สืบเชื้อสายสกุลลอคำ ที่เมืองถาน จังหวัดเลากาย ประเทศเวียดนาม	63
24	ผังพื้นและรูปด้านเรือนไทดำแบบพัฒนา	64
25	กลุ่มเรือนของชาวไทดำ	67
26	ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเรือนของชาวไทดำ	67
27	ผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิมของชนชั้นผู้น้อย	70
28	ผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิมของชนชั้นผู้ท้าว	70
29	ห้องผีหรือกะล่อห้องในเรือนไทดำ ที่บ้านเจียงแฉวน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย	71
30	เรือนไทดำทรงลาว ที่จังหวัดเพชรบุรี	72
31	ผังพื้นและรูปตัดของเรือนทรงลาว	73
32	เรือนไทดำแบบผสมผสานทั้งทรงไทย ทรงลาว และทรงฝรั่ง	74
33	ผังหลังคาแสดงการขยายตัวของเรือนไทดำในแบบต่างๆ	75
34	แผนที่หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	77
35	ภูมิทัศน์ของเขาย้อยจากถนนเพชรเกษมด้านหน้าหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย	78
36	แผนที่บ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	81
37	ย่านพักอาศัยของบ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	82
38	โรงเรียนบ้านวัง	83
39	ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ	83
40	ตลาดชุมชนเขาย้อย สี่แยกวัดยาง บริเวณปากทางเข้าหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย	84
41	ศาลพ่อปู่ของบ้านไต้ บ้านวัง และบ้านบน	85
42	ป่าเฒ่าของบ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.....	86
43	ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัดของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1	90
44	รั้วต้นมะขามตัดแต่งของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1	91
45	ด้านหน้าเรือนในกรณีศึกษาที่ 1	91

ภาพที่	หน้า
46	ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 หลังจากต่อเติมหลังคาที่จ่อตรงข้างแล้ว และกันสาดผ้าใบ 92
47	บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 92
48	ใต้ถุนเรือน ส่วนที่เป็นที่รับแขกของเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 93
49	ครกตำข้าวที่ใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 93
50	ชานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 94
51	ห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 94
52	เรือนครัว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 95
53	เล้าข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 95
54	ฝาผนังทั้งภายนอกและภายในเล้าข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 96
55	พื้นที่เก็บข้าวปลูกที่ระเบียงด้านหน้าของเล้าข้าว 96
56	ผนัง ฝ้าหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 100
57	เรือนในกรณีศึกษาที่ 2 101
58	ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 101
59	ด้านข้างด้านทิศเหนือของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 102
60	ด้านหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 102
61	ด้านข้างด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 103
62	พื้นที่รับแขกใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 103
63	บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 104
64	ชานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 104
65	พื้นที่หน้าห้องผีของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 105
66	ห้องกลางเรือนส่วนที่อยู่ใต้หลังคาจั่วกลางของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 105
67	พื้นที่ห้องนอนของพี่สาวเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 106
68	พื้นที่นอนของเจ้าของเรือนในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 106
69	ชานหลัง ครัว และพื้นที่ซักล้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 107
70	เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 107
71	ฝาผนังภายนอกและภายในเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 108
73	รูปด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3 112
74	รูปด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3 112

ภาพที่	หน้า
75 ศาลพระภูมิของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	113
76 ฐานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	113
77 อ่างล้างเท้าและสวนกระถางที่ดินบันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	114
78 พื้นที่หน้าห้องผีของห้องกลางเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	114
79 ทางเดินใต้รางน้ำตัดผ่านกลางห้องกลางเรือน	115
80 พื้นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	115
81 ฐานหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	116
82 ด้านหลังของฐานหลังและเสาข้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	116
83 เรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	117
84 เสาข้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	117
85 เสาข้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3	118
86 ผนังและประตูเสารั้วกรณีศึกษาที่ 3	118
87 ผนัง ผนังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	122
88 เรือนในกรณีศึกษาที่ 4	123
89 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	123
90 ด้านข้างด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4.....	124
91 ด้านหลังเรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	124
92 พื้นที่พักผ่อนและรับแขกใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	125
93 พื้นที่ใต้เพิงด้านหน้าเสารั้วของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4.....	125
94 คอกวัวและพื้นที่เก็บของเหนือคอกวัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	126
95 ฐานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	126
96 พื้นที่หน้าห้องผีของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	127
97 พื้นที่ทางเดินใต้รางน้ำในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	127
98 พื้นที่นอนของลูกสาว พักผ่อน และแต่งตัว ในห้องกลางเรือนของเรือนใน กรณีศึกษาที่ 4	128
99 เรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	128
100 เสาข้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4 หลังคาเพิงทางด้านข้างเป็นคอกวัว	129
101 ฝาผนังไม้จริงของเสารั้วของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	129
102 ฝากระเบื้องทำด้วยไม้ไผ่ขัดตะกั่วของเสารั้วของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	130

ภาพที่	หน้า
103	หิ้งตั้งโกศบรรจุอัฐิที่ระเบียงด้านหน้าของเล่าข้าว 130
104	ผนัง ผนังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 134
105	เรือนในกรณีศึกษาที่ 5 135
106	บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 มีกะล่อมข้าวอยู่ในเพิงทางด้านหลังบันได... 135
107	หลังคาด้านหน้าของเรือในกรณีศึกษาที่ 5 136
108	ด้านข้างด้านทิศเหนือ ด้านที่เป็นที่ตั้งห้องผี (ห้องเสาที่ 2) ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 136
109	พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 137
110	พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 137
111	ห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 138
112	ห้องผีของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 138
113	พื้นที่นอนของพ่อเจ้าของเรือนที่หน้าห้องผีของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 139
114	กะล่อมข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 139
115	เล่าข้าวขนาดเล็กของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 140
116	ผนัง ผนังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6 143
117	เรือนในกรณีศึกษาที่ 6 144
118	มุขบันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6 144
119	ใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 6 145
120	พื้นที่ด้านหน้าห้องผีในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6 145
121	ห้องครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6 146
123	ด้านหน้าของเรือนหลักในกรณีศึกษาที่ 7 150
124	ด้านหน้าของเรือนหลังเก่าและเล่าข้าวในกรณีศึกษาที่ 7 150
125	ด้านข้างเรือนหลังเก่าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 151
126	ด้านหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 151
127	ศาลเจ้าที่ภายในบริเวณของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 152
128	พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 152
129	ร้านตัดผมใต้ถุนเล่าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 153
130	บันไดทางขึ้นเรือนทางด้านหลังเรือนเก่าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7..... 153
131	ด้านหน้าห้องผี ภายในห้องกลางเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 154
132	ซานหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7 154

ภาพที่	หน้า
133 ภายในเรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7	155
134 ฝาผนังและประตูเล้าข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7	155
135 ผนัง พื้น ฝ้าหลังคา รูปค้ำ และรูปตัด เรือนในกรณีศึกษาที่ 8.....	159
136 รั้วไม้ไผ่ของกรณีศึกษาที่ 8 (ทางด้านซ้าย)	160
137 เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8	160
138 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8	161
139 บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8	161
140 รายละเอียดของรอยต่อระหว่างโครงสร้างของพื้นเรือนและพื้นเล้าข้าว	162
141 พื้นที่ได้รับแขกได้ดูนเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8.....	162
142 เล้าไก่ได้ดูนห้องน้ำของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8	163
143 กี่ทอผ้าที่ด้านหลังเล้าข้าว	163
144 หมู่บ้านไทดำที่จังหวัดเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 4	165
145 แผนที่หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	167
146 แผนผังเปรียบเทียบทิศทางการวางเรือนของชาวไทดำในสิบสองจุไทและใน ประเทศไทย	168
147 รั้วแบบต่างๆ	171
148 ลานดินหน้าเรือน	172
149 เล้าข้าวขนาดใหญ่ ฝากระเบื้องเป็นฝาไม้ไผ่ขัดแตะ	174
150 ฝาเล้าข้าวแบบฝาขัดแตะฉาบดินผสมขี้วัว.....	174
151 เล้าข้าวขนาดใหญ่ ฝาไม้จริงตีชิดตามนอน	175
152 เล้าข้าวขนาดเล็ก	175
153 กะล่อมข้าว	176
154 คอกวัวและพื้นที่เก็บของเหนือคอกวัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4	177
155 ศาลพระภูมิ	177
156 ศาลเจ้าที่ภายในบริเวณเรือน	178
157 พื้นที่พักผ่อนและรับแขกได้ดูนเรือน	179
158 ภาพแสดงการใช้งานพื้นที่ในเรือน	180
159 ขานหน้าแบบเปิดโล่ง	181
160 ขานหน้าแบบปิดอยู่ภายในเรือน	181

ภาพที่	หน้า
161 ห้องเปิงด้านหน้าห้องผี	183
162 ภายในห้องผี	183
163 ที่นอนของเจ้าของเรือนที่หน้าห้องผี	184
164 พื้นที่พักผ่อนในห้องกลางเรือน	185
165 ชานหลัง	186
166 เรือนครัว	186
167 ชั้นวางภาชนะที่ทำเป็นหิ้งยื่นออกไปนอกผนังเรือนครัว	187
168 ชานแดด	187
169 เปรียบเทียบการใช้พื้นที่ในระดับพื้นเรือนแบบห้องกลางเรือนอยู่ระหว่างชานหน้าและ แบบชานหน้าเชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรงกับผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิม	189
170 รูปทรงของเรือนไทดำ	192
171 เปรียบเทียบเรือนไทยภาคกลางกับเรือนไทดำ	195

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีลักษณะเฉพาะตัวเป็นผลมาจากกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมและวิถีของแต่ละวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสะท้อนสภาพของสังคม¹ ซึ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอันมาก วิถีชีวิตแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีแบบสังคมเมืองทำให้เกิดความต้องการประโยชน์ใช้สอยแบบใหม่ อย่างเช่น ความต้องการพื้นที่ส่วนตัวของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว การขาดแคลนช่างก่อสร้างที่มีทักษะเชิงช่างแบบดั้งเดิม การใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างแบบใหม่จากระบบอุตสาหกรรมในการก่อสร้างและต่อเติมบ้าน รวมทั้งการให้คุณค่าและความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีความแตกต่างไปจากเดิม ส่งผลให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีแบบแผนการใช้งานพื้นที่ ตลอดจนรูปทรง โครงสร้างและวัสดุเปลี่ยนแปลงไป เป็นผลให้ความรู้ในภูมิปัญญาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ตลอดจนความเข้าใจในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศสูญหายไป ถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจะได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างหนึ่งและเป็นสัญลักษณ์ของชนบท²

“คุณค่า” หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง³ หรือคุณประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักเป็นสิ่งที่ไม่อาจคิดเป็นเงินทองหรือราคาได้⁴ หรือความดีงาม⁵ ซึ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใน

¹ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “เรือนพักอาศัย: รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.” อาษา, (มกราคม 2541): 56.

² เสนอ นิลเดช, “เรือนเครื่องผูก” เอกลักษณ์ไทย ปีที่ 1, ฉบับที่ 3 (มีนาคม 2520), อ้างถึงใน วีระ อินพันทัง, เข้ายเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), 189.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), 253.

⁴ กาญจนา นาคสกุล และคณะ, ภาษาไทยวันละคำฉบับรวมเล่ม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 120.

⁵ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, ประธานคณะผู้จัดทำ, พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 (กรุงเทพฯ: วัฒนพานิช, 2533), 116.

ปัจจุบันมีคุณค่าทั้งในแง่ของคุณค่าต่อการดำรงชีวิต อยู่อาศัยและใช้สอย คุณค่าที่เป็นภูมิปัญญาเชิงช่าง คุณค่าทางความงามและความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น คุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และคุณค่าเมื่อรวมกันเป็นกลุ่ม ย่าน หรือหมู่บ้าน การรับรู้ถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของคนในท้องถิ่นเจ้าของอาคาร ผู้ใช้อาคาร และนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับที่ไม่เท่ากัน และแตกต่างกันไปตามความสำคัญของประวัติความเป็นมาของแต่ละท้องถิ่น⁶ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับกระแสความความนิยมในภูมิปัญญาพื้นถิ่น⁷

ความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแต่ดั้งเดิมนั้น มีความหมายเป็นสองนัยยะได้แก่ การเป็นที่อยู่อาศัยที่อำนวยความสะดวกทางกายแล้ว และการเป็นสถานที่ที่มีความเป็นมงคลในการบันดาลความสุขทั้งทางกายและทางใจแก่ผู้อยู่อาศัย มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติคอยคุ้มครองจิตวิญญาณของผู้พักอาศัยให้อยู่ในสภาพที่เป็นปกติสุข และสามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้อยู่อาศัย โดยผ่านการสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลให้กับเรือนด้วยพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆของการปลูกเรือน⁸ แต่ในปัจจุบันความหมายของเรือนพื้นถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปและยังได้มีการสร้างความหมายใหม่ให้กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในยุคสมัยของการขายการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่นชุมชนชาวไทยดำที่ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการสร้าง “ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย” ซึ่งมีการรื้อฟื้นการสร้างเรือนไทดำแบบดั้งเดิมซึ่งมีหลังคาเป็นทรงกระดองเต้าขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์แสดงวิถีชีวิตของชาวไทยดำทั้งในลักษณะของการเป็นสถานที่จัดตั้งวางวัตถุจัดแสดงและเป็นฉากหลังของการจัดแสดงวิถีชีวิตชาวไทยดำ ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทยดำรวมทั้งตัวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเองกลายเป็นมรดกและสินค้าให้นักท่องเที่ยวได้

⁶ วันดี พินิจวรสาร, “ความภูมิใจในคน : ความร่ำรวยของบ้านและเรือนไทยพื้นถิ่น” ใน **สถาปัตย์ 46 กระแสทัศน์ : “สถาปัตย์สะท้อนสังคม”** (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 211.

⁷ สุพักตรา สุทรสุภา, “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอยู่ในจินตภาพสาธารณะและเป็นที่พึงพอใจหรือไม่? : กรณีศึกษาสันกำแพง”. ใน **สอมภูมิ 1 รวบรวมความรู้ “ภูมิปัญญา วิถีไทย”** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์พงษ์สวัสดิ์, 185), 185.

⁸ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบัน และความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ.” ใน **ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่น** (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543) 17.

เลือกซื้อและเลือกชม⁹ ทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าและความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในปัจจุบันเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมเมือง โดยผ่านทางถนน และการสื่อสาร อย่างเช่น โทรทัศน์ วิทยุ

ในท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของเพชรบุรี ไม่ว่าจะเป็นไทย ไทดำ ลาวพวน ชาวจีน และชาวมุสลิมจากปัตตานี ชาวไทดำหรือถูกเรียกว่า “ไททรงดำ” หรือ “ลาวโซ่ง” ที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญในอัตลักษณ์ของตนเองสูงที่สุด เห็นได้จากการพยายามรักษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของตนไม่ว่าจะเป็นพิธีเสน เรือน, การนับถือผี, การปาดตง¹⁰, หรือการรักษาห้องผีเอาไว้ในเรือน ตลอดจนการพยายามนำเสนออัตลักษณ์ของตนให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ด้วยสื่อต่างๆ ทั้งการจัดการจัดแสดงในลักษณะพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์วัฒนธรรม การใช้สื่อสิ่งพิมพ์อย่างเช่นการจัดทำสารานุกรมไทดำของชาวบ้านหนองปรัง หรือแม้แต่การใช้กระแสการท่องเที่ยวเชิงชุมชนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวและเรียนรู้วิถีชีวิตไทดำของชาวบ้านเขาย้อย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่แต่ก็ยังดำรงความภูมิใจในตนเองไว้

การศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในการทำให้เกิดความเข้าใจในการการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ตลอดจนการปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในสถานะของสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นไทดำ

2.2. เพื่อศึกษาคุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทดำ เนื่องจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมและวัฒนธรรมชนบทไปสู่สังคมและวัฒนธรรมเมือง

⁹ สมฤทัย โรจน์วาทธรรม, “การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์: ส่งผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำ กรณีศึกษา: ชาวไทยทรงดำ หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี” (สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542), 61.

¹⁰ ปาดตง คือ การเซ่นผีเรือนของชาวไทดำ สำหรับผู้ทำจะเซ่นผีทุก 5 วัน ส่วนผู้น้อยจะเซ่นทุก 10 วัน

2.3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของคนในการปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต่อสภาวะของสังคมสมัยใหม่ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยอันนำไปสู่การดำรงอยู่ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในยุคปัจจุบัน

3. ขอบเขตการศึกษา

3.1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้มุ่งเน้นการศึกษาชุมชนไทดำในจังหวัดเพชรบุรีที่ได้รับผลกระทบและมีการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบวัฒนธรรมเมืองของพื้นที่บ้านไผ่ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยะโฮง จังหวัดเพชรบุรี โดยจะมีศึกษาเปรียบเทียบกับเรือนไทดำแบบดั้งเดิมทั้งในประเทศไทยและในถิ่นฐานดั้งเดิมที่ประเทศเวียดนาม

3.2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2.1. ประวัติความเป็นมา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ภูมิลักษณะ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของพื้นที่ศึกษา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำจังหวัดเพชรบุรี

3.2.2. รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทั้งผังพื้นที่ ผังบริเวณ รูปทรง โครงสร้าง และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม

3.2.3. คุณค่าและความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทดำ ต.เขาชัย อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี

3.3. ขอบเขตด้านสถาปัตยกรรม

3.3.1. ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเฉพาะที่เป็นอาคารที่พักอาศัย

4. ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภาคเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำในสิบสองจุไทยและในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนข้อมูลเบื้องต้นในแง่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ภูมิลักษณะของพื้นที่ศึกษา รวมทั้งทบทวนเอกสาร(literature review)ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษา โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ แผนภูมิ แผนที่ เว็บไซต์ ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์ภาคสนาม

1. การสังเกตและการถ่ายภาพ

2. ตำราวัดวัดเรือน(Measure Drawing) และตำราผังหมู่บ้าน

3. การสัมภาษณ์ เจ้าของ ผู้อยู่อาศัยในเรือน และเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียง

ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และ 2 รวมกันเพื่อให้ได้ผลของการศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำเอกสารวิทยานิพนธ์

5. วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ วิธีการศึกษาประกอบด้วย

5.1. การเลือกสถานที่ศึกษา เลือกพื้นที่ศึกษาที่ตำบลเขาชัย อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจนมีลักษณะเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีการปะทะสังสรรค์กันระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท มีเรือนที่เป็นกรณีศึกษาจำนวน 8 หลัง โดยมีเกณฑ์การเลือกเรือนที่เป็นกรณีศึกษาดังนี้

5.1.1. เป็นเรือนของครอบครัวที่ยังดำรงชีวิตตามแบบแผนความเชื่อและประเพณีของชาวไทยดำ ได้แก่ มีการถือผี มีการทำพิธีปาดตงและเสนเรือน

5.1.2. กรณีศึกษาต้องมีความหลากหลายในแง่ช่วงเวลาของการสร้างและแบบของเรือน

5.1.3. เป็นเรือนที่มีสมาชิกในครอบครัวหลายรุ่น เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงในแต่ละรุ่น

5.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2.1. การสังเกตและการถ่ายภาพ เพื่อเก็บข้อมูลของสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต องค์ประกอบของบ้าน และบริเวณบ้าน ลักษณะทางสถาปัตยกรรม พฤติกรรมการใช้อาคาร ตลอดจนถึงภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต

5.2.2. Measure Drawing ตำราวัดวัดหมู่บ้าน ผังบริเวณของเรือน ตำราวัดวัดตัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม การดำรงชีวิตและประโยชน์ใช้สอย ตลอดจนภูมิปัญญาเชิงช่าง โดยกลุ่มเรือนที่ใช้เก็บข้อมูลจะต้องเป็นของครอบครัวที่ยังดำรงวิถีชีวิตแบบไทยดำ คือ ยังมีการถือผี มีการเซ่นผี มีเสาผีภายในเรือน และจะต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบกับเรือนทุกรุ่น ตั้งแต่รุ่นแรกจนถึงรุ่นปัจจุบัน โดยศึกษาเรือนที่บ้านเขาชัย้อยจำนวน 7 หลัง เปรียบเทียบกับกลุ่มเรือนจากบ้านหนองเข้

5.2.3. การสัมภาษณ์ เจ้าของ ผู้อยู่อาศัยในเรือน และเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียง ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นของเรือนตัวอย่าง ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา

5.3. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.3.1. วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทดำในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลง

5.3.2. วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าและความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทดำในพื้นที่ศึกษา ในแง่ของการใช้งานพื้นที่ รูปทรง โครงสร้างและวัสดุ

6. แหล่งข้อมูล

6.1. ข้อมูลภาคเอกสาร ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ แผนภูมิ แผนที่ ภาพถ่าย เว็บไซต์ ฯลฯ

6.2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เจ้าของ ผู้อยู่อาศัยในเรือน และเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียง ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน

6.3. ข้อมูลจากการสำรวจ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ประเพณี พิธีกรรม สถาปัตยกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ และศิลปวัตถุต่างๆ

7. อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า

7.1. อุปกรณ์ในการสำรวจภาคสนาม ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เข็มทิศ สายวัด ตลับเมตร อุปกรณ์วาดภาพและเขียนแบบ แผนที่ ฯลฯ

7.2. อุปกรณ์ในการจัดทำเอกสาร โดยการพิมพ์คอมพิวเตอร์ และถ่ายสำเนา

7.3. อุปกรณ์ในการจัดทำแผนผัง แผนที่ แบบ measure drawing และภาพประกอบ โดยการเขียนแบบ คัดลอก และถ่ายสำเนา

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. การตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำในประเทศไทย

"ไทดำ" หรือ "ผู้ไทดำ" (Black Tai) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไตที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเวียดนามตอนเหนือเชื่อมต่อกับลาวและจีนตอนใต้¹ ซึ่งประกอบด้วยเมืองของชาวไทดำ 8 เมือง ได้แก่ เมืองแง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม๊ะ เมืองวาด และเมืองสา และเมืองของชาวไทขาวอีก 4 เมือง ได้แก่ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง² ไทดำพูดภาษาไทกลุ่มตะวันออกเฉียงใต้ (Southwestern Tai) เช่นเดียวกับไทขาว และไทแดง ซึ่งพูดภาษาล้ายคลึงกับคนไทส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย ลาว และพม่า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9-10 ชาวไทดำได้เริ่มอพยพจากต้นแม่น้ำแดง (คนไทเรียกว่าแม่น้ำดาว) เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลอ (ปัจจุบันเวียดนามเรียกว่าเหงียะโล (Nghia Lo) อยู่ในเขตจังหวัด Yen Bai หลังจากนั้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 พวกไทดำก็กระจัดกระจายกับออกไปตั้งถิ่นฐานในเมืองต่างๆ เช่น เมืองแง เมืองลา เมืองม่วย เมืองมวก ฯลฯ ซึ่งเมืองดังกล่าวยังคงเป็นชุมชนสำคัญของพวกไทดำอยู่ในปัจจุบัน³

¹ วาสนา อรุณกิจ, “พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), 2. อ้างถึงใน เรณู เหมือนจันทร์เชย, *โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง* (นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา, 2542), 8.

² ม.ศรีนุชรา [นามแฝง], *ไทดำรำพัน* (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2522), 13-14.

³ สุมิตร ปิติพัฒน์, *ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 2-3.

ภาพที่ 2 หญิงสาวชาวไทดำในชุดแต่งกายแบบไทดำ ที่เมืองแ่ง (เดียนเบียนฟู) ประเทศเวียดนาม
ภาพถ่ายจากสงครามที่เดียนเบียนฟู (สิ้นสุด พ.ศ. 2497)

ที่มา: Ecpad, **Assistance médicale à la population thaï de Diên Biên Phu**, accessed May 19, 2012, available from <http://www.ecpad.fr/assistance-medicate-a-la-population-thai-de-dien-bien-phu>

แรกเริ่มเดิมทีชาวไทยสยามรู้จักชาวไทดำในชื่ออื่นๆ "ลาวทรงดำ" เป็นชื่อที่ชาวไทยสยามใช้เรียกคนกลุ่มนี้อย่างเป็นทางการมาแต่โบราณ อย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นต้นมา อีกชื่อหนึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกขานกันคือ "ลาวซ่ง" หรือ "ลาวโซ่ง" ซึ่งเกิดขึ้นในภายหลังในประเทศไทยนี้เอง สาเหตุที่มีคำว่า "ลาว" นำหน้ามาจากความนิยมของคนไทยที่ใช้คำว่า "ลาว" เป็นสรรพนามเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาไทยที่อาศัยอยู่ไกลออกไปทางทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ลาวพุงดำ (ได้แก่ พลเมืองล้านนา ซึ่งผู้ชายนิยมการสักหมึกรอบตัวตั้งแต่บริเวณหน้าท้องถึงต้นขา) ลาวพุงขาว (ได้แก่ชาวลาวจากเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจำปาสัก ซึ่งไม่นิยมสักเช่นเดียวกับชาวล้านนา) ลาวเวียง (หมายถึงชาวลาวจากเวียงจันทน์) ลาวพวน (หมายถึงผู้ไทจากเมืองพวน) เป็นต้น คำว่า "ลาวซ่ง" และ "ลาวโซ่ง" น่าจะเป็นคำๆเดียวกัน ซึ่งนักวิชาการเชื่อกันเป็นส่วนใหญ่น่าจะเกี่ยวข้องกับคำว่า "ซ่ง" หรือ "ส้วง" ในภาษาไทดำ ซึ่งหมายถึงกางเกงพื้นเมืองที่ชาวไทดำชอบสวมใส่ ตัดเย็บจากผ้าฝ้าย และ

ย้อมด้วยสีครามเข้มจนเกือบดำ "ลาวซ่ง" หรือ "ลาวโซ่ง" จึงอาจหมายถึง ลาวที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ ปัจจุบันชาวไทยดำนิยมให้คนทั่วไปเรียกขานพวกเขาด้วยคำว่า "ไทดำ" "ไทยดำ" และ "ไทยทรงดำ" แทนคำว่า "ลาวซ่ง" หรือ "ลาวโซ่ง" เพื่อบ่งบอกว่าตนเองนั้นเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากชาวไทยสยาม และเป็นการปฏิเสธความเป็น "ลาว" ซึ่งเป็นคำที่มีอคติทางเชื้อชาติแฝงอยู่

มนู อุคมเวช อธิบายประวัติของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยดำในประเทศไทยว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่ง "การอพยพ" โดยเริ่มต้นจากการถูกเทครัวมาจากสิบสองจุไทให้มาตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรี⁶ เริ่มต้นจากในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีหลวงพระบางและเวียงจันทน์ได้แล้วจึงให้หลวงพระบางจัดทัพไปตีเมืองทันต์และเมืองม่วยริมเขตแดนญวน ประมาณปี พ.ศ. 2322 กวาดต้อนครัวผู้ไทดำกลับมาเป็นอันมาก ครัวผู้ไทดำเหล่านี้ถูกส่งไปตั้งบ้านเรือนที่เพชรบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2335 สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพไปปราบเมืองพวนได้แล้วยกทัพต่อไปตีเมืองแกลง กวาดต้อนครัวลาวทรงดำและลาวพวนมาถวายรัชกาลที่ 1 ที่กรุงเทพฯ โปรดให้ส่งครัวลาวทรงดำไปอยู่ร่วมกับพวกที่อพยพมาก่อนที่เพชรบุรี และในสมัยรัชกาลที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2377 – 2381 หลังจากเสร็จศึกเจ้านองสวี่แล้ว ทั้งกองทัพไทยและกองทัพหลวงพระบางได้ไปกวาดต้อนครัวลาวทรงดำจากสิบสองจุไทเข้ามาที่กรุงเทพฯ อีกหลายคราว โดยพวกที่กวาดต้อนมาถูกส่งไปอยู่ที่เพชรบุรีทั้งหมด⁷

ชาวไทยดำที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยรุ่นแรกในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านหนองปรัง (ชาวไทยดำนิยมเรียกว่า "หนองเลา") ส่วนพวกที่อพยพมารุ่นหลังในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม แต่เนื่องจากไม่คุ้นชินกับพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง และเป็นบริเวณที่ขาดแคลนไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือน จึงอพยพไปอยู่ที่หมู่บ้านสะพานอีหนี่หลังเขาวัง และต่อมาได้อพยพต่อไปอยู่ที่เวียงคอยและวังตะโก⁸ เมื่อมี

⁵ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 5.

⁶ มนู อุคมเวช, *ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย* (เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2547), 13 - 14.

⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ*, 6.

⁸ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณจุร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, *ลาวโซ่ง*, 8.

ลูกหลานเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการอพยพไปตั้งหมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียง เนื่องจากที่ดินทำกินมีไม่เพียงพอ ประกอบกับการออกพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นการยุติระบบการควบคุมไพร่ผ่านมูลนาย ทำให้การอพยพย้ายถิ่นทำได้สะดวกและกว้างขวาง⁹ ชาวไทดำในรุ่นต่อมาจึงได้มีการอพยพไปหาที่ทำกินใหม่ในจังหวัดใกล้เคียงเช่นที่สุพรรณบุรี ราชบุรี นครปฐม และอพยพต่อไปยังจังหวัดอื่นที่อยู่ไกลออกไปในรุ่นต่อมา โดยพื้นที่เหนือสุดอยู่ที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พื้นที่ใต้สุดอยู่ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในบางครอบครัวจะมีการอพยพย้ายถิ่นทุกชั่วอายุคน ในการอพยพนั้นจะมีการส่งคนไปดูที่ทางไว้ก่อนถ้าพึงพอใจก็จะจับจองหรือซื้อที่ดินเอาไว้แล้วจึงมานำพาครอบครัวอพยพไปยังที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ การเดินทางในรุ่นแรกๆจะใช้การเดินทางเท้า ส่วนในรุ่นหลังที่ต้องอพยพไปไกลมากขึ้นอย่างเช่นที่พิจิตรหรือพิษณุโลกก็จะเดินทางไปโดยรถไฟ การอพยพนั้นมาสิ้นสุดเอาในช่วงทศวรรษที่ 2500 เนื่องจากหลังจากนั้นที่ดินมีราคาสูงขึ้นและการจับจองที่ดินโดยการหักล้างทางพองอย่างถูกกฎหมายก็ไม่สามารถทำได้อีก ซึ่งปัจจัยหลักที่เป็นเหตุผลในการอพยพก็คือการขาดแคลนทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดินทำกิน¹⁰

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มไทดำที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยโดยสมัครใจ ไทดำกลุ่มนี้อพยพมาจากทุ่งเชียงคำ แขวงหัวพัน ในเขตประเทศลาวตั้งแต่สมัยที่ลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส มาอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และไทดำรุ่นสุดท้ายอพยพเข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2518 มาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด¹¹ ชาวไทดำกลุ่มนี้เป็นผู้ลี้ภัยสงครามในยุคสมัยใหม่ โดยเริ่มจากการอพยพมาจากเมืองแกลงหลังการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เทียนเบียนฟู คนไทดำกลุ่มที่เคยเข้าข้างฝรั่งเศสจึงต้องลี้ภัยออกมา โดยเดินทางไปตั้งหลักแหล่งในราชอาณาจักรลาวที่บ้านนางาม เมืองเชียงขวาง ส่วนหนึ่งเดินทางต่อไปที่บ้านอีโล แขวงนครเวียงจันทน์ แต่หลังจากรัฐบาลฝ่ายขวาพ่ายแพ้ให้กับพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในปี พ.ศ. 2518 ชาวไทดำกลุ่มนี้จึงลี้ภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทย¹²

การการอพยพของชาวไทดำสรุปตามช่วงเวลาโดยประมาณได้ดังนี้

ราว พ.ศ. 2350 - 2400

อพยพอยู่ภายในเขตจังหวัดเพชรบุรี

ราว พ.ศ. 2400

เริ่มอพยพไปท้องถิ่นห่างไกล เช่น สุพรรณบุรี

⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, 6 - 7.

¹⁰ มนูญ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 13-88.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 74 - 75.

¹² ม.ศรีบุญรา [นามแฝง], ไทยดำรำพัน, 48-50.

ราว พ.ศ. 2420	มีการอพยพไปจังหวัดนครปฐม
ราว พ.ศ. 2440	เกิดกระแสการอพยพครั้งใหญ่จากจังหวัดเพชรบุรีไป ชุมพร ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ และมีการอพยพจากราชบุรีไปนครสวรรค์ด้วย
ราว พ.ศ. 2460	มีการอพยพกันมากอีกครั้งหนึ่งจากนครปฐม สุพรรณบุรี และเพชรบุรีไปนครสวรรค์ พิจิตร และพิษณุโลก
ราว พ.ศ. 2469 - 75	มีการอพยพเป็นครั้งคราวไปสู่โซทัย ประจวบคีรีขันธ์ พิษณุโลก กาญจนบุรี นครปฐม นครสวรรค์ นอกจากนี้ยังมีการอพยพจากลาวเข้ามาในจังหวัดเลย
ราว พ.ศ. 2480 - 2511	มีการอพยพเป็นระยะๆ

2. โครงสร้างทางสังคม

ดินแดนสิบสองจุไทซึ่งประกอบด้วยเมืองของชาวไทดำและไทขาว 12 เมือง มีลักษณะเป็นเสมือนสหพันธ์ที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ เจ้าเมืองแต่ละเมืองปกครองราษฎรและชุมชนบริวารโดยการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร และราษฎรต้องตอบแทนโดยการส่งส่วยและใช้แรงงานทำงานรับใช้บ้านเมือง เช่น ทำเหมืองฝาย ทำถนน รับใช้เจ้าฟ้า เป็นต้น เรียกงานแบบนี้ว่า "หาบดินนา พาเวียกเมือง" หรือไม่ก็ไปทำนาให้กับเจ้าเมืองและลูกท้าวทั้งหลาย เรียกว่า "หาบนา พาเวียก ลูกท้าว" ส่วนชุมชนบริวารจะต้องส่งส่วยให้กับเจ้าเมืองเพื่อตอบแทนความคุ้มครองจากการรุกรานจากภายนอก นอกจากนั้นชุมชนบริวารยังต้องส่งควายมาเข้าร่วมเป็นเครื่องเช่นในพิธีเสนเมืองทุกครั้ง ซึ่งเป็นการยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชุมชนบริวาร เมืองของชาวไทดำปกครองโดยเจ้าที่มาจากสิง (สกุล) ลอหรือสิงคำ สืบทอดตำแหน่งตามเชื้อสายฝ่ายชาย เจ้าเมืองนอกจากมีหน้าที่จัดสรรที่ดินทำกิน ดูแลความสงบเรียบร้อยและป้องกันเมืองแล้วยังมีหน้าที่รักษาประเพณีและประกอบพิธีกรรมของบ้านเมือง ระดับของการปกครองจากระดับบ้านถึงระดับเมืองแบ่งออกเป็นระดับดังนี้¹³

1. หมู่บ้านปกครองโดย "ตัวบ้าน" (หรือท้าวบ้าน)
2. เมืองตง เกิดจากหลายหมู่บ้านรวมกัน ปกครองโดย "ท้าวตง"
3. เมืองเพีย เกิดจากเมืองตงหลายๆเมืองรวมกัน ปกครองโดย "เพียเมือง"
4. เมืองเจ้าเมือง เกิดจากเมืองเพียหลายๆเมืองรวมกัน เช่น เมืองแฉ่ง ประกอบด้วยเมืองเพีย 9 เมือง ปกครองโดย "อาญา" หรือเจ้าเมือง

¹³ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 10-14.

5. เมืองหลวง เกิดขึ้นเมื่อเจ้าเมืองคนใดมีอำนาจมากในช่วงเวลาหนึ่งจนเป็นที่ยอมรับได้เป็น "อาญาเมืองหลวง" หรือ "เจ้าฟ้า" เมืองหลวงนอกจากจะมีอำนาจแต่งตั้งเจ้าเมืองบริหารแล้วก็ไม่ได้มีอำนาจในการปกครองเมืองอื่นๆโดยตรง แต่ปล่อยให้แต่ละเมืองปกครองกันเองตราบเท่าที่ประเพณี เมืองบริหารจะตอบแทนโดยการส่งส่วยและบรรณาการให้อาญาเมืองหลวงทุกปี และส่งกำลังทหารไปช่วยเมื่อมีศึกสงคราม

ชนชั้นทางสังคมของชาวไทดำนั้นแบ่งตามวงศ์ตระกูลหรือ "สิง" เป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 ชนชั้นดังนี้

1. กลุ่มเจ้าที่เป็นชนชั้นปกครองเรียกว่า "ผู้ท้าว" หรือ "ผู้ต้าว" ต้องมาจากสิงล่อ หรือ สิงคำ เท่านั้น
2. ราษฎรทั่วไปเรียกว่า "ไป" ซึ่งก็คือ "ไพร่" หรือ "ผู้น้อย" มาจากสิงลู สิงกาง และสิงตอง

นอกจากนั้นในสังคมไทดำยังกลุ่มชนต่างเผ่า เช่น พวกส่าหรือซ่า ที่ถูกจับมาเป็นทาสทำงานรับใช้ในเรือนของผู้ท้าว เรียกว่า "ปัวปาย"¹⁴

ศุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ กล่าวถึงระบบโครงสร้างทางสังคมของไทดำในสิบสองจุไทย เป็นระบบอำนาจตามโครงสร้างการปกครองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกันของชนชั้นในสังคมระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ซึ่งมีความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรที่ไม่เท่ากัน คือชนชั้นผู้ท้าวซึ่งเป็นองคาพยพของการปกครอง จะได้รับผลประโยชน์และความมั่งคั่งจากการเก็บส่วยและค่านาจากการทำนาเมือง ซึ่งก็คือนาในที่ราบลุ่มทำให้สามารถรักษาความแตกต่างทางชนชั้นเอาไว้ได้¹⁵ ในด้านของสัญลักษณ์จากตำนานการกำเนิดของมนุษย์ของชาวไทดำกล่าวว่าผู้ท้าวสืบเชื้อสายมาจากขุนบูลมซึ่งถนัดส่งลงมาปกครองผู้คน ส่วนผู้น้อยสืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่หลงไหลออกมาจากน้ำเต้าปุง¹⁶ ในด้านเศรษฐกิจการเมืองซึ่งเป็นชนชั้นปกครองมีอภิสิทธิ์เหนือไพร่ทั่วไปที่จะขอประทานที่นาจากเจ้าเมืองเป็นจำนวนมากนอกเหนือไปจากสิทธิในการควบคุมดินแดนหัวเมืองสำหรับเก็บส่วยสาอากร

¹⁴ ศุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 12.

¹⁵ ศุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, 12-13.

¹⁶ ม.ศรีบุญรา[นามแฝง], ไทยดำรำพัน, 1-11.

นอกจากนั้นยังปรากฏว่ามีระบบความเชื่อและพิธีกรรมหลายอย่างที่ตอกย้ำความแตกต่างทางชนชั้น¹⁷ ในพิธีเสนเรือนของผู้น้อย อาหารที่ใช้เช่นจะทำจากเนื้อหมูและใช้หมอนเสนที่เป็นผู้น้อย ส่วนพิธีเสนเรือนของผู้ท้าว อาหารเครื่องเช่นจะทำจากเนื้อควายซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตในสังคมชาวนา และใช้หมอนเสนที่เป็นผู้ท้าวเท่านั้น นอกจากนี้ในพิธีกรรมต่างๆผู้ท้าวจะมีขนาดใหญ่และใช้คนเข้าร่วมในพิธีกรรมเป็นจำนวนที่มากกว่าพิธีของผู้น้อยเสมอ¹⁸ เป็นการแสดงถึงความแตกต่างทางชนชั้นและความมั่งคั่งอย่างชัดเจน แม้แต่เมื่อเสียชีวิตไปแล้ววิญญาณของผู้น้อยเมื่อไปเฝ้าถนแล้วจะได้อยู่แค่ "ค้ำคอย" หรือ "ล่ำคอย" คือดินคอยเท่านั้น ส่วนวิญญาณผู้ท้าวจะขึ้นไปอยู่บน "ภูเขากุมเขางเมืองฟ้า" ที่ "เรือนพานหลวง" สำหรับเจ้าเมืองและผู้ท้าวชั้นสูง และ "เรือนพานน้อย" สำหรับผู้ท้าวระดับล่าง¹⁹

เมื่อชาวไทคำอพยพเข้ามาในประเทศไทย เข้ามาอยู่ในระบบมูลนาย - ไพร่ของราชการไทย ซึ่งไม่เอื้ออำนวยให้ผู้ท้าวเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรได้มากกว่าผู้น้อย ทำให้ไม่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้นอันเป็นปัจจัยอันโครงสร้างทางสังคมแบบแบ่งแยกชนชั้น ทุกคนจึงเป็นไพร่อย่างเท่าเทียมกันหมด ทำให้ผู้ท้าวมีความยากลำบากในรักษาสถานภาพทางสังคมและการปรับตัวในการประกอบพิธีกรรมซึ่งจะต้องทำเป็นพิธีใหญ่และมีการล้มควายเป็นเครื่องเช่น เมื่อไม่สามารถแบกรับภาระที่เกินฐานะทางเศรษฐกิจได้ ทำให้มีผู้ท้าวหันไปใช้วิธีเสนแบบผู้น้อยเพียงฆ่าหมูเป็นเครื่องเช่น²⁰ แต่ก็ยังรักษาความต่างทางชนชั้นบางประการเอาไว้ในรายละเอียดและขั้นตอนของพิธีกรรม เช่น หมอนเสนผู้ท้าวสามารถทำพิธีเสนเรือนให้ได้ทั้งผู้ท้าวและผู้ผู้น้อยเพราะมีศักดิ์สูงกว่า แต่หมอนเสนผู้น้อยจะทำพิธีเสนเรือนให้กับผู้ท้าวไม่ได้ และในการเช่นผีนั้น ผีผู้ท้าวจะต้องเช่นเหล้าก่อน ข้าวที่เหลือ ส่วนผีผู้น้อยจะเช่นข้าวก่อน เหล้าที่เหลือ เพื่อไม่ให้ผีผู้น้อยไปเมาสุราอาละวาดบนเมืองฟ้า²¹ ในปัจจุบันลำดับชั้นทางสังคมไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในการดำเนิน

¹⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, **ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ**, 13.

¹⁸ เรณู เหมือนจันทร์เชย, **โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง** (นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา, 2542), 77.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 44-58.

²⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, **ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ**, 17-18.

²¹ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, **ลาวโซ่ง**, 61.

ชีวิต สภาพความเป็นอยู่ และอาชีพ หากแต่ยังคงมีความแตกต่างกันในพิธีกรรมเท่านั้น กล่าวคือการจัดพิธีกรรมของผู้ท้าวจะใหญ่และหรูหรากว่าผู้น้อย ผู้ท้าวและผู้น้อยจะไม่ปฏิบัติพิธีกรรมในห้องผีร่วมกันโดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในชีวิตประจำวันผู้ท้าวและผู้น้อยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและร่วมมือช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เช่น การลงแขกเพื่อหว่านดำ เก็บเกี่ยว ปลูกอ้อย ตัดอ้อย และปลูกบ้าน เป็นต้น²² ปัจจุบันชาวไทดำได้หันไปใช้นามสกุลแบบไทย และตั้งนามสกุลขึ้นอย่างเป็นทางการตามความผูกพันกับหมู่บ้านและบรรพบุรุษ เช่น ตั้งนามสกุลตามชื่อหมู่บ้านหรือชื่อของบรรพบุรุษ²³

3. ระบบเครือญาติและครอบครัวของชาวไทดำ

เดิมระบบครอบครัวไทดำเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) คือฝ่ายชายจะนำภรรยาไปอยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่ตน หลังจากที่ได้ไปอาสาทำงานที่บ้านฝ่ายหญิงระยะหนึ่งตอนแต่งงาน ชาวไทดำในสิบสองจุไทยจะเรียกกันตอนนี้ว่า "อยู่เขย" หรือ "ไปเขย" ใช้เวลาประมาณ 8 ปีสำหรับผู้ชาย และ 12 ปีสำหรับผู้หญิง หรือตามแต่จะตกลงกัน เมื่อครอบครัวมีสมาชิกเพิ่มขึ้น ลูกชายคนโตจะแยกครอบครัวออกไปสร้างเรือนใหม่ ปลอຍให้ลูกชายคนต่อไปและภรรยาอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ เมื่อลูกชายคนเล็กแต่งงานและนำภรรยามาอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ พี่ชายคนก่อนหน้าก็จะแยกครอบครัวออกไป ดังนั้นลูกชายคนเล็กจึงมักเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ในยามแก่เฒ่าและได้รับมรดกบ้านและที่ดินสำหรับทำกินสืบไป²⁴ สำหรับชาวดำในประเทศไทย ฝ่ายชายจะอาสาอยู่ประมาณ 2-3 ปี หรือเมื่อพี่น้องของเจ้าสาวแต่งงานได้สมาชิกเพิ่ม เจ้าบ่าวก็จะแยกครอบครัวกลับไปอยู่กับครอบครัวของตนเอง หรือแยกออกไปปลูกบ้านแยกต่างหาก แต่ปัจจุบันครอบครัวไทดำทั้งในสิบสองจุไทยและในประเทศไทยมีขนาดเล็กลง ลูกชายนิยมพาภรรยาแยกครอบครัวไปตั้งเรือนใหม่เร็วขึ้น การอยู่เขยไม่เป็นที่นิยมปฏิบัติกันเหมือนเดิม รูปแบบครอบครัวจึงมีขนาดเล็กลงเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากขึ้น มีเฉพาะพ่อ แม่ ลูกเท่านั้น²⁵ ทำให้การอยู่อาศัยใน

²² วาสนา อรุณกิจ, “พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง”, 163-164.

²³ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 27-28.

²⁴ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 18-19.

²⁵ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 25.

เรือนยาวซึ่งเป็นเรือนขนาดใหญ่สำหรับครอบครัวยายไม่ค่อยพบเห็นได้อีกในสิบสองจุไท และถึงกับไม่พบเลยในประเทศไทยในปัจจุบัน

สังคมไทใช้ระบบเครือญาติ (Kinship System) เป็นหลักในการจัดระเบียบครอบครัว เน้นการสืบสกุลทางสายพ่อ โดยนับญาติทั้งทางสายโลหิต (Consanguinity) และทางการแต่งงาน (Affinity) เฉพาะบรรดาสะใภ้อันได้แก่ พี่สะใภ้ น้องสะใภ้ ลูกสะใภ้ หลานสะใภ้ นับว่าเป็นญาติเดียวกัน หรืออยู่ในค้ำ หรือโคตรตระกูล (clan) เดียวกัน²⁶ โคตรตระกูลข้างพ่อเรียกว่า "ค้ำปู่" สมาชิกร่วมค้ำเดียวกันหลายรุ่นจะอาศัยอยู่ร่วมกันในเรือนขนาดใหญ่เรียกว่า "จัวเฮือน จัวค้ำ" โดยมีผู้ชายที่มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าครอบครัว เรียกว่า "เจื่องก" ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในจัวเฮือนจัวค้ำในการทำไร่ไถนา การประกอบพิธีกรรม การแบ่งปันทรัพย์สิน และระงับข้อพิพาทภายใน²⁷ และมีวิธีกำหนดลำดับความสำคัญของสมาชิกไว้นั่นเอง โดยยึดหลักการจัดลำดับในด้านอาวุโสก่อนหลัง (Descent Kinship)

ชาวไทค่านับญาติที่เกี่ยวข้องกับตนเอง 7 ชั้น คือ รุ่นก่อนตนเอง 3 ชั้น และรุ่นหลังตนเอง 3 ชั้น รุ่นก่อนตนเองได้แก่ รุ่นพ่อ-แม่ (อ้าย-เอ้ม) รุ่นปู่-ย่า (อ้ายปู่-อ้ายเอ้ม) และรุ่นพ่อ-แม่ของปู่ (อ้ายป้า-เอ้มย่า) เมื่อตายไปแล้วจะถูกเชิญมาเป็นผีเรือนอยู่ที่เรือนที่ครอบครัวย้ายอยู่ ครอบครัวจะจัดพิธีเสนเรือนให้ตามประเพณี ส่วนบรรพบุรุษรุ่นที่ 4 ขึ้นไปมักเรียกว่า "เป็น-ยี่" (ทวด-ชวด) จะถูกเชิญออกจากเรือนไปอยู่ร่วมกับผีบรรพบุรุษรุ่นก่อนๆ ในฐานะค้ำเมืองฟ้า เป็นค้ำของตระกูลที่อยู่เมืองฟ้า คอยรับลูกหลานที่เสียชีวิตแล้ว และไม่ถูกเช่นไหว้ในฐานะผีเรือนอีกต่อไป แต่จะถูกเชิญมาร่วมในพิธีเกี่ยวกับค้ำเท่านั้น²⁸

เรณู เหมือนจันทร์เชย กล่าวว่า ชุมชนตามแนวคิดดั้งเดิมของไทค่านั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับดินแดน (Territory) แต่ขึ้นอยู่กับเครือญาติ (Kinship System) อันประกอบด้วยญาติทางสายโลหิต และญาติทางการแต่งงาน ซึ่งเรียกรวมว่า ญาติเดียวกัน ดังนั้น ชุมชนไทค้ำจึงประกอบไปด้วยครอบครัวที่เป็นเครือญาติกัน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะมีญาติมาร่วมในพิธีนั้นๆ มากมาย โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นญาติเดียวกัน²⁹ การปรับตัวของสังคมไทค้ำหลังจากอพยพเข้ามา

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทค้ำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 19-20.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 17.

²⁹ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 26.

ในประเทศไทยนั้นอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่นับตามสายตระกูล (สิง)ผ่านระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางสังคม และขยายเครือข่ายออกไปอย่างซับซ้อนขึ้นกว่าเดิม พิธีกรรมที่รองรับระบบเครือญาติอย่างชัดเจนก็คือพิธีเสนเรือน ซึ่งในพิธีจะมีการเชิญผีในตระกูลที่ถูกบันทึกไว้ในปื๊บผีหรือบัญชีผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้ครบทุกคน และญาติที่เป็นผีเดียวกันถึงแม้จะอพยพไปอยู่ในจังหวัดอื่นจะต้องมาร่วมพิธี อันเป็นการสร้าง รักษา และขยายฐานของเครือญาติออกไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีเพื่อนบ้านที่ไม่ได้เป็นผีเดียวกันมาร่วมในงานถึงแม้จะไม่ได้เข้าร่วมทำพิธีโดยตรงอันเป็นการสร้างความสัมพันธ์กันในสังคม ซึ่งแตกต่างจากพิธีเสนเรือนของชาวไทยคำในสิบสองจุไทที่จะมีแต่เฉพาะผู้ที่สืบทอดผีสายตรงเท่านั้นที่เข้าร่วมพิธีได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวไทยคำในบริบทของสังคมสมัยใหม่เป็นไปในลักษณะของการพยายามขยายเครือข่ายและกระชับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง "พวกเดียวกัน" ซึ่งปรากฏทั้งระดับภายในครอบครัว ภายในเครือญาติที่เป็นผีเดียวกัน ภายในหมู่บ้าน และภายในชุมชน ทำให้มีสำนักทางชาติพันธุ์ในความเป็นพวกเดียวกันอย่างเข้มข้น³⁰ ดังจะเห็นได้จากการพยายามรวมตัวกันในงานชุมนุมไทคำที่จัดขึ้นในท้องถิ่นของชาวไทยคำเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มต้นขึ้นครั้งแรกที่ตำบลหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรีในปี พ.ศ. 2522 จัดต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีการจัดงานชุมนุมไทคำในท้องถิ่นอื่นๆ อีกเช่น ที่ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และที่ชุมชนทุ่งเพือ ตำบลบางครก อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีลักษณะของการจัดงานชุมนุมไทคำจะเน้นกระบวนการรวมกลุ่มของชาวไทยคำเพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยคำ เพื่อสร้างความสัมพันธ์เชิงทางวัฒนธรรม สร้างความร่วมมือกันเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในวัฒนธรรมของชาวไทยคำ³¹

4. ภาษา

ชาวไทยคำมีภาษาพูดและตัวอักษรเป็นของตนเอง จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท (Tai Family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch) สำเนียงการพูดใกล้เคียงกับลาวเวียงจันทร์และลาวทางภาคอีสาน ตัวอักษรคล้ายอักษรลาว ลักษณะไวยากรณ์เดียวกับภาษาไทย การเขียนหนังสือใด

³⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ*, 17-22.

³¹ เพ็ญเพชร พรหมณัณณิ, มานะ นิ่งเล็ก และสิริเลิศ สรจักร, “การชำระอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยคำ: กรณีศึกษางานชุมนุมไทคำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” (สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 56-72.

อดีตจะนิยมเขียนในสมุดพับเป็นชั้นๆเช่นเดียวกับสมุดข่อย เรียกว่า "ปับ"³² ปัจจุบันชาวไทยดำในประเทศไทยจะใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านเขียนอักษรไทดำได้ ทุกคนสามารถใช้ภาษาไทยภาคกลางในการสื่อสารได้ การสื่อสารด้วยภาษาไทดำเป็นการสื่อสารระหว่างพวกเดียวกันและเป็นการแสดงความเป็นกันเอง ส่วนการสื่อสารด้วยภาษาไทยภาคกลางเป็นการแสดงความเป็นพวกเดียวกันและไม่เป็นกันเอง เช่น ใช้พูดกับคนแปลกหน้า และเจ้าหน้าที่ราชการ ในหลายๆชุมชนของชาวไทยดำประชากรในในรุ่นที่มีอายุน้อยจะพูดภาษาไทดำไม่ได้ แต่ฟังภาษาไทดำรู้เรื่อง³³

5. การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายดั้งเดิมของชาวไทยดำทั้งในสิบสองจุไทและในประเทศไทยนั้นจะตัดเย็บจาก "ผ้าข้อมนิล" คือ ข้อมคราม³⁴ จนเป็นสีดำหรือเกือบดำ ใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม ในอดีตชาวไทยดำจะผลิตเครื่องนุ่งห่มด้วยตัวเองตลอดกระบวนการตั้งแต่ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ทอผ้า และปลูกต้นครามเพื่อทำสีข้อม แต่ปัจจุบันได้เลิกการทอผ้าใช้เองไปแล้ว

เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือแบบที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และแบบที่ใช้ในพิธีกรรม

เครื่องแต่งกายแบบที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เสื้อของผู้ชาย เรียกว่า "เสื้อไท" เป็นเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวสีดำผ่าหน้า สวมทับกางเกงขาก๊วยสีดำหรือครามแก่คล้ายกับกางเกงจีน นิยมใช้ผ้าขาวม้าเคียนเอว ส่วนเสื้อของผู้หญิงเรียกว่า "เสื้อก้อม" เป็นเสื้อรัดรูปพอดีตัว เอวสั้น แขนกระบอกรัดข้อมือ ผ่าหน้า และนุ่งผ้าซิ่นทำด้วยฝ้ายแกมไหมข้อมสีครามแก่ มีลายสีขาวสลับเป็นทางเล็กๆคล้ายผลแดงโม³⁵ ปัจจุบันจึงถูกเรียกว่า "ซิ่นลายแดงโม" บางท้องถิ่นเรียกว่า "ผ้าลายกระแต" หรือ "ลายชะโด"³⁶ ที่เชิงซิ่นจะติดดินซิ่นทอเป็นลวดลายต่างหากเป็นลายขวางกว้างประมาณ 2-3 นิ้ว ซึ่งหญิงที่สามีเสียชีวิตจะเลาะดินซิ่นออกเพื่อไว้ทุกข์ให้กับสามี

³² เรณู เหมือนจันทร์เชษ, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโข่ง, 23-24.

³³ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 123-124.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 134.

³⁵ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณชร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, ลาวโข่ง, 27.

³⁶ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 134.

หญิงไทดำในประเทศไทยที่แต่งงานแล้วนิยมคาดอกด้วย "ผ้าเปียว" ทำด้วยผ้าฝ้ายสีครามแก่ กว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาวประมาณ 1 เมตร ที่ริมด้านหนึ่งปักลวดลายแบบไทดำ ลายคล้ายกับเสื้อฮี ผ้าเปียวเป็นผ้าสารพัดประโยชน์เหมือนกับผ้าขาวม้า คือใช้คาดอกเวลาร้อน ใช้คลุมศีรษะกันแดดกันฝน หรือใช้คลุมไหล่ หรือห่มเฉียงไหล่ทับเสื้อกั๊กเวลาไปวัดหรือมีพิธีกรรม แต่หญิงไทดำในเวียดนามกลับนิยมใช้ผ้าเปียวโปกหั่วในชีวิตประจำวันจนเป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทดำที่แตกต่างจากผู้ไทกลุ่มอื่น³⁷

เสื้อที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกว่า "เสื้อฮี" ใช้ในสวมในเวลาที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ และ ใช้สวมเล่นคอน เล่นแคน ฯลฯ ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายย้อมสีคราม แบบของผู้ชายและผู้หญิงจะแตกต่างกัน เสื้อฮีเป็นเสื้อยาวคลุมสะโพก แขนกระบอก แบบของผู้ชายเป็นเสื้อเข้ารูป ส่วนของผู้หญิงจะตัวใหญ่และใส่แบบหลวมๆ รอบคอและตะขีบจะถักด้วยผ้าไหมและปักทับด้วยด้ายไหมสีต่างๆ เสื้อฮีของผู้ชายใช้สวมคู่กับกางเกงขาวสีดำขาแคบ เรียกว่า "ส้วงฮี" ส่วนของผู้หญิงจะใส่กับผ้าซิ่น³⁸

เสื้อฮีจะใช้สวมในพิธีมงคลต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเสนเรือน และพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีต่ออายุ ฯลฯ จะสวมเอาด้านนอกที่เป็นสีดำออก โดยมีวิธีสวมใส่ต่างกันไป เช่น ในพิธีเสนเรือน ลูกเขยและหลานเขย ใช้เสื้อฮีคล้องคอ ลูกสะใภ้และหลานสะใภ้ใช้ "ฮ้างนม" คือคาดอก แต่ในพิธีศพ เขยและสะใภ้จะต้องสวมเสื้อฮีจริงๆ³⁹ ส่วนด้านในที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายสีสันสวยงาม จะถูกกลับออกมาสวมใส่ในพิธีอวมงคล เช่น พิธีศพ พิธีเชิญผีผู้ตายขึ้นเรือน และใช้คลุมโลงศพ⁴⁰

³⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 3.

³⁸ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 27-29.

³⁹ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 142.

⁴⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 29.

ภาพที่ 3 เครื่องแต่งกายของชาวไทดำในประเทศไทย

- (1) ชุดเสื้อก๊อมและผ้าซิ่นลายแดงโม
- (2) เสื้อฮีของหญิงชาวไทดำ
- (3) หมอเสนาใส่เสื้อฮีในพิธีเสนเรือน
- (4) หญิงที่เป็นลูกสะใภ้จะนำเสื้อฮิมาคาดอกในพิธีเสนเรือน

ที่มา: สมทรง บุษยพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง (นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), 9-10.

ภาพที่ 4 เสื้อฮีด้านในของผู้หญิง จะใช้ในพิธีศพ

ที่มา: สมทรง บุษยพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง (นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), 10.

ทรงผมของหญิงชาวไทดำที่เรียกว่า "ทรงปั้นเกล้า" เป็นเอกลักษณ์ของหญิงชาวไทดำ โดยจะเริ่มไว้ผมยาวเมื่อเด็กหญิงเริ่ม "นมตั้งเต้า" หมายถึงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเมื่ออายุประมาณ 12-13 ปี ซึ่งจะต้องเลี้ยงผมให้ยาวไปเรื่อยๆ โดยเริ่มจากผมยาวประมาณไหล่ เรียกว่า "เอื่อมไร" เมื่ออายุมากขึ้นผมก็จะยาวมากขึ้นตามอายุก็จะเปลี่ยนแบบทรงผมเป็น "สัปปีน" "จุกผม" "ผมขอดกระตอก" "ผมขอดชอย" "ผมปั้นเกล้าชอย" จนเมื่อใดเป็นผู้ใหญ่อายุประมาณ 20 ปีจึงทำผมทรง "ปั้นเกล้า" หรือ "ปั้นเกล้าถ้วน" ได้ ซึ่งต้องใช้ผมที่ยาวมากม้วนผมตลบไว้ที่กึ่งกลางศรีษะแล้วเอาชายผมสอดไว้ให้เรียบร้อยไม่ให้เหลือชายทิ้งไว้ โดยมีไม้ขัดเกล้าไว้ไม่ให้ผมหลุดร่วง แต่เดิมชาวไทดำถือว่า เด็กหญิงที่ผมยังไม่ยาวพอจะทำผมทรงปั้นเกล้าได้จะยังเป็นเด็กอยู่ไม่ถึงวัยที่จะแต่งงานได้ ห้ามติดต่อกันผู้ชายกับชายหนุ่ม แต่ถ้าผมยาวพอที่จะทำผมทรงปั้นเกล้าชอยได้แล้วจึงจะให้ลงนั่งช่วงมีเพื่อนชายได้⁴¹

ถ้าหญิงคนใดเป็นหม้ายสามีเพิ่งตายใหม่ๆ ศพยังตั้งอยู่ที่บ้านจะต้องทำผมทรง "ปั้นเกล้าตก" คือปล่อยผมลงหมดไม่เกล้าผมและไม่สวมเครื่องประดับผมจนกว่าจะออกทุกข์เมื่อทำพิธีเผาศพเรียบร้อยแล้วจึงทำผมทรงปั้นเกล้าได้⁴²

ภาพที่ 5 ทรงผมของหญิงชาวไทดำที่เรียกว่า "ทรงปั้นเกล้า"

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 30-32.

⁴² เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 23.

ปัจจุบันหญิงสาวชาวไทดำในเวียดนามนิยมใส่เสื้อแบบไทดำแต่มีสีสันสดใสแทนที่จะใส่สีดำ ซึ่งต่างจากกรณีของชาวไทดำในประเทศไทยที่ไม่ใส่ชุดไทดำในสีอื่นที่ไม่ใช่สีดำหรือสีครามเข้ม แต่ในชีวิตประจำวันจะไม่แต่งกายด้วยชุดไทดำ จะแต่งชุดไทดำเฉพาะในพิธีกรรม ยกเว้นหญิงสูงอายุบางคนที่ยังแต่งกายตามแบบประเพณีอยู่ในชีวิตประจำวัน ต่างจากในเวียดนามที่หญิงไทดำจะแต่งชุดไทดำในชีวิตประจำวันด้วย เนื่องจากฐานะของการเป็นไทดำในเวียดนามได้รับการยอมรับในด้านต่างๆของสังคม ทำให้เจ้าของวัฒนธรรมมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง⁴³

ภาพที่ 6 หญิงไทดำสวมเสื้อสีสันสดใส โปกหัวด้วยผ้าเปียว เดินทางไปตลาดเมืองม่วย จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม

ที่มา: สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁴³ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ไทดำ ไทขาว ไทแดง และไทเหลือง: อัตลักษณ์เปิด อัตลักษณ์ปิด (กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), 46.

ภาพที่ 7 หญิงชราชาวไทดำในเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ที่บ้านได้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

6. แบบแผนการดำเนินชีวิต

ชุมชนไทดำในสิบสองจุไทยมีมสรสร้างบ้านเรือนเรียงรายกันอยู่บนเนินเขา และใช้พื้นที่ราบในหุบเขาซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดในการทำนา มีระบบชลประทานแบบเหมืองฝายหล่อเลี้ยงที่นาและหมู่บ้าน โดยการดัดแปลงภูมิประเทศให้เป็นนาแบบขั้นบันได น้ำจากนาที่อยู่สูงกว่าจะไหลลงไปสู่พื้นที่ต่ำกว่าเป็นทอดๆ และบุคคลลงเพื่อส่งน้ำเขานาโดยใช้ระหัดวิดน้ำ แม่น้ำลำธารนอกจากจะเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำเพื่อการบริโภคแล้วยังเป็นแหล่งพลังงานโดยใช้ในแรงของกระแสน้ำผลักดันกลไกของครกตำข้าว ปัจจุบันได้นำความรู้นี้มาใช้ในการปั่นกระแสไฟฟ้าไว้ใช้ในบ้านเรือน

การปลูกข้าวในสิบสองจุไทยมีอยู่ 2 ระบบ คือ การทำนาในที่ลุ่ม (เฮ็ดนา) และการทำนาไร่ (เฮ็ดไร่) เป็นการปลูกข้าวทนแล้งในที่ดอนบริเวณไหล่เขาโดยอาศัยเพียงน้ำฝนเท่านั้น ซึ่งผลผลิตที่ได้มักจะต่ำเพราะเป็นการปลูกข้าวแล้วปล่อยให้ธรรมชาติดูแล จนมีคำพังเพยว่า "เฮ็ดไร่เต็มตา บ่เท่าเฮ็ดนาเหอหนึ่ง" หมายความว่า ถึงแม้จะทำนาไร่กว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตาาก็ไม่ได้ผลดีเท่าทำนาในที่ลุ่มเพียงอย่างเดียว⁴⁴

ในอดีตอาชีพหลักของชาวไทดำในประเทศไทยก็คือการทำนา แต่เนื่องจากภูมิประเทศของที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำในประเทศไทยอย่างเช่นที่จังหวัดเพชรบุรีไม่ได้ขาดแคลนที่

⁴⁴ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวัณ: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, 9-10.

รากลุ่มสำหรับทำนา ชาวไทดำในประเทศไทยจึงทำแต่เฮ็ดนาไม่ต้องเฮ็ดไร่ นอกจากนั้นยังมีอาชีพเสริมได้แก่ จักสาน ทอผ้า เย็บปักถักร้อย จึงนิยมปลูกต้นไม้ เช่น ไม้ตง ไม้ป่า ไม้สีสุก ไว้จักสานทำเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรม เช่น ตาซ้อง หาบเข่ง กะเหล็บ สุ่ม เป็นต้น⁴⁵ ซึ่งมีวงจรชีวิตตามฤดูกาลดังนี้⁴⁶

เดือนอ้าย หน้าเก็บเกี่ยว นอกจากเกี่ยวข้าวและนวดข้าวแล้ว ยังเป็นฤดูที่เห่าคาแก็
จึงเป็นช่วงของการเกี่ยวเห่าคาไปมุงหลังคาด้วย

เดือนยี่ถึงเดือน 4 ป่าแล้ง ไม่มีฝน เป็นฤดูที่ตัดฟันเก็บสะสมไว้ใช้ตลอดปี

เดือน 5 ไม่ทำงาน เป็นเดือนพักผ่อน มีประเพณี "อินกอน"

เดือน 6 เริ่มทำนา ตระเตรียมซ่อมแซมอุปกรณ์ทำนา

เดือน 7 ถึงเดือน 12 ทำนาไปจนกระทั่งเก็บเกี่ยว นวดข้าว และเก็บฟาง ซึ่งอาจจะทำงานยาวต่อเนื่องไปจนถึงเดือน 3 จึงจะแล้วเสร็จทั้งหมด

ครอบครัวไทดำทุกครอบครัวทั้งในสิบสองจุไทและในประเทศไทยจะเลี้ยงสัตว์ไว้สำหรับเป็นอาหารและที่สำคัญคือเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม ได้แก่ ควายซึ่งจะไว้ใช้ไถนาและเป็นเครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนสำหรับครอบครัวผู้ท้าวและพิธีเสนเมือง หมูเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีเสนเรือนของผู้น้อย และเป็ดไก่สำหรับเป็นเครื่องเซ่นในพิธีกรรมอื่นๆ เช่น เสนเต็ง เสนอานปาง และเสนฆ่าเกียด เป็นต้น แต่ปัจจุบันไม่มีการเลี้ยงควายเนื่องจากชาวนาไทยหันไปใช้เครื่องจักรในการทำนาหรือใช้วิธีว่าจ้างในการไถนาและเก็บเกี่ยวเกือบทั้งหมด นอกจากนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับผีก็คือเหล้า ในอดีตทุกครอบครัวจึงมักทำเหล้าไว้ใช้ในพิธีกรรมและเอาไว้บริโภคเอง เนื่องจากชาวไทดำนิยมดื่มเหล้า⁴⁷ เหล้าไทดำแบบดั้งเดิมมีหลายชนิด ได้แก่ เหล้าน้ำขาว, เหล้าแก่หรือเหล้ากลบ เป็นเหล้าหมักจากข้าวเหนียวและกลบใส่ลงในไห เมื่อจะดื่มต้องดูดจากหลอดพร้อมกันที่ละสองคน และเหล้าเซียว ทำจากการกลั่นเหล้าแก่บในสิบสองจุไทจะนิยมดื่มเหล้าแก่บก่อนรับประทานอาหารในวาระอันรื่นเริง เช่น เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยือน⁴⁸ แต่ปัจจุบันครอบครัวไทดำในประเทศไทยไม่มีการทำเหล้าไว้บริโภคและเซ่นไหว้เอง

⁴⁵ เรณู เหมือนจันทร์เชษ, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 28.

⁴⁶ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 121.

⁴⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 22.

⁴⁸ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 132-133.

อาหารหลักของชาวไทดำในอดีต ได้แก่ (1) ปลา ใช้ทำปลาร้า (2) เกลือ (3) หน่อไม้ คอง ใช้แกงกินกับปลาร้า และสัตว์ที่จับมาได้ อย่างเช่น ปลา กบ และเขียด ซึ่งหน่อไม้เป็นอาหารหลักที่ต้องไปหาจากป่ามาคองเก็บไว้กินทั้งปี โดยครอบครัวหนึ่งจะคองไหละ 20 กิโลกรัม จำนวน 3 – 4 ไหล แต่ปัจจุบันจะลดปริมาณการทำหน่อไม้คองลงเนื่องจากมีความนิยมในการซื้อกับข้าวสำเร็จรูปมาบริโภคแทนที่การทำกับข้าวในครัวเรือนมากขึ้น และ (4) มะขามเปียก นอกจากนี้ยังปลูกพืชผักสวนครัวและไม้ผลไว้กินเองในบริเวณรอบๆ เรือนอย่างเช่น ตำลึง ขอดกระถิน หัวปลี ดอกแค พริก มะเขือ เป็นต้น และยังมีการปลูกต้นตาลไว้ทำน้ำตาลโตนดอีกด้วย⁴⁹

ปัจจุบันชาวไทดำในประเทศไทยได้หันมาประกอบอาชีพอื่นๆ มากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น รับราชการ รับจ้าง เลี้ยงปลา ทำนาถั่ว ค้าขาย และอาชีพบริการอื่นๆ เช่น ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย เป็นต้น

7. ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทดำ

ความเชื่อทางศาสนาของชาวไทดำในสิบสองจุไทเกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญ ผี แถน(ผีฟ้า) และสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ มีลักษณะเป็นแบบ "วิญญาณนิยม (Animism)" ซึ่งมักพบในในกลุ่มคนไททั้งหลายก่อนการรับพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นๆ⁵⁰ ขวัญเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับตัวคนแต่ละคน โดยเชื่อว่ามนุษย์และขวัญถูกสร้างขึ้นโดย "แถนแนน" ภายใต้อาการช่วยเหลือในด้านการปั้นและหล่อหลอมให้เป็นรูปร่างของ "ปู่ชางหล่อ พ่อชางดี และแม่บ้ำแม่นาง" เมื่อปั้นเสร็จเป็นรูปร่างแล้วจะส่งให้ "แถนขาด" เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งลงมาเกิดบนโลกมนุษย์⁵¹ ร่างกายมนุษย์มีขวัญประกอบอยู่ในอวัยวะต่างๆ รวม 32 ขวัญทำให้ร่างกายมีชีวิต เคลื่อนไหว และทำงานต่างๆ ได้ ขวัญนอกจากจะควบคุมให้คนดำรงอยู่ในร่างกายและจิตใจแล้ว ยังสัมพันธ์ไปยังแถน ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติทั้งมวล ฉะนั้นเมื่อเวลาที่คนตกใจหรือไม่สบายทางด้านร่างกาย

⁴⁹ สัมภาษณ์ บุญเหลือ แสร์ชล, ผู้ดูแลเลื้อบ้าน บ้านเจียงแฉวน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี, และ คุณ สวนมา, ผู้ช่วยหมอเสน ชาวบ้านหมู่ 3 ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี, 25 เมษายน 2555.

⁵⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 25.

⁵¹ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 42-43.

และจิตใจ จึงเป็นเรื่องที่ขวัญไม่อยู่ในลักษณะที่สัมพันธ์กับโครงสร้างดังกล่าว จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญให้กลับมาสู่ความสัมพันธ์ดั้งเดิม⁵²

เมื่อคนตายไปแล้ว ขวัญที่อยู่ในร่างกายจะออกจากร่างกายแยกย้ายกันไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ "ขวัญกก" ไปอยู่ที่เมืองฟ้า "ขวัญหัว" ที่อยู่ที่บริเวณศีรษะจะไปอยู่กับลูกหลานที่ "กะลือห้อง" ที่จัดไว้ในบ้าน และ"ขวัญปลายหรือเงา" จะไปอยู่ป่าแล้ว (ป่าช้า)⁵³ หรืออาจจะจัดกระจายไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในจักรวาล เมื่อคนตายเขยกก็จะทำพิธีส่งขวัญผู้ตายไปยังเมืองฟ้า โดยขวัญของผู้ที่ท้าวไปอยู่ที่ "เรือนพาน" ซึ่งสูงกว่า "คำคอย" หรือ "ลำคอย" ซึ่งเป็นที่อยู่ของขวัญของผู้ผู้น้อย⁵⁴

8. ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทดำ

ชาวไทดำทั้งที่อยู่ในสิบสองจุทและที่ถูกเทครัวมาอยู่ที่เพชรบุรีไม่ได้นับถือศาสนาใดๆ รวมทั้งศาสนาพุทธ มีแต่เพียงความเชื่อใจเรื่องของขวัญ ผี แถน และสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงมีคำพังเพยของชาวไทดำบางท้องถิ่นบ่งบอกแบบแผนของชาวไทดำดั้งเดิมว่า "ผมไม่ต้องตัด วัดไม่ต้องเข้า พระเจ้าไม่ต้องปัว" ซึ่งแปลว่า ไม่ต้องตัดผม เพราะหญิงไทดำไว้ผมยาวจนทำผมทรงปั่นเกล้าได้ ไม่ต้องเข้าวัด และไม่ต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระ⁵⁵ แต่เดิมชาวไทดำในประเทศไทยไม่กล้าเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพราะกลัวว่าจะผิดผีทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย แต่ต่อมายอมรับเอาความเชื่อและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงความเชื่อแบบดั้งเดิมเอาไว้ จนปัจจุบันมีวัดในชุมชนไทดำมีการทำบุญตักบาตร มีการอุปสมบทบวชเรียน มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ยอมรับแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นำพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้ามาร่วมกับพิธีกรรมในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย⁵⁶

⁵² ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความเชื่อเรื่องแถนในไทดำ ศาสนาดั้งเดิมของคนไทย” เมืองโบราณ 17, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2534): 31.

⁵³ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 27.

⁵⁴ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 42-44

⁵⁵ มนูญ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 203.

⁵⁶ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 32-33.

การนับถือผีของชาวไทยค่านั้นมีทั้งผีดีและผีร้าย แต่ผีที่มีความใกล้ชิดและมีความสำคัญที่สุด ก็คือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า "ผีเฮือน" หรือ "ผีเรือน" เป็นที่ยึดมั่นทางใจเหมือนกับศาสนา ความเชื่อลักษณะนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธิขงจื๊อที่ชาวจีนโบราณเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วจะไปอยู่อีกโลกหนึ่งที่คล้ายกับ โลกมนุษย์ ถ้าผู้ตายอยู่ดีมีสุข ญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ก็จะมีความสุขไปด้วย ฉะนั้นชาวไทยจึงปฏิบัติต่อวิญญาณบรรพบุรุษเป็นอย่างดีโดยการจัดที่อยู่อาศัยในบ้านเรียกว่า "กะล่อห้อง" และเชิญมารับอาหารเช่น ไหว้เป็นประจำ⁵⁷ ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมไม่ให้คนทำผิดจารีตประเพณี เพราะเชื่อว่าถ้าทำสิ่งไม่ดีจะเป็นการผิดผี ผีเรือนจะลงโทษให้เกิดสิ่งผิดปกติในครอบครัว เช่น มีการเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไม่มีสาเหตุและรักษาไม่หาย

ผีของชาวไทยมีหลายชนิด แบ่งตามความสำคัญได้ดังนี้

1. **แถนหรือผีฟ้า** เป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ มีอำนาจบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่างๆ ทั้งในทางดีและทางร้าย แถนนั้นมีอยู่มากมาย นอกจากหัวหน้าของแถนที่เรียกว่า "แถนหลวง" ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมการทำงานของแถนทั้งหมดแล้ว ยังมีแถนอื่นๆอีกหลายตนมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น "แถนปู้ก่าลาวี" มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุข ความอุดมสมบูรณ์ ควบคุมดินฟ้าอากาศให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล "แถนซาด" เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก "แถนแนน" หรือ "แตนแนน" เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ "แถนบุน" เป็นผู้บันดาลความร่ำรวยและความอุดมสมบูรณ์ "แถนเคอ" เป็นแถนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่างๆ "แถนเกาะ" เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้ายและภัยพิบัติ "แถนสัด" เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบ ขีดตามจักษคนผิดมาลงโทษ คุ้มครองคนดี และ "แถนบุงขาว" เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่าง เป็นต้น

2. ผีบ้านผีเมือง

ชาวไทยเชื่อว่าในแต่ละเมืองจะมีผีเมืองซึ่งเป็นผีของอดีตเจ้าเมืองสถิตย์อยู่ทำหน้าที่ปกปักรักษาบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ผีเมืองจะสถิตย์อยู่ตามเนินเขาหรือต้นไม้ใหญ่ มีหลักเมืองเป็นเครื่องแสดงเขต บางแห่งก็สร้างศาลให้อยู่ ส่วนหมู่บ้านก็จะมีผีบ้านซึ่งเป็นผีของหัวหน้ากลุ่มคนที่มาบุกเบิกที่ดินสร้างหมู่บ้านทำหน้าที่เช่นเดียวกับผีเมือง มีการสร้างหอให้อยู่ในดงไม้ใหญ่ เรียกว่า "ดงเลื้อ" หรือ "ดงเชื้อ"⁵⁸ ซึ่งในแต่ละปีจะมีการทำพิธี "เสนเมือง" และ "เสนบ้าน" เพื่อเซ่นสังเวยบูชาผีเมืองและผีบ้าน ให้เมืองและหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากภัยพิบัติ พิธีเสนเมืองจะทำ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 15-16.

⁵⁸ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อชาวไทยในสิบสองจุไทย สารานุกรมรัฐสังคมนิยม เวียดนาม, 29.

โดย "หมอเมือง" ซึ่งเป็นหมอเสนที่มีสถานะสูง และมีเจ้าเมืองเข้าร่วมเป็นผู้นำในพิธี ในพิธีจะมีการฆ่าควายซึ่งบ้านและเมืองบริวารจัดหามาเข้าร่วมพิธีแห่งละตัว เป็นการสะท้อนถึงโครงสร้างการปกครองระดับเมืองในอดีต ปัจจุบันไม่มีการประกอบพิธีเสนเมืองในเขตสิบสองจุไทยอีกแล้ว เพราะโครงสร้างการปกครองระดับเมืองของชาวไทดำและผู้ไทกลุ่มอื่นๆ ได้ถูกยกเลิกไปหลังการก่อตั้งประเทศเวียดนาม นอกจากนี้พิธีเสนเมืองและพิธีเสนบ้านก็ได้ถูกรัฐบาลเวียดนามประกาศห้ามไม่ให้จัดขึ้นอีก ส่วนชาวไทดำในประเทศไทยนั้นไม่เคยมีโครงสร้างการปกครองระดับเมือง จึงไม่เคยมีการทำพิธีเสนเมืองในประเทศไทย ส่วนพิธีเสนบ้านซึ่งน่าจะมี กลับไม่มีอย่างเป็นทางการในชุมชนไทดำดั้งเดิมอย่างที่หนองปรัง สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณกล่าวว่า เป็นเพราะความเข้มงวดของระบบการปกครองแบบมูลนาย-ไพร่ หลังจากระบบนี้ได้ถูกยกเลิกไป ทำให้โครงสร้างทางสังคมในวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมในระดับหมู่บ้านได้มีโอกาสกลับมาแสดงออกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนไทดำควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติตามสายตระกูล(สิง)⁵⁹ ในแต่ละหมู่บ้านจะมีเสื่อบ้านหรือศาลผีประจำหมู่บ้าน เรียกว่า "ศาลพ่อปู่" หรือ "ศาลตาปู่" ซึ่งจะมีพิธีเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปี

3. ผีบรรพบุรุษ

เมื่อชาวไทดำตายไปแล้ว บุตรหลานจะเชิญผีหรือขวัญห้วมาอาศัยอยู่ในบ้านโดยจัดไว้ให้อยู่ใน "กะล่อห้อง" หรือ "ห้องผี" ถ้าเป็นผีผู้ไทจะถูกจัดให้อยู่ใน "กวัน" ซึ่งบุตรหลานจะต้องจัดอาหารมาเซ่นไหว้เป็นประจำ เรียกว่าพิธี "ปัดตง" หรือ "ปาดตง" และจะต้องทำพิธีเสนเรือน เพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ทุกปีหรือ 2-3 ปีครั้ง ต้องเชิญเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ และบอกกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์สำคัญๆที่เกิดขึ้นในครอบครัว เสมือนว่าผีเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สืบสายสกุลในปัจจุบัน⁶⁰ โดยปรกติชาวไทดำจะเซ่นไหว้ผีในรุ่นของพ่อ-แม่และปู่-ย่าเท่านั้น ผีที่อยู่ในรุ่นสูงกว่านี้เรียกว่า "ผีคำ" จะถูกเชิญออกไปจากเรือนไปอยู่ในคูบหรือศาลเล็กๆที่ปลูกไว้นอกเรือน โดยมี "เจื่องกก" หรือหัวหน้าตระกูลเป็นผู้ดูแลรักษาและเซ่นไหว้โดยมีคาบประจำตระกูลเป็นสัญลักษณ์⁶¹

⁵⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, 16-19.

⁶⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 22.

⁶¹ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 29-30.

ชาวไทยคำในประเทศไทยมีคตินิยมถือว่า หากมีผี ต้องเอาผีขึ้นเรือนภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งเดือนนับแต่วันที่เสียชีวิตเพราะเป็น "ผีเดียว คำเดียวกัน" มิฉะนั้นจะทำกินไม่ขึ้น⁶² เมื่อพ่อเสียชีวิต ลูกชายคนโตจะต้อง "สืบเฮือน" คือรับผีต่อไป ต้องสร้างกะล่อห้องในเรือนของตนให้บรรพบุรุษอยู่ต่อไป เมื่อพ่อ-แม่เสียชีวิตลูกชายทุกคนจะต้องรับผีไปอยู่ด้วย ถ้าครอบครัวใดไม่มีลูกชาย ลูกสาวจะต้องรับผีต่อไปจากเรือนของพ่อแม่ว่าจะแต่งงานออกไปแล้ว จึงทำให้เกิดมีผีของสองตระกูลขึ้นในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะอยู่ร่วมเรือนหลังเดียวกันไม่ได้ ต้องปลูกเรือนสองหลังแยกจากกัน⁶³ หรือสร้างศาลเล็กๆ เรียกว่า "ตูบ" ไว้ในบริเวณบ้านสำหรับผีบรรพบุรุษของตน⁶⁴ และให้ลูกชายคนหนึ่งไปสืบต่อผีบรรพบุรุษของทางฝ่ายแม่ เรียกว่า "เอาเสื่อออกเสน" เป็นการสละโคตรเดิมของพ่อแล้วไปเช่นไหว้ผีตระกูลใหม่ ภายในกะล่อห้องจะมี "ถ้วยน้ำตง" ใส่ น้ำให้ผีกิน และมี "ถ้วยเหล้า" มีจานรองสำหรับใส่เหล้าให้ผีกิน สมัยก่อนจะนำผลไม้เต้าแก่มารับเป็นภาชนะใส่น้ำ เรียกว่า "หม้อน้ำตง" ส่วนถ้วยเหล้าแต่เดิมจะใช้ถ้วยชา ในกะล่อห้องของผู้ท้าวจะมีแท่นเล็กๆ มีเบาะรองนั่งวางอยู่บนแท่นอีกทีหนึ่ง และมีไม้ทำเป็นรูปเขาควยติดไว้ที่ข้างฝา ใช้สำหรับทำพิธีปาดตงทุก 5 วัน การบอกกล่าวผีเฮือนถึงเหตุการณ์หรือการทำพิธีกรรมต่างๆ ในครอบครัว เช่น การจัดงานบวช งานแต่งงาน ทำบุญบ้านเป็นต้น เรียกว่า "หนึ่งก้อ" ทำโดยเจ้าของเรือนเอาเหล้าไปเทในถ้วยเหล้าที่กะล่อห้องเป็นการบอกกล่าวผีเฮือน รวมทั้งการที่มีญาติพี่น้องต่างถิ่นมาค้างแรมที่เรือนหรือแม้แต่การจะดื่มสุราของมีนเมาภายในเรือนก็ต้องหนึ่งก้อผีเรือนด้วยเช่นกัน⁶⁵

4. **ผีป่าผีเขา และผีอื่นๆ** ชาวไทคำเชื่อว่าในธรรมชาติต่างๆ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ลำธาร มักมีผีสถิตย์อยู่ จึงต้องมีความระมัดระวังในการตัดไม้ เเดินป่า และใช้งานแม่น้ำลำธาร เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนถึงผีแล้วอาจได้รับภัยจากผีที่สถิตย์อยู่⁶⁶

5. **ผีประจำสถานที่** ได้แก่ ผีบันได ผีประตู และผีเตาไฟ แต่ละสถานที่จะมีผีคุ้มครองอยู่ จะมีข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติ เช่น ห้ามนั่งคาบบันได ห้ามเหยียบธรณีประตู ห้ามดำนํ้าพริกจนครกแตก เป็นต้น เมื่อทำพิธี "จีไฟไหว้ว" จะต้องนำอาหารไปเช่นผีประจำสถานที่ทั้งสามนี้ นอกจากนี้ยังมีผี

⁶² มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทคำในประเทศไทย, 213.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 205.

⁶⁴ เรณู เหมือนจันทร์เชษ, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 39.

⁶⁵ มนุ อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทคำในประเทศไทย, 206-209.

⁶⁶ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, ลาวโซ่ง, 23.

เจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาบริเวณบ้าน จะจัดตั้งศาลให้อยู่เป็นประจำ เรียกว่า "ศาลพระภูมิ – ศาลเจ้าที่"⁶⁷

6. ผีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นผีประจำอยู่ในไร่นาและพืชผล ได้แก่ "ผีนา" เป็นผีดุแลนา จึงมักสร้าง "ศาลนา" ไว้เช่นไร้วเมื่อเริ่มทำนา(แรกนา) และตอนที่เกี่ยวข้าว เรียกพิธีนี้ว่า "ปาดตงนา" นอกจากนี้ยังมี ผีประจำเมล็ดข้าวหรือ "แม่โพสพ" จำทำพิธีให้ตอนข้าวออกรวง และอัญเชิญมาประจำยังข้าวเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว⁶⁸

7. ผีตายโหง เป็นผีของคนที่ไม่ได้ตายด้วยสาเหตุธรรมชาติ ชาวไทดำจะไม่เผาศพคนที่ตายโหงแต่จะฝังแทน และไม่อัญเชิญมาเป็นผีบ้าน ผีเรือน หรือผีนา แต่จะเชิญให้เป็นผีประจำวัด

8. ผีประจำต้นไม้ ชาวไทดำเชื่อว่าต้นไม้บางต้นมีผีประจำที่ร้ายแรงให้โทษหากไปเกี่ยวข้อง เช่น ต้นตะเคียน จึงห้ามนำไม้ตะเคียนไปสร้างบ้าน

9. ผีร้าย เช่น ผีปอบ ผีกระสือ ชาวไทดำจะไม่เช่นไร้วผีพวกนี้ แต่จะป้องกันไม่ให้มารบกวนหรือทำอันตรายคนในบ้าน เวลาที่ผีพวกนี้มาทำให้คนในบ้านเจ็บป่วยจะทำอาหารใส่กระทงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งหรือสี่แพร่ง⁶⁹

9. พิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทดำ

พิธีกรรมของชาวไทดำแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีของบ้านเมือง ได้แก่ พิธีเสนเมือง และพิธีเสนบ้าน เป็นพิธีเช่นไร้วผีเมืองและผีบ้านเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นเป็นการกระชับหรือยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับหมู่บ้านบริวาร หรือระหว่างบ้านกับลูกบ้าน โดยการนำสัตว์และเครื่องเซ่นอื่นๆมาร่วมในพิธี ปัจจุบันไม่มีการปฏิบัติในสิบสองจุไทยแล้ว เพราะรัฐบาลเวียดนามได้ประกาศยกเลิกไม่ให้ทำพิธีเสนเมืองและพิธีเสนบ้านไปเมื่อประมาณ พ.ศ. 2503 ส่วนในประเทศไทยยังมีแต่พิธีเสนบ้าน ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีตามชุมชนไทดำ

2. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือน ปัดตง เสนผีน้อยจ้อย เป็นต้น พิธีกรรมพวกนี้เป็นพิธีเช่นไร้วผีบรรพบุรุษ เป็นพิธีที่แสดงออกถึงโลกทัศน์ของชาวไทดำที่เกี่ยวข้องระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องรักษา ให้อุณ และให้

⁶⁷ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 39-40.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 40-41.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 42-43.

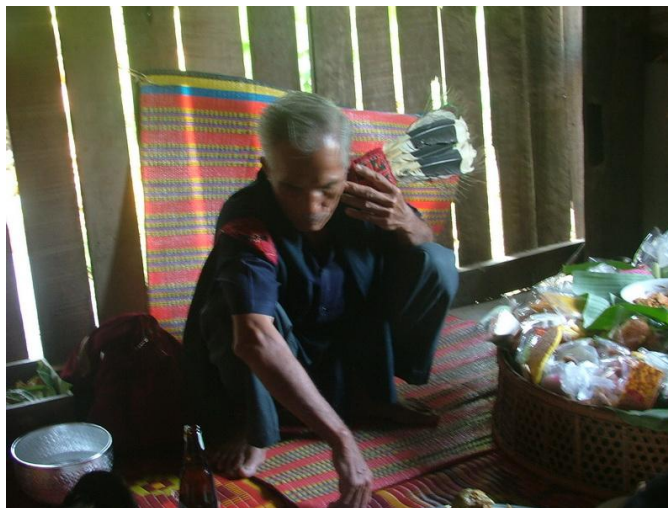
โทษกับลูกหลานได้ ซึ่งลูกหลานจะต้องตอบแทนโดยการเช่นไหว้ด้วยอาหารและเครื่องเซ่นต่างๆ ในขณะที่เดียวกันในรูปแบบของพิธีกรรมก็เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติที่ร่วมเผ่าเดียวกัน

3. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่เชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผีต่างๆ จะต้องให้ "มด" เป็นผู้ทำพิธีรักษา

9.1 ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่

1. หมอ เป็นผู้ให้คำปรึกษาและประกอบพิธีกรรมในสังคมไทดำในทุกระดับชั้น เช่น พิธีเสนเมือง เสนบ้าน และเสนเรือน เป็นต้น หมอจึงต้องเป็นผู้รู้หนังสือ และรอบรู้ในระเบียบ จารีต และประเพณี เมืองแต่ละเมืองในสิบสองจุไทในอดีตจะมี "องหมอ" เป็นหัวหน้าหมอทั้งหลายในเมือง ทำหน้าที่ดูแลรักษาหนังสือและเอกสารสำคัญของบ้านเมือง เป็นที่ปรึกษา และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ดีของบ้านเมืองอย่างพิธีเสนเมือง แต่เดิมหมอจะสืบเชื้อสายจากสิ่งเลื่องเท่านั้น ต่อมามีคนในตระกูลอื่น เช่น สิงกา และสิงกว้าง ได้เรียนวิชาเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม ภายหลังจึงไม่จำกัดอาชีพหมอเฉพาะคนในสิ่งเลื่องอีก⁷⁰ หมอจะแบ่งเป็น หมอผู้ท้าว และหมอผู้น้อยตามชนชั้น หมอผู้ท้าวจะทำพิธีให้ผู้ท้าวและผู้น้อยได้ แต่หมอผู้น้อยจะทำพิธีให้ผู้ท้าวไม่ได้เนื่องจากมีศักดิ์ต่ำกว่า หมอผู้ท้าวมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "หมอหล่อ" หล่อ หมายถึง ห่อ ในภาษาไทยคำเพราะเวลาเช่นผีผู้ท้าวในพิธีเสนเรือน จะห่อเครื่องเซ่นเป็นห่อ ไม่ใช่ตะเกียบหรือไม้ทูกีบเหมือนเช่นผีผู้น้อย

⁷⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 35.

ภาพที่ 8 หมอเสนกำลังเสี่ยงทายด้วยไก่ส่องในพิธีเสนเรือน ที่บ้านเจียงแฉวน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2. **มด** เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บโดยการติดต่อผีเป็นได้ทั้งเพศชายและหญิง แต่จะต้องสืบเชื้อสายจากครอบครัวที่เคยมีคนเป็นมดมาก่อน โดยที่มดจะแสดงเจตจำนงว่าจะให้ใครเป็นมดโดยการทำให้คนนั้นป่วย คนป่วยต้องทำพิธีรับผีมด (เสน หับมด) แล้วร่ำเรียนวิชาเกี่ยวกับการเป็นมด และทำหิ้งผีมดไว้ในห้องผีมดที่เรือนแยกต่างหากจากกะลื้อห้อง และต้องทำพิธีเสนผีมดหรือเสนอานปาง อันเป็นพิธีเช่นไหว้ครูมด เป็นประจำ เช่นเดียวกับพิธีเสนเรือน มดผู้หญิงเรียกว่า "แม่มด" มดผู้ชายเรียกว่า "พ่อมด" หรือ "มดลาว" จะประกอบพิธีรักษาคณไ้ที่มีอาการหนักเพราะมีเวทย์มนต์คาถาและเครื่องรางของขลังที่ใช้บังคับผี และในการทำพิธีต้องมีผู้ช่วยทำหน้าที่เป่าปี่ในพิธี ส่วนมดในสังคมไทดำในประเทศไทย แบ่งออกเป็น "มดลาว" กับ "มดไท" มดลาวในเวลาทำพิธีจะต้องมีคนเป่าปี่ให้

3. **เจ้าจ้ำ** เป็นชื่อเรียกผู้ประกอบพิธีเช่นศาลผีประจำหมู่บ้านไทดำในประเทศไทย ต้องเป็นผู้ชายอายุมากกว่า 60 ปี มีความรอบรู้ในประเพณีพิธีกรรม เป็นที่เคารพยกย่องของคนในหมู่บ้าน ได้รับตำแหน่งโดยการออกเสียงเลือกของคนในหมู่บ้านแล้วโยนไม้เสี่ยงทายว่าผีบ้านจะพอใจให้เป็นเจ้าจ้ำหรือไม่

นอกจากนั้นยังมีผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เช่น "คนแต่งเสน" เป็นคนจัดหาเครื่องเช่นในพิธีเสนเรือน "หมอสะ" หรือ "หมอเก็บข้าว" เป็นผู้ช่วยหมอเสนเป่าปี่ในพิธีเสนเป่าปี่ ทำหน้าที่เสี่ยงทายนับจำนวนข้าวสาร "หมอเอื้อง" เป็นหมอเสี่ยงทาย คำว่าเอื้องแปลว่า ดูหรือเสี่ยงทายในภาษาไทยไทดำ เป็นผู้เสี่ยงทายดูว่าผีชนิดใดเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย ไม่ใช่

ผู้ช่วยของมดหรือหมี "เขยอก" เป็นผู้ทำพิธีศพ และ "ล่าม" เป็นผู้ช่วยคู่บ่าวสาวในการประกอบพิธีกรรมในพิธีแต่งงาน ปัจจุบันสังคมชาวไทยดำในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการขาดแคลนผู้ประกอบพิธีกรรมในทุกระดับชั้น มีผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเหลือน้อย เนื่องจากไม่มีผู้สนใจเรียนรู้เพื่อทำหน้าที่ผู้ประกอบพิธีกรรม⁷¹

9.2 พิธีเสนเรือน

พิธีเสนเรือนเป็นพิธีเสนผีเรือนหรือบรรพบุรุษในสิ่งเดียวกันที่ตายแล้วเพื่อให้ผีบรรพบุรุษอยู่ดีกินดีในโลกหนึ่ง ส่งผลทำให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข แต่ละครอบครัวจะมีสมุดจดชื่อคนในตระกูลที่ตายไปแล้ว เรียกว่า "บ๊ับผีเรือน" ในพิธีเสนเรือนจะใช้หมั่วตัวผู้ที่เลี้ยงไว้และอธิษฐานไว้ทำพิธีนี้มาฆ่า แล้วนำเนื้อหมูมาเป็นเครื่องเซ่นผี ดังนั้นความถี่ของการทำพิธีเสนเรือนจึงขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งอาจจะทำปีละ 1 ครั้งหรือที่นิยมคือทำ 2-3 ปีต่อครั้ง ผู้ทำพิธีคือ "หม่อเสน" เป็นผู้เชิญผีเรือนของตระกูลมากินเครื่องเซ่น⁷² ในพิธีเสนเรือนของผู้น้อยหม่อเสนจะนั่งทำพิธีบนเสื่อในกะล่อห้อง ส่วนหม่อเสนผู้ท้าวจะนั่งบนเก้าอี้เดี่ยวๆ เรียกว่า "ตั้งท่า" ทำพิธีในกว๊าน⁷³ แต่เดิมผู้ท้าวจะฆ่าควายเพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือน แต่ในปัจจุบันโดยเฉพาะในประเทศไทยจะใช้หมูแทนเหมือนกับพิธีเสนเรือนของผู้น้อย แต่ต่างกันที่ผีผู้ท้าวจะต้องเซ่นเหล้าก่อนเช่นข้าว ส่วนผีผู้น้อยจะเซ่นข้าวก่อนเช่นเหล้าเพื่อไม่ให้ผีผู้น้อยเมาสุราอาละวาดบนเมืองฟ้า เครื่องเซ่นของผีผู้ท้าวจะทำเป็นห่อ มีอาหารอย่างละชนิดอย่างละน้อยห่อรวมกันด้วยใบตอง เรียกว่า "ห่อหล่อ" ส่วนเครื่องเซ่นของผีผู้น้อย หม่อเสนจะใช้ถั่ว (ตะเกียบ) คีบอาหารจากปานเผื่อนเซ่นผีทีละคำ และเรียกผีมากินทีละคนตามรายชื่อที่จดไว้ในบ๊ับผีเรือน และหม่อเสนจะต้องเทเหล้าให้ผีกินเป็นระยะๆ

พิธีเสนเรือนของชาวไทยดำในประเทศไทยจะเชิญทั้งญาติในสิ่งเดียวกันและเพื่อนบ้านมาร่วมในพิธี ในเวลาที่ทำพิธีญาติจะอยู่บนเรือน ส่วนเพื่อนบ้านจะกินเลี้ยงอยู่นอกเรือน ซึ่งต่างจากชาวไทยดำในสิบสองจุไทที่จะมีเฉพาะญาติในสิ่งเดียวกันเท่านั้นที่จะถูกเชิญเข้าร่วมในพิธี

⁷¹ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน, คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 24 เมษายน 2555 และคุณ สวนมา.

⁷² สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 58-59.

⁷³ เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, 58.

พิธีเริ่มด้วยการฆ่าหมูในช่วงเช้ามีด เลือดหมูจะเก็บไว้ทำ “เลือดดำ” ซึ่งเป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงแขก ผ่าท้องเอาเครื่องในออก แล้วให้ลูกเขยหามขึ้นไปฆ่าแหละในกะล่อห้อง โดยตัดแบ่งชิ้นส่วนหมูดังนี้⁷⁴

1. ชายโครง 7 ชิ้น เรียกว่า “7 เสียว”
2. กระดูกสันหลัง 7 ซี่ เรียกว่า “7 เสียว”
3. หาง
4. หัว
5. ข้อยเท้า 4 ซี่

นำชิ้นส่วนหมูที่ฆ่าแหละแล้วใส่ถาดเก็บเอาไว้ ส่วนที่เหลือจะนำไปให้แม่ครัวเลี้ยงแขก เมื่ออาหารทุกอย่างสุกแล้วคนแต่งเสนจะนำมาจัดใส่พานเพื่อน โดยเริ่มจากเนื้อหมู 7 ซี่ 7 เสียวจะถูกนำมา จัดวางเป็นรูปวงกลม แล้วนำไปตองมาปิด แล้วจัดวางห่อข้าว 7 ห่อ ห่อเนื้อหมูย่าง 7 ห่อ พร้อมถั่ว (ตะเกียบ) 7 คู่ปักตามห่อข้าวและห่อเนื้อหมูย่างที่วางเป็นคู่กัน หลังจากนั้นก็จัดวางผลไม้ซ้อนทับลงไป ได้แก่ เผือก มัน ก้อย อ้อย และผลไม้อื่นๆ และสิ่งที่ขาดไม่ได้คือข้าวต้มมัด สุดท้ายวางขนมทับลงไปเป็นชั้นบนสุด ญาติร่วมเผ่าเดียวกันจะนำขนมมาร่วมเป็นเครื่องเซ่นด้วย⁷⁵ นอกจากนั้นยังจะต้องมีหมากพลู และเหล้าเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องเซ่นแต่ไม่ได้จัดไว้ในพานเพื่อน

⁷⁴ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน, คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 24 เมษายน 2555 และคุณ สวนมา, ผู้ช่วยหมคเสน และชาวบ้านหมู่ 3 ตำบล ห้วยท่าช้าง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 25 เมษายน 2555.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 9 ปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนที่จัดเสร็จแล้ว

เมื่อคนแต่งเสนจัดเครื่องเซ่นใส่ปานเพื่อนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพและญาติร่วมผีเดียวกันจะมาร่วมกันยกปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นมอบให้หมอเสนไปทำพิธี คนแต่งเสนจะนำไก่ส้อง⁷⁶พร้อมข้าว 1 ถ้วยมามอบให้หมอเพื่อให้หมอทำการเสี่ยงทายว่าผีบรรพบุรุษจะต้องโทษติดชื้อคาบนเมืองฟ้าหรือไม่⁷⁷ หลังจากนั้นแขกที่มาร่วมงานก็จะเริ่มกินเลี้ยงมือเช้า เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้วหมอเสนจะเริ่มพิธีเสนเรือน ในพิธีหมอเสนจะเชิญผีบรรพบุรุษมากินเครื่องเซ่นตามรายชื่อในปี่ผีเฮือน⁷⁸จนหมดทุกรายชื้อ บางครอบครัวอาจจะมีชื่อผีบรรพบุรุษมากถึง 300 ชื้อ⁷⁹ ทำ

⁷⁶ ไก่ส้อง เป็นไก่ต้มกับเครื่องปรุงตามตำรับของชาวไทดำ ใช้ในการเสี่ยงทายในพิธีกรรมของชาวไทดำโดยดูจากรูปร่างของตีนไก่ และไก่ส้อง - แกงหน่อส้ม เป็นอาหารที่จะต้องทำเลี้ยงแขกในพิธีเสนเรือนทุกครั้ง

⁷⁷ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน.

⁷⁸ ปี่ผีเฮือน เป็นสมุดจดรายชื่อผีบรรพบุรุษย้อนขึ้นไป 3 รุ่น รุ่นที่เหนือกว่านี้จะถือว่าเป็น "ค้ำเมืองฟ้า" จะไม่ถูกเชิญมารับเครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือน แต่เดิมปี่ผีเฮือนเป็นสมุดที่มีลักษณะเป็นพับเหมือนสมุดไทย แต่ปัจจุบันเป็นสมุดเปล่าที่หาซื้อได้ทั่วไปนำมาใช้จดยรายชื่อผีบรรพบุรุษ

⁷⁹ สัมภาษณ์ สงวน สมรมิตร, เจ้าของเรือน เลขที่ 44 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555.

ให้ต้องใช้เวลาในการทำพิธีนานมาก ในพิธีเสนเรือนของผู้น้อยหมอเสนจะใช้ธูป (ตะเกียบ) คีบเครื่องเซ่นให้ผีทีละคำแล้วส่งเครื่องเซ่นผ่านช่องที่ผนังหรือพื้นที่เจาะเตรียมเอาไว้ใกล้กับเสาผี ส่วนในพิธีเสนเรือนของผู้ทำหมอเสนจะคีบเครื่องเซ่นทีละห่อแล้วส่งเครื่องเซ่นออกไปทางหน้าต่าง เมื่อถึงเวลาอาหารกลางวันหมอเสนก็จะพักรับประทานอาหารกลางวัน เสร็จแล้วก็จะทำพิธีต่อไปจนเสร็จแล้วจึงเก็บปานเพื่อน หมอเสนจะได้เนื้อหมูในปานเพื่อนกลับไปเป็นค่าตอบแทน

ภาพที่ 10 เจ้าภาพและญาติร่วมพิธีเดียวกันช่วยกันยกปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นให้หมอเสน ในพิธีเสนเรือน วันที่ 25 เมษายน 2555 ที่บ้านเจียงแฉวน หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เมื่อพิธีเสร็จ และเก็บปานเพื่อนใส่เครื่องเซ่นไปแล้ว เจ้าภาพและญาติร่วมพิธีเดียวกันจะร่วมกันนำขนมและเหล้ามาใส่ในปานเพื่อนให้ผีเห็นว่าคนในตระกูลมาร่วมงานกันอย่างพร้อมเพียง เรียกว่า "จำเหล่า ฟายเฮือน" ครอบครัวไหนไม่ส่งคนไปร่วมพิธีเสนเรือนของญาติจะถือว่าไม่ดี⁸⁰

ในพิธีเสนเรือนนอกจากจะใช้อาหารเช่นผิบรรพบุรุษแล้วยังเผื่อแผ่อาหารให้กับคนรับใช้ของผีด้วย โดยจะนำกระดูกคางหมูไปเหน็บไว้ที่ฝาเรือนในกะล๋อห้องที่บริเวณใกล้ๆ เสาผี เพื่อให้ให้คนรับใช้ของผีได้กินหลังจากกลับจากทำนาให้ผี หรือถ้ามีขนมจะนำมาเหน็บไว้ที่ฝาเรือนให้คนรับใช้ผีได้กิน กระดูกคางหมูจะถูกเหน็บไว้ที่ฝาเรือนในกะล๋อห้องจนกว่าเรือนจะถูกรื้อ

⁸⁰ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน.

ไป ดังนั้นกระดุกกลางหมูในกะล๋อห้องจึงเป็นเหมือนตัวนับแต่บอกจำนวนครั้งของการทำพิธีเสน
เรือนของเรือนหลังนั้นๆ⁸¹

ภาพที่ 11 หมอเสนกำลังใช้ถั่ว (ตะเกียบ) คีบอาหารเช่นผี ในพิธีเสนเรือน วันที่ 25 เมษายน 2555 ที่
บ้านเจียงแควน หมู่ 2 ตำบลเขาชัย อำเภอยะบือ จังหวัดเพชรบุรี

9.3 ปัดตง หรือปาดตง หรือ ปาดตง

เป็นพิธีเสนผีเรือนอย่างเป็นทางการ โดยจะทำทุก 5 วันสำหรับผีผู้ท้าว และทุก 10 วันสำหรับผีผู้น้อย ทำโดยเจ้าของเรือน ไม่ต้องใช้หมอหรือมดทำพิธี ใช้ข้าวปากหม้อปากไห หมาก พลุ แสง ขนม อาหารคาวหวาน ผลไม้ และเหล้าเป็นเครื่องเซ่น นำไปตั้งไว้หน้าเสาผีในกะล๋อห้อง และต้อง "หน้องก้อ" คือการรินเหล้าใส่ถ้วยน้ำตงด้วย วางไว้นาน 1 ชั่วโมง 2 ครั้งในช่วงเช้าและ บ่าย อาหารที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นจะเป็นอาหารอย่างเดียวกับที่ทำกินกันครอบครัวเพียงแต่ต้องตกแต่งมาเช่นผีก่อน

นอกจากนั้นในเดือนสิบสองข้างแรมหรือเดือนอ้ายข้างขึ้น อันเป็นเดือนที่เริ่มเก็บเกี่ยว เรียกว่า "หน้าข้าวเหลือง (ข้าวใหม่)" จะทำพิธีปาดตงข้าวใหม่ เป็นการนำข้าวใหม่ที่เพิ่งเก็บเกี่ยวมาให้บรรพบุรุษกินเสียก่อน ข้าวที่ใช้เป็นเครื่องเซ่นทำโดยการนำข้าวเหนียวมาตำข้าวเม่าแล้ว นึ่งทิ้งเปลือก เสร็จแล้วนำมาตากให้แห้ง แล้วตำเป็นข้าวสากเรียกว่า "ข้าวฮาง" การปาดตงข้าวใหม่

⁸¹ สัมภาษณ์ บุญเหลือ แสร์ชล, ผู้ดูแลเลื้อบ้าน บ้านเจียงแควน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาชัย อำเภอยะบือ จังหวัดเพชรบุรี, และ คุณ สวนมา, ผู้ช่วยหมอดเสน และชาวบ้านหมู่ 3 ตำบลห้วยท่าช้าง อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี, 25 เมษายน 2555.

จะให้เป็นพิธีใหญ่ มีเครื่องเซ่นมากกว่าปาดตงธรรมดา ได้แก่ ปลาปิ้งโตะ กบปิ้งโตะ ปลาดุกย่าง ข้าวต้ม ผีอก มัน และที่ขาดไม่ได้คือ แกงหน่อส้ม เมื่อจัดวางเครื่องเซ่นแล้วเจ้าของเรือนจะกล่าวกับผีดังนี้

"เข้าเหลื่อง⁸²เฟื่องเฮือ เข้าเป็นเหม่าจึงเอามาเหม่า เข้าเป็นฮางจึงเอามาฮาง ฮอดมื่อถึงมื่อ ฮอดมื่อเวนแหล่เวนตง จังมีเข้าเหม่าเข้าเหม่อ⁸³ มาปาดแหล่ปาดตงให้กับเจ้าหล่ำ⁸⁴ ปู่หล่ำ ย่าหล่ำ มีเนื้อ พวกกันมากินเข้าเหม่า เข้าเหม่อ ปาดตง...(รายชื่อเครื่องเซ่น)"⁸⁵

10. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ตามความเชื่อของชาวไทยดำอาการเจ็บป่วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจ็บป่วยเรื้อรังเกิดจากขวัญออกไปจากร่างกายเนื่องจากการกระทำของผี ต้องตามขวัญให้กลับมา ซึ่งพิธีกรรมพวกนี้จะใช้ "มด" เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม การเป็นมดจะต้องสืบทอดกันตามเชื้อสายจากบรรพบุรุษ เมื่อผีมดมาขออาศัยอยู่ด้วยจะส่งผลให้คนผู้นั้นเจ็บป่วยรักษาไม่หาย ต้องให้ผู้ป่วยทำพิธีรับผีมดมาอยู่ด้วยเรียกว่า "เสนหับมด" เมื่อรับผีมดแล้วจะมีสิทธิ์ฝึกฝนเป็น "มด" เพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆได้ และจะเป็นผู้สืบเชื้อสายมดต่อไป ต้องสร้างห้องผีมดและหึ่งผีมดขึ้นในเรือน มดจะต้องทำพิธีเช่นไหว้ครูมดทุกปีเช่นเดียวกับพิธีเสนเรือน โดยจะนิยมทำต่อจากพิธีเสนเรือน เรียกว่า "เสนอานปาง" หรือ "เสนกินปาง"⁸⁶

เมื่อมีผู้เจ็บป่วย ในสังคมไทยดำในสิบสองจุไทย มดจะเป็นผู้เสี่ยงทายดูว่าผีตนใดทำให้เกิดความเจ็บป่วยด้วยเมล็ดข้าวสาร มดลานนิยมจุดเทียนส่องดูตัวคนไข้เรียกว่า "จ๊อด" แต่ในสังคมไทยดำในประเทศไทยจะมีหมอเอื่องทำหน้าที่นี้แทนโดยการเอื่องดู ต่อจากนั้นมดจะทำพิธีอ้อนวอนให้ผีส่งขวัญของผู้ป่วยคืน ถ้าผีไม่ยอมจะต้องใช้คาถาอาคมเข้าบังคับผีเพื่อให้คืนขวัญกลับมา

ถ้าเจ็บป่วยเพราะมีเคราะห์จะต้องทำพิธี "เสนขึ้นเลื่อ" หรือ "เสนแก้เคราะห์" เป็นพิธีสะเดาะเคราะห์ผู้ป่วยและต่อเงาหัว โดยใช้เสื้อผ้าของผู้ป่วยไปจุ่มไว้กับหมอเสนเป่าปี่จนกว่าจะถึงวันทำพิธี เป็นการบนไว้ว่าถ้าหายป่วยจะทำพิธีให้

⁸² เข้าเหลื่อง แปลว่า ข้าวใหม่ ในภาษาไทยดำ

⁸³ เหม่อ แปลว่า ใหม่ ในภาษาไทยดำ

⁸⁴ เจ้าหล่ำ แปลว่า ปู่ย่าตายาย ในภาษาไทยดำ

⁸⁵ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน.

⁸⁶ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 65.

เมื่อเด็กป่วยเพราะผีเกียด (เหมือนแม่ซื้อของคนไทย) ทำให้เด็กเจ็บป่วย จะต้องทำ "พิธีเสนฆ่าเกียด" จะทำในกะลือห้องในพิธีหลังจากวางเครื่องเซ่นแล้วจะนำเด็กที่เจ็บป่วยมานั่งหน้าเครื่องเซ่นเพื่อทำพิธีเซ่นผีเรือน และทำพิธีปิดเป่า สุดท้ายหมอเสนจะทำการฆ่าเกียดโดยการทุบดินก หนู หรือไก่ที่ขังไว้ในกรง พร้อมกับท่องคาถากำกับ ในสิบสองจุไทมีพิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการฆ่าสัตว์อีกแบบหนึ่งเรียกว่า "เสนแบ" ใช้กับผู้ป่วยอาการหนักซึ่งมักเกิดจากแรงอาฆาต ทำได้เฉพาะมดลาวหรือมดผู้ชายเท่านั้น เพราะต้องใช้ดาบฆ่าแพะ (เรียกว่า "แบ" ในภาษาไทยคำ) เพื่อเซ่นผีฟ้าขอให้มาช่วยเพราะอำนาจของมดไม่เพียงพอในการรักษา⁸⁷

ถ้าป่วยเพราะผีพ่อแม่ไปทำผิดต่อแค้น เช่น เมาสุราอาละวาด จนถูกแค้นจัดกุมคุมขังไว้ โดยพ่อแม่จะมาเข้าฝันหรือทำให้ลูกป่วยเพื่อให้ลูกรู้ ก็จะต้องทำพิธี "เสนเต็ง" หรือ "เสนผีน้อยจ้อย" เป็นพิธีเซ่นสรวงแค้นบนฟ้า เพื่อให้ได้ตัวพ่อแม่ที่ถูกขังจองจำอยู่บนฟ้า โดยจะใช้ "แม่มด" เป็นผู้ทำพิธี ในพิธีนอกจากจะต้องเซ่นด้วยไก่ น้ำ เหล้า และถวายจำลองสานด้วยหาวแล้ว แม่มดยังจะต้องทำพิธีเสี่ยงทายด้วยไม้เสี่ยงทาย เพื่อดูว่าแค้นจะหายโกรธลงมากินเครื่องเซ่นแล้วปล่อยตัวผีพ่อแม่ไปหรือไม่⁸⁸

11. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวัฏจักรชีวิต

11.1 การเกิด

แบบแผนประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของชาวไทดำนั้น เมื่อหญิงที่จะคลอดบุตรจะต้องมีผู้ช่วยเหลือในการคลอดซึ่งก็คือแม่ของหญิงที่ตั้งครรภ์หรือหมอดำแย เมื่อคลอดลูกแล้วแม่ลูกอ่อนจะต้องอยู่ไฟ รกของเด็กจะถูกห่อใบตองนำไปฝัง หรือใส่บ้องไม้ไผ่แขวนไว้ตามต้นไม้ หรือโยนทิ้งน้ำ ภาชนะใส่รกเด็กของชาวไทดำในประเทศไทยเรียกว่า "บั้งแห" เป็นกระบอกไม้ไผ่หรือหม้อดิน ใส่เกลือแล้วเอาใบตองปิด เอาไปฝังไว้นอกรั้วบ้านหรือใต้บันได หรือเอาไปแขวนไว้ตามกิ่งไม้

หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ระยะหนึ่งก็จะมีพิธีทำขวัญโดยไม่ต้องใช้มดหรือหมอ ถ้าเด็กหญิงจะต้องนำเส้นด้ายมาพันนิ้วเอาไว้ เพื่อให้ทอผ้าเป็น ถ้าเป็นเด็กชายให้นำหน้าไม้ อันเล็ก ๆ มาใส่ไว้ในมือ เพื่อจะได้ล่าสัตว์เป็นเมื่อโตขึ้น เมื่อมีชีวิตรอดครบ 1 เดือนจะถือว่าเด็กเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ เริ่มนับเป็นสมาชิกในครอบครัว จะจัดพิธีตั้งชื่อให้โดยเชิญมดมาทำขวัญ

⁸⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 60.

⁸⁸ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, ลาวโซ่ง, 35-66.

ให้เด็กและจับ "เสนต่อนเขยเอาจื่อ(ชื่อ)" เด็กจะได้ชื่อที่ใช้เรียกในการประกอบพิธีกรรม ญาติทางฝ่ายข้างแม่(ลุง-ตา)จะทำชะลอมเล็กๆสานด้วยไม้ไผ่ บรรจุธูปแดงใส่พัดและคันธนูขนาดเล็กให้หลาน เรียกว่า "ไต้" เป็นตัวแทนของขวัญ กำลังใจ และชีวิตของเด็ก ไต้จะถูกนำไปแขวนหรือมัดไว้กับชื่อในกะล่อห้อง ซึ่งจะมีไต้ของสมาชิกทุกคนในครอบครัวแขวนหรือมัดไว้กับชื่อ ถือเป็น การยอมรับเอาเด็กไว้ในครอบครัว ให้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของผีเรือนและผีคำ⁸⁹

สำหรับเด็กชาวไทดำในประเทศไทยหลังจากคลอดออกมาใหม่จะได้รับการอวยพรโดยญาติผู้ใหญ่โดยการนำไปวางไว้ในกระดังพร้อมข้าวของที่เป็นสิริมงคล หมอดำแยะจะยกขึ้นวน 3 รอบแล้วส่งให้ญาติผู้ใหญ่รับไปพร้อมกับอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุขโตวันโตคืน เมื่ออายุ 2-3 เดือนจะทำขวัญให้เด็กโดยหมอขวัญที่เป็นผู้หญิง ผูกขวัญไว้ไม่ให้แม่เกียดหรือแม่ซื่อมารบกวนเด็ก ชาวไทดำจะให้ความสำคัญกับลูกชายคนโตเป็นพิเศษ เพราะจะต้องเป็นคนที่ยึดถือต่อไป โดยจะเรียกชื่อพ่อแม่เด็กตามชื่อเด็ก เมื่อเด็กเกิดใหม่ พ่อแม่จะทำสัญลักษณ์ประจำตัวเด็กด้วยการจักสานใบตาลหรือดอกเกี๋ยงไว้ที่กะล่อห้องโดยเหน็บไว้ที่เสาผี เพื่อให้ขวัญของเด็กไปอยู่ที่สัญลักษณ์นั้น⁹⁰ ของเด็กผู้ชายเรียกว่า "ไต้" เป็นไม้ไผ่สานกับคันธนู ส่วนของเด็กผู้หญิงเรียกว่า "หอยา" เป็นธูปฟ้าใส่หมากพลู⁹¹

⁸⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, 80-82.

⁹⁰ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, ลาวโซ่ง, 36-39.

⁹¹ สัมภาษณ์ บุญเหลือ แสร์ชล, ผู้ดูแลสี่บ้าน บ้านเจียงแควน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาชัย อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, 25 เมษายน 2555.

ภาพที่ 12 ใต้และหอยาที่แขวนไว้ในกะล้อห้องบนเรือนของชาวไทดำ ที่บ้านเจียงแควน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

11.2 การแต่งงาน

ชาวไทดำไม่นิยมแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย จะแต่งงานได้ก็ต่อเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว คือ ชายหนุ่มอายุประมาณ 25 ปี และหญิงสาวอายุประมาณ 20 ปี โดยดูจากทรงผมที่จะต้องทำผมทรงปั้นเกล้าได้ เพราะจะต้องใช้เวลาไว้ผมตั้งแต่เริ่มเข้าช่วงวัยรุ่นจนโตเป็นผู้ใหญ่จึงจะยาวพอที่จะทำผมทรงนี้ได้

การแต่งงานของชาวไทดำในสิบสองจุไทยสมัยก่อนมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมายดังนี้

1. การเกี่ยวพาราสีผูกสมัครรักใคร่กันก่อนแต่งงาน โดยใช้เวลาที่หญิงสาว "ลงช่วง" คือการที่หญิงสาวลงมาดำข้าวและทอผ้า (ตำหูก) ในช่วงค่ำ ชายหนุ่มจะมาเป็นกลุ่มมาเป่าแคนและพูดคุยเกี่ยวพาราสีหญิงสาวที่ลงช่วงอยู่

2. การหมั้น โดยฝ่ายชายส่งลามาไปทาบตามพ่อแม่ของฝ่ายหญิง พร้อมนำเอาหมากพลูและยาสูบไปเป็นของขวัญ การรับของขวัญหมายถึงการยอมรับหมั้น

3. การเจรจาสู่ขอ โดยใช้ลามาเป็นผู้เจรจากดลกคำตัว(คำหัว)เจ้าสาว ตามประเพณีจะเท่ากับคำตัวที่แม่เจ้าสาวเคยได้รับเมื่อแต่งงาน

4. "ส่งเขย" เจ้าบ่าวพร้อมเพื่อนๆและญาติเดินทางไปเรือนเจ้าสาวพร้อมข้าวของเครื่องใช้ เช่น เสื้อผ้า ผ้าห่ม มุ้ง ที่นอน มิดพรำ เป็นต้น เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาวจะมีการทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ ฟังการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ ขับกลอน และเลี้ยงอาหาร

5. เจ้าบ่าวพักอาศัยอยู่ช่วยทำงานที่บ้านเจ้าสาวโดยนอนในห้องใกล้ประตู (กวาง) ไม่สามารถไปหลังบ้านและห้องนอนของผู้หญิงได้ เพราะยังไม่ถือว่าเป็นสามี-ภรรยากัน ระยะนี้เรียกว่า "เขยกวาง" เป็นการทดสอบความอดทนของเจ้าบ่าว การเป็นเขยกวางใช้เวลา 3 เดือน-1 ปีสำหรับผู้ร่น้อย และ 2-3 ปีสำหรับผู้ท้าว

6. "กินดอง" เมื่อเจ้าบ่าวเป็นเขยกวางครบตามระยะเวลาที่ตกลงกัน จะจัดพิธีแต่งงานอย่างเป็นทางการเพื่อให้เป็นสามี-ภรรยากันอย่างสมบูรณ์ ในพิธีต้องทำพิธีเสนเรือนให้ผีบรรพบุรุษรับรู้ด้วย ฝ่ายหญิงจะเชิญหญิงสูงอายุและญาติมาเป็นผู้ประกอบพิธีให้ มีการผูกขวัญคู่บ่าว-สาว ส่งตัวคู่บ่าว-สาวไปยังที่นอน สูดท้ายหญิงอาวุโสและแม่เจ้าบ่าวจะพาเจ้าสาวไปหิวผมใหม่เป็นทรง "ตั้งเกล้า" ซึ่งเป็นทรงผมสำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว และจะมีการเลี้ยงอาหารกันอย่างใหญ่โต

7. หลังพิธีแต่งงาน สามีต้องอาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง เรียกว่า "อยู่เขย" ชาวไทดำในประเทศไทยเรียกว่า "อาสา" ผู้ร่น้อยจะอยู่เขยเป็นเวลา 8 ปี ส่วนผู้ท้าวจะอยู่เขยเป็นเวลา 12 ปี หรือตามแต่จะตกลงกัน

8. เมื่อครบกำหนดอยู่เขยสามีจะพาภรรยาและลูกแยกตัวกลับไปอยู่กับครอบครัวของตนเอง ภรรยาจะเข้ามาถือผีบรรพบุรุษของสามี

9. ขั้นตอนสุดท้ายของการแต่งงาน จะจัดขึ้นเมื่อภรรยามีอายุมากแล้ว มีลูกหลานมากมาย จะทำพิธีรับผีย่ำทวดออกจากบ้านเชื้อสาย เรียกว่า "หั่วหมู่ผ่าสำเห่ล้าฟุ้ง" ในการทำพิธีต้องฆ่าหมูแล้วนำหัวหมูครึ่งหนึ่งไปทำพิธีในห้องผีของบ้านสามี อีกครึ่งหนึ่งนำไปทำพิธีในห้องผีของบ้านเดิมของภรรยา และมีการนำเสื้อของย่ำทวดของสามีไปซ่อนให้สามีตามหา เป็นพิธีเชื่อมความสัมพันธ์ของครอบครัวฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา เรียกว่าความสัมพันธ์แบบ "ลุง-ตา" ถือเป็นการนับญาติทางฝ่ายแม่อย่างเป็นทางการ

ส่วนชาวไทดำในประเทศไทยมีขั้นตอนของการแต่งงานน้อยกว่าชาวไทดำในสิบสองจุไทคือไม่มีขั้นตอนของเขยกวาง เริ่มตั้งแต่การพูดคุยผูกสมัครรักใคร่กันในการเล่นคอนหรือ "อินกอน" ในช่วงเดือน 5 และเดือน 6 อันเป็นฤดูว่างเว้นจากการทำนา และการ "ลงช่วง" เมื่อเล่นคอนและลงช่วงผูกสมัครรักใคร่กันได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว ชายหนุ่มจะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ เรียกว่า "ไปส่อง" หรือ "ส่องขันหมากน่อย" หมายถึงการหมั้น โดยจัดหมากพลูใส่กะหลบพร้อมเหล้า ให้ฝ่ายหญิงนำไปไหว้ผีเรือน

การแต่งงานเรียกว่า "สง" เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องใส่เสื้อสี ในวันแต่งงานหลังจาก เช่นผีและเลี้ยงอาหารที่บ้านฝ่ายชายในตอนเช้าแล้วจะเริ่มแห่ขันหมากไปบ้านเจ้าสาว โดยต้องขน เอาข้าวของเครื่องใช้ของฝ่ายชายไปด้วย เช่น ที่นอน หมอน เสื้อ มีดพร้า และกะหล่ำปลีใส่หมาก ใน พิธีแต่งงานมี "ล่ำม" ซึ่งเป็นคนที่มีความรู้ในพิธีแต่งงานเป็นอย่างดีทำหน้าที่สอนเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ถึงการปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆในการไหว้ผีเรือน หลังจากมอบสินสอด และ "เงินตามแม่โค" หรือ ค่าหัว คือเงินที่เจ้าบ่าวมอบให้พ่อแม่เจ้าสาวเท่าจำนวนที่แม่ของฝ่ายหญิงได้รับเมื่อตอนที่แต่งงาน และเครื่องขันหมากให้พ่อแม่เจ้าสาวแล้ว จะต้องขนเข้าไปไว้ในกะล่อห้อง บอกกล่าวขอให้ผีเรือน อวยชัยให้พรคู่บ่าวสาวและเช่นผีเรือนด้วยเหล้า ต่อจากนั้นเจ้าบ่าวจะไหว้ผีเรือนของฝ่ายหญิง และ พ่อตา แล้วจึงกินเลี้ยง แล้วกล่าวอาสาว่าจะอยู่บ้านพ่อตาก็ปี ตามแต่จะตกลงกัน ส่วนมากประมาณ 2-3 ปี เพื่อช่วยพ่อตาทำไร่ไถนา เมื่อครบกำหนดหรือพี่น้องของเจ้าสาวแต่งงานได้สมาชิกเพิ่ม เจ้าบ่าวก็จะแยกครอบครัวกลับไปอยู่กับครอบครัวของตนเอง หรือแยกออกไปปลูกบ้านแยก ต่างหากก็ได้ แต่จะไม่มีการสร้างกะล่อห้องประจำเรือนของตนจนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิต จึงจะเชิญผี พ่อแม่มาไว้ในที่เรือนของตนต่อไป⁹²

ในปัจจุบันไม่มีการจัดพิธีแต่งงานตามแบบเดิมอีกเนื่องจากเป็นพิธีที่มีขั้นตอน มาก หากคนที่มีความรู้ในพิธีมาทำหน้าที่ล่ำมได้ยาก และมีค่าใช้จ่ายสูง จึงเปลี่ยนมาทำพิธีแบบไทย โดยมีการรดน้ำสังข์และไหว้ผู้ใหญ่ แต่ก่อนจะเริ่มพิธี คู่บ่าวสาวพร้อมเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวสวม เสื้อสีนำขันหมากพลูเข้าไปในกะล่อห้องบอกกล่าวผีและขอแต่งงานออกจากกะล่อห้อง การอาสาใช้ เวลาประมาณ 1-2 ปี หรือตามแต่จะตกลงกัน หรือไม่อาสาเลยก็มี

11.3 การขึ้นบ้านใหม่

เมื่อการปลูกเรือนใหม่เสร็จจะต้องทำพิธีขึ้นบ้านใหม่พร้อมกับเชิญผีพ่อแม่ขึ้นมา ไหว้บนเรือนโดยใช้หมอเสนเรือนเป็นผู้ทำพิธี ในการทำพิธีเชิญผีเรือน หมอเสนจะต้องถือดาบและ เชี่ยนหมากหรือขันใส่หมากพลูขึ้นทอคาถาอยู่ที่บันไดเรือน เมื่อว่าคาถาจบ เจ้าของเรือนจึงรับผี เรือนไปอยู่ที่กะล่อห้อง หลังจากนั้นหมอเสนจะเอาดาบฟาดตรงบันไดแล้วว่าคาถาที่เรียกว่า "พูด ช่มดวง" เพื่อชมนางไม้ที่อาจสิงอยู่กับไม้ที่เอามาปลูกเรือนให้กลัวหนีกลับไป แล้วจึงขนข้าว ของเครื่องใช้ขึ้นบ้านได้ เมื่อขนของเสร็จก็จะมีการเลี้ยงอาหารเสร็จแล้วจะเริ่มทำพิธี "จี่ไฟให้ข้าว" ทำโดยการเอาเครื่องเช่นวางไว้หน้าเตาไฟสมมุติที่ทำด้วยดินเหนียวทำเป็นก้อนเส้าแล้วเอาหม้อหนึ่ง ข้าวเหนียววางบนเตาสมมุตินี้ ใส่ถ่านไฟเข้าไปแล้วหมอพิธีจึงว่าคาถาเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในเรือนมี

⁹² สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมากิมุข, ลาวโซ่ง, 40-46.

การหุงหาอาหารกินกันเป็นอย่างดีและมีความเจริญรุ่งเรือง ต่อจากนั้นจะทำพิธีรับขวัญลูกตา ซึ่งเป็นผู้ยกเสาเอกในตอนปลูกเรือน โดยยกอาคาร ข้าวเหนียว และไขขาวแล้วมีหมอลำคาถาให้ลูกตากินข้าว และในพิธีจะมีหญิงสาวพูดโต้ตอบกับลูกตา ให้ลูกตาบอกกับหญิงสาวว่ากินอิ่มหนำสำราญดี เพื่อเป็นเคล็ดว่าเจ้าของเรือนจะมีกินอิ่มหนำสำราญ หลังจากนั้นจะมีการเซ่นไหว้ปู่เชื้อเป็นอันเสร็จพิธีขึ้นบ้านใหม่⁹³

11.4 พิธีศพ

ชาวไทดำจะจัดพิธีศพอย่างสมบูรณ์ให้กับเฉพาะผู้อาวุโสเท่านั้น หากเด็กหรือหนุ่มสาวตายก่อนวัยอันควร หรือไม่ได้ตายด้วยสาเหตุธรรมชาติ จะทำพิธีอย่างรวบรัด ส่วนมากมักจะเผาศพภายในวันเดียว และไม่ทำพิธีศพในบ้านด้วย หรือไม่ก็ฝังศพเอาไว้ 1 ปีแล้วขุดขึ้นมาเผา แต่ไม่มีการทำพิธีเอาผีขึ้นเรือน แต่จะทำพิธีส่งสารรับให้กินตรงทางสามแพร่ง ในปัจจุบันการตั้งศพจะทำเฉพาะคนที่เสียชีวิตบนเรือน หากเสียชีวิตที่อื่นจะนำศพไปตั้งที่วัดเลย

พิธีศพตามแบบแผนของชาวไทดำในสิบสองจุไท เรียกว่า "ฮิดคองแตงป่าเฮ่ว" ชาวไทดำในประเทศไทยเรียกว่า "เฮดเฮว" โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. อาบน้ำและแต่งตัวศพที่เรือนของผู้ตาย โดยให้ศพสวมเครื่องแต่งกายตามประเพณีไทดำแล้วสวมเสื้อฮั๊บ แล้วจึงยกศพไปตั้งที่ทางเฮือน เลือกญาติคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็นเจ้างาน เรียกว่า "พ่อหว่า" หรือ "เจ้าผี" แล้วจึงส่งคนออกไปประกาศให้ตามทางแยกต่างๆ เพื่อบอกให้เพื่อนบ้านมาร่วมงานตามฐานะและความสัมพันธ์ ญาติร่วมผีเดียวกันที่มาร่วมพิธีจะต้องใส่เสื้อฮั๊บ โดยกลับเอาด้านที่มีสีสันสวยงามออก ครอบครัวผู้ตายต้องไว้ทุกข์โดยการสยายผมและเลาะดินขึ้นออก ลูกชายลูกสาวต้องใส่เสื้อผ้าดิบเรียกว่า "เสื้อตัก"⁹⁴ และโปกหัวด้วยผ้าดิบ ลูกชายคนโตจะต้องโกนหัว ลูกสาวแก่เสียมคือตัดผมที่หน้าผากออก

2. เลือกลูกเขยหรือหลานเขย เป็นเขยกก และเขยหาม กล่าวคือ "เขยกก" แปลว่า เขยใหญ่ หรือสามีของลูกสาวคนโต ทำหน้าที่สำคัญต่างๆ ในพิธีศพ และเลือกเขยคนอื่นที่เหลือเป็น "เขยหาม" สำหรับหามศพไปป่าช้าหรือป่าเฮ่ว บรรดาเขยกกและเขยหามจะทำหน้าที่ทุกอย่างในงานศพ เช่น สร้างเตาไฟ ฆ่าสัตว์จัดเครื่องเซ่น ต้อนรับแขก ฯลฯ สำหรับในชาวไทดำในประเทศไทยเขยกกไม่ใช่เขยจริง แต่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่ผ่านการฝึกฝนคาถาอาคมที่ใช้ใน

⁹³ สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, **ลาวโซ่ง**, 46-49.

⁹⁴ สัมภาษณ์ จำปี และบังอร ขอดหอม, เจ้าของและลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 4 พฤศจิกายน 2551.

พิธีศพโดยเฉพาะ เขยกกจะมีผู้ช่วย 10 คนเป็นชาย 5 คนและหญิง 5 คนเรียกว่า "เขยเล็ก" แต่ตัวเขยกกจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น เขยเล็กชายทำหน้าที่สร้าง "จอง" คือแคร่ไม้ไผ่ใช้วางศพและหามศพไปเผา ส่วนเขยเล็กหญิงทำหน้าที่หุงหาอาหารเลี้ยงแขกแทนเจ้าภาพงานศพ

พิธีจะเริ่มเมื่อเขยกกมาถึง เจ้าผีฆ่าหมู หลังจากต้มแล้วจึงนำไปเช่นผี ญาติต้องนำหมูหรือไก่มาร่วมเป็นเครื่องเซ่นแล้วแต่ความสัมพันธ์ใกล้ชิด ญาติใกล้ชิดให้นำหมูมา ส่วนญาติห่างๆให้นำไก่มา การตั้งศพที่บ้านจะตั้งไว้ 1 วัน 1 คืน เช้าวันต่อมาจะต้องแห่ศพไปป่าแล้ว ถ้าคนตายมีลูกหลานมากอาจจะต้องตั้งศพไว้ที่บ้านถึง 7 วัน เพื่อให้ลูกหลานฆ่าหมู-ไก่เช่นผีได้ครบ ส่วนพวกเจ้าที่ดำรงตำแหน่งอาญา ท้าว เพี้ย ต้องตั้งศพไว้ 1-2 เดือน เพราะต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆมากมาย

ชาวไทยดำในประเทศไทยจะเก็บศพไว้จะเก็บไว้ไม่เกิน 3 วัน แต่ในปัจจุบันมีการเพิ่มพิธีทางพุทธเข้าไปคือมีการสวดพระอภิธรรมศพเป็นเวลา 5-7 วัน หรือเก็บไว้เป็นปีแล้วจึงทำพิธีเผาแบบไทดำที่ป่าแล้ว ในระหว่างที่ตั้งศพที่บ้านจะต้องตั้งศพที่ห้อง "กวงเฮือน" หรือห้องกลางเรือนหันศีรษะไปทางทิศเหนือ ต้องเอาเสื้อฮักคลุมโลงศพไว้ด้วย และต้องจุดเทียนไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลา ระหว่างที่ตั้งศพจะมีเพื่อนบ้านมาเคารพศพ ถ้าเป็นผู้สูงอายุที่มีผู้นับถือมาก จะมีคนมาร้องไห้คร่ำครวญทำทิวาอาลัยอาวรณ์ผู้ตาย โดยเฉพาะแขกที่เป็นหญิงจะผลัดกันร้องไห้คร่ำครวญ

ส่วนแขกผู้ชายจะช่วยกันทำเรือนแล้ว ซึ่งก็คือบ้านจำลองที่มีรายละเอียดของเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันและสัตว์เลี้ยงต่างๆ ทำด้วยดอกไม้ไผ่สาน เรือนแก้วมีลักษณะและองค์ประกอบใกล้เคียงกับเรือนจริงๆ มีแม้แต่กะล่อห้องอยู่ภายใน แต่จะทำให้ตรงกันข้ามกับเรือนของคนเป็น เช่น หลังคาจะมุงกลับด้านกับเรือนคนเป็น จำนวนชั้นบันไดก็ไม่เท่ากันกับเรือนคนเป็น เป็นต้น ถ้าผู้ตายเป็นผู้สูงอายุเกิน 80 ปีขึ้นไปจะได้เรือนแก้วซึ่งเป็นเรือนแก้วที่สวยมากกว่าธรรมดา นอกจากนั้นยังต้องช่วยกันทำต้น "จาวฟ้า" หรือ "กาว" พร้อมกับร่ม และธง หากผู้ตายเป็นหญิงต้องมีต้น "บิวา" (ปลีกล้วย) จำนวน 2 ต้นไว้ด้วย (ชาวไทยดำในประเทศไทยเรียกว่า "เสาหลวง" เรียกต้นจาวฟ้าว่า "นก" เรียกต้นบิวาว่า "ปลี") บนยอดต้นจาวฟ้าจะมีรูปนกเกาะสลักเรียกว่า "นกกาว" เพื่อให้บินกลับไปหาตัวของตนเอง ผู้สูงอายุจะได้ชงยาว 5 วา แต่ถ้าเป็นคนหนุ่มสาวจะได้ชงยาว 2-3 วาเท่านั้น โดยผู้ชายจะช่วยกันทำโครงและผู้หญิงเอาผ้าไหมมาประกอบให้เสร็จ

ในสมัยก่อนจะทำเรือนแก้วที่ป่าแล้วแล้วมอบเรือนแก้วให้กับผู้ตายหลังจากเผาศพแล้ว แต่ในปัจจุบันจะทำไว้ที่วัดแล้วจึงนำไปป่าแล้วพร้อมกับการแห่ศพไปเผาจึงต้องรวบรัดทำให้เสร็จภายในวันเดียว

3. พริกกลางคืน จะมีผู้ชายที่รู้หนังสือมาอ่านหนังสือและนิทานต่างๆ ตอนดึกเขยกจะนำ "ความโตเมือง" ซึ่งเป็นเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์และมโนภาพเกี่ยวกับจักรวาล กำเนิดมนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งในโลก มาอ่าน

4. ในเวลาฟ้าสว่างก่อนนำศพไปฝังที่ป่าแล้วจะต้องทำพิธีสวดส่งผีคนตาย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญ จะใช้ทั้งเขยกกและ "เขยจ่อง" ซึ่งเป็นหมอผู้ทำพิธีกรรมไม่ใช่ลูกเขยจริงๆ โดยเขยกกจะสวดส่งผีตามที่เขยจ่องสวดนำ เนื้อหาในบทสวดเป็นการทำขวัญให้ผีโดยบอกสถานะของผีขวัญ (ขวัญที่ออกจากร่างคนตายแล้วกลายเป็นผี) และให้เตรียมตัวไปเมืองฟ้า แล้วจึงบอกเส้นทางจากเมืองลุ่ม (โลกมนุษย์) ไปเมืองฟ้า โดยใช้เส้นทางผ่านเมืองต่างๆ ที่เป็นเส้นทางคารพพมาตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำ เมื่อผีขวัญเดินทางไปถึงเมืองฟ้าแล้วจะอยู่กับบรรพบุรุษ (คำ) เป็นเวลา 3 วัน ครบกำหนดแล้วจะถูกเชิญลงมาอยู่ที่หิ้งผีที่กะล่อห้องในเรือนของลูกหลาน แต่ชาวไทดำในประเทศไทยจะสวดส่งผีในระหว่างการเผาศพแทน

5. แห่ศพไปเผาที่ป่าแล้ว เขยหมามวมโรงศพไปป่าแล้ว โดยมีลูกชายถือธงนำเขยกกแบกชะลอมใส่หัวหมูและถือคบไฟเดินตามโรงศพ ญาติพี่น้องเดินตามหลังเขยกก ปิดท้ายขบวนด้วยเพื่อนบ้านที่มาร่วมงาน

การแห่ศพของชาวไทดำในประเทศไทยนั้นจะมีเขยกกเป็นผู้นำขบวน โดยจะแต่งตัวเต็มยศคือสวมหมวก มีผ้าเคียนเอว เน้นมีดพร้า พร้อมทั้งถือตะกร้าใส่ไก่ต้มและกระดืบข้าวเหนียว อีกมือหนึ่งถือคบไฟ ส่วนลูกหลานญาติพี่น้องจะเดินตามโรงไป ในสมัยก่อนพวกญาติผู้หญิงจะเดินร้องไห้คร่ำครวญตามศพ เพื่อแสดงให้ผีฟ้าเห็นว่าผู้ตายเป็นคนดีมากไม่อยากให้ตายไป ปัจจุบันจะมีพิธีพุทธเข้ามาร่วม โดยให้พระสงฆ์เดินนำหน้าขบวนคู่กับเขยกก หรือบางครั้งก็ให้ลูกชายคนโตบวชน้ำไฟแล้วถือสายสิญจน์เดินจูงโรงศพคู่กับเขยกก

6. การเผาศพที่ป่าแล้วจะทำในบริเวณที่เสี่ยงทายเอาไว้เป็นที่ฝังไหกระดูก โดยเขยกกเป็นคนจุดไฟบนกองฟอน ระหว่างที่ไฟลุกญาติพี่น้องต้องถอดผ้าโพกศีรษะสีขาวและเสื้อผ้าไว้ทุกข์โยนใส่กองไฟคืนให้แก่ผีขวัญ เมื่อไฟมอดพิธีเผาศพเสร็จก็กลับบ้านไปกินเลี้ยงที่บ้านจัดงาน

สำหรับชาวไทดำในประเทศไทย ก่อนเผาศพต้องแห่ศพเวียนอุตราวัฏรอบกองฟอน เสร็จแล้วเอาศพวางบนกองฟอนหันหัวไปทางทิศใต้ หันเท้าไปทางเมืองลาว ถ้าผู้ตายเป็นหมอมดหรือแม่มด ในขบวนแห่ศพจะต้องมีการรำบูชาครูหรือผีคุ้มครองกองฟอนด้วยโดยลูกน้องหรือลูกศิษย์ของผู้ตายถือไม้หมอหรือไม้ดัวเสี่ยงทายหรือปีของครุราม่าแห่และรำรอบกองฟอน 3 รอบด้วย ปัจจุบันจะมีการนิมนต์พระมาทำมาดิกาง์สกุลศพ เมื่อพระชักพระบังสกุลแล้วจึงเริ่มเผาศพโดยเขยกกเป็นคนจุดไฟเป็นคนแรก ต่อจากนั้นญาติพี่น้องเพื่อนบ้านจึงทยอยกันเข้ามาเผาศพ

ขณะเผาศพจะโยนเสื้อผ้าของผู้ตายเข้ากองฟอนไปด้วย ขณะเผาศพเขยกก็จะเอาน้ำไปมาอ่านบอกทางให้คนตายกลับไปไปเฝ้าถน เพื่อให้ขวัญของผู้ตายสามารถเดินทางไปเฝ้าถนได้ถูกต้อง เขยกต้องบอกทางอย่างละเอียดโดยใช้ภาษาไทยคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่ออกจากหมู่บ้านของตนเอง และไปตามหมู่บ้านไทดำใกล้เคียง หากเป็นชาวไทดำที่เพชรบุรีจะต้องวกไปตามชุมชนใหญ่ของชาวไทดำในเขตนครปฐมและสุพรรณบุรีก่อน แล้วจึงเดินทางไปเวียงจันทน์ แล้วไปที่เมืองแดงในประเทศเวียดนาม อันเป็นการทบรอยการอพยพของชาวไทดำในอดีต และขึ้นฟ้าไปเฝ้าถนในที่สุด เป็นการตอกย้ำถึงถิ่นกำเนิด ประวัติความเป็นมา และเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนไทดำด้วยกัน⁹⁵

7. พิธีเก็บกระดูก ทำในเช้าวันต่อมา ลูกชายจะเก็บกระดูกขึ้นมาล้างให้สะอาดด้วยเหล้า เขยกเอาปล้องอ้อยมาตัดเป็นตะเกียบคียบกระดูกใส่ไหแล้วนำไปฝัง จากนั้นจึงกลับบ้านไปฆ่าควายเผือกเพื่อส่งขวัญควายเผือกไปให้คนตายทำนาดำ เมื่อเชยฝขวัญมากินเครื่องเซ่นที่ประกอบจากเนื้อควายแล้วก็ส่งฝักกลับเมืองลอและเดินทางต่อไปยังเมืองฟ้า

เสร็จแล้วก็กลับไปป่าแหว่เพื่อสร้างเรือนแหว่หรือเรือนแก้ว มีลักษณะเป็นกระท่อมหลังเล็กๆ ครอบทับหลุมฝังกระดูก วางสิ่งของสำหรับผีไว้ในกระท่อม เขยกทำพิธีมอบของให้ผี จากนั้นจึงปลุกผีขึ้นมากินอาหาร แล้วปลุกต้นไม้รอบๆ เรือนแหว่ และต้องปักคัน "จาวฟ้า" หรือ "กาว" พร้อมกับร่ม และธง หากผู้ตายเป็นหญิงต้องมีคัน "บิ่ว" (ปลีกล้วย) จำนวน 2 คันไว้ด้วย หลังจากฝังต้นไม้แล้ว คันจาวฟ้าหรือคันบิ่วเสร็จแล้ว ทุกคนก็จะเรียกขวัญและกลับบ้าน พิธีนี้ต้องทำให้เสร็จภายใน 1 วัน

⁹⁵ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, **ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ**, 27.

ภาพที่ 13 เรือนแ่วและต้นจาวฟ้า ที่ป่าแ่วของบ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี

8. วันต่อมาลูกชายคนโตพร้อมญาติพี่น้องนำเครื่องเช่นไปเช่นผีที่เรือนแ่ว และปล่อยไก่ไว้ที่นั่นให้เป็นไก่ป่า หลังจากนั้นเจ้าผีจะทำพิธีเช่นขวัญคนที่ยังมีชีวิตอยู่เรียกว่า "พูนก้อมขวัญ"

9. เช้าวันต่อมาลูกชายคนโตพร้อมญาติพี่น้องทำพิธี "ส่งผีขึ้นเรือน" เพื่อเรียกขวัญพ่อหรือแม่ที่ตายไปให้กลับมา ยัง "หอฮ้อง" หรือ "ชานฮ้อง" ที่เรือนของตนเอง ชาวไทดำในไทยจะทำพิธีนี้หลังจากเผาศพแล้ว 7 วัน

ปัจจุบันพิธีศพชาวไทดำในเวียดนามจะต้องจัดให้เสร็จสิ้นภายใน 3 วันและถูกห้ามไม่ให้เช่นผีด้วยสัตว์ใหญ่ เช่น ควาย ตามนโยบายของรัฐบาล บางแห่งก็เปลี่ยนมาเป็นการฝังแทนการเผาเนื่องจากไม่สามารถตัดไม้มาเป็นฟืนเผาศพได้⁹⁶ ส่วนชาวไทดำในประเทศไทยจะนิยมเผาศพและสวดพระอภิธรรมที่วัดแทนการเผาที่บ้านแ่ว แล้วเก็บกระดูกใส่โกศกลับมาไว้ที่เรือน แต่ยังมีการทำเรือนแ่วไปตั้งไว้ที่บ้านแ่วอยู่

12. ถิ่นฐานและบ้านเรือนของชาวไทดำในเวียดนาม

ถิ่นฐานเดิมของชาวไทดำในสิบสองจุไท ตั้งอยู่ทางชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามติดต่อกับชายแดนลาวที่แขวงพงสาลี หลวงพระบาง และห้วยพัน เป็นถิ่นฐานดั้งเดิม

⁹⁶ สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรับสังคมนิยมเวียดนาม, 80-97.

ของคนไททั้งไทดำและไทขาว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น พวกส่าหรือซำ กลุ่มคนไทปรากฏในประวัติศาสตร์เวียดนามเป็นครั้งแรกในในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9-10 เป็นช่วงที่ชาวไทดำได้เริ่มอพยพจากต้นแม่น้ำแดง (คนไทเรียกว่าแม่น้ำดาว) เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลอ (ปัจจุบันเวียดนามเรียกว่า เหงียะโล (Nghia Lo) อยู่ในเขตจังหวัด Yen Bai หลังจากนั้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 พวกไทดำก็กระจัดกระจายกับออกไปตั้งถิ่นฐานในเมืองต่างๆ เช่น เมืองแฉง เมืองลา เมืองม่วย เมืองมวก ฯลฯ ซึ่งเมืองดังกล่าวยังคงเป็นชุมชนสำคัญของชาวไทดำอยู่ในปัจจุบัน ด้วยข้อจำกัดทางภูมิประเทศกลุ่มชาวไทดำจึงมีลักษณะของการรวมตัวแบบหลวมๆ โดยมีเมืองเป็นหน่วยการปกครองที่ใหญ่ที่สุด และเป็นอิสระต่อกัน แต่ละเมืองมีหมู่บ้านบริวารกระจายอยู่โดยรอบ ไม่เคยมีการรวมตัวกันเป็นอาณาจักรอย่างถาวร ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างซึ่งมีหลวงพระบางเป็นเมืองหลวงมีอำนาจขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14-15 เมืองของชาวไทดำก็ได้เข้ามาอยู่ในความคุ้มครองของล้านช้าง เนื่องจากสิบสองจุไทถูกขนาบด้วยอาณาจักรที่ใหญ่กว่าถึง 3 อาณาจักรคือ ล้านช้าง เวียดนาม และจีน จึงต้องส่งส่วยและบรรณาการให้กับอาณาจักรทั้งสาม เรียกว่า "เมืองสามฝ่ายฟ้า" ซึ่งชาวไทก็ปกครองตนเองตามแบบแผนธรรมเนียมเดิมของตนโดยที่ไม่ถูกก้าวก่ายจากอาณาจักรใหญ่ทั้งสาม เมื่อฝรั่งเศสผนวกสิบสองจุไทเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมของตนที่เวียดนามในปี พ.ศ. 2426 แบบแผนการปกครองอย่างเป็นอิสระของชาวไทดำก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อฝรั่งเศสก่อตั้งสหพันธรัฐคนไทเมื่อปี พ.ศ. 2491 ในพื้นที่สิบสองจุไท โดยสถาปนาเววันลอง ซึ่งเป็นชาวไทขาวขึ้นเป็นกษัตริย์ของชาวไททั้งหมด ชาวไทดำจึงหันไปช่วยเหลือขบวนการเวียดนามต่อสู้กับฝรั่งเศส ต่อมาฝรั่งเศสแพ้ที่เดียนเบียนฟู(เมืองแฉง) ในปี พ.ศ. 2497 และตามมาด้วยการก่อตั้งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จึงเป็นการยุติการปกครองตนเองอย่างอิสระของชาวไทดำ ระบบการปกครองเมืองตลอดจนตำแหน่งเจ้าเมือง เพี้ยเมือง จนถึงตัวบ้านได้ถูกยกเลิกไปพร้อมกับแบบแผนธรรมเนียมที่ไม่สอดคล้องกับระบบสังคมนิยม เช่น พิธีเสนเมือง และพิธีเสนบ้าน เป็นต้น คงเหลือแต่แบบแผนที่เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะครอบครัวที่ยังปฏิบัติต่อไปได้ เช่น พิธีเสนเรือน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของมด เป็นต้น⁹⁷

สิบสองจุไทมีภูมิประเทศเป็นป่าเขาสลับซับซ้อน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่ราบที่มีอยู่น้อยเป็นที่ราบแคบๆในหุบเขามีลำน้ำไหลผ่านกลาง เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการทำนาคามีการสร้างระบบชลประทานขนาดเล็กเพื่อชักน้ำจากลำธารมาเลี้ยงนาข้าวด้วยระบบเหมืองฝายและใช้กังหันลมและระหัดวิดน้ำส่งน้ำเข้านา ชนชั้นผู้ไทจะได้มีการจัดสรรที่นามากกว่าราษฎรทั่วไป ส่วนไปหรือชนชั้นผู้น้อยจะไม่มีที่นาของตนเองแต่ละจะได้รับส่วนแบ่งที่นาสำหรับทำกินโดย

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 2-15.

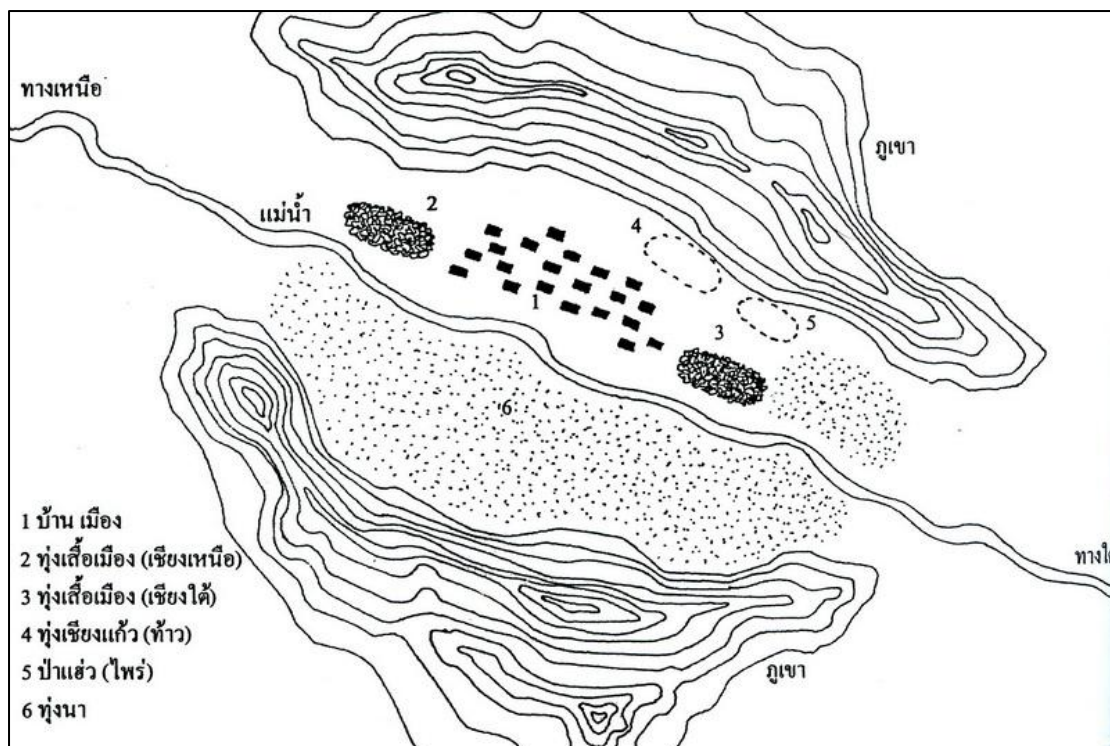
ต้องตอบแทนด้วยการเสียสละและใช้แรงงานให้บ้านเมือง หรือไปทำนาให้เจ้าเมืองและผู้ทำว⁹⁸ เมื่อพื้นที่สำหรับนาดำไม่เพียงพอก็ต้องไปเห็ดไฮ้ (นาไร่) เพิ่มเติม เห็ดไฮ้คือการเป็นการปลูกข้าวทนแล้งในที่ดอนบริเวณไหล่เขาโดยอาศัยเพียงน้ำฝนเท่านั้น มักจะได้ผลผลิตต่ำ แต่ผลผลิตจากการเห็ดไฮ้ไม่ต้องเสียส่วย⁹⁹ ขนาดของชุมชนและการขยายตัวขึ้นอยู่กับขนาดของที่ราบ ถ้าเป็นที่ราบในหุบเขาแคบๆก็จะเกิดชุมชนระดับหมู่บ้าน หากเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ชุมชนก็จะมีขนาดใหญ่ตามขึ้นมาจนเกิดเป็นเมือง ตัวอย่างเช่นเมืองแกลง มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบแอ่งกระทะกว้างประกอบด้วยหมู่บ้านหลายแห่ง มีแม่น้ำไหลผ่านกลาง และล้อมรอบด้วยภูเขาสูง

ชาวไทยดำมักตั้งถิ่นฐานในรูปหมู่บ้านขนาดเล็ก มีขนาด 20-30 หลังคาเรือน เนื่องจากพื้นที่ราบที่เหมาะสมกับการทำนาคามีอยู่น้อย พื้นที่ราบสองฝั่งลำน้ำจะสงวนไว้เป็นพื้นที่ทำนา ส่วนบ้านเรือนจะกระจุกตัวรวมกันบนพื้นที่ลาดเชิงเขาใกล้ชายป่า รูปร่างของชุมชนและผืนนาจะขนานเป็นแนวยาวไปกับลำน้ำและหุบเขาที่ล้อมรอบ¹⁰⁰

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 13.

⁹⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, 9-10.

¹⁰⁰ วีระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทยดำ : ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทยดำในไทยกับในเวียดนาม, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549) 165-167.

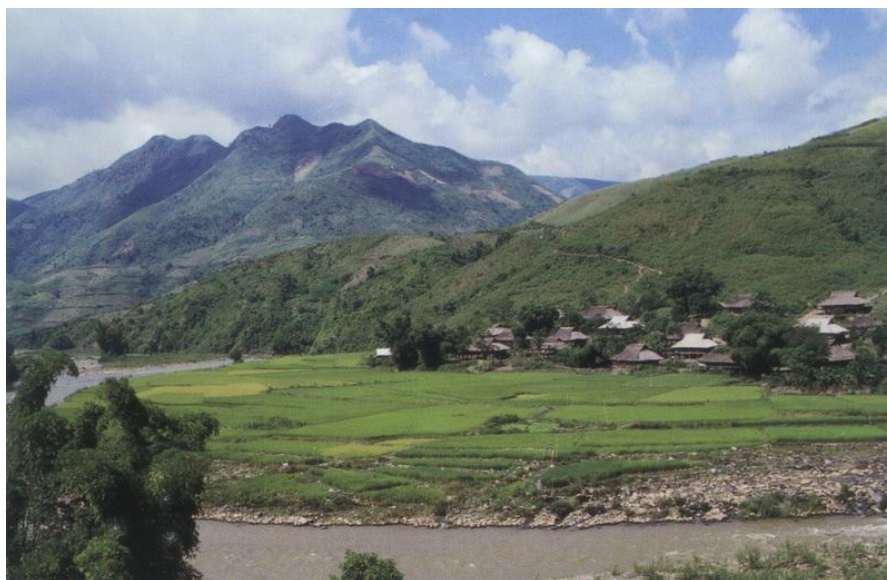

ภาพที่ 14 แผนภูมิแสดงการตั้งบ้านบริเวณหุบเขาของชาวไทดำ

ที่มา: วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 166.

(1)

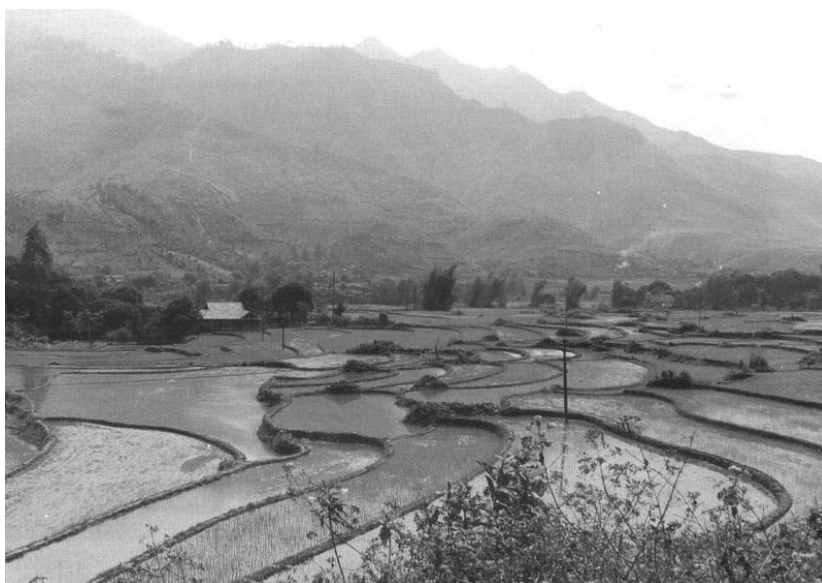
(2)

ภาพที่ 15 การตั้งถิ่นฐานในที่ราบระหว่างหุบเขาของชาวไทดำในสิบสองจุไท ประเทศเวียดนาม

(1) เมืองมุน จังหวัดหัวบิ่น

(2) เมืองเชียงเหนือ จังหวัดไลโจว

ที่มา: สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

(1)

(2)

ภาพที่ 16 นาขั้นบันไดของชาวไทดำ ในสิบสองจุไทย ประเทศเวียดนาม

(1) ที่นาใกล้เมืองลอ (Nghia Lo)

(2) ที่นาที่เมืองถาน จังหวัดเลากาย

ที่มา: สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สารานุกรมรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 16, 97.

12.1 ลักษณะและองค์ประกอบของบ้านไทดำ

เนื่องจากพื้นที่ราบที่มีอยู่น้อย ชาวไทดำจึงถือเรือนเพียง 3 หลังคาเรือนก็จัดเป็นหนึ่งบ้านได้แล้ว แต่ขนาดโดยทั่วไปคือประมาณ 20 หลังคาเรือน ส่วนบ้านขนาดใหญ่มีขนาดประมาณ 50-70 หลังคาเรือนซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก ในแต่ละบ้านจะมีการจัดการพื้นที่ทำกินร่วมกันประกอบไปด้วยพื้นที่ป่า พื้นที่เกษตรกรรม แม่น้ำหรือลำธาร ที่นาถือเป็นทรัพย์สินกลางของชุมชน แต่ละครอบครัวจะได้รับการแบ่งสรรพื้นที่สำหรับทำการเกษตร แต่ไม่มีสิทธิเหนือพื้นที่นั้นอย่างเป็นทางการ

บ้านของชาวไทดำมักประกอบด้วยเครือญาติที่ใกล้ชิดกัน แต่ละครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ที่มีสมาชิกหลายรุ่นที่สืบเชื้อสายทางบิดาอยู่ร่วมกันจนเรือนขยายตัวเป็นเรือนขนาดยาว เมื่อถึงเวลาหนึ่งลูกชายคนโตจะแยกครอบครัวออกไปตั้งบ้านเรือน ตามมาด้วยลูกชายคนรอง จนในที่สุดมักจะเหลือลูกชายคนสุดท้ายอยู่ปรนนิบัติพ่อ-แม่ที่แก่ชราและรับมรดกต่อไป ทำให้เครือญาติที่ใกล้ชิดกันมักจะปลูกเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เกิดเป็นกลุ่มของเรือนที่มีการใช้พื้นที่ลานแล่นทางเข้าออกร่วมกัน และมีการกันขอบเขตด้วยรั้วอย่างหลวมๆ โดยมีทางเข้าตัดจากถนนสายหลักของหมู่บ้าน แต่ถ้าประชากรเพิ่มมากขึ้นจนที่ดินทำกินไม่เพียงพอชาวบ้านก็จะไปบุกเบิกที่ดินทำกินและตั้งบ้านขึ้นใหม่

องค์ประกอบของบ้านแบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ (1) กลุ่มเรือน (2) พื้นที่สาธารณะ และ (3) พื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ

1. **กลุ่มเรือน** เป็นกลุ่มของเรือนใต้ถุนสูง ตั้งสัมพันธ์กับความลาดของเชิงเขา ระหว่างเรือนแต่ละหลังจะมีลานดินของแต่ละกลุ่มเรือน บางกลุ่มอาจจะมีรั้วกัน

2. **พื้นที่สาธารณะ** ประกอบด้วย (1) **นาและเหมือง** คือพื้นที่การเกษตรซึ่งแต่เดิมจะเป็นนาแต่ปัจจุบันมีการทำนาหว่านด้วยและระบบรดน้ำเข้านา (2) **ลานบ้าน** ใช้เป็นที่ประชุมลูกบ้านและจัดงานรื่นเริงต่างๆ จึงมักตั้งอยู่ตรงกลางพื้นที่ของบ้าน (3) **ศูนย์วัฒนธรรม** เป็นองค์ประกอบใหม่ที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบรับกับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่ จึงมักสร้างตามรูปแบบของเรือนไทดำ เป็นที่จัดแสดงสิ่งของทางวัฒนธรรมของชาวไทดำและบางครั้งก็ใช้เป็นเรือนแรมอีกด้วย และ(4) **ร้านค้า** เป็นองค์ประกอบใหม่ที่ตอบสนองต่อการอุปโภคบริโภคสินค้าในยุคปัจจุบัน มีลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กชั้นเดียว

3. **พื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ** ได้แก่ (1) **เสื่อบ้าน** เป็นศูนย์กลางและจุดกำเนิดของบ้าน เมื่อมีการบุกเบิกตั้งบ้านใหม่ จะกำหนดศูนย์กลางของบ้าน โดยการที่หัวหน้าชาวบ้านตัดต้นไม้ปักลงบนพื้นดิน แล้วเอาเสื่อพันหลักนี้เอาไว้ เรียกว่า "เสื่อบ้าน" ถือเป็นการรวมขวัญของดินกับน้ำในบริเวณนั้น แล้วเสี่ยงทายว่าใช้เป็นที่ตั้งบ้านได้หรือไม่ บริเวณเสื่อบ้าน

เป็นสถานที่จัดพิธีเสนบ้านเพื่อเซ่นผีบ้าน การขยายตัวของหมู่บ้านมักจะขยายตัวโดยยึดเอาเสื่อบ้านเป็นจุดศูนย์กลาง ในปัจจุบันเสื่อบ้านมักมีลักษณะเป็นศาลเล็กๆก่ออิฐถือปูนทาสี และ (2) ป่าแหว คือป่าช้าของชาวไทดำ เป็นสถานที่เผาศพและฝังไหกระดูก โดยมีเรือนแหวตั้งอยู่เหนือหลุมฝังกระดูก ทุกบ้านจะต้องมีป่าแหว มักตั้งอยู่ท้ายบ้านห่างออกไปจากกลุ่มเรือน โดยอยู่ใกล้กับด้านภูเขา อยู่ห่างจากกลุ่มเรือนในระยะที่เดินถึงได้ แต่ไม่มีทิศที่ตั้งอย่างแน่นอน¹⁰¹

12.2 องค์ประกอบของกลุ่มเรือนที่อยู่ในรั้วเดียวกัน

กลุ่มเรือนที่อยู่รวมในรั้วเดียวกัน เป็นกลุ่มของเครือญาติใกล้ชิดที่แยกครอบครัวออกมาตั้งเรือนใหม่ในบริเวณเดียวกัน โดยมีลานและบริเวณรอบๆเรือนเป็นเส้นทางสัญจรและเป็นตัวเชื่อมโยงเรือนแต่ละหลังในกลุ่มเข้าด้วยกัน

1. รั้ว ใช้กันขอบเขตแบบหลวมๆ บางกลุ่มเรือนก็ไม่มีรั้ว หรือมีไม่ครบทุกด้าน มีลักษณะเป็นรั้วโปร่ง วัสดุเป็นวัสดุที่หาได้ทั่วไปตามสภาพแวดล้อมของบ้าน เช่น ไม้ไผ่ นำมาขัดกันตามตั้งและตามนอน และปลูกไม้พุ่มเตี้ยเป็นรั้ว การรักษาความปลอดภัยจะใช้การช่วยกันดูแลของคนในเครือญาติเดียวกัน

2. สิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในขอบเขตรั้ว ได้แก่ (1) เรือน เป็นอาคารยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง ชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัว ใต้ถุนเป็นพื้นดินอัดแน่นใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตร และของอื่นๆ เช่น ฟืน เป็นต้น (2) เล้าข้าว เป็นอาคารยกพื้นสูงสำหรับใช้เก็บข้าว ฝาเล้าข้าวทำด้วยไม้ไผ่สาน (3) เรือนแฝก เป็นที่เก็บแฝกสำหรับใช้มุงหลังคา (4) เล้าสัตว์ อาจจะอยู่ใต้ถุนเรือนหรือริมลานดินของเรือน (5) บ่อน้ำขุด ข้างๆบ่อจะมีตอมน้ำสำหรับหาน้ำ (6) ส้วม เป็นสิ่งที่ถูกเพิ่มเข้ามาในยุคปัจจุบัน (7) เรือนเซอ เป็นศาลผีสำหรับบรรพบุรุษฝ่ายหญิง เพราะจะนำผีของอีกตระกูลหนึ่งเข้ามาในเรือนเดียวกันไม่ได้ มีลักษณะเป็นเรือนขนาดเล็ก สร้างด้วยไม้ไผ่มุงแฝกแบบง่าย ๆ

3. ต้นไม้ ประกอบไปด้วยไม้ใหญ่ที่ให้ความร่มรื่น พืชสวนครัวที่ใช้เป็นอาหาร และไม้พุ่มและไม้เถาที่ปลูกแซมไปกับรั้วเพื่อเป็นขอบเขตของกลุ่มเรือน

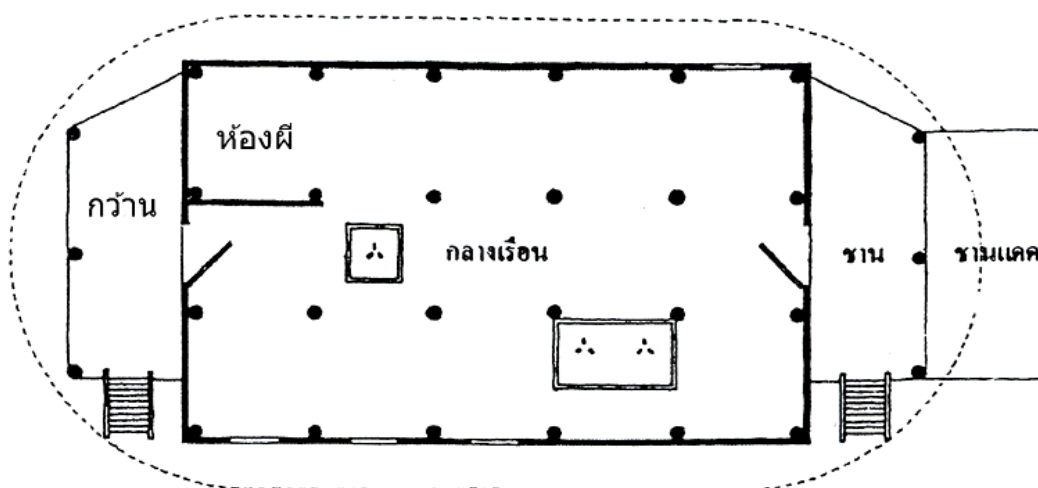
12.3 รูปแบบของเรือนไทดำในเวียดนาม

ลักษณะโดยทั่วไปของเรือนไทดำคือเป็นเรือนใต้ถุนสูง หลังคามีความลาดชันมาก เพื่อให้หลังคาหนาหรือใบค้อระบายน้ำได้อย่างรวดเร็ว และมีชานเรือน เป็นพื้นที่ซักล้าง

¹⁰¹ เรืองเดียวกัน, 178-179.

และตากของ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบแคบๆระหว่างหุบเขา ทำให้ตัวเรือนเป็นอาคารเดี่ยววางตัวขนานไปกับลำน้ำและแนวเขา และเรือนทุกหลังในบ้านจะวางตัวไปในทางเดียวกันหมด

เรือนไทดำแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) กว๊าน เป็นเฉลียงอยู่ใต้ชายคาทางด้านหัวเรือน (2) ทางเขื่อนหรือกลางเรือน เป็นส่วนอยู่อาศัยเป็นรูปร่างเป็นแนวยาว มีกว๊านและชานขนาดที่ปลายทั้งสองข้าง เป็นพื้นที่ปิดทึบมีผนังทั้งสี่ด้าน (3) ชาน อยู่ทางด้านท้ายเรือนที่ทั้งส่วนที่อยู่ใต้ชายคา และชานแดดที่อยู่กลางแจ้ง มีบันไดทางขึ้นทั้งทางส่วนกว๊านและชาน

ภาพที่ 17 แผนผังเรือนไทดำ

ที่มา: วิระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 193.

แต่เดิมเรือนของชาวไทดำที่เป็นสามัญชนเป็นเรือนเครื่องผูกที่ปลูกสร้างสร้างไม้ไผ่เป็นหลัก หลังคามุงหญ้าคาหรือแฝก แต่ในปัจจุบันระบบฐานนุสศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมได้คลาไคลง เรือนส่วนใหญ่จึงปลูกสร้างด้วยไม้จริงหรือเป็นไม้จริงร่วมกับไม้ไผ่ และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา ส่วนพื้นได้ถูเป็นพื้นดินอัดแน่น โดยมีระดับสูงกว่าบริเวณรอบๆเรือนประมาณ 1 ฟามือ เสาเรือนตั้งบนคอม่อหินแต่ปัจจุบันหันไปใช้ฐานเสาคอนกรีตแทน โครงสร้างของเรือนไทดำเป็นระบบเสาและคาน องค์กรประกอบอาคารทั้งหมดประกอบเข้าด้วยกันด้วยระบบสลัก-เดือย

เช่น การวางคานด้วยวิธีเจาะเสาและร้อยคาน เรียกว่า "ตอกี่" ที่แปลว่า กี่ทอดผ้า โดยทั่วไปในแนว สกัจะตั้งเสา 4 ต้น (3 ช่วงเสา) รับโครงสร้างหลังคา ส่วนในทางยาวเรือนจะยาวตั้งแต่ 3-5 ห้อง หรือยาวออกไปอีกแล้วแต่จำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยการปลูกสร้างเรือนในครั้งแรกจะยาว 3-5 ห้อง เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจากการแต่งงานมีสะใภ้เข้ามา ก็จะต่อเติมเรือนทางด้านขวาให้ยาว ออกไปอีก อาจยาวได้ถึง 9-11 ห้อง โดยที่ส่วนกว้างยังอยู่ที่เดิม ในปัจจุบันการอยู่อาศัยในเรือน ยาวไม่เป็นที่นิยมเหมือนในอดีต เรือนมักจะยาวไม่เกิน 5 ห้อง เนื่องจากลูกชายมักจะแยก ครอบครัวออกไปเร็วและไม่นิยมอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวขยาย นอกจากนั้นยังมีการสร้างเรือนไฟ (ครัว) เพิ่มเติมเข้าไปที่ส่วนขวาทำให้ไม่สามารถต่อเติมเรือนให้ยาวขึ้นได้อีก

การใช้งานพื้นที่เรือนจะมีการแบ่งแยกอย่างชัดเจน ใต้ถุนเรือนซึ่งเป็นพื้นถมนดิน อัดแน่นจะถูกใช้เป็นที่ตั้งของเสาค้ำคาน ส่วนคนจะใช้งานพื้นที่บนเรือนซึ่งปูด้วยฟากหรือไม้กระดาน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือทำงานอย่างเช่นการปั่นด้ายและทอผ้า ตลอดจน พิธีกรรมต่างๆ ส่วนพื้นที่ใต้หลังคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนเหนือห้องผี มีนัยยะของการเป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ใต้และเหนือซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของขวัญของสมาชิกทุกคนในเรือนจะเสียบหรือแขวน ไว้ที่ข้อเหนือห้องผีนี้ และดั่งเหนือชื่อของห้องผีก็ถูกกำหนดให้เป็นทางลงของผีเรือน

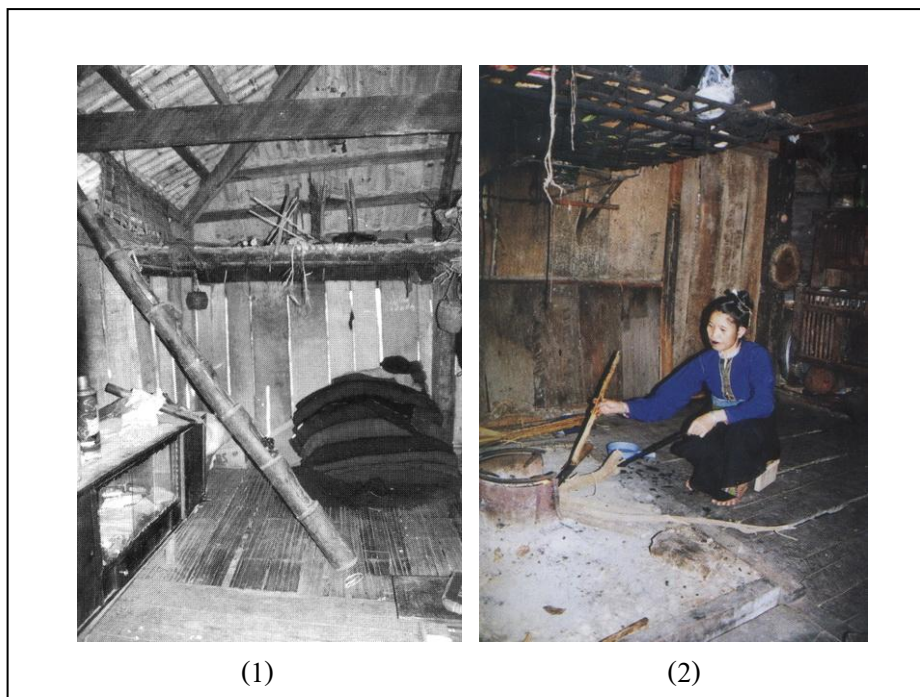
การใช้งานพื้นที่ทางเอือน (กลางเรือน) ซึ่งมีสภาพเป็นโถงโล่งมีความกว้าง 3 ช่วง เสา การใช้งานจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามแนวยาว ส่วนช่วงเสากลางทำหน้าที่เป็นทางเดิน ตลอดความยาวเรือนมีประตูออกไปสู่กุ้งวั้นและชานที่ปลายทั้งสองข้าง ส่วนช่วงเสาทางหลังของ เรือนจะใช้เป็นที่นอนของสมาชิกในครอบครัว โดยเรียงลำดับความสำคัญจากห้องเสาแรกที่อยู่ติด กับกุ้งวั้นที่จัดไว้เป็นห้องผีเพราะเป็นที่ตั้งของเสาผีซึ่งกำหนดให้เสาต้นแรกที่รับชื่อเป็นเสาผี ห้อง เสาต่อมาเป็นที่นอนพ่อ-แม่ ห้องเสาดถัดมาก็เป็นของกลุ่มพี่-เมียของลูกชายคนโต เรียงกันไป ตามลำดับอาวุโส และที่นอนลูกสาวอยู่ในห้องเสาท้ายๆ ใกล้กับชาน เป็นเพราะการให้ความสำคัญ กับลูกชายที่จะเป็นผู้สืบต่อไป และลูกสาวเป็นผู้ที่สุดท้ายก็จะแต่งงานออกไปอยู่ในตระกูลอื่น พื้นที่ส่วนนี้จะถูกแบ่งแยกจากส่วนอื่นด้วยระดับพื้นที่สูงกว่าส่วนอื่น และพื้นที่นอนแต่ละคู่จะถูก แบ่งแยกออกจากกันด้วยม่านและมุ้ง ส่วนช่วงเสาที่เหลือเป็นพื้นที่ตั้งแม่เตาไฟ

ในเรือนยาวของคนไทดำ จะมีเสาสำคัญอยู่สองเสา คือ เสาแสดและเสาเจ้าเสื้อ เสาแสดหรือเสาแรกหมายถึงเสาเอก เป็นเสาที่สำคัญที่จะนำความยั่งยืนและอุดมสมบูรณ์มาให้ จึง นิยมแขวนสิ่งที่เป็สัญลักษณ์ เช่น กระดองเต่า พันธ์พืช เช่น ข้าวโพดและฝ้าย และปลักจิก ซึ่ง เรียกว่า "เจือ" ไว้ที่เสานี้ คำว่า "เจือ" หมายถึง เชื้อสาย เป็นทั้งสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และ ความสืบเนื่อง ส่วนกระดองเต่าเป็นสัญลักษณ์ของความคงทนและความยั่งยืน เสาแสดไม่มื ความสัมพันธ์อะไรเกี่ยวกับผีคำ แต่เสาเจ้าเสื้อ เป็นเสาที่เป็นวิญญาณหรือเป็นขวัญของเจ้าของบ้าน

มีผีค้ำเป็นผู้รักษา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เสาดั้นค้ำ" อันเป็นเสาที่ผีค้ำลงมาจากท้องฟ้ามาสถิตหรือไม่ ก็ขึ้นไปบนท้องฟ้า โดยผ่านทางหน้าต่างหรือประตู หน้าต่าง เหนือชื่อของเสาเรือนจึงมีเสาไม้ไผ่ เรียกว่า "เสาหลัง" หรือ "เสาดั้ง" เป็นทางลงของผีค้ำ ดังนั้นใกล้เคียงกับเสาเจ้าเสือจึงเป็นห้องผีเป็นที่บูชาผีค้ำ ในแต่ละปีจะมีการเซ่นผีค้ำ เรียกว่า "เสนเรือน" เป็นพิธีเซ่นผี นอกจากนั้นยังมีการแขวนดาบไว้ที่เสาเจ้าเสือ เป็นดาบของค้ำหรือบรรพบุรุษ¹⁰² ที่ฝาด้านหนึ่งของห้องผีจะเจาะรูไว้สำหรับส่งเครื่องเซ่นให้ผี เรือนบางหลังจะเจาะรูที่พื้นแทน ถ้าเป็นห้องผีของผู้ท้าวไม่เจาะรู แต่จะเซ่นผีโดยการส่งเครื่องเซ่นออกไปทางหน้าต่าง ห้องผีที่สมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วยบั้งน้ำ เต้า และโถง บั้งน้ำคือกระบอกน้ำ เต้าคือน้ำเต้า โถงคือโคตรเหง้า ซึ่งก็คือบรรพบุรุษ โดยชื่อของบรรพบุรุษจะถูกบันทึกไว้ไว้ในสมุดผีเรือน ซึ่งจะแขวนหรือเหน็บไว้ที่เสาผีเรือน

ห้องผีเป็นสถานที่เซ่นผีเรือนทั้งที่ทำเป็นกิจวัตรเช่นปาดตงที่ทำทุก 10 วันสำหรับผู้ชาย และทุก 5 วันสำหรับผู้ท้าว และที่ทำทุกปีอย่างพิธีเสนเรือน รวมทั้งการบอกกล่าวเรื่องราวความเป็นไปในครอบครัวให้บรรพบุรุษได้รับรู้ รวมทั้งการมาเยี่ยมเยือนของคนต่างตระกูล

¹⁰² ศรีศักร วัลลิโภคม, “ความเชื่อเรื่องแกนในไทดำ ศาสนาดั้งเดิมของคนไทย” เมืองโบราณ 17, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2534) : 33.

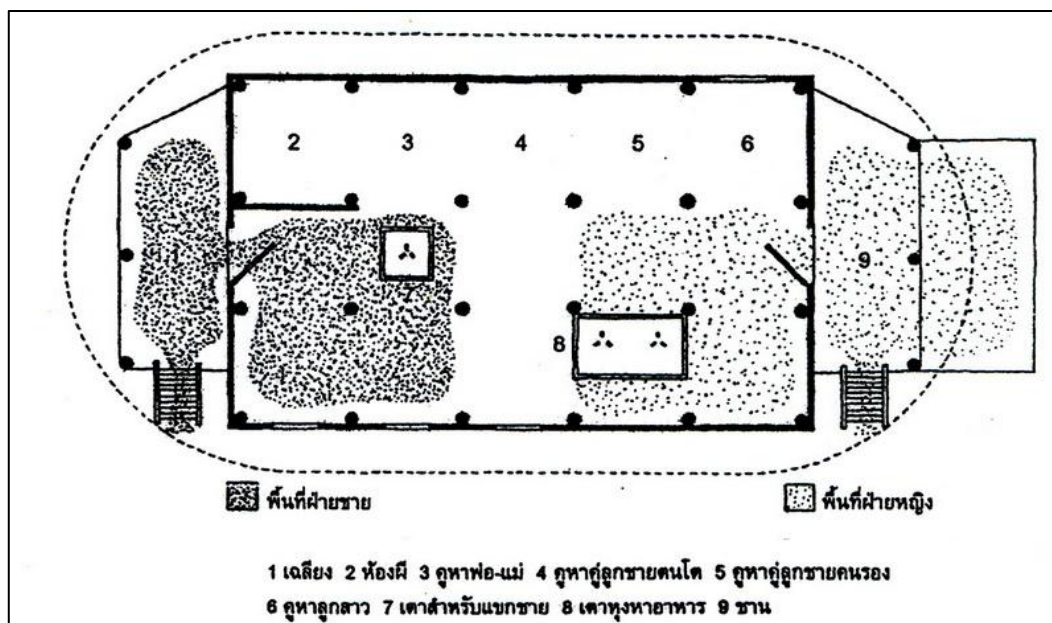
ภาพที่ 18 พื้นที่ภายในเรือนไทดำ ที่ประเทศเวียดนาม

(1) กะลื้อห้องหรือห้องผี

(2) แม่เตาไฟในห้องกลางเรือน

ที่มา: สุมิตร ปิติพัฒน์, *ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย* สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในเรือนของชาวไทดำยังมีการแบ่งแยกการใช้งานตามเพศและตามผีอีกด้วย โดยที่ผู้ชายจะขึ้นเรือนจากบันไดทางขวานซึ่งเป็นด้านที่เป็นที่ตั้งของห้องผี ส่วนขวานและพื้นที่ครึ่งหนึ่งของทางเอือนทางด้านขวานก็เป็นพื้นที่เฉพาะของผู้ชายในตระกูล ส่วนทางเอือนอีกครึ่งหนึ่งทางด้านซ้าย และพื้นที่ซ้านก็เป็นพื้นที่ใช้งานเฉพาะของผู้หญิง ที่ทางเอือนมีแม่เตาไฟเฉพาะของผู้ชายไว้สำหรับต้มน้ำชาและผิงไฟอยู่ทางด้านของผู้ชาย และพื้นที่ของผู้หญิงก็มีแม่เตาไฟเฉพาะของผู้หญิงสำหรับต้มน้ำชาและหุงหาอาหาร เนื่องจากห้องผีอยู่ในทางเอือนจึงเป็นพื้นที่สงวนเฉพาะคนในตระกูล ซ้านจึงเป็นที่รับแขกที่เป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ร่วมผีเดียวกัน และต้องขึ้นเรือนมาทางด้านบันไดซ้านเท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปในทางเอือนได้

ภาพที่ 19 แผนผังแสดงการใช้พื้นที่ในเรือนไทดำ

ที่มา: วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 209.

แบบของเรือนไทดำในปัจจุบันมีอยู่ 2 แบบได้แก่ (1) เรือนแบบแผนเดิม และ (2) เรือนแบบพัฒนา¹⁰³

เรือนแบบแผนเดิม คือเรือนแบบไทดำดั้งเดิม หลังคามุงหญ้าคา มีแม่เตาไฟอยู่ภายในทางเอือน ซึ่งถ้าแบ่งตามรูปแบบหลังคาจะแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ (1) เอือนคู้บโกมสะหลังเตาหรือเรือนตูปกลมสันหลังคาเตา ซึ่งมีที่มาเกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเตาที่มีบุญคุณกับชาวไทดำในฐานะผู้สอนบทสวดบูชาเถน จึงสร้างหลังคาเป็นทรงกระดองเตาเพื่อรำลึกถึงบุญคุณของเตา และ (2) เอือนคู้บลาดหรือเรือนตูปลาด เป็นรูปแบบที่ยืมมาจากเรือนของชาวไทยวน มีลักษณะคล้ายเรือนตูปกลมแต่ หลังคาลาดส่วนที่คลุมชานและกว้านไม่เป็นรูปโค้งเหมือนเรือนตูปกลม มีผังหลังคาเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า

¹⁰³ วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม, 198-204.

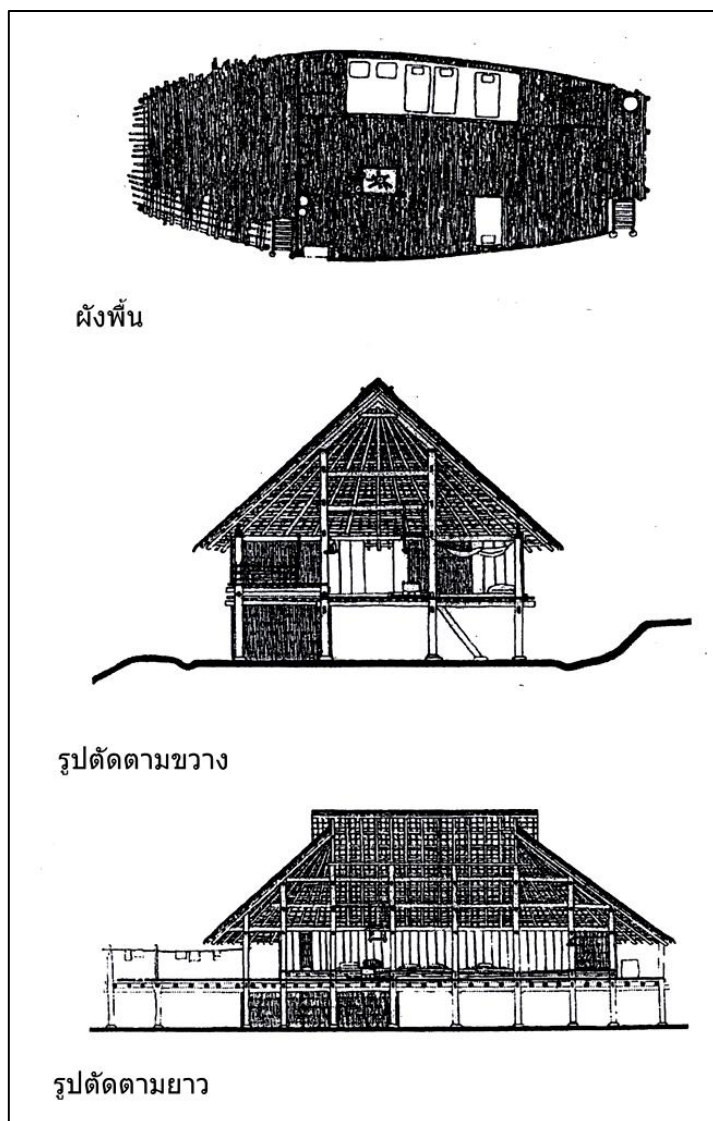
ภาพที่ 20 เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูบกลมสันหลังคาเต่า ที่เมืองแฉ่ง (เดียนเบียนฟู)
ประเทศเวียดนาม (ภาพถ่ายปฏิบัติการ Castor (20-24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2496) ในสงคราม
ที่เดียนเบียนฟู)

ที่มา: Ecpad, **Opération «Castor» à Diên Biên Phu, 20 – 24 novembre 1953**, accessed May 19, 2012, available from <http://www.ecpad.fr/operation-castor-a-dien-bien-phu-20-24-novembre-1953>

ภาพที่ 21 เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูบกลมสันหลังคาเต่า ที่เมืองลา(เซินลา) ประเทศ
เวียดนาม

ที่มา: สุมิตร ปิติพัฒน์, **ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม** (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 20.

ภาพที่ 22 ผังพื้นและรูปตัดของเรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบเรือนตูบกกลมสันหลังคาเต่า
 ที่มา: วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ:
 ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม
 (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 205.

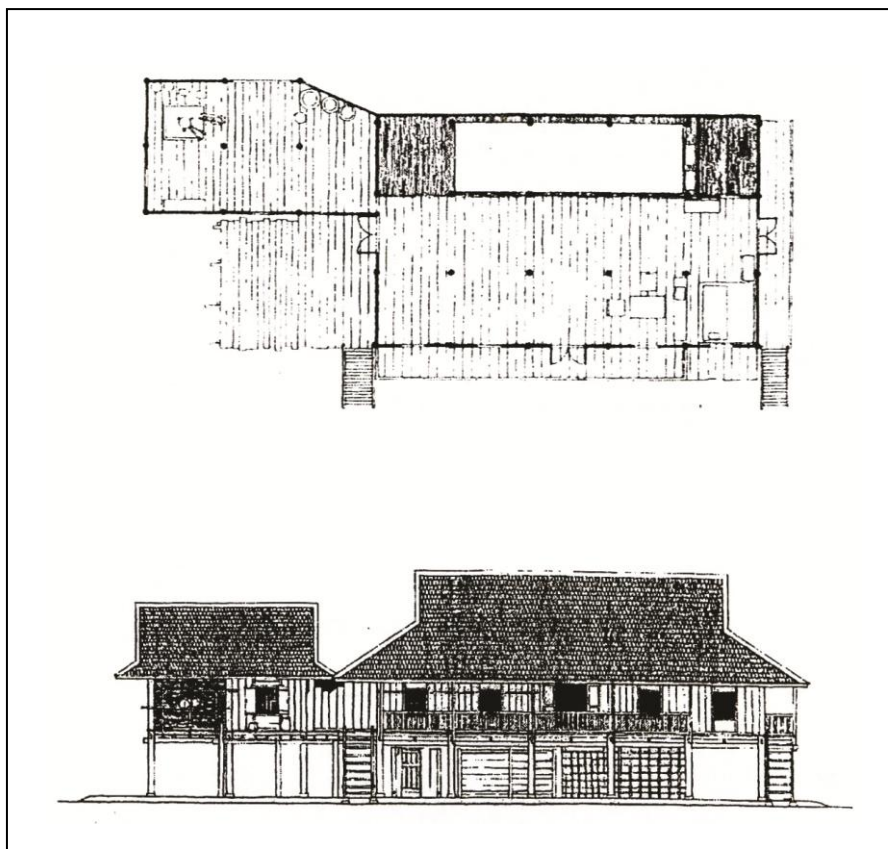

ภาพที่ 23 เรือนไทดำแบบแผนเดิมแบบตูลาด เป็นเรือนผู้สืบเชื้อสายสกุลลอคำ ซึ่งเป็นชนชั้น

ปกครองในอดีต ที่เมืองถาน จังหวัดเลากาย ประเทศเวียดนาม

ที่มา : สุมิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 38.

เรือนแบบพัฒนา เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัสดุผนังหลังคา และการย้ายเตาไฟออกจากทางเขื่อน การเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาจากมุงหญ้าคามาเป็นกระเบื้องดินเผาซึ่งมีความคงทนมากกว่าและต้องการการบำรุงรักษาน้อยกว่า ทำให้รูปทรงหลังคาเปลี่ยนเป็นแบบเรือนตูลาด ส่วนการย้ายเตาไฟออกจากทางเขื่อนเป็นผลมาจากการพัฒนาการด้านสุขาอนามัย ทำให้มีการสร้างครัวไฟเพิ่มเติมที่ส่วนของชาน ส่งผลให้แบบแผนบ้านเรือนของชาวไทดำเปลี่ยนไปจากเรือนเดี่ยวไปเป็นเรือนหมู่ที่มีเรือนนอนเป็นเรือนประธาน และมีครัวไฟเป็นเรือนบริวาร

ภาพที่ 24 ผังพื้นและรูปด้านเรือนไทดำแบบพัฒนา

ที่มา: วีระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 200-201.

13. ถิ่นฐานและบ้านเรือนของชาวไทดำในประเทศไทย

ชาวไทดำในประเทศไทยนั้นมักจะเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานของที่จังหวัดเพชรบุรี ที่บ้านหนองปรัง และได้มีการเทครัวเข้ามาเพิ่มเติม แต่ยังคงตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตของเพชรบุรี ต่อมาเมื่อระบบมุลนาย-ไพร่ได้ถูกยกเลิกไปไม่มีการควบคุมการย้ายถิ่นของประชาชน ชาวไทดำจึงเริ่มอพยพออกไปหาที่กินใหม่ตามความเคยชินของบรรพบุรุษในสิบสองจุไทยที่จะส่งคนออกไปบุกเบิกตั้งบ้านใหม่เมื่อประชากรมีมากขึ้นทำให้ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ โดยเริ่มต้นจากการอพยพไปอยู่ในจังหวัดรอบๆเพชรบุรีก่อน ได้แก่ ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม ต่อมาก็ได้มีการอพยพย้ายถิ่น

กระจายออกไปในจังหวัดที่ห่างจากเพชรบุรีออกไปเรื่อยๆ โดยขึ้นไปเหนือสุดที่พิษณุโลก และได้สุดที่สุราษฎร์ธานี¹⁰⁴

พื้นที่ที่มีชาวไทดำอยู่หนาแน่นที่สุดอยู่ที่อำเภอเขาย้อย ได้แก่ ตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลหนองปรัง ตำบลทับคาง ตำบลเขาย้อย ตำบลหนองชุมพล ภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม และที่ราบติดเชิงเขา สภาพอากาศค่อนข้างร้อน แต่ไม่ร้อนชื้น และไม่หนาวจัด พื้นที่การเกษตรได้รับน้ำทั้งจากแหล่งน้ำธรรมชาติและระบบชลประทาน ชาวไทดำในอดีตจึงยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ในปัจจุบันได้มีการปลูกพืชชนิดอื่นเป็นอาชีพเสริม เช่น ปลูกถั่ว ปลูกพืชผักสวนครัว นอกจากนี้ยังต้องมีการเลี้ยงสัตว์เอาไว้สำหรับบริโภคมาเป็นเครื่องเช่นผี เช่น หมูที่จำเป็นต้องใช้ในพิธีทำเสนเรื่อน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะต้องเลี้ยงเอาไว้อย่างน้อย 1 ตัว แต่ปัจจุบันมีความนิยมในการซื้อหาหมูที่ฆ่าแล้วมาใช้แทน นอกจากนี้ชาวไทดำยังประกอบอาชีพอื่นๆที่ไม่ใช่เกษตรกร เช่น รับราชการ เป็นทหาร-ตำรวจ ทำงานโรงงาน รับจ้าง ค้าขาย และทำงานบริการอื่นๆ เช่น ช่างเสริมสวย เป็นต้น

13.1 ลักษณะและองค์ประกอบของบ้านไทดำในไทย

บ้านของชาวไทดำเกิดจากการรวมตัวกันของบ้านเรือนเป็นชุมชน กระจายอยู่เป็นหย่อมๆ มีขนาดตั้งแต่ 20-30 หลังคาเรือน เรียกว่า "บ้านก่อ" บ้านขนาดกลางมีขนาด 100-200 หลังคาเรือน ส่วนบ้านขนาดใหญ่มีขนาด 500 หลังคาเรือนขึ้นไป¹⁰⁵ การตั้งชุมชนมีลักษณะเป็นหมู่บ้านกระจุกตัว ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีที่นาอยู่ล้อมรอบหมู่บ้าน

องค์ประกอบของบ้านแบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ (1) กลุ่มเรือน (2) พื้นที่สาธารณะ และ(3) พื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ

1. กลุ่มเรือน ชาวไทดำมักจะปลูกเรือนเกาะกลุ่มกันในหมู่ญาติพี่น้อง ซึ่งเกิดจากการแยกครอบครัวของลูกชายออกไปปลูกเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเรือนพ่อแม่ โดยปลูกเรือนเกาะกลุ่มกันอยู่รอบลานดินหรือ "ข้าง" ซึ่งใช้เป็นลานนวดข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว หลังฤดูเก็บเกี่ยวในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ช่วงนี้จะใช้เป็นที่ "อั้นกอน" หรือ เล่นคอน แต่เดิมเรือนแต่ละหลังจะมีหลังคาทรงเดียวกันถือเป็นเรือนตูปกลม(หลังคาทรงกระดองเต่า) และหันทิศทางของสัน

¹⁰⁴ มนู อุดมเวช, ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย, 13 - 88.

¹⁰⁵ วีระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม, 63-64.

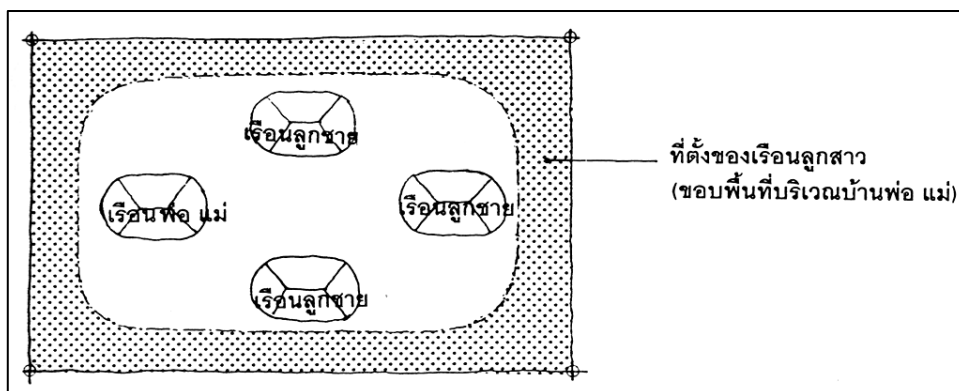
หลังคาเรือนไปในทิศทางเดียวกัน ขนานไปกับแนวของลำน้ำ ทำให้บางหมู่บ้านก็ปลูกเรือนตาม
ตะวัน บางหมู่บ้านก็ปลูกเรือนขวางตะวันกันทั้งหมู่บ้าน¹⁰⁶

2. **พื้นที่สาธารณะ** ได้แก่ (1) วัด (2) สถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สำนักงาน
องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เป็นต้น และ(3) ลานบ้าน เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ชาวบ้านทุกคน
ใช้ร่วมกัน ใช้เป็นตลาดนัด และจัดงานชุมนุมต่างๆ นอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่
สนองตอบต่อวิถีชีวิตปัจจุบัน เช่น ศูนย์วัฒนธรรม ร้านค้า และธุรกิจบริการต่างๆ เป็นต้น

3. **พื้นที่ทางความเชื่อของชาวไทดำ** ได้แก่ (1) ศาลผีประจำบ้าน มักถูกเรียกว่า
ศาลพ่อปู่ หรือศาลเจ้าปู่ ตั้งอยู่ในลานที่มีต้นไม้ร่มรื่น เป็นพื้นที่ประกอบพิธีเช่นผีบ้านเป็นประจำ
ทุกปี และ (2) ป่าเฮ่ว เป็นป่าช้าของชุมชน ตั้งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน ใช้เป็นสถานที่เผาศพและ
ฝังกระดูก ปัจจุบันการเผาศพจะทำที่วัดแล้วไปฝังกระดูกและทำพิธีส่งวิญญาณที่ป่าเฮ่ว ใน
หมู่บ้านใหญ่ๆอาจจะมีป่าเฮ่วมากกว่า 1 แห่ง

เส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านเกิดจากการเชื่อมต่อกันของเครือข่ายเส้นทางเดิน
ระหว่างเรือนแต่ละหลังและระหว่างกลุ่มเรือน ทำให้มีลักษณะเป็นโครงข่ายที่วงวน ถนนที่เกิดขึ้น
จึงมีลักษณะคดเคี้ยว การเข้าถึงเรือนแต่ละหลังอาจจะไม่ได้เข้าถึงจากถนนโดยตรง แต่ต้องใช้
ทางเดินตัดผ่านบริเวณของกลุ่มเรือน

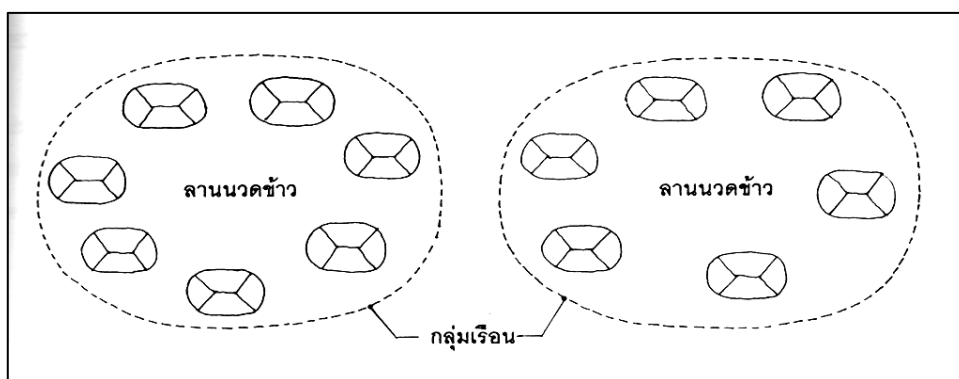
¹⁰⁶ โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2540), 95-97.

ภาพที่ 25 กลุ่มเรือนของชาวไทดำ

ที่มา: โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 97.

ภาพที่ 26 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเรือนของชาวไทดำ

ที่มา: โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 97.

13.2 องค์ประกอบภายในอาณาบริเวณรั้ว

ภายในอาณาบริเวณของเรือนมีองค์ประกอบ 3 ส่วนดังนี้

1. รั้ว เป็นขอบเขตแบบหลวมๆ ใช้เพื่อบอกขอบเขตของอาณาบริเวณหรือเพื่อกันสัตว์ มักจะทำการนำไม้รวกมาขัดกันเป็นแนวตั้งและแนวนอนให้เป็นรั้ว และยังมีการปลูกไม้จำพวกขบา ข่อย มะขาม เป็นแนวรั้วและตัดแต่งให้เป็นระเบียบ ส่วนประตูรั้วมักทำจากไม้ไผ่

หรือไม้ติ่งช่องห่างๆ แต่ถ้าเรือนหลังใดที่ปลูกใหม่เป็นอาคารคอนกรีตก็มักจะทำรั้วคอนกรีตด้วย และใช้ประตูรั้วเหล็ก

2. **สิ่งปลูกสร้างภายในอาณาบริเวณรั้ว** ได้แก่ (1) **เรือนไม้ยกพื้นสูง** ปลูกสร้างอยู่ในลานดิน ใต้ถุนโล่งถมดินอัดแน่นสูงกว่าพื้นลานประมาณ 1 ฝ่ามือ มักใช้ในเวลากลางวันเป็นที่พักผ่อน ทอผ้า และเก็บเครื่องมือทางการเกษตร (2) **เล้าข้าว** เป็นอาคารยกพื้นสูง มีระดับพื้นสูงกว่าพื้นเรือน ปลูกห่างจากเรือนในตำแหน่งทิศห้วนอน ในตำแหน่งของเรือนจะไม่ทอดไปทับเล้าข้าว เสามีขนาดใหญ่กว่าเสาเรือน หลังคาเป็นทรงกระดองเต่าหรือไม้ก็เป็นทรงมะนิลา บนยกพื้นจะวางตะลอมข้าวทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นทรงกระบอกป้องกันกลาง ฉาบด้วยขี้วัวผสมดิน ใช้เป็นที่เก็บข้าว ต่อมาได้เลิกใช้ตะลอมข้าวแต่ใช้ไม้จริงตีเป็นผนังยึดกับโครงเคร่าแทน หันไปใช้วัสดุผนังหลังคาที่คงทนถาวรมากขึ้นอย่างเช่น สังกะสี และทำทางเชื่อมเล้าเข้าเข้ากับชานเรือน (3) **เล้าสัตว์** มักจะทำกรงไก่และคอกหมูไว้ใต้ถุนเรือน (4) **ส้วม** ตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งในบริเวณรั้ว เพราะเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน (5) **โรงเก็บแฝก** มีลักษณะเป็นศาลาโปร่ง หลังคาจั่ว ยกพื้นเตี้ยๆ (6) **ศาลพระภูมิและศาลเจ้าที่** ศาลพระภูมิเป็นที่สถิตของภูมิเทวดาที่ปกปักรักษาพื้นที่ มีลักษณะเป็นศาลเสาเดียว ส่วนศาลเจ้าที่มีหกลเสา เป็นที่สถิตของผี มักตั้งคู่กันอยู่ริมรั้ว ในกรณีที่ต้องมีการสืบผีทั้งชายแลฝ่ายหญิงในครอบครัวเดียวกัน ต้องปลูกคูบผีปู่ย่าเป็นเรือนน้อยให้อยู่ เพราะไม่สามารถนำผีคนละสกุลมาอยู่รวมในเรือนหลังเดียวกันได้ (7) **บ่อน้ำขุด** (8) **เตาเผาถ่าน** เป็นเตาขนาดเล็กที่ขุดดินเป็นหลุม แล้วปั้นฝาโค้งครอบจนเป็นโพรงสำหรับเผาถ่านใช้เอง

3. **ต้นไม้** ประกอบด้วย (1) **ต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงา** เช่น ไม้พื้นบ้านจำพวกแฉะ มะขาม ข่อย สะเดา ไข่ เป็นต้น (2) **ไม้ผล** เช่น มะพร้าว มะเฟือง มะยม กล้วย เป็นต้น และ (3) **พืชสวนครัว** เช่น ข่า ขิง ตะไคร้ พริก กระเพรา แฝง พัก นอกจากนั้นยังต้องปลูกพลูเอาไว้ใช้ในการเซ่นผี นอกจากจะไว้กินกับหมาก ต้นไม้ทั้งหมดจะปลูกแซมกันไปอย่างกลมกลืนจนดูเป็นธรรมชาติ ไม่ปลูกเป็นแถวเป็นแนว

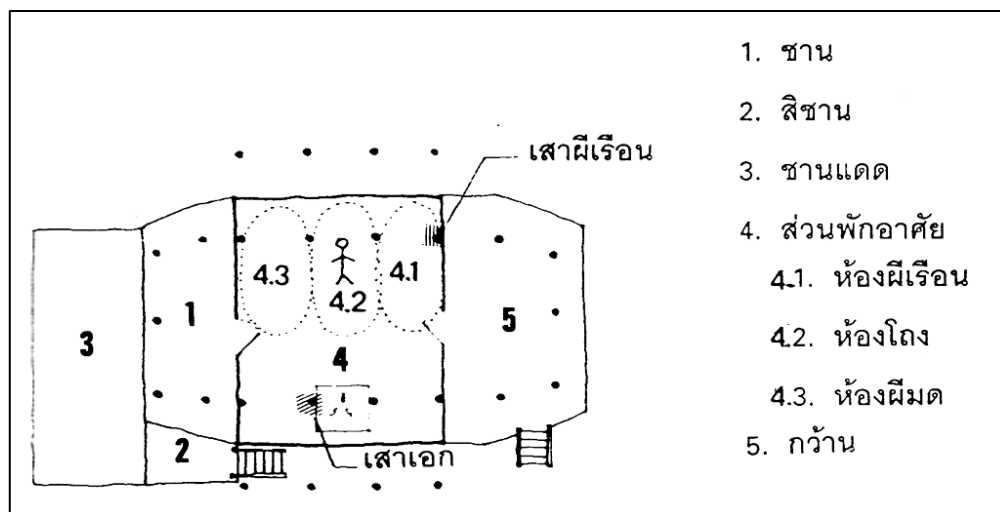
13.3 รูปแบบของเรือนไทดำในไทย

รูปแบบของเรือนไทดำแบบดั้งเดิมคือเรือนที่มีหลังคาทรงกระดองเต่า ยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง เป็นเรือนเดี่ยว ผังเป็นรูปวงรี ชายคาคลุมต่ำมากจนเกือบปิดฝาเรือนหมด ฝาเรือนเดี่ยวผายออกเล็กน้อย ทิศทางการวางตัวเรือนจะวางในแนวเหนือ-ใต้ เป็นทิศทางเดียวกันทั้งหมู่บ้าน บ้านใดจะวางหันไปทางทิศเหนือหรือใต้

การใช้งานพื้นที่เรือนในส่วนใต้ถุนเรือนซึ่งเป็นพื้นที่โล่ง ถมดินยกพื้นสูงกว่าลานด้านนอกประมาณ 1 ฝ่ามือ ใช้เป็นที่พักผ่อนในช่วงกลางวัน เป็นที่นั่งทำงานเช่นทำเครื่องจัก

สถาน อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ และทอผ้า เป็นต้น พื้นที่บนเรือนแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) กว๊าน ซึ่งเป็นเฉลียงมีชายคาคลุม อยู่ทางด้านสกัดด้านหนึ่งของเรือน เป็นพื้นที่นอนของลูกสาวและลูกเขยระหว่างการอาสา (2) ชาน อยู่ทางด้านสกัดฝั่งตรงกันข้ามกับกว๊าน ส่วนที่อยู่ใต้ชายคาเหมือนกับกว๊านเรียกว่า "กกชาน" ส่วนที่เลยจากชายคาไปคือชานแค่นี้ใช้เป็นพื้นที่ซักล้างและตากของ เรือนไทดำมีบันไดทางขึ้นเรือน 2 ทางคือที่กว๊านและชาน และ (3) พื้นที่อยู่อาศัยตรงกลางเรือน เป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัว มีลักษณะเป็นโถงโล่งไม่ชอยห้อง มีกะล่อห้องหรือห้องฝอยที่มุมเสาที่ติดกับกว๊าน นอกจากจะเป็นที่เช่นผีเรือนแล้วยังเป็นที่เก็บบั้งผีเรือน และได้กับหอซึ่งเป็นตัวแทนของขวัญของสมาชิกในครอบครัว การใช้งานพื้นที่กลางเรือนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนตามยาว ครึ่งด้านที่มีเสาเป็นพื้นที่นอน เรียงลำดับกันตามลำดับอาวุโสและเพศ โดยเริ่มจากส่วนที่ติดกับห้องฝอย อีกครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งมีแม่เตาไฟเป็นศูนย์กลาง

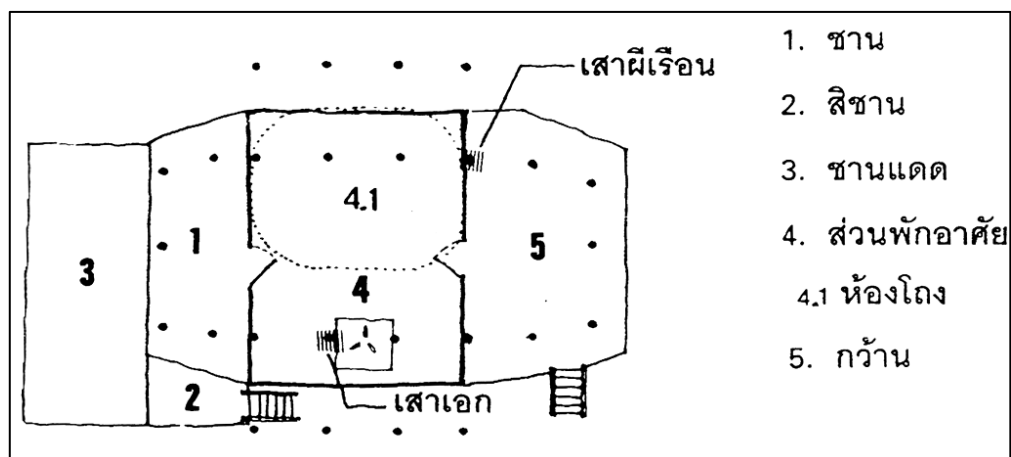
เสาผีของเรือนผู้น้อยตั้งอยู่ที่มุมของห้องด้านที่ติดกว๊าน และกำหนดให้ห้องเสาที่เป็นที่ตั้งเสาผีเป็นกะล่อห้องหรือห้องฝอย จึงไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้ามาภายในกลางเรือน แต่ในเรือนของผู้ท้าวตำแหน่งของเสาผีจะเป็นตำแหน่งเดียวกันแต่ต่างกันที่วางฝาเรือนกลับเข้าไปอยู่ข้างในเรือน ทำให้เสาฝอยอยู่ในพื้นที่กว๊านแทน กว๊านในเรือนผู้ท้าวจึงทำหน้าที่เป็นห้องฝอย ดังนั้น กว๊านและบันไดทางขึ้นเรือนทางกว๊านของเรือนผู้ท้าวจึงใช้ได้เฉพาะคนในตระกูลเท่านั้น ใช้ชานเป็นที่รับแขกและเป็นทางขึ้นเรือนของคนต่างตระกูล ในทางกลับกันเรือนผู้น้อยจะใช้กว๊านเป็นพื้นที่รับแขกและเป็นทางขึ้นของคนต่างตระกูล

ภาพที่ 27 ผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิมของชนชั้นผู้น้อย

ที่มา: โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 110.

ภาพที่ 28 ผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิมของชนชั้นผู้ไท

ที่มา: โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 111.

ภาพที่ 29 ห้องผีหรือกะลื้อห้องในเรือนไทดำ ที่บ้านเจียงแฉวน หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

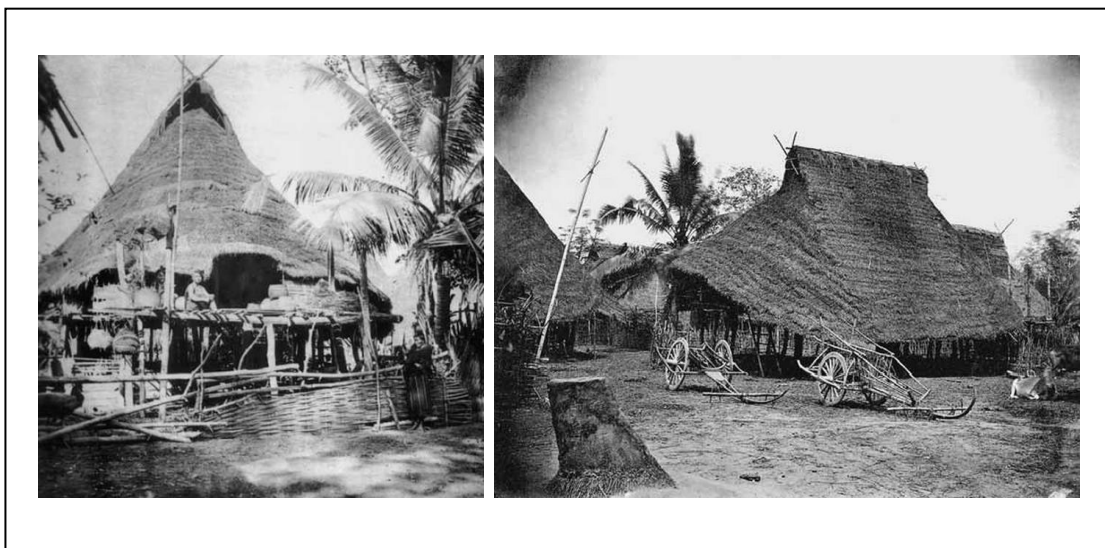
โครงสร้างหลักของเรือนอย่างเช่น เสา ขาง(รอด) ช่อ รวมทั้งชั้นไล(บันได)ทำด้วยไม้จริงที่เป็นไม้ท่อน ส่วนโครงสร้างที่เล็กลงมา เช่น ลิงยัว(จันทัน) ไม้ฮาว(แป) ไม้ไขว้ขาเปี้ย(ไม้ไขว้ทแยง) ฯลฯ ทำจากไม้กิ่งหรือไม้ไผ่ ส่วนพื้นหรือฝาทำจากฟากสับ หลังคามุงด้วยหญ้าคา

การเปลี่ยนแปลงรูปทรงของเรือนไทดำเป็นไปตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย ทำให้เรือนไทดำที่ปรากฏมีอยู่ 3 แบบ¹⁰⁷ ได้แก่

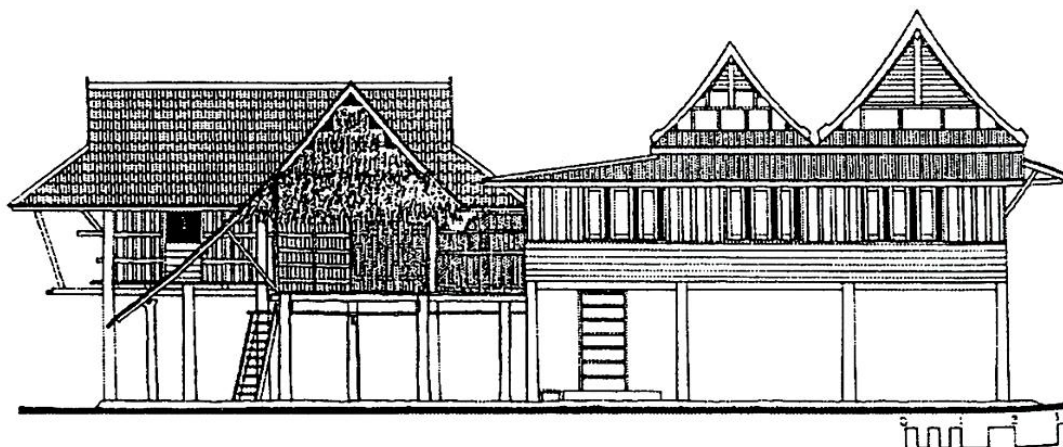
1. **เรือนทรงลาว** คือ เรือนหลังคาทรงกระดองเต่า รวมทั้งเรือนที่พัฒนามาจากหลังคาทรงกระดองเต่าด้วย อย่างเช่นเรือนที่หลังคาลาดชันลงมาต่ำ แต่หลังคาในด้านสกัดทำเป็นผืนตรงแบบง่ายๆ เป็นแบบแผนแรกเริ่มของเรือนไทดำที่ใช้มาตั้งแต่เริ่มมาตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรี
2. **เรือนทรงไทย** เป็นเรือนเครื่องสับแบบประเพณีนิยมของชาวไทยภาคกลาง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านของรูปทรงและวัสดุของเรือน เป็นรูปแบบของเรือนที่เป็นที่นิยมนานมากในหมู่ชาวไทดำในช่วงทศวรรษที่ 2510 โดยที่ค่อยๆเปลี่ยนไปสร้างเรือนแบบเรือนทรงไทย จนเลิกสร้างเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าไปในที่สุด พื้นที่ภายในเรือนมีลักษณะเป็นโถงโล่ง มีการกั้นฝาเฉพาะห้องผีเท่านั้น เหมือนกับเรือนทรงลาว ทำให้สามารถใช้งานได้ตามวิถีชีวิตแบบเดิม

¹⁰⁷ วีระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ : ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม, 99-102.

3. เรือนทรงฝรั่ง ในระยะแรกชาวไทดำรับเอาหลังคาทรงปั้นหยามาใช้กับเรือนของตน โดยที่ผังของเรือนยังคงลักษณะเดิม ต่อมาจนถึงปัจจุบันความนิยมเปลี่ยนเป็นหลังคาทรงมนีลาแทน ในระยะหลังได้หันไปใช้วิธีการขยายเรือนแบบคนไทยโดยการเพิ่มหลังคาเป็นเรือนแฝดและเรือนหมู่รวมกับการต่อขยายคาเดิม แต่พื้นที่ภายในเรือนยังเป็นโถงโล่งไม่ซอยห้อง มีแต่การกั้นห้องผีในช่วงเสาหนึ่งเท่านั้น และหลังคาทรงปั้นหยาและมะนิลา ยังนิยมนำไปใช้กับเล้าข้าวอีกด้วย

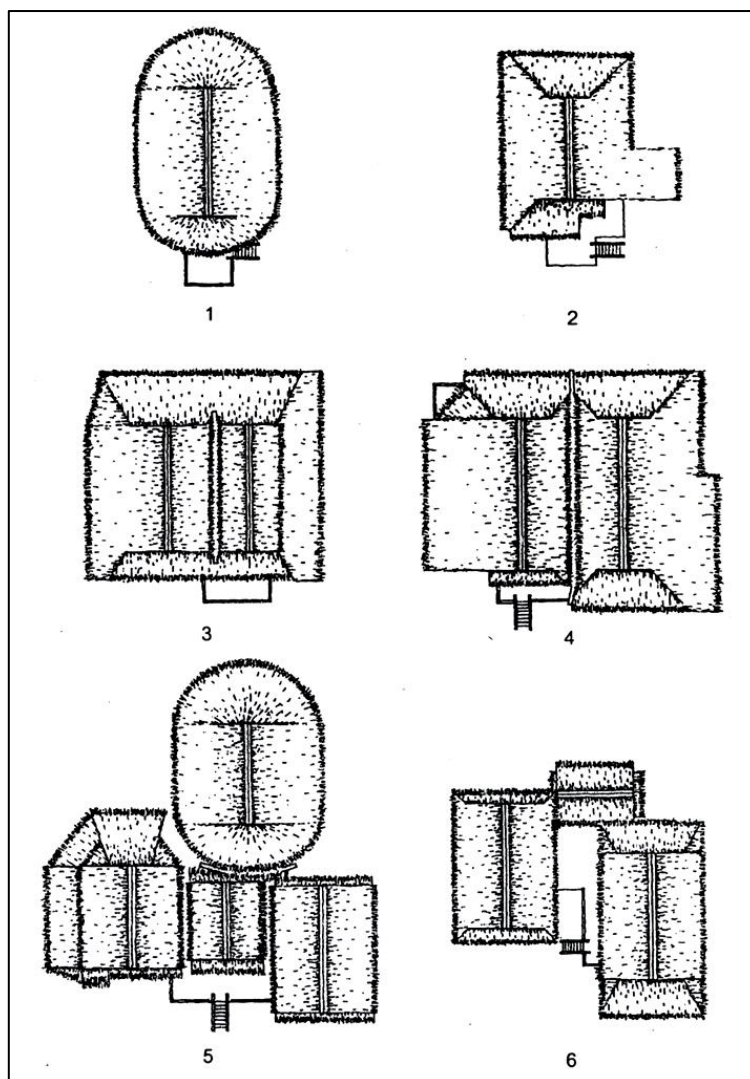

ภาพที่ 30 เรือนไทดำทรงลาว ที่จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, ประชุมภาพประวัติศาสตร์ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
[ซีดีรอม] (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548).

ภาพที่ 32 เรือนไทดำแบบผสมผสานทั้งทรงไทย ทรงลาว และทรงฝรั่ง
ที่มา: วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 108.

เรือนของชาวไทดำในประเทศไทยแต่แรกเริ่มเป็นเรือนเดี่ยว มีความยาวไม่เกิน 5 ห้องเสาเมื่อสมาชิกเพิ่มขึ้นก็นิยมแยกครอบครัวออกไปสร้างเรือนใหม่ภายในอาณาบริเวณเดียวกัน จนกลายเป็นกลุ่มเรือนล้อมลาน ไม่นิยมขยายเรือนทางยาวจนกลายเป็นเรือนยาวแบบในสิบสองจุไท ในส่วนของการขยายพื้นที่เรือน นิยมขยายพื้นที่บนเรือนโดยการทำหลังคาชิดติดกันเป็นเรือนจั่วแฝด ปกคลุมพื้นที่บนเรือนที่มีลักษณะเป็นโถงโล่งกว้าง นอกจากนั้นการขยายพื้นที่เรือนยังการทำในลักษณะของเรือนหลายจั่ว คือหลังคาตั้งแต่ 3 ผืนขึ้นไป โดยอาจจะวางหลังคาเรียงตามกันหรือวางหลังคาขวางกัน ซึ่งเป็นแบบแผนที่ไม่เคยทำมาก่อนในเรือนไทดำ นอกจากนั้นยังนิยมขยายพื้นที่เรือนออกไปโดยการยื่นหลังคาลาดออกไปจากด้านข้างเรือน และยังมีความนิยมในการสร้างเส้าข้าวเป็นกลุ่มเดียวกับตัวเรือนโดยมีทางเดินต่อกับตัวเรือนโดยตรง แทนที่จะสร้างเส้าข้าวแยกต่างหาก และสิ่งที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือการแยกครัวไฟออกไปจากห้องกลางเรือน ทำให้ต้องมีพื้นที่สำหรับครัวไฟเพิ่มขึ้นมาอีกในฝั่งของเรือน

ภาพที่ 33 ผังหลังคาแสดงการขยายตัวของเรือนไทดำในแบบต่างๆ

1. เรือนหลังคาทรงกระดองเต่า 2. เรือนหลังคาทรงมนิลา 3. และ 4. เรือนหลังคาทรงมนิลาจั่วแฝด 5. เรือนหมู่หลังคาทรงกระดอง 6. เรือนหมู่ของหลังคาทรงมนิลา

ที่มา: วีระ อินพันทัง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 115.

บทที่ 3

พื้นที่ที่ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม และกรณีศึกษา

1. เกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาและสำรวจ

เลือกพื้นที่ศึกษาจากพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยดำในจังหวัดเพชรบุรีที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการปะทะสังสรรค์ระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ซึ่งหมู่บ้านที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา ได้แก่ บ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีสภาพกึ่งเมืองกึ่งชนบท สภาพแวดล้อมของพื้นที่ติดถนนได้เปลี่ยนเป็นแบบสังคมเมือง แต่ลึกเข้าไปยังมีลักษณะของชนบทอยู่ มีองค์ประกอบของหมู่บ้านไทยดำเกือบครบถ้วน โดยรอบหมู่บ้านยังเป็นทุ่งนา มีศาลผีของหมู่บ้าน เรียกว่า “ศาลพ่อปู่” และมีพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นป่าแล้ว ตัวเรือนมีทั้งแบบที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพชรบุรี และแบบที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง แต่การใช้พื้นที่ในเรือนยังเป็นไปตามวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวไทยดำ

2. กรอบแนวคิดในการศึกษาและสำรวจ

เป็นการศึกษาและสำรวจเรือนของชาวไทยดำ เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงในคุณค่าและความหมายของเรือนพื้นถิ่นไทยดำ เนื่องจากปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ของแนวคิด คติความเชื่อ วัฒนธรรม ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยศึกษาผ่านการใช้งานพื้นที่ของเรือน การก่อสร้างและดัดแปลงเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือน

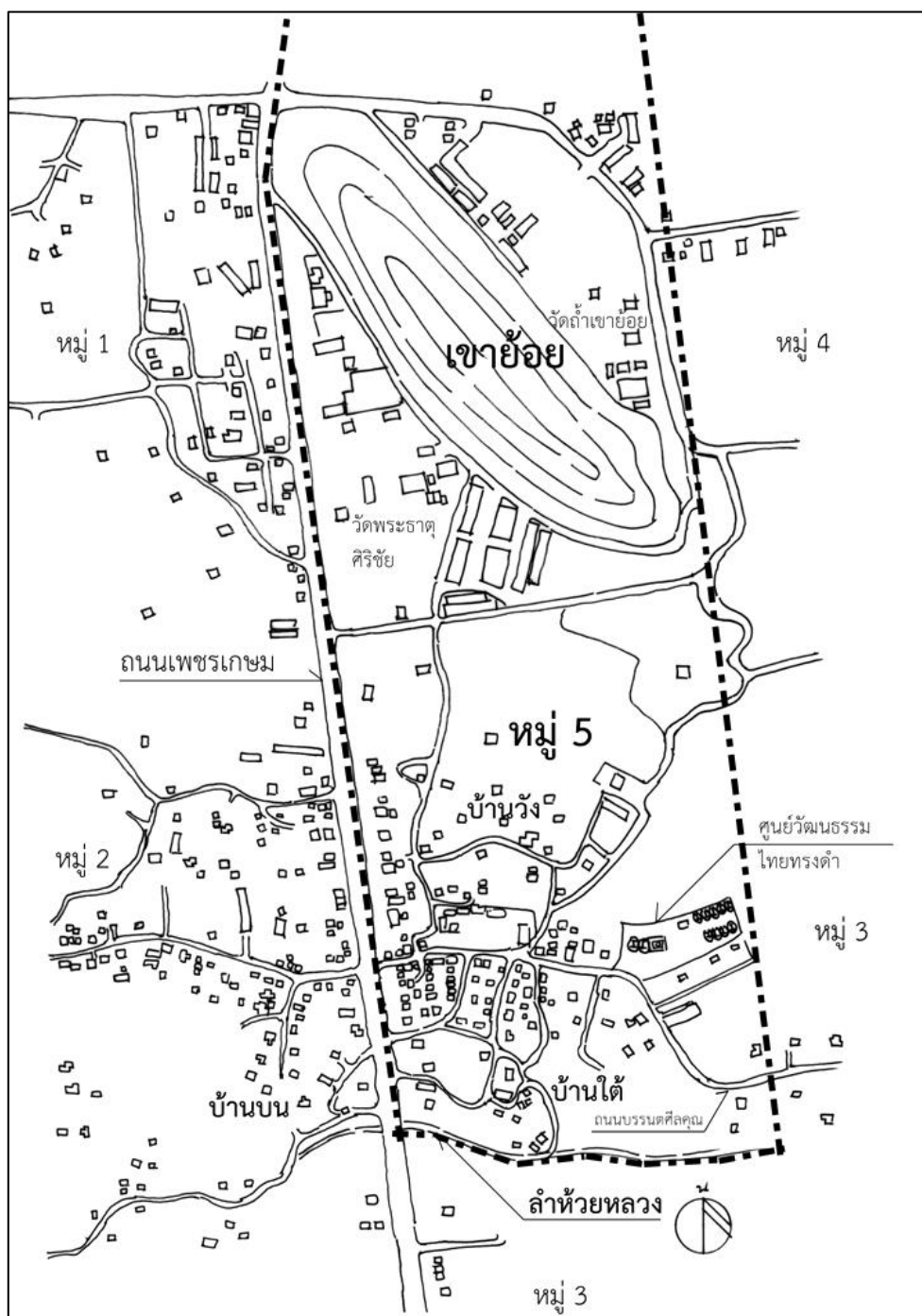
3. สภาพกายภาพและองค์ประกอบของพื้นที่ศึกษา

3.1. ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่ริมถนนทางด้านตะวันออกของถนนเพชรเกษมที่บริเวณสี่แยกวัดยาง ซึ่งเป็นจุดตัดระหว่างถนนเพชรเกษมกับถนนบรรณคดีลคุณอันเป็นถนนที่ตัดตรงไปสู่วัดยาง อยู่ในพื้นที่ปกครองของเทศบาลตำบลเขาชัย บ้านหมู่ที่ 5 นี้ประกอบด้วย 2 บ้านคือ บ้านวังตั้งอยู่ทางด้านเหนือ และบ้านไต้ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษาอยู่ทางด้านใต้ของหมู่ที่ 5 ทั้งสองบ้านนี้เป็นบ้านของชาวไทยดำ จากบริเวณของหมู่บ้านสามารถมองเห็นเขาชัยที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือได้อย่างชัดเจน จนเป็นภูมิทัศน์ที่เป็นจุดเด่นและเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอยะโฮย บ้านไต้มีอาณาเขตดังนี้

ด้านทิศเหนือ ติดกับ บ้านวัง หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย

ด้านทิศใต้	ติดกับ ลำห้วยหลวง
ด้านทิศตะวันออก	ติดกับ หมู่ที่ 3 ตำบลเขาย้อย
ด้านทิศตะวันตก	ติดกับ ถนนเพชรเกษม

ภาพที่ 34 แผนที่หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 35 ภูมิทัศน์ของเขาย้อยจากถนนเพชรเกษมด้านหน้าหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย

3.2. ภูมิหลังประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ในช่วงแรกเริ่มเป็นการอพยพมาย้ายถิ่นมาจากจากหนองปรังซึ่งเป็นถิ่นฐานแรกของชาวไทดำในเพชรบุรี เพื่อหาที่ทำกินใหม่ ตามแบบแผนของชาวไทดำที่จะส่งคนออกไปบุกเบิกตั้งหมู่บ้านใหม่เมื่อประชากรมีมากขึ้นจนที่ดินทำกินไม่เพียงพอ โดยตั้งหมู่บ้านในทำเลที่เป็นที่ราบ มีหมู่บ้านของทั้งชาวไทดำด้วยกันและชาวไทยสยามอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ในปัจจุบันบ้านได้ถูกรวมเข้ากับบ้านวังซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือเป็นเขตการปกครองของหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย โดยมีถนนบรรณคดีคั่นที่ตัดผ่ากลางหมู่ที่ 5 ในปัจจุบันเป็นตัวกั้นอาณาเขตระหว่างบ้านได้และบ้านวัง แต่ในอดีตพื้นที่ระหว่างหมู่บ้านทั้งสองมีสภาพเป็นป่าดงแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านในอดีตจะมีขนาดเล็กกว่านี้และมีป่าอยู่ล้อมรอบ ในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านวังทางทิศตะวันตก ที่บริเวณที่ทำการไปรษณีย์เขาย้อย ริมถนนเพชรเกษมเคยเป็นวังมาก่อน จึงเป็นที่มาของชื่อบ้านวังในเวลาต่อมา¹

ในการรวมเขตการปกครองเข้าด้วยกันเป็นหมู่ที่ 5 นั้น นอกจากจะรวมกันในเชิงกายภาพแล้ว ยังมีการรวมพื้นที่ทางความเชื่อเข้าด้วยกัน โดยเสื่อบ้านของบ้านวังได้ถูกย้ายมาตั้งรวมอยู่ในบริเวณเดียวกันกับเสื่อบ้านของบ้านได้ ส่วนป่าแหว่เป็นพื้นที่ที่ใช้ร่วมกันมาตั้งแต่ต้นแล้ว

¹ สัมภาษณ์ จำปี และบังอร ขอดหอม, เจ้าของและลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 4 พฤศจิกายน 2551.

เพียงแต่มีการแยกพื้นที่สำหรับการทำพิธีศพ ตั้งเรือนแล้ว และฝังกระดูกของคนในแต่ละหมู่บ้านต่างหากจากกัน

3.3. ประชากรและการประกอบอาชีพ

ทั้งบ้านวังและบ้านไค้เป็นหมู่บ้านของชาวไทดำมาแต่เดิม ในอดีตประชากรทั้งหมดเป็นชาวไทดำ แต่ในปัจจุบันได้มีชาวไทยสยามจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาทำงานและอยู่อาศัยในหมู่บ้านนี้โดยการแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน และนอกจากนั้นยังมีคนจากท้องถิ่นอื่นที่ไม่ใช่ชาวจังหวัดเพชรบุรีอพยพเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายแผงลอยและรถเข็นโดยอาศัยอยู่ในห้องเช่าในหมู่บ้าน

ในปัจจุบันได้มีการย้ายออกของประชากรในวัยหนุ่มสาวเป็นจำนวนมาก คนหนุ่มสาวที่มีการศึกษาสูงมักจะย้ายออกไปประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่เมืองอย่างเช่นกรุงเทพฯ ทุกครอบครัวในกรณีศึกษาจะมีลูกชายที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองแล้วไม่ย้ายกลับมาอีก หรือจะกลับมาเมื่อเกษียณอายุแล้วหรือตกงาน ทำให้ตามบ้านเรือนในหมู่บ้านมักจะพบผู้สูงอายุที่เป็นหญิงอยู่กับลูกสาวหรือลูกชายคนเล็กที่ทำหน้าที่ดูแลพ่อ-แม่

อาชีพหลักของคนในหมู่บ้านคือการทำนา ซึ่งในอดีตจะใช้แรงงานคนเป็นหลัก แต่ปัจจุบันการทำนาจะใช้เครื่องจักรเกือบตลอดกระบวนการตั้งแต่การไถหว่านไปจนถึงการเก็บเกี่ยว และขายข้าวให้พ่อค้าจากทุ่งนาโดยตรง การใช้เครื่องจักรใหญ่อย่างเช่นรถไถและรถเกี่ยวข้าวจะใช้การจ้างเป็นหลัก² ทำให้มีความจำเป็นในการใช้แรงงานทั้งหมดจากสมาชิกในครอบครัวในการทำนาหมดไป ในครอบครัวที่ยังทำนาหรือทำการเกษตรอยู่จะมีสมาชิก 1-2 คนเท่านั้นที่ช่วยกันทำเกษตรกรรม แต่ในทางกลับกันการปลูกข้าวกลับทำมากขึ้นปีละสองครั้งทั้งนาปีและนาปรัง และยังปลูกพืชชนิดอื่นๆ เพื่อส่งขายตลาด เช่น พืชตระกูลถั่ว ฝ้าย หัวหอม ฯลฯ ส่วนครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกในวัยหนุ่ม-สาวประกอบอาชีพทำนาจะเปลี่ยนไปเป็นการให้เช่าที่นาแทน โดยผู้เช่าจะจำค่าเช่าด้วยการแบ่งข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ให้กับเจ้าของที่นาตามแต่จะตกลงกัน³ นอกจากนั้นในหลายๆ ครอบครัวยังมีการประกอบอาชีพรับราชการและเป็นลูกจ้างในบริษัทเอกชน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในเมืองอย่างเช่นกรุงเทพฯ จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวบ้านมีค่านิยมในการรับราชการ

² สัมภาษณ์ อนันต์และนางเยาว์ ด่วนศิริ, เจ้าของเรือน เลขที่ 35/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 20 พฤศจิกายน 2551.

³ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน, คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 24 เมษายน 2555.

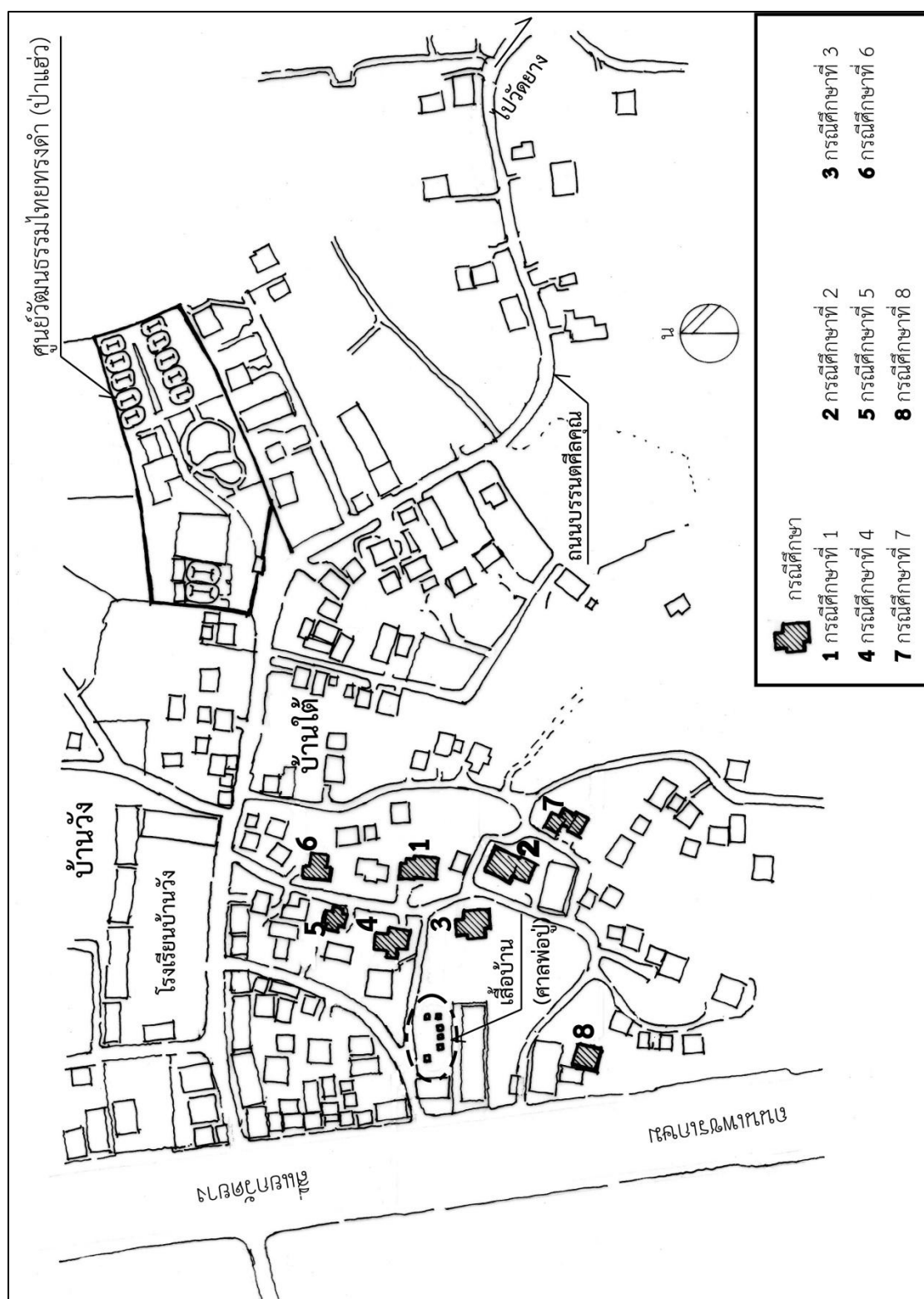
มาก ซึ่งทำให้เกิดการย้ายถิ่นตามสถานที่ทำงานและมักจะไม่ใช่กลับมาอยู่บ้านเดิม แต่หันไปสร้างครอบครัวและตั้งถิ่นฐานในเมืองแทน ปัจจุบันมีความนิยมในการทำงานในท้องถิ่น นักเรียนที่เรียนจบใหม่ๆมักจะทำงานโรงงาน ทำนา หรือทำงานทำในท้องถิ่น โดยอาชีพที่เป็นที่นิยมมากคือการขายของตามตลาดนัด⁴

3.4. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบของหมู่บ้าน

บ้านใต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษมทางทิศตะวันออกของถนน อยู่ทางทิศใต้ของเขาย้อยและบ้านวัง มีลักษณะเป็นหมู่บ้านกระจุกตัว ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันในพื้นที่ของหมู่บ้าน มีที่นาอยู่ล้อมรอบหมู่บ้านทั้งทางทิศตะวันออก และใต้ ส่วนบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณชายขอบของหมู่บ้านจะตั้งกระจายตัวอยู่ตามที่ดินของตนเอง หมู่ที่ 5 เกิดจากการรวมตัวกันของหมู่บ้าน 2 แห่งได้แก่ บ้านใต้และบ้านวัง โดยมีถนนบรรณคดีลาคูที่ตัดผ่านกลางหมู่บ้านเป็นตัวตัดแบ่งเขตหมู่บ้านออกเป็น 2 ส่วนในทางกายภาพอย่างชัดเจน คือ ครึ่งหนึ่งทางด้านเหนือเป็นบ้านวัง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งทางด้านใต้เป็นบ้านใต้ และเป็นเส้นทางหลักที่เข้าสู่หมู่บ้านตัดตรงไปสู่วัดยางที่ตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

พื้นที่ริมถนนเพชรเกษมตั้งแต่บริเวณสี่แยกวัดยางยาวไปตามถนนบรรณคดีลาคูจนถึงบริเวณโรงเรียนบ้านวังเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมของหมู่บ้าน มีอาคารพาณิชย์เรียงรายไปตามถนนบรรณคดีลาคูจนถึงบริเวณโรงเรียนบ้านวัง ถนนบรรณคดีลาคูซึ่งเป็นถนนสายหลักของบ้านหมู่ที่ 5 และยังเป็นเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ ได้แก่ โรงเรียนบ้านวัง และสถานที่ทางวัฒนธรรมสมัยใหม่คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ในขณะเดียวกันก็มีถนนซอยตัดจากถนนเพชรเกษมเข้าสู่หมู่บ้านอีกหลายทาง หลังแนวถนนหลักของหมู่บ้านเป็นย่านพักอาศัย พื้นที่หมู่บ้านถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆด้วยถนนซอย เส้นทางสัญจรไม่ได้เป็นระบบตาราง แนวถนนซอยคดโค้งไปตามแนวที่ดินของชาวบ้าน เรือนแต่ละหลังมักจะมีบริเวณล้อมรอบเรือนที่ไม่ใหญ่มากนักจึงสามารถสามารถเข้าถึงจากถนนซอยได้โดยตรงทุกหลัง และโดยส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเรือน มีอยู่บ้างที่เป็นกลุ่มขนาดเล็กไม่เกิน 2 หลัง เรือนหรือกลุ่มเรือนจะมีขอบเขตของที่ดินที่ชัดเจนเป็นรั้ว รั้วแบบดั้งเดิมคือเป็นไม้ไผ่สานขัดกัน และรั้วต้นไม้ และรั้วที่ทำด้วยวัสดุอุตสาหกรรมทั้งสังกะสี คอนกรีต และลวดหนาม

⁴ สัมภาษณ์ กิตติภูมิ แห่งหน, น้องชายเจ้าของเรือน เลขที่ 36 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 18 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 36 แผนที่บ้านใต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยะบอย จังหวัดเพชรบุรี แสดงที่ตั้งของ
เรือนที่เป็นกรณีศึกษาและองค์ประกอบของหมู่บ้าน

องค์ประกอบของหมู่บ้านแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนได้แก่ (1) ย่านพักอาศัย (2) พื้นที่สาธารณะ และ (3) พื้นที่ทางความเชื่อของชาวไทดำ

1. **ย่านพักอาศัย** เป็นพื้นที่ที่อยู่ด้านหลังถนนเพชรเกษมและถนนบรรณคดีคุณ ลึกเข้าไปจนจรดกับพื้นที่นาหรือขอบเขตของหมู่บ้านอย่างเช่นลำห้วยหลวง มีถนนซอยที่คดโค้งไปตามที่ดินของชาวบ้านเป็นทางสัญจรแยกออกจากถนนบรรณคดีคุณ คล้ายกับพื้นที่พักอาศัยตามย่านชานเมืองแต่ต่างกันที่ความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติจากต้นไม้ใหญ่และแนวรั้วต้นไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของย่านพักอาศัยอันเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวไทดำได้เป็นอย่างดี บ้านเรือนทั้งหมดตั้งอยู่ภายในอาณาเขตรั้ว ทั้งที่เป็นรั้วต้นไม้ รั้วไม้ไผ่สาน รั้วสังกะสี รั้วคอนกรีต และรั้วลวดหนาม ทำหน้าที่แยกอาณาบริเวณของเรือนแต่ละครอบครัวออกจากกันอย่างชัดเจน มีอยู่บ้างที่ตั้งเรือนเป็นกลุ่มเรือนขนาดเล็กอยู่ในรั้วเดียวกัน ซึ่งมักจะเป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดกันมากเช่นเป็นแม่ – ลูกหรือพี่ – น้องกัน เรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ได้ดูสูง ส่วนเรือนที่เป็นอาคารคอนกรีตจะไม่มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นได้ดูสูงแต่จะเป็นเรือนสองชั้นแทน

ภาพที่ 37 ย่านพักอาศัยของบ้านไต้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2. **พื้นที่สาธารณะ** เป็นสถานที่ที่มีการใช้งานร่วมกันอย่างเป็นทางการเป็นส่วนกลางของชุมชน ได้แก่ (1) สถานที่ราชการอย่าง ได้แก่ โรงเรียนบ้านวัง เปิดสอนในระดับประถม (2) ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ บริหารงานโดยเทศบาลตำบลเขาชัย เป็นองค์ประกอบที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความพยายามในการดำรงอัตลักษณ์ของชาวไทดำและการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน มีการจัดแสดงและเผยแพร่วัฒนธรรมไทดำ มีการสร้างเรือนทรงกระดองเต่าเพื่อ

เป็นที่จัดแสดงวัฒนธรรมและเป็นเรือนแรม และ (3) พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริการ เพื่อตอบสนองต่อการใช้ชีวิตประจำวันในสมัยปัจจุบัน เช่น ร้านขายของชำ ร้านอาหาร ร้านเสริมสวย และตลาดซึ่งตั้งอยู่สองฟากถนนที่เป็นทางแยกเข้าหมู่บ้านจากถนนเพชรเกษมมีชื่อว่า “ตลาดชุมชนเขาย้อยสี่แยกวัดยาง” สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารและวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร

ภาพที่ 38 โรงเรียนบ้านวัง

ภาพที่ 39 ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ

ภาพที่ 40 ตลาดชุมชนเขาย้อย สี่แยกวัดยาง บริเวณปากทางเข้าหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย

3. พื้นที่ทางความเชื่อของชาวไทดำ ได้แก่ (1) เลื้อบ้าน และ(2) ป่าแฮ้ว

เลื้อบ้าน หรือที่เรียกว่า “ศาลพ่อปู่” ของบ้านไต้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านไต้ ใกล้กับถนนเพชรเกษม มีลักษณะเป็นลานดิน มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น เป็นที่ตั้งของเลื้อบ้านของ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไต้ บ้านวัง และบ้านบนซึ่งไม่ได้อยู่ในหมู่ที่ 5 แต่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของบ้านไต้ อีกฝั่งหนึ่งของถนนเพชรเกษม

ในอดีตเมื่อมีการสร้างโรงเรียนบ้านวังในบริเวณศาลพ่อปู่ของบ้านวัง การทำพิธีเช่นไหว้ศาลพ่อปู่ก็ยังทำกันโรงเรียนบ้านวังทุกปี แต่ต่อมาชาวบ้านวังและบ้านไต้ได้ตกลงใจที่จะนำศาลพ่อปู่ของบ้านวังและบ้านไต้มารวมกันไว้ในบริเวณเดียวกัน ส่วนศาลพ่อปู่ของบ้านบนนั้นตั้งอยู่ในลานเดียวกันแต่หันหน้าเข้าหาบ้านบน แต่เดิมเป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับบ้านบน แต่เมื่อมีการตัดถนนเพชรเกษมก็ได้ตัดขาดลานที่เป็นที่ตั้งศาลพ่อปู่กับบ้านบนออกจากกัน ปัจจุบันบ้านไต้จะมีการเช่นไหว้ศาลพ่อปู่ทุกปีในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 5 และจัดให้มีการ “เล่นไททรงดำ” ซึ่งเป็นการฟื้นฟูประเพณีการเล่นคอนและเล่นลูกช่วงในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวที่เคยยกเลิกไปในอดีต ซึ่งนอกจากเป็นความพยายามรักษาวัฒนธรรมของชาวไทดำและยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับชุมชนไทดำอื่นๆ เนื่องจากการจัดงานเล่นไททรงดำของแต่ละหมู่บ้านมักจะจัดไม่ตรงกันและจะมีชาวไทดำในหมู่บ้านอื่นๆ มาเข้าร่วมงานด้วยเสมอ

ศาลพ่อปู่มีลักษณะเป็นคูบลหลังเล็กๆ มีเสา 6 เสา มีห้องและมีชานคล้ายเรือนของคน หลังคาเป็นหลังคาจั่วมุงสังกะสี เลื้อบ้านของบ้านบนมีเพียงหลังเดียว ส่วนเลื้อบ้านของบ้านไต้มี 2 หลัง และเลื้อบ้านของบ้านวังมีถึง 3 หลัง

ภาพที่ 41 ศาลพ่อปู่ของบ้านไต้ บ้านวัง และบ้านบน

ป่าแหว่ หรือป่าช้า ตั้งอยู่ริมหมู่บ้านทางทิศตะวันออก อยู่บนถนนบรรณคดีลคุณ เป็นป่าแหว่ของทั้งบ้านวังและบ้านไต้มาแต่เดิม แต่เดิมเป็นที่ประกอบพิธีศพ ในขั้นตอนของการเผาศพ ผังไ้กระดูกแล้ววางเรือนแหว่ทับปากหลุม เมื่อมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำก็ได้มีการสร้างตัวอาคารศูนย์วัฒนธรรมและเรือนแหว่บนป่าแหว่ ปัจจุบันเมื่อชาวบ้านจัดงานศพจะสามารถสร้างเรือนแหว่ในบริเวณป่าแหว่เดิมได้แต่ตั้งอยู่ได้เป็นเวลา 3 วัน แต่ต้องเผาศพแล้วนำกระดูกไปบรรจุไว้ที่วัด ไม่สามารถฝังกระดูกไว้ในป่าแหว่ได้เช่นเดิม

ปัจจุบันวัดเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในวิถีชีวิตชาวไทดำ ศาสนา อย่างเช่น การทำบุญตักบาตร การบวช หรือในพิธีศพส่วนของการสวดอธิษฐานและการเผาศพ เป็นต้น แต่วัดเป็นองค์ประกอบที่ไม่เคยมีในสิบสองจุไทเนื่องจากชาวไทดำแต่เดิมไม่ได้นับถือศาสนา มีเพียงแต่ความเชื่อเรื่องผีและขวัญ เพิ่งมารับศาสนาพุทธเมื่อมาอยู่ในประเทศไทยในภายหลัง ในชุมชนไทดำเก่าแก่จึงมักไม่มีวัดอยู่ในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของผังหมู่บ้าน เช่นเดียวกันกับในกรณีศึกษาไม่มีวัดตั้งอยู่ในชุมชน แต่ตั้งอยู่ห่างจากชุมชนออกไปอีก อย่างเช่นวัดยางซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านไต้และบ้านวังบางส่วนตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางตะวันออก ส่วนวัดพระธาตุศรีชัยซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านวังก็ตั้งอยู่ห่างหมู่บ้านไปทางทิศเหนือใกล้กับเขาย้อย

ภาพที่ 42 ป่าเฮ้งของบ้านไ้ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

4. กรณีศึกษา

เกณฑ์การเลือกเรือนที่เป็นกรณีศึกษามีดังนี้

1. เป็นเรือนของครอบครัวที่มียังดำรงชีวิตตามแบบแผนความเชื่อและประเพณีของชาวไทดำ ได้แก่ มีการถือผี มีการทำพิธีปาดตงและเสนเรือน
2. กรณีศึกษาต้องมีความหลากหลายในแง่ช่วงเวลาของการสร้างและแบบของเรือน
3. เป็นเรือนที่มีสมาชิกในครอบครัวหลายรุ่น เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงในแต่ละรุ่น

เรือนที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษานี้ เป็นกลุ่มของเรือนในย่านชอยเครดิตยูเนียน (ชอยวังไ้

1) ของบ้านไ้ หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี ตั้งแต่พื้นที่ในบริเวณใกล้ถนนบรรณตศิลคุณไปจนถึงพื้นที่ใกล้ถนนเพชรเกษม จำนวน 8 กรณีศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ใกล้กับเสื่อบ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน และถนนซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของหมู่บ้าน

กรณีศึกษาที่ 1

บ้านเลขที่ 61 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่สัมภาษณ์ 4 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาง เม้ย อาจเอี่ยม เพศหญิง อายุประมาณ 80 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาง นุชนาถ อาจเอี่ยม อายุ 57 ปี มีความสัมพันธ์เป็นลูกสาวของเจ้าของเรือน อาชีพทำไร่ และทำงานโรงงานพักอาศัยอยู่ในอีกเรือนหนึ่งที่อยู่ในบริเวณเดียวกับเรือนพ่อ-แม่

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 3 คน ได้แก่ เจ้าของเรือน ลูกชาย และลูกสาวของเจ้าของเรือน มีลูกชายอีกคนหนึ่ง แยกครอบครัวออกไปแล้ว อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มีอาชีพทำไร่ และอีกคนหนึ่งทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยเครดิตยูเนียน (ซอยวังใต้ 1) ด้านหน้าทางทิศตะวันตก ตัวเรือนตั้งอยู่ตรงกลางที่ดิน พื้นที่ด้านหน้าเป็นลานดิน ด้านหลังบ้านใช้ปลูกพืชสวนครัว เลี้ยงไก่ เป็นที่ตั้งของคอกวัว และมีห้องน้ำตั้งอยู่ใกล้กับบันไดหลังของเรือน ทางด้านทิศใต้ของเรือนเป็นที่ตั้งของเรือนของลูกสาว (ผู้ให้สัมภาษณ์) ของเจ้าของเรือนซึ่งมีอาชีพทำนาและเป็นผู้ดูแลรักษาเรือน เรือนของลูกสาวเป็นเรือนครึ่งไม้ครึ่งปูนแบบร่วมสมัย รั้วเป็นแนวต้นไม้ขามตัดแต่ง มีประตูรั้วเหล็ก แต่เปิดไว้ตลอดเวลา ด้านทิศเหนือไม่มีรั้ว ส่วนรั้วด้านหลังทางมีช่องทางเดินเชื่อมต่อกับที่ดินของเพื่อนบ้าน

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ ใต้ถุนสูง เรือนตัวหลักใช้หลังคาทรงไทยจั่วแฝด เล้าข้าวหลังคาทรงมนิลาวงตัวขนานไปไปตัวเรือนหลัก มีทางเชื่อมต่อกับระเบียบทางด้านข้างของตัวเรือนหลัก เรือนนอนหลังเล็กหลังคาทรงมนิลาเชื่อมต่อกับชานหน้าซึ่งวางตัวยาวขนานไปกับความยาวของตัวเรือนหลัก และยังเป็นทางเชื่อมต่อไปยังชานหลังอีกด้วย ส่วนชานหลังเป็นหลังคาลาดเชื่อมต่อกับตัวเรือนหลักทางด้านหลัง โดยมีเรือนครัวหลังคามนิลาเชื่อมต่อกับชานหลังและเรือนนอนหลังเล็ก นอกจากนี้ยังมีการต่อเติมหลังคา กันสาดสังกะสี ทั้งทางด้านข้างและด้านหลังของเรือนเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งาน เช่น ที่จอดรถ เป็นต้น รวมทั้งการต่อเติมกันสาดผ้าใบเพื่อกันแดดกันฝนที่ด้านหน้าเรือน

ชั้นใต้ถุนเรือน พื้นที่บริเวณตรงกลางใต้ถุนเรือนเป็นที่ตั้งเครื่องขนาดใหญ่ใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนของเจ้าของบ้านในเวลากลางวัน เป็นที่รับแขก และเป็นที่พบปะพูดคุยของญาติๆ ที่เป็นเพื่อนบ้านในละแวกนี้ พื้นที่ใกล้กับบันไดหน้ากั้นพื้นที่เป็นที่เก็บของ ส่วนพื้นที่ใกล้กับเล้าข้าวเป็นที่ตั้งครกตำข้าว แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว ส่วนที่เหลือเป็นที่จอดรถกระบะ ใต้ถุนเล้าข้าวเป็นที่จอดรถบรรทุกและรถอีแต่น

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ชานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ชานหลัง

1. ชานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศใต้ ชานหน้ามีลักษณะเป็นพื้นที่ปิดอยู่ภายในเรือน พื้นที่เชื่อมต่อกับห้องกลางเรือนโดยไม่มีผนังกั้น

ชานหน้าวางตัวขนานไปตามความยาวของเรือนไปจนถึงชานหลัง และมีเรือนนอนลูกชายเชื่อมต่อ กับด้านข้างของชานหน้า

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนที่อยู่ภายใต้หลังคาจั่วแฝด มีลักษณะเป็นโถงโล่งยาว 3 ห้องเสา พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนตามผืนหลังคา

2.1 พื้นที่ใต้ผืนหลังคาจั่วในสุดหรือจั่วทางด้านทิศเหนือเป็นที่ตั้งห้องผีที่ห้องเสาใน สุด ห้องผีเป็นพื้นที่เดียวที่มีผนังและประตูปิดมิดชิด พื้นที่เรือนซีกทางด้านห้องผียกพื้นสูงกว่า พื้นที่ส่วนอื่นของห้องกลางเรือนประมาณ 5 เซนติเมตร ด้านหน้าผีเป็นห้องเปิงถูกเว้นว่างไว้ไม่มี การใช้งานในชีวิตประจำวัน และมีหิ้งพระตั้งประจันหน้ากับห้องผี

2.2 พื้นที่ใต้ผืนหลังคาจั่วที่อยู่ติดกับชานหน้า ห้องเสาในสุดเป็นพื้นที่นอนของสามี เจ้าของเรือนที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยใช้ตู้เสื้อผ้าเป็นขอบเขต ด้านหน้าพื้นที่นอนเจ้าของเรือนเป็น พื้นที่พักผ่อน และดูโทรทัศน์

3. ชานหลัง เชื่อมต่อกับชานหน้าโดยตรง โดยที่ไม่มีประตูกั้นระหว่างชานหน้าและ ชานหลัง ประกอบไปด้วย

3.1 ชานหลัง อยู่ภายใต้หลังคาลาดที่เชื่อมต่อกับหลังคาจั่ว เป็นพื้นที่เชื่อมต่อ ระหว่างชานหน้ากับเรือนครัว ลานซักล้าง และห้องน้ำ พื้นที่ชานหลังส่วนที่อยู่ติดกับตัวเรือน หลักเป็นพื้นที่นอนของคุณยายเจ้าของเรือน เป็นพื้นที่เปิดไม่มีการกั้นฝาผนังเป็นห้องหับมิดชิด และมี บันไดหลังลงสู่ด้านหลังเรือนทางด้านทิศใต้ เป็นทางตรงไปสู่เรือนของลูกสาวที่แยกครอบครัว ออกไปแล้ว

3.2 เรือนครัว มีลักษณะเปิดโล่ง ไม่มีผนังในส่วนที่ติดกับชานหลัง ยังมีการใช้แม่ เตาไฟอยู่แต่ทำหน้าที่เป็นฐานรองเตาถ่านแทนที่จะก่อไฟบนแม่เตาไฟโดยตรง

3.3 ชานแดด เป็นพื้นที่เปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุม ทำหน้าที่เป็นลานซักล้าง

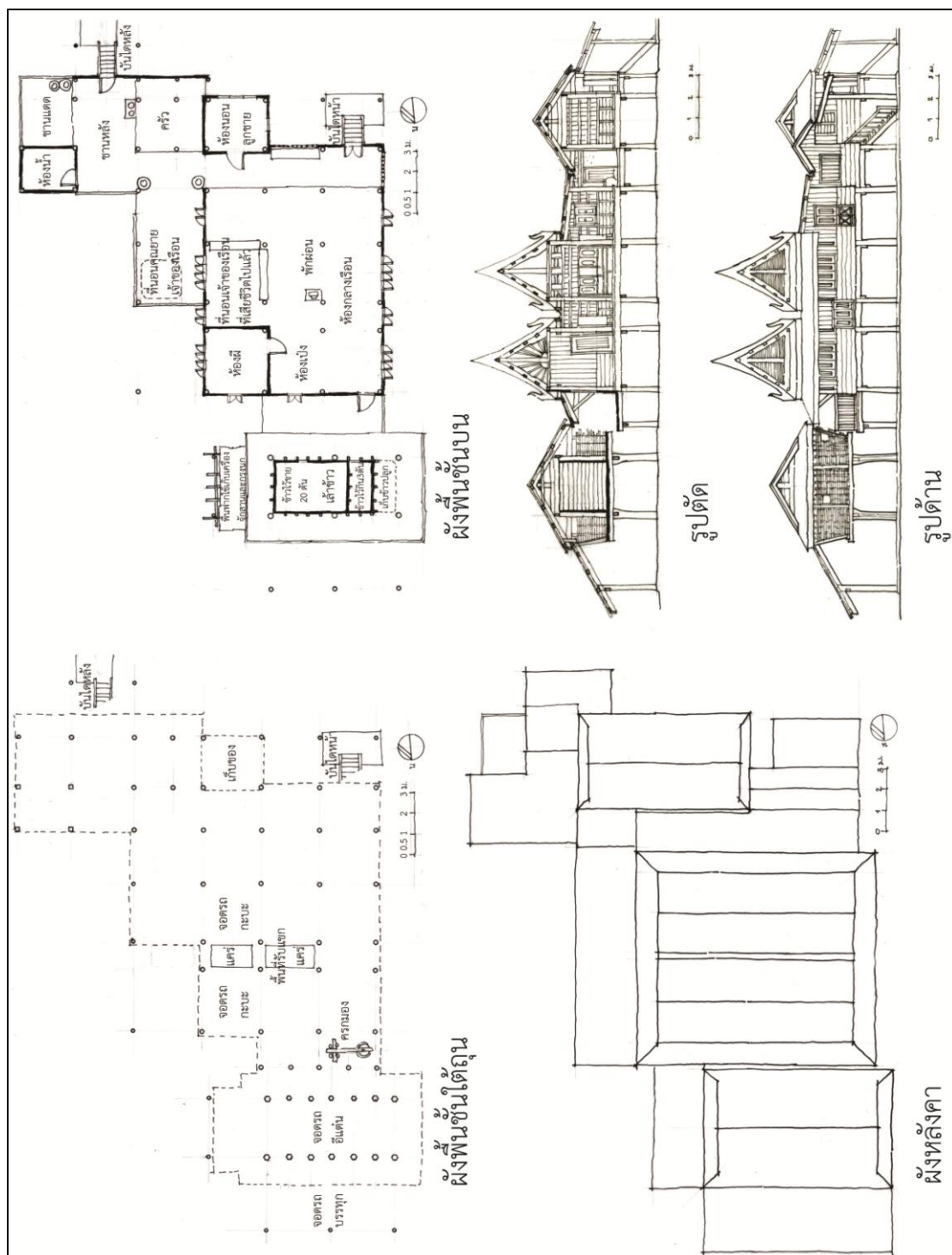
3.4 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ในลานซักล้าง

โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมด ในส่วนที่เป็นหลังคาทรงไทยใช้โครงสร้าง แบบจารีตของเรือนไทยภาคกลาง ส่วนที่เป็นหลังคามนิลาใช้โครงสร้างแบบเรือนไม้ร่วมสมัย ห้องน้ำชั้นล่างมีโครงสร้างเป็นคอนกรีต พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ ส่วน พื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น ฝาผนังของเรือนชั้นบน ช่วงล่างในระดับได้หน้าต่างเป็นฝา ไม้ดินนอนแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสายบัว ฝาผนัง ของชานหลังและชานแดดเป็นฝาสังกะสีลูกฟูก หลังคาโครงสร้างไม้มุงกระเบื้องลูกฟูกซีเมนต์ไย หินในส่วนของหลังคาเรือนหลักที่เป็นหลังคาจั่วแฝด ส่วนอื่นนอกจากนั้นมุงสังกะสี

เล่าข้าว เป็นอาคารใต้ถุนสูง ชั้นบนซึ่งเป็นที่เก็บข้าว พื้นอยู่ในระดับสูงกว่าตัวเรือน วางตัวขนานไปกับตัวเรือน มีทางเข้าเชื่อมต่อกับตัวเรือนผ่านทางระเบียงข้างของตัวเรือน เล่าข้าวมี ระเบียงล้อมรอบห้องเก็บข้าวทุกด้าน ห้องเก็บข้าวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ห้องที่ใหญ่กว่าใช้เก็บข้าวสำหรับขาย ห้องที่เล็กกว่าใช้เก็บข้าวไว้กินเอง ฝาผนังห้องเก็บข้าวเป็นฝาไม้จริงติดตามนอน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่ล้อมด้วยฝาขัดแตะลาดดินผสมขี้วัวในพื้นที่ระเบียงทางด้านหน้าใช้เก็บข้าวสำหรับทำพันธุ์ วางอยู่นอกห้องเก็บข้าว ภายในห้องเก็บข้าวมีเพียงข้าวสำหรับใช้รับประทาน ภายในครัวเรือนเก็บอยู่เพียงไม่กี่กระสอบ ส่วนฝาระเบียงเป็นฝาขัดแตะผายออกโดยติดตั้งบนโครงเคร่า ด้านหน้าของระเบียงยังเล่าข้าวมีประตูสำหรับขนข้าวขึ้นลงจากรถบรรทุก โครงสร้างของยังข้าวเป็นโครงสร้างไม้เสาส่วนใต้ถุนเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ หลังคาโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัย มุงสังกะสี มีการต่อเติมหลังคาลาดเชื่อมต่อกับด้านข้างของเล่าข้าวเพื่อทำเป็นที่จอดรถบรรทุก ส่วนด้านหลังของเล่าข้าวก็มีการต่อเติมหลังคากันสาดและพื้นที่เก็บของโครงสร้างไม้ไผ่ ปูด้วยฟากสับ ใช้เก็บเครื่องจักสานและกรงนก

ประวัติของเรือน เรือนหลังปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 สร้างโดยการว่าจ้างช่างปรุงเรือนจากบ้านแหลม มาสร้างให้โดยมีสามีของเจ้าเรือนที่เสียชีวิตไปแล้วเป็นผู้ช่วย แต่เดิมเป็นเรือนไทยจั่วเดี่ยว ฝาขัดแตะ แล้วรื้อสร้างใหม่หมดเป็นเรือนจั่วแฝดหลังปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นเป็นเรือนหลังคาทรงมนิลามือเหมือนกับเรือนหลังอื่นๆ ในหมู่บ้าน เรือนหลังแรกสุดเป็นเรือนหลังคาทรงกระดองเต่า เจ้าของเรือนให้เหตุผลผลการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของเรือนและวัสดุมุงว่า การเกี่ยวหญ้ามามุงหลังคาทุกปีเป็นเรื่องยากลำบาก จึงเปลี่ยนแบบหลังคาเพื่อให้สะดวกขึ้น⁵

⁵ สัมภาษณ์ เมีย อาจเอื้อม, เจ้าของเรือน เลขที่ 61 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี , 4 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 43 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัดของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 44 รั้วต้นไม้ตัดแต่งของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 45 ด้านหน้าเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 46 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 หลังจากต่อเติมหลังคาที่จอดรถข้างเล้า และกันสาดผ้าใบ

ภาพที่ 47 บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 48 ใต้ถุนเรือน ส่วนที่เป็นที่รับแขกของเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 49 ครกตำข้าวที่ใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 50 ซานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 51 ห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 ห้องด้านในสุดเป็นห้องผี และพื้นที่นอน
เจ้าของเรือนที่เสียชีวิตไปแล้วใช้ตุ๊กกันแทนผนัง

ภาพที่ 52 เรือนครัว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 53 เสาข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 54 ฝาผนังทั้งภายนอกและภายในเล้าข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ภาพที่ 55 พื้นที่เก็บข้าวปลูกที่ระเบียงด้านหน้าของเล้าข้าว

กรณีศึกษาที่ 2

บ้านเลขที่ 44 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่สัมภาษณ์ 6 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาย สงวน สมรมิตร เพศชาย อายุประมาณ 74 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์ เจ้าของเรือน

จำนวนผู้อาศัยในเรือน 1 คน คือ เจ้าของเรือน มีทีนา และตึกแถวให้เช่า ในวัยหนุ่มเคยรับราชการทหารอยู่ที่กรุงเทพฯ แล้วกลับมาอยู่ที่บ้านตั้งแต่ยังหนุ่ม เนื่องจากเป็นลูกชายคนเล็กจึงเป็นผู้สืบมรดก มีลูกชาย ลูกสะใภ้ และลูกสาวรับราชการอยู่ที่กรุงเทพฯ มีญาติใกล้ชิดคือพี่สาว 2 คนซึ่งปัจจุบันเป็นเจ้าของเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน คือเรือนในกรณีศึกษาที่ 1 และ 4⁶

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยแคระคิณนิย (ซอยวังใต้ 1) ทางทิศตะวันตก ตั้งอยู่ตรงด้านทิศเหนือของที่ดิน ทางด้านทิศใต้ของเรือนเป็นลานดินกว้าง พื้นที่ริมรั้วทางด้านทิศใต้อีกด้านหนึ่งของลานดินเป็นที่ตั้งของเรือนแถวให้เช่าของเจ้าของเรือน รั้วเป็นรั้วคอนกรีตและลวดหนาม มีประตูรั้วเหล็ก

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ ใต้ถุนสูง ตัวเรือนหลักเป็นหลังคาทรงไทยสามจั่ว หน้าจั่วใบปรีอ มียื่นข้างหลังคาทรงปั้นหยาวางตัวขนานไปไปตัวเรือน อยู่ทางด้านทิศใต้ของตัวเรือน เชื่อมต่อกับตัวเรือนทางซานหลัง ด้านหลังของตัวเรือนหลักเป็นส่วนของซานหลังซึ่งเป็นหลังคาลาดเชื่อมต่อกับหลังคาทรงไทยของตัวเรือนหลัก เรือนครัวหลังคามนิลาและเล่าข้างหลังคาปั้นหยาเชื่อมต่อกับซานหลังโดยตรง

ชั้นใต้ถุนเรือน มีใต้รับแขกและครัวไม้ขนาดใหญ่เป็นที่นั่งพักผ่อนของเจ้าของเรือน ในเวลากลางวัน รับแขก และเป็นที่พบปะพูดคุยของเพื่อนบ้านที่เป็นชายในละแวกนี้ ส่วนใต้ถุนเล่าข้างเป็นที่จอดเกวียน และรถแทรกเตอร์

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ซานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ซานหลัง

1. ซานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศใต้ ซานหน้ามีลักษณะเป็นพื้นที่ปิดอยู่ภายในเรือน พื้นที่เชื่อมต่อกับห้องกลางเรือนโดยไม่มีผนังกั้น วางตัววางอยู่ทางด้านหน้าตลอดความกว้างของหลังคาจั่วทางด้านทิศเหนือและจั่วกลาง

⁶ สัมภาษณ์ สงวน สมรมิตร, เจ้าของเรือน เลขที่ 44 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 6 พฤศจิกายน 2551.

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนที่อยู่ภายใต้หลังคา 3 จั่ว มีลักษณะเป็นโถงโล่งยาว 3 ห้องเสา พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนตามพื้นหลังคา

2.1 พื้นที่ใต้พื้นหลังคาจั่วในสุดหรือจั่วทางด้านทิศเหนือเป็นที่ตั้งห้องผีที่ห้องเสาในสุด ห้องผีเป็นห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด ด้านหน้าผีเป็นห้องเปิงถูกเว้นว่างไว้ไม่มีการใช้งานในชีวิตประจำวัน พื้นที่ห้องเสาแรกใช้เป็นที่พักนอนของลูกหลานที่มาเยี่ยมเจ้าของเรือน

2.2 พื้นที่ใต้พื้นหลังคาจั่วทางด้านทิศใต้เป็นพื้นที่ใช้ชีวิตของเจ้าของเรือน ห้องเสาในสุดเป็นห้องนอนของพี่สาวเจ้าของเรือนทั้ง 2 คนซึ่งแต่งงานออกเรือนไปนานมาแล้ว ปัจจุบันถูกปิดเอาไว้ไม่ได้ใช้งาน ห้องเสาที่ 2 และ 3 เป็นที่พักนอน พักผ่อน และดูโทรทัศน์ของเจ้าของเรือน และยังมีหิ้งพระตั้งอยู่ในส่วนนี้อีกด้วย

2.3 พื้นที่ใต้จั่วกลางเป็นโถงโล่งกว้าง มีระดับต่ำกว่าพื้นที่ทางด้านห้องผีและที่นอนเจ้าของเรือนประมาณ 40 เซนติเมตร นอกจากจะเป็นโถงแล้วยังทำหน้าที่เป็นทางสัญจรไปสู่ชานหลังอีกด้วย พื้นที่ส่วนนี้เชื่อมต่อกับชานหลังโดยไม่มีผนังกั้น

3. ชานหลัง เป็นพื้นที่บริการทางด้านหลังเรือน เชื่อมต่อกับห้องกลางเรือนโดยตรง โดยไม่มีฝาผนังกั้น ประกอบไปด้วยชานหลัง และเรือนครัว ไม่มีห้องน้าบนเรือน ชานหลังประกอบไปด้วย

3.1 ชานหลัง เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับเรือนครัว พื้นที่ซีกล่างและเป็นทางเดินไปสู่เล้าข้าว พื้นที่ทั้งหมดของชานหลังอยู่ภายใต้หลังคาลาดที่เชื่อมต่อกับหลังคาเรือน มีบันไดหลังอยู่ระหว่างตัวเรือนกับเล้าข้าว และมีพื้นที่ซีกล่าง เป็นส่วนหนึ่งของชานหลัง อยู่ในพื้นที่ด้านข้างประตูเรือนครัว โดยตั้งโองใส่ น้ำเอาไว้ใช้งาน

3.2 เรือนครัววางตัววางกับทิศทางของตัวเรือน ผนังส่วนบนเปิดโล่ง และใช้จั่วพระอาทิตย์ เพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี

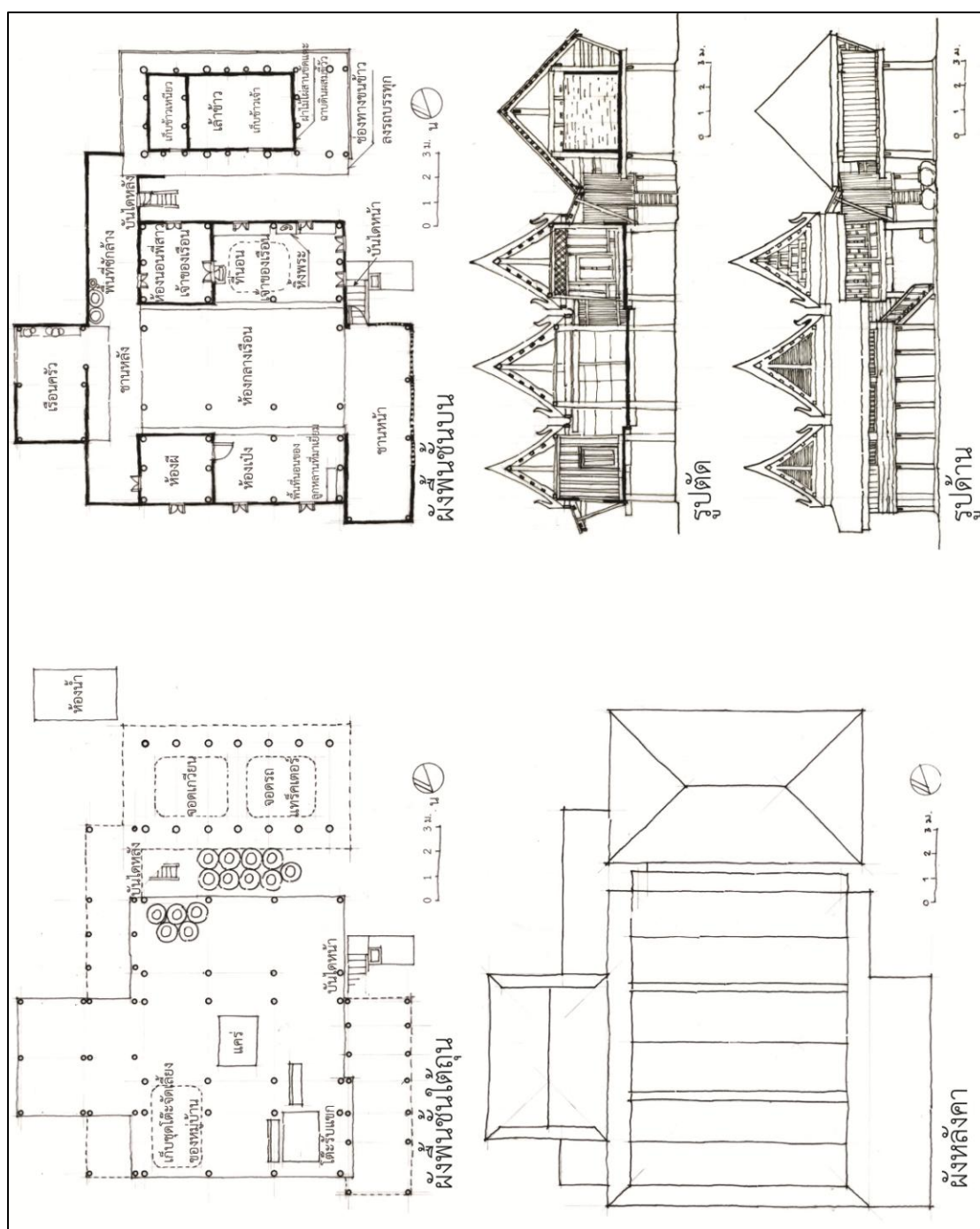
โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้ แต่เนื่องจากการต่อเติมขยายตัวเรือนหลายครั้ง ทำให้มีโครงสร้างหลายแบบอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน โครงสร้างที่เก่าที่สุดคือส่วนที่ได้จั่วของเรือนไทยเป็นโครงสร้างแบบเรือนไทยตามจาริตของภาคกลาง ส่วนนี้ยังมีการสร้างไม้พร้อมกัน โดยสร้างหลังคาที่ละผืน โดยเริ่มจากจั่วที่เป็นที่ตั้งห้องผี แล้วค่อยๆ ต่อเติมขยายความกว้างของเรือนออกไป โดยการสร้างหลังคานานไปกับหลังคาตัวเดิมจนมีหลังคาจั่วครบ 3 ผืน ส่วนเรือนที่เป็นที่ตั้งห้องผีใช้ฝาสาบบัว ส่วนเรือนที่เป็นที่นอนของเจ้าของเรือนใช้ฝาผนังคนละแบบกันคือเป็นฝาปะกน ส่วนชานหน้าและหลังรวมทั้งเรือนครัวเป็นส่วนที่ต่อเติมต่อมา ลักษณะโครงสร้างเป็นแบบเรือนไม้ร่วมสมัย ฝาชานหน้าช่วงล่างในระดับใต้หน้าต่างเป็นฝาไม้ดินอนแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสาบบัว ฝาผนังของชานหลังเป็นสังกะสีลูกฟูก

ฝาเรือนครัวเป็นฝาไม้แผ่นใหญ่ติดตามนอน มีบางส่วนเป็นสังกะสีลูกฟูก พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้ รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ หลังคาโครงสร้างไม้ มุงกระเบื้องหางเหยี่ยวและกระเบื้องลูกฟูก ซีเมนต์ไยหิน ในส่วนของตัวเรือนหลัก หลังคาส่วนอื่นมุงสังกะสี ส่วนพื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น แต่ในพื้นที่รับแขกทำเป็นพื้นคอนกรีต ห้องน้ำชั้นล่างโครงสร้างเป็นคอนกรีตผนังก่ออิฐถือปูน

เล่าข้าว เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคาทรงปั้นหยา วางตัวขนานไปกับตัวเรือน ชั้นบน ซึ่งเป็นที่เก็บข้าว พื้นอยู่ในระดับสูงกว่าตัวเรือน มีทางเข้าเชื่อมต่อกับตัวเรือนผ่านทางชานหลัง มีระเบียงล้อมรอบห้องเก็บข้าวทุกด้าน ห้องเก็บข้าวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ห้องที่ใหญ่กว่าใช้เก็บข้าวเจ้า ห้องที่เล็กกว่าใช้เก็บข้าวเหนียว ฝาผนังห้องเก็บข้าวเป็นฝาไม้ไผ่ขัดและฉาบดินผสมขี้วัว ส่วนฝาระเบียงเป็นระแนงไม้ดีตามนอน ส่วนด้านหน้าเป็นราวระเบียงไม้ดีติดตามตั้ง ทางด้านหน้าของระเบียงเล่าข้าวมีประตูสำหรับขนข้าวขึ้นลงจากรถบรรทุก โครงสร้างของเล่าข้าวเป็นโครงสร้างไม้ เสาส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้เสาไม้จริงแต่ใช้ระบบของคานเจาะทะลุเสาแทน หลังคาโครงสร้างไม้ มุงกระเบื้องว่าว

ประวัติการสร้างเรือน เรือนหลังนี้มีอายุประมาณ 80 ปี แต่ก่อนเป็นเรือนลาว ต่อมาเปลี่ยนไปปลูกเรือนไทยแทน เพราะหาหาญามุงหลังคาเรือนได้ยาก โดยจ้างช่างในหมู่บ้านมาปลูกเรือนให้ โดยเริ่มแรกเป็นเรือนไทยจั่วเดียวในส่วนที่เป็นที่ตั้งห้องผี โดยใช้พื้นที่ด้านหน้าห้องผีเป็นพื้นที่นอนของสมาชิกในครอบครัว ต่อมาต่อเติมเพิ่มขึ้นที่ละจั่วจนครบทั้งสามจั่วอย่างในปัจจุบัน พร้อมกับการสร้างเล่าข้าวหลังปัจจุบัน เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2493⁷

⁷ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 56 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 57 เรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 58 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 59 ด้านข้างด้านทิศเหนือของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 60 ด้านหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 61 ด้านข้างด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

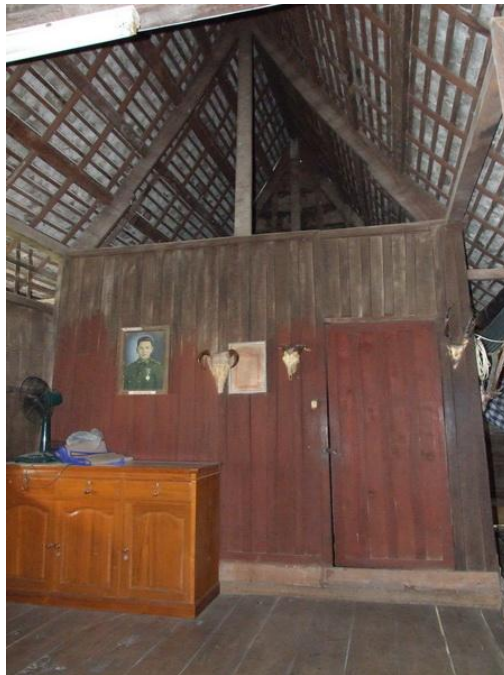
ภาพที่ 62 พื้นที่รับแขกใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 63 บ้านไคหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 64 ชานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 65 พื้นที่หน้าห้องฝึกของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 66 ห้องกลางเรือนส่วนที่อยู่ได้หลังคาจั่วกลางของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 67 พื้นที่ห้องนอนของพี่สาวเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 68 พื้นที่นอนของเจ้าของเรือนในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 69 ขานหลัง ครีว และพื้นที่ซักล้างของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 70 เค้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

ภาพที่ 71 ฝาผนังภายนอกและภายในเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษาที่ 3

บ้านเลขที่ 36 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาย ศีลวัตี แห่งหน เพศชาย อายุประมาณ 40 ปี ประกอบอาชีพและทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่ได้อาศัยอยู่ในเรือน

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาย กิตติภูมิ แห่งหน อายุ 29 ปี มีความสัมพันธ์เป็นน้องชายของเจ้าของเรือน อาชีพเป็นเขียนพระ และรับซ่อมอาคารป็น

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 1 คน ได้แก่ ผู้ให้สัมภาษณ์ ทำหน้าที่เฝ้าเรือนให้กับพี่ชาย

เจ้าของเรือนได้รับเป็นมรดกจากลุงที่เสียชีวิตไปและมีแต่ลูกสาว เรือนและที่ดินจึงตกเป็นมรดกของน้องชายคือ นาวาเอกพิเศษ นพพร แห่งหน ราชนาวิ แล้วยกเรือนให้กับลูกชายคนโตคือนายศีลวัตี แห่งหนอีกต่อหนึ่ง⁸ ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2555) นาวาเอกพิเศษ นพพร แห่งหน ได้เกษียณอายุราชการและย้ายกลับมาอาศัยอยู่ในเรือนหลังนี้แทนที่ลูกชายคนเล็กที่ย้ายออกไปทำงานในจังหวัดอื่น

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยแคระติดยุเนี่ยน (ซอยวงได้ 1) ทางทิศตะวันออก ด้านทิศเหนือของที่ดินเป็นถนนซอยพ่อบุซึ่งเป็นถนนตัดผ่านศาลพ่อบุของบ้านได้ ตัว

⁸ สัมภาษณ์ นาย กิตติภูมิ แห่งหน, น้องชายเจ้าของเรือน เลขที่ 36 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 18 พฤศจิกายน 2551.

เรือนตั้งอยู่ตรงกลางที่ดิน มีลานดินอยู่ทางด้านหน้าเรือน พื้นที่โดยรอบเรือนเป็นสนามหญ้าและปลูกไม้ประดับ ด้านหลังบ้านเคยมีคอกหมูอยู่ รั้วเป็นแนวต้นไม้ขามตัดแต่งและมีประตูรั้วหลัก

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ ได้ถุนสูง เรือนหลักเป็นหลังคาทรงมนิลาจั่วแฝด ด้านหลังของตัวเรือนหลักเป็นส่วนของชานหลังซึ่งเป็นหลังคาลาดเชื่อมต่อกับหลังคาของตัวเรือนหลัก เล้าข้าวหลังคาปั้นหยาวางตัวขนานกันตัวเรือนทางด้านทิศเหนือและเชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรง เรือนครัวหลังคาเพิงเชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรงเช่นกัน และหลังคาเพิงของห้องน้ำก็เชื่อมต่อกับหลังคาเพิงของเรือนครัวอีกทีหนึ่ง

ชั้นใต้ถุนเรือน เป็นที่ว่างใช้เลี้ยงสุนัข ตั้งแต่ไก่ จอครกจักรยานยนต์ และเก็บของ

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ชานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ชานหลัง

1. ชานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศใต้ ชานหน้ามีลักษณะเป็นระเบียงเปิดโล่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างหลังคาจั่วแฝด มีหน้่านั่งยาวตั้งอยู่ใช้เป็นที่พักแขก มีประตูเปิดเข้าสู่ห้องกลางเรือน

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนอยู่ภายใต้หลังคามนิลาจั่วแฝด มีลักษณะเป็นโถงโล่งยาว 3 ห้องเสา พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนตามพื้นหลังคา โดยมีทางเดินใต้รางน้ำระหว่างหลังคาทั้ง 2 พื้นซึ่งตัดผ่านกลางห้องกลางเรือนไปสู่ชานหลัง เป็นตัวแบ่งแยกพื้นที่ ทางเดินนี้ลดระดับต่ำกว่าพื้นที่ข้างๆประมาณ 10 เซนติเมตร

2.1 พื้นที่ใต้พื้นหลังคาทางด้านทิศเหนือ เป็นที่ตั้งห้องผีที่ห้องเสาในสุด ห้องผีเป็นห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด ด้านหน้าผีเป็นห้องเปิงถูกเว้นว่างไว้ไม่มีการใช้งานในชีวิตประจำวันและมีโต๊ะหมู่ตั้งพระพุทธรูปตั้งอยู่ติดกับห้องผี พื้นที่ห้องเสาแรกใช้เป็นที่นอนของเจ้าของเรือนคนก่อน

2.2 พื้นที่ใต้พื้นหลังคาทางด้านทิศใต้เป็นพื้นที่ใช้ชีวิตของสมาชิกในครอบครัว (ผู้ให้สัมภาษณ์) เป็นพื้นที่นอน พักผ่อน และดูโทรทัศน์

3. ชานหลัง เป็นพื้นที่อยู่ด้านหลังและเชื่อมต่อกับห้องกลางเรือน ประกอบด้วย

3.1 ชานหลังเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับเรือนครัว และเล้าข้าว พื้นที่ทั้งหมดของชานหลังอยู่ภายใต้หลังคาลาดที่เชื่อมต่อกับหลังคาเรือน มีบันไดหลังลงไปสู่ใต้ถุนเรือนทางด้านทิศเหนือ

3.2 เรือนครัว เชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรง มีผนังเป็นลูกกระรกระบายอากาศ เพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี

3.3 ชานแดด เป็นส่วนต่อเติมหลังสุด จึงเป็นส่วนเดียวที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตทั้งหมด เชื่อมต่อกับชานหลังโดยผ่านทางเรือนครัวอีกทีหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นลานซักล้างมีลักษณะเปิดโล่งไม่มีหลังคา

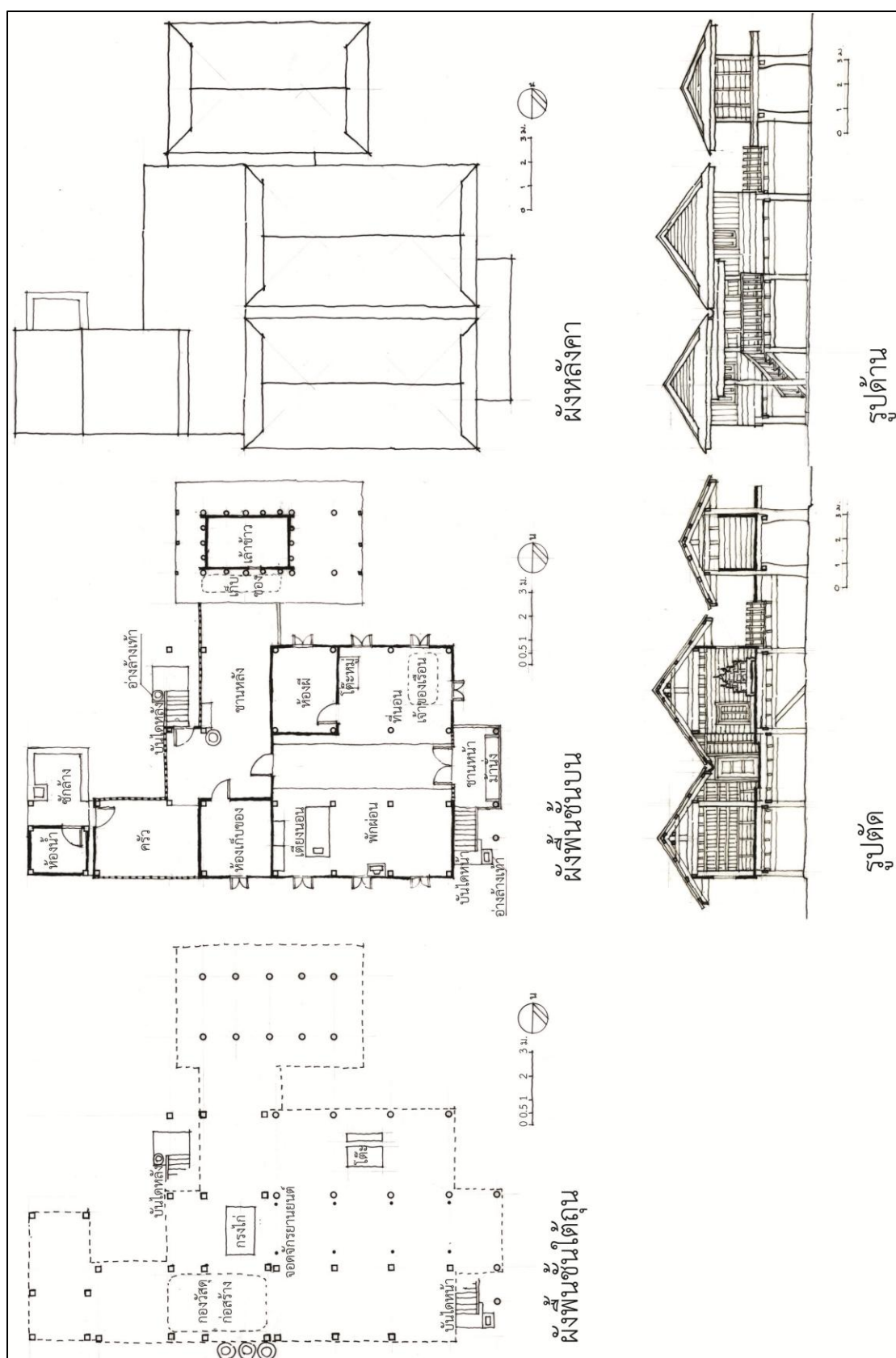
3.4 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ภายในชานแดด

โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัยทั้งหมด ยกเว้นส่วนของห้องน้ำบนเรือนและลานซักล้าง และห้องนํ้านอกเรือน ที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีต พื้นเรือนชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ ส่วนพื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น ฝาผนังของเรือนชั้นบน ช่วงล่างในระดับใต้หน้าต่างเป็นฝาไม้ดินอบแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสายบัว หลังคาโครงสร้างไม้ มุงกระเบื้องลูกฟูกซีเมนต์ไยหิน ส่วนเล้าข้าวมุงหลังคาสังกะสี

เล้าข้าว เป็นเรือนใต้ถุนสูง หลังคาทรงมนิลา วางตัวขนานไปกับตัวเรือน ชั้นบนซึ่งเป็นที่เก็บข้าว พื้นอยู่ในระดับสูงกว่าตัวเรือน มีทางเข้าจากชานหลังของเรือน มีระเบียงล้อมรอบห้องเก็บข้าวทุกด้าน ห้องเก็บข้าวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ฝาผนังห้องเก็บข้าวเป็นฝาไม้จริงตีชิดตามนอน ปัจจุบันไม่ได้ใช้เก็บข้าวป่ล่อยให้ว่างเปล่า เป็นเพราะครอบครัวนี้ไม่ได้ทำนาแล้ว ส่วนระเบียงเคยตีฝาสังกะสีลูกฟูกปิดเอาไว้ แต่ปัจจุบันไม่มีฝาผนังแล้ว โครงสร้างของเล้าข้าวเป็นโครงสร้างไม้ เสาส่วนใต้ถุนเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ หลังคาโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัย มุงสังกะสี

ประวัติการสร้างเรือน เรือนหลังปัจจุบันและเล้าข้าว มีอายุประมาณ 80 ปี⁹

⁹ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 72 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

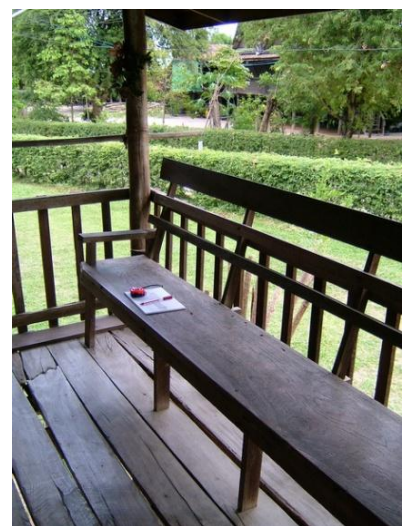
ภาพที่ 73 รูปด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 74 รูปด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

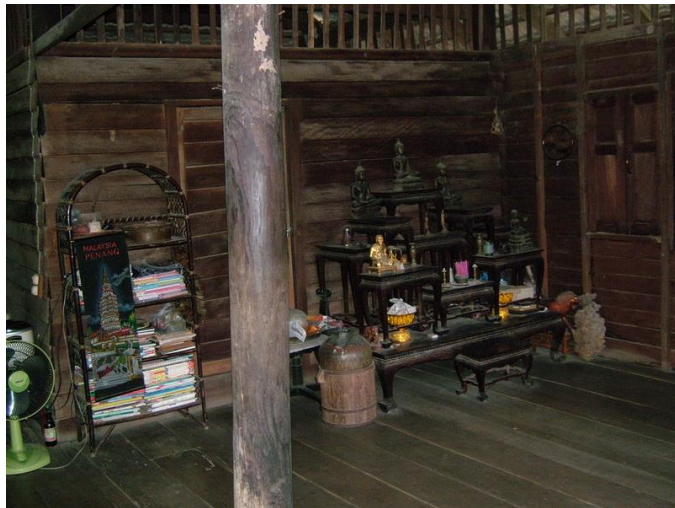
ภาพที่ 75 ศาลพระภูมิของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

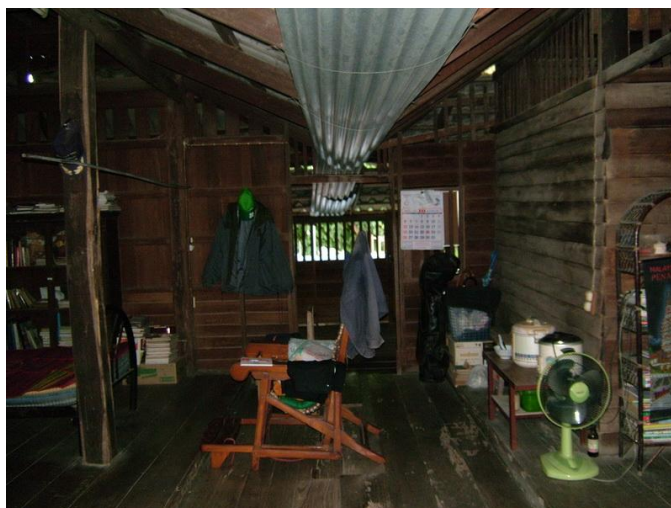
ภาพที่ 76 ชานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 77 อ่างล้างเท้าและสวนกระถางที่ติดบันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 78 พื้นที่หน้าห้องผีของห้องกลางเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 79 ทางเดินใต้รางน้ำตัดผ่านกลางห้องกลางเรือน

ภาพที่ 80 พื้นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 81 ซานหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 82 ด้านหลังของซานหลังและเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 83 เรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 84 เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 85 เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 3

ภาพที่ 86 ผนังและประตูเล้าข้าวของกรณีศึกษาที่ 3

กรณีศึกษาที่ 4

บ้านเลขที่ 138 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่สัมภาษณ์ 11 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาง ใบ เฝ้ามั่น เพศหญิง อายุ 84 ปี เป็นพี่สาวของเจ้าเรือนในกรณีศึกษาที่ 1

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาง ลำไย เฝ้ามั่น อายุ 51 ปี อาชีพ ทำนา เลี้ยงวัว ดูแลเรือนและแม่ที่ชรา มีความสัมพันธ์เป็นลูกสาวของเจ้าของเรือน

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 3 คน ได้แก่ เจ้าของเรือน ลูกสาว(ผู้ให้สัมภาษณ์) และลูกสะใภ้

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยเครดิตยูเนียน (ซอยวงใต้ 1) ทางทิศตะวันออก ตัวเรือนตั้งอยู่ก่อนมาทางด้านหน้าของที่ดิน มีลานดินด้านหน้าของเรือนเป็นทางสัญจรหลักที่เข้าสู่เรือน พื้นที่โดยรอบใช้ปลูกพืชสวนครัวและไม่ประดับ รั้วเป็นแนวต้นไม้ขามคัดและมีประตูรั้วเหล็ก ด้านหลังของที่ดินเป็นที่ตั้งเรือนของลูกชายคนหนึ่งของเจ้าของเรือนซึ่งมีอาชีพเป็นครูอยู่ที่จังหวัดอื่น

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ ใต้ถุนสูง หลังคาทรงมนิลาจั่วแฝด มียื่นข้างหลังคาทรงมะนิลาวางตัวขนานไปตัวเรือนทางด้านทิศเหนือ เชื่อมต่อกับตัวเรือนทางซานหลัง ซานหลังอยู่ภายใต้หลังคาลาดเชื่อมต่อกับหลังคาเรือนโดยตรง เรือนครัวหลังคาทรงมะนิลาเชื่อมต่อกับซานหลังทางด้านหลัง และมีห้องน้ำหลังคาเพิงเชื่อมต่อกับด้านหลังของซานหลังอีกด้วย

ชั้นใต้ถุนเรือน เป็นที่รับแขกและใช้พักผ่อนในเวลากลางวัน โดยใช้แคร่และเปลญวนที่แขวนอยู่ใต้ถุนเรือน และเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ เกือบของ และเลี้ยงไก่ ส่วนใต้ถุนของเสาข้าวใช้เป็นจอดรถ โดยต่อเติมหลังคาเพิงออกมาจากตัวเสาข้าวทั้งด้านหน้าด้านข้างเพื่อเป็นพื้นที่ใช้งานและคอกวัว มีห้องน้ำ 2 ห้องตั้งอยู่ทางทิศเหนือใกล้ๆกับคอกวัว

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ซานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ซานหลัง

1. ซานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศเหนือ ซานหน้ามีลักษณะเป็นระเบียงเปิดโล่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างหลังคาจั่วแฝด มีหนานั่งยาวตั้งอยู่หน้าประตูที่เปิดเข้าสู่ห้องกลางเรือน

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนอยู่ภายใต้หลังคามนิลาจั่วแฝด มีลักษณะเป็นโถงโถงยาว 3 ห้องเสา พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนตามพื้นหลังคา โดยมีทางเดิน

ใต้รางน้ำระหว่างหลังคาทั้ง 2 ฝั่งซึ่งตัดผ่านกลางห้องกลางเรือนไปสู่ชานหลัง เป็นตัวแบ่งแยกพื้นที่ ทางเดินนี้ลดระดับต่ำกว่าพื้นที่ข้างๆประมาณ 10 เซนติเมตร

2.1 พื้นที่ใต้ฝืนหลังคาทางด้านทิศเหนือ เป็นที่ตั้งห้องผีที่ห้องเสาแรก ห้องผีเป็นห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด ด้านหน้าผีเป็นห้องเปิงถูกเว้นว่างไว้ไม่มีการใช้งานในชีวิตประจำวัน

2.2 พื้นที่ใต้ฝืนหลังคาทางด้านทิศใต้เป็นพื้นที่ใช้ชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ห้องเสาแรกเป็นพื้นที่นอนของลูกสาว (ผู้ให้สัมภาษณ์) ห้องเสาที่ 2 เป็นพื้นที่พักผ่อน และดูโทรทัศน์ ส่วนห้องเสาในสุดเป็นพื้นที่แต่งตัวใช้ตู้เสื้อผ้ากันพื้นที่นี้ออกจากส่วนอื่นๆ

3. ชานหลัง อยู่ทางด้านหลังและเชื่อมต่อกับห้องกลางเรือน ประกอบไปด้วย

3.1 ชานหลัง เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับเรือนครัว ชานแดด และเล้าข้าว ภายในส่วนนี้ยังมีห้องนอนของคุณยายเจ้าของเรือนตั้งอยู่ด้วย พื้นที่ทั้งหมดของชานหลังอยู่ภายใต้หลังคาลาดที่เชื่อมต่อกับหลังคาเรือน มีบันไดหลังลงไปสู่ใต้ถุนเรือนทางด้านทิศเหนือ

3.2 เรือนครัว เชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรง โดยวางตัวขนานไปกับด้านหลังของชานหลัง มีผนังเป็นลูกกรงระบายอากาศเพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี ยังมีการใช้แม่เตาไฟอยู่แต่ทำหน้าที่เป็นฐานรองเตาถ่านแทนที่จะก่อไฟบนแม่เตาไฟโดยตรง และมีชั้นวางภาชนะทำเป็นหิ้งยื่นออกไปนอกผนังครัว

3.3 ชานแดด เชื่อมต่อกับชานหลังและเรือนครัว ทำหน้าที่เป็นลานซักล้าง มีลักษณะเปิดโล่งไม่มีหลังคา

3.4 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ในชานแดด ติดกับด้านหลังห้องนอนเจ้าของเรือน

โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัยทั้งหมด ยกเว้นส่วนของห้องน้ำทั้งชั้นบนและชั้นล่างที่เป็นคอนกรีต พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ พื้นของลานซักล้างเป็นพื้นไม้ตั้งบนเสาคอนกรีตสำเร็จรูป ส่วนพื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น ฝาผนังของเรือนชั้นบน ช่วงล่างในระดับได้หน้าต่างเป็นฝาไม้ตีนอนแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสายบัว ราวระเบียงของส่วนซักล้างเป็นส่วนเดียวที่เป็นสังกะสี หลังคาโครงสร้างไม้ มุงหลังคาสังกะสี มีการต่อเติมหลังคาเพิงสังกะสีที่ด้านหน้าและด้านข้างเล้าข้าวเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานที่ระดับใต้ถุนเรือน และยังมีการต่อเติมหลังคาผ้าใบบังแดดที่ด้านหน้าและด้านหลังของเรือน ซึ่งอยู่ในด้านทิศตะวันออกและตะวันตก

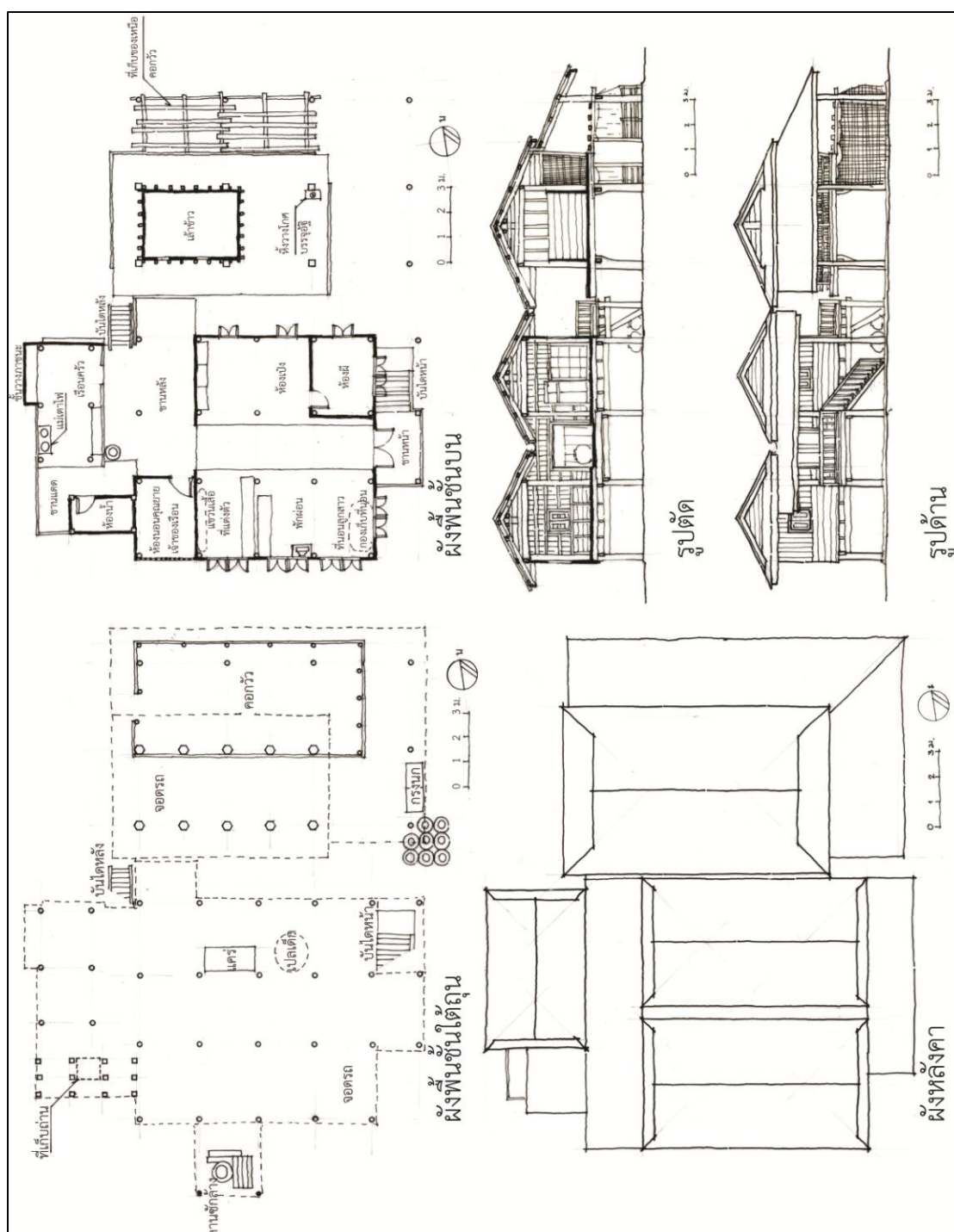
เล้าข้าว เป็นเรือนใต้ถุนสูง พื้นชั้นบนซึ่งเป็นที่เก็บข้าวอยู่ในระดับสูงกว่าตัวเรือน วางตัวขนานไปกับตัวเรือน มีทางเข้าจากชานหลังของเรือน มีระเบียงล้อมรอบห้องเก็บข้าวทุกด้าน ห้องเก็บข้าวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ห้องที่ใหญ่กว่าใช้เก็บข้าวสำหรับขาย ห้องที่เล็กกว่าใช้เก็บ

ข้าวไว้กินเอง เก็บข้าวได้ทั้งหมด 20 ตัน¹⁰ ฝานั่งห้องเก็บข้าวเป็นฝามั้จริงตึชิตตามนอน นอกจากนี่ยังมีพื้นที่ที่ล้อมด้วยฝามั้ไผ่ขัดแตะฉาบดินผสมขี้วัว เป็นที่เก็บข้าวสำหรับทำพันธุ์ แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้พื้นที่นี้แล้ว กลายเป็นที่เก็บของแทน ภายในห้องเก็บข้าวมีเพียงข้าวสำหรับใช้รับประทานภายในครัวเรือนเก็บอยู่เพียงไม่กี่กระสอบ ที่ระเบียงด้านหน้าซึ่งมีพื้นที่กว้างกว่าระเบียงด้านอื่นๆ มีหิ้งตั้งโกศบรรจุอัฐิอยู่ติดตั้งอยู่ที่เสา ส่วนฝาระเบียงเป็นฝามั้ไผ่ขัดแตะเอียงผายออก ส่วนด้านหลังของระเบียงเล่าข้าวมีประตูสำหรับขนข้าวขึ้นลงจากรถบรรทุก โครงสร้างของเล่าข้าวเป็นโครงสร้างไม้ เสาส่วนใต้ถุนเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ หลังคาโครงสร้างไม้ มุงสังกะสี มีการต่อเติมหลังคาเพิงสังกะสีที่ด้านหน้าและด้านข้างเล่าข้าวเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานที่ระดับใต้ถุนเรือน

ประวัติการสร้างเรือน เรือนหลังปัจจุบันและเล่าข้าว มีอายุประมาณ 30 ปี สร้างโดยช่างภายในหมู่บ้าน โดยอาศัยแรงงานของเพื่อนบ้านมาช่วยกันก่อสร้างเรือน¹¹

¹⁰ สัมภาษณ์ ลำไย ฝ้ามั่น, ลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 138 หมู่ 5 ต.เขาชัย อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี, 11 พฤศจิกายน 2551.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 87 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 88 เรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 89 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 90 ด้านข้างด้านทิศใต้ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 91 ด้านหลังเรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 92 พื้นที่พักผ่อนและรับแขกใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 93 พื้นที่ใต้เพิงด้านหน้าเส้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 94 คอกวัวและพื้นที่เก็บของเหนือคอกวัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 95 ขานหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 96 พื้นที่หน้าห้องฝึกรียนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 97 พื้นที่ทางเดินใต้รางน้ำในห้องกลางเรียนของเรียนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 98 พื้นที่นอนของลูกสาว พักผ่อน และแต่งตัว ในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 99 เรือนครัวขอเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 100 เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4 หลังคาเพิงทางด้านข้างเป็นคอกวัว

ภาพที่ 101 ฝาผนังไม้จริงของเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 102 ฝากระเบื้องทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะของเจ้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

ภาพที่ 103 หิ้งตั้งโกศบรรจุอัฐิที่ระเบียงด้านหน้าของเจ้าของ

กรณีศึกษาที่ 5

บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่ให้สัมภาษณ์ 4 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาย อนันต์ ต่วนศิริ เพศชาย อายุ ประมาณ 43 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์ นายอนันต์และนางนงเยาว์ ต่วนศิริ อายุ 43 และ 33 ปี

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 4 คน ได้แก่ เจ้าของเรือน และภรรยาเจ้าของเรือน ทั้งคู่มีอาชีพทำนา โดยการเช่าที่นา ลูกชายของเจ้าของเรือน เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และพ่อของเจ้าของเรือน ชื่อว่า นาย นอบ ต่วนศิริอายุประมาณ 60 ปี เคยทำนาแต่ปัจจุบันเกษียณอายุมาพักผ่อนอยู่กับบ้าน ไม่ได้ทำนาแล้ว

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยเครดิตยูเนียน (ซอยวงได้ 1) ทางทิศตะวันออก ตัวเรือนตั้งประชิดแนวเขตที่ดินด้านทิศเหนือ พื้นที่โดยรอบใช้ปลูกพืชสวนครัวและไม่ประดับ ด้านข้างเรือนทางทิศใต้เป็นลานดินและมีเล้าข้าวขนาดเล็กของพี่ชายเจ้าของเรือนที่แยกครอบครัวออกไปแล้วตั้งอยู่ ด้านหลังของที่ดินทางทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งขอเรือนของญาติซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินที่เรือนหลังนี้เช่าพื้นที่ตั้งอยู่ รั้วเป็นแนวต้นไม้ขามตัดแต่งและมีประตูรั้วเหล็ก

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่หลังคามนิลา ใต้ถุนสูง โดยเรือนหลังคามนิลาและหลังคาเพิงขนาดยา 3 ช่วงเสาวางตัวขนานติดกันกับเรือนหลังคามนิลาขนาดยาว 2 ช่วงเสา และมีหลังคาเพิงของชานหน้าและกะล่อมข้าวพะติดกับด้านหน้าของเรือน

ชั้นใต้ถุนเรือน เป็นที่รับแขกและใช้พักผ่อนในเวลากลางวัน โดยมีแคร่และเปลญวนแขวนอยู่ใต้ถุนเรือน และยังเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ เก็บของ เก็บเครื่องมือทำมาหากินอย่างเช่นแห โดยการแขวนไว้กับคานเรือน และเลี้ยงไก่ มีห้องน้ำตั้งอยู่ทางด้านหลังของใต้ถุนเรือน

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ชานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ชานหลัง

1. ชานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศใต้ ชานหน้ามีลักษณะเป็นระเบียงเปิดโล่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างหลังคาจั่วแฝด มีหน้่านั่งยาวตั้งอยู่หน้าทางเข้าสู่ห้องกลางเรือนซึ่งไม่มีบันไดประตู

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนอยู่ภายใต้หลังคามนิลาและหลังคาเพิงขนาด 3 ห่องเสาวางตัวขนานกับหลังคามนิลาขนาด 2 ห่องเสา มีลักษณะเป็นโถงโล่ง พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนตามพื้นหลังคา

2.1 พื้นที่ใต้ผืนหลังคาทางด้านทิศเหนือ เป็นที่ตั้งห้องผีที่ห้องเสาที่สอง ห้องผีเป็นห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด โดยใช้ตู้เสื้อผ้าและฝาปากเป็นผนังห้อง และใช้ฝ้าม่านเป็นประตูด้านหน้าผีเป็นที่นอนของพ่อของเจ้าของเรือน และเป็นที่พักผ่อนดูโทรทัศน์

2.2 พื้นที่ใต้ผืนหลังคาทางด้านทิศใต้ เป็นพื้นที่ส่วนตัวของเจ้าของครอบครัวเจ้าของเรือน ห้องเสาในสุดกันเป็นห้องหับมิดชิด เป็นห้องนอนของเจ้าของเรือน ภรรยา และลูกๆ ส่วนห้องเสาแรกเป็นที่ตั้งของตู้เสื้อผ้า และโต๊ะเครื่องแป้ง

2.3 พื้นที่ใต้หลังคาลาดและรางน้ำระหว่างหลังคามนิลาทั้งสองผืน เป็นโถงโล่งสำหรับการใช้งานอย่างเอนกประสงค์ และเป็นทางสัญจรจากชานหน้าผ่านห้องกลางเรือนไปสู่ชานหลัง โดยไม่มีบานประตูปิดกันระหว่างทั้งสามส่วน

3. ชานหลัง เป็นพื้นที่บริการด้านหลังเรือน เรือนหลังนี้ไม่ได้มีพื้นที่ชานหลังโดยเฉพาะ มีแต่ทางเดินที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับห้องครัว ห้องเก็บของ และชานแดด เรือนหลังนี้ไม่มีบันไดหลัง พื้นที่ชานหลังประกอบไปด้วย

3.1 ห้องเก็บของ อยู่ด้านหลังภายใต้หลังคาผืนเดียวกับห้องผี ในห้องเสาที่ 3

3.2 เรือนครัว อยู่ภายใต้หลังคาเพิงที่เชื่อมต่อกับหลังคามนิลาของส่วนห้องผี มีผนังเป็นฝาปาก ช่วงบนเป็นลูกกรงระบายอากาศ เพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี

3.3 ชานแดด เป็นส่วนที่เชื่อมต่อกับทางด้านหลังของห้องครัว มีลักษณะเปิดโล่ง ไม่มีหลังคา ทำหน้าที่เป็นลานซักล้าง

3.4 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ในชานแดด

โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัยทั้งหมด ยกเว้นส่วนของห้องน้ำที่ชั้นล่างที่เป็นคอนกรีต พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดเรือน ส่วนพื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น ผนังเรือนโดยส่วนใหญ่เป็นฝาปากสับ ส่วนบนของฝาปากเว้นไว้เป็นช่องระบายอากาศ ยกเว้นฝาผนังเรือนด้านยาวของส่วนที่เป็นห้องผีที่เป็นฝาไม้เทียมติดตั้งบนโครงคร่าวไม้ และเป็นฝาผนังส่วนเดียวที่หน้าต่าง หลังคาโครงสร้างไม้ มุงหลังคาสังกะสี

กะล่อมข้าว เป็นเพิงยกพื้นสูงที่สร้างพะเข้าไว้กับด้านหน้าของตัวเรือน โครงสร้างเสาและพื้นเป็นไม้จริง โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ไผ่ หลังคามุงสังกะสี มีบันไดขึ้นจากพื้นดินต่างหากจากตัวเรือน ภายในตั้งกะล่อมข้าว¹² ทำด้วยไม้ไผ่ขัดและฉาบดินผสมขี้วัว จำนวน 2 กะล่อม ขนาด

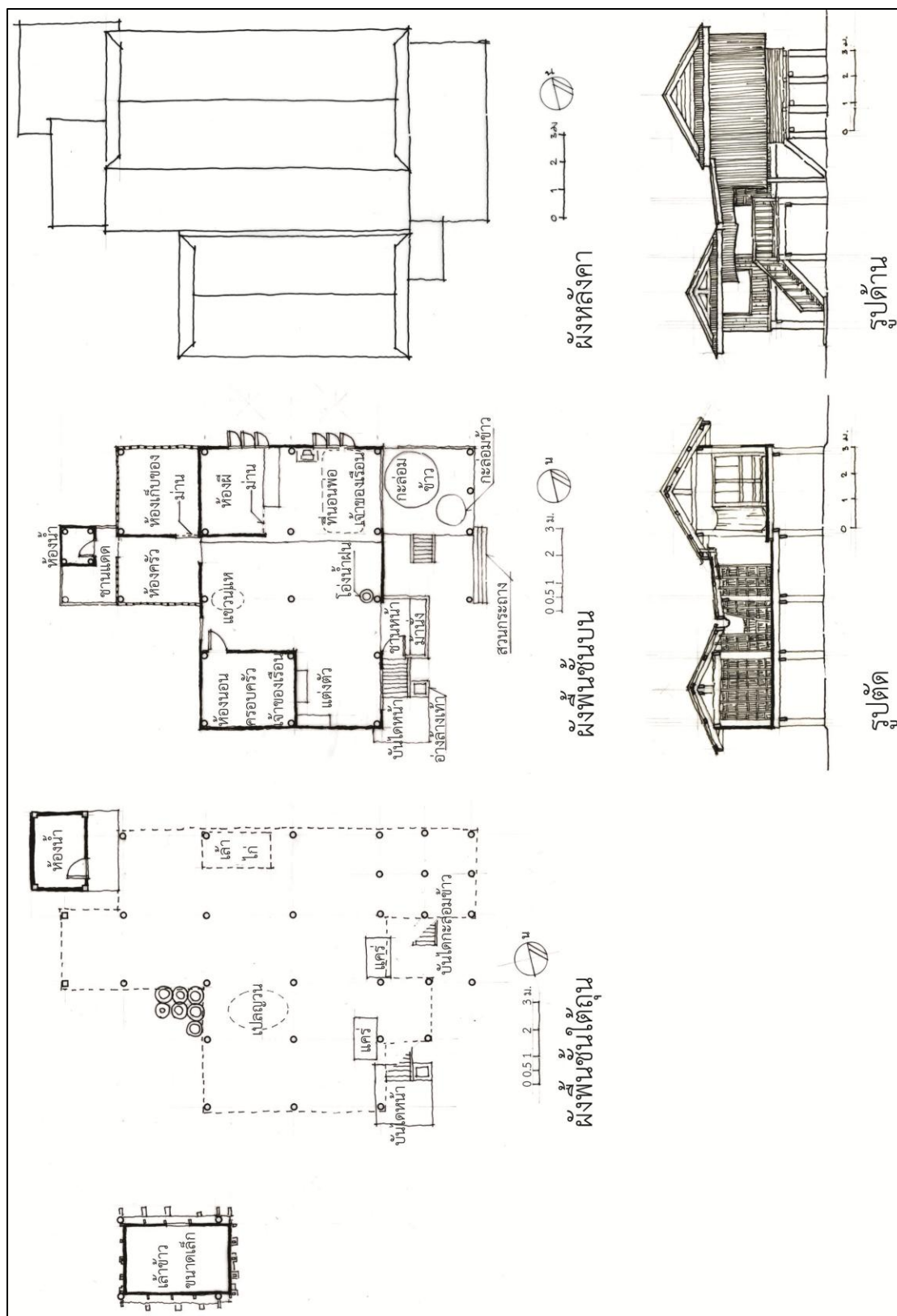
¹² กะล่อมข้าว มีความหมายทั้งอาคารที่เก็บข้าวหรือเล่าข้าว และภาชนะเก็บข้าวทรงกระบอกขนาดใหญ่ หักและท้ายสอบเข้า ทำด้วยไม้ไผ่สานขัดและฉาบดินผสมขี้วัว ไม่มีก้นใช้งาน โดยตั้งบนพื้นให้ไม้กระดานทำหน้าที่เป็นก้นภาชนะ

ใหญ่ 1 และขนาดเล็กอีก 1 ใช้เก็บข้าวปลูก(ข้าวที่ใช้ทำพันธุ์) และใช้ข้าวที่เก็บไว้กิน กระลอมขนาดใหญ่มีช่องเปิดรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ตรงกลางเป็นช่องทางในการเทข้าวลงไปเก็บเช่นเดียวกับประตูลำข้าว

ลำข้าวขนาดเล็ก เป็นลำข้าวของพี่ชายเจ้าของเรือนที่แยกครอบครัวออกไปแล้ว มีลักษณะใกล้เคียงกับลำข้าวขนาดใหญ่ เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่ามาก และยกพื้นไม่สูงมาก โครงสร้างไม้จริง ใช้เสาไม้งามรองรับโครงสร้างพื้น ฝาผนังไม้จริงตีชิดตามนอนติดตั้งอยู่ข้างใน โครงเคร่า ไม่มีระเบียงรอบ

ประวัติการสร้างเรือน แต่เดิมตัวเรือนเป็นเรือนหลังคามนิลาจั่วเดียวกับหลังคาระเบียงยาว 3 ห้องเสา ซึ่งก็คือหลังคาส่วนที่เป็นห้องผี ห้องเก็บของ และห้องครัว มีอายุประมาณ 50 ปี ต่อมาเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว (นับจากวันที่สัมภาษณ์) ครอบครัวนี้จัดงานบวชพี่ชายของเจ้าของเรือน จึงต่อเติมขยายความกว้างของเรือนเพิ่มขึ้น โดยสร้างเรือนหลังคามนิลาขนาด 2 ช่วงเสาวางตัวขนานติดกันกับตัวเรือนเดิม เจ้าของเรือนไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่สร้างเรือนอยู่บนที่ดินของญาติ ซึ่งปลูกเรือนอยู่ด้านหลังของที่ดิน¹³

¹³ สัมภาษณ์ อนันต์และนางเยาว์ ต่วนศิริ, เจ้าของเรือน เลขที่ 35/1 หมู่ 5 ต.เขาชัย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 20 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 104 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 105 เรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 106 บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5 มีกะล่อมข้าวอยู่ในเพิงทางด้านหลังบันได

ภาพที่ 107 หลังคาด้านหลังของเรือในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 108 ด้านข้างด้านทิศเหนือ ด้านที่เป็นที่ตั้งห้องผี (ห้องเสาที่ 2) ของเรือในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 109 พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 110 พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 111 ห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 112 ห้องฝัของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 113 พื้นที่นอนของพ่อเจ้าของเรือนที่หน้าห้องผีของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 114 กระเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

ภาพที่ 115 เล้าข้าวขนาดเล็กของเรือนในกรณีศึกษาที่ 5

กรณีศึกษาที่ 6

บ้านเลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่สัมภาษณ์ 4 พฤศจิกายน 2551

เจ้าของเรือน นาง จำปี ยอดหอม เพศหญิง อายุ 73 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาง บังอร ยอดหอม อายุ 43 ปี มีความสัมพันธ์เป็นลูกสาวของเจ้าของเรือน อาชีพรับจ้างเหมางานตัดเย็บเสื้อผ้ามาจากโรงงานที่ดอนทราย

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 3 คน ได้แก่ (1) เจ้าของเรือน ทำหน้าที่เฝ้าบ้าน และช่วยทำสวน (2) ลูกสาวเจ้าของเรือน (ผู้ให้สัมภาษณ์) และ (3) เพื่อนของลูกสาวเจ้าของเรือน อาชีพทำงานโรงงาน ส่วนลูกชาย 2 คนและลูกสาวอีก 2 คนของเจ้าของเรือนไปทำงานและพักอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ

ผังบริเวณ ตัวเรือนหันหน้าออกสู่ถนนซอยเครดิตยูเนียน (ซอยวังใต้ 1) ทางทิศตะวันตก มีรั้วเป็นคอนกรีตล้อมรอบเกือบทุกด้าน มีเพียงด้านหลังทางทิศตะวันตกที่เป็นรั้วต้นไม้ และมีช่องเปิดไปสู่ที่ดินของเพื่อนบ้าน และมีประตูรั้วเหล็ก ตัวเรือนตั้งค่อนข้างค่อนไปทางมุมของที่ดิน ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ใกล้กับถนนหน้าเรือน ด้านหน้าเรือน พื้นที่ทางทิศเหนือและตะวันตกของเรือนเป็นลานดิน ปลูกไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้ประดับ และพืชสวนครัวรอบๆบริเวณเรือน บริเวณรอบข้างดินบนไคปลูกไม้ประดับและสวนกระถางเอาไว้ ที่ว่างทางด้านหลังเรือนเป็นสวน ไม่มีขุ้งข้าวเนื่องจากครอบครัวนี้เลิกทำนาไปนานแล้ว นอกจากนั้นยังมีห้องน้ำก่อก่ออิฐถือปูนหลังเล็กๆแยกออกมาต่างหากจากตัวเรือน ตั้งอยู่ติดกับรั้วบ้านด้านทิศตะวันตก

ชั้นใต้ถุนเรือน ส่วนด้านหน้าใช้เป็นที่ทำงานของลูกสาวเจ้าของเรือน ที่ปักผ่อน และที่จ่อครกจักรยานยนต์ ส่วนใต้ถุนลานซักล้างเป็นที่ตั้งห้องเก็บของ ด้านหน้าห้องเก็บของเป็นเล้าไก่ ได้บันไดหลังใช้เป็นที่เก็บถ่าน และส่วนด้านหลังเป็นที่ตั้งห้องนอนของลูกชายเจ้าของบ้านซึ่งจะใช้ในโอกาสที่กลับมาเยี่ยมบ้าน

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ซานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ซานหลัง

1. ซานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าภายใต้หลังคามุขเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศเหนือ ซานหน้ามีลักษณะเป็นระเบียงเปิดโล่งใช้เป็นที่รับแขก และนั่งพักผ่อนของคุณยายเจ้าของเรือน

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนอยู่ภายใต้หลังคาจั่วและหลังคาเพิงที่เชื่อมต่อกับตัวเรือนทางด้านหน้า มีลักษณะเป็นโถงโถงยาว 3 ห้องเสา พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนตามผืนหลังคา

2.1 พื้นที่ใต้หลังคาจั่ว เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของห้องกลางเรือน ห้องเสาในสุดเป็นที่ตั้งของห้องผีและห้องนอนของลูกสาวเจ้าของเรือน ทั้งสองห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด ห้องผีมีประตูเป็นบานเฟี้ยมกว้างเต็มความกว้างของผนัง ด้านหน้าห้องผี 1 ห้องเสาเป็นห้องเปิงถูกเว้นว่างไว้ไม่มีการใช้งานในชีวิตประจำวัน พื้นที่ตรงกันข้ามกับห้องนอนลูกสาวเป็นที่นอนของคุณยายเจ้าของเรือน โดยมีตู้เสื้อผ้ากั้นพื้นที่อย่างหลวมๆ พื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นที่ปักผ่อน ดูโทรทัศน์

2.2 พื้นที่ใต้หลังคาเพิงทางด้านหน้า เป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อและเป็นทางสัญจรระหว่างซานหน้าและซานหลัง มีระดับพื้นต่ำกว่าส่วนอื่นของห้องกลางเรือนประมาณ 20 เซนติเมตรเป็นที่ตั้งจักรเย็บผ้าสำหรับทำงานของลูกสาวเจ้าของเรือน

3. ซานหลัง เรือนหลังนี้ไม่ได้มีพื้นที่ซานหลังโดยเฉพาะ มีแต่ทางเดินที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับห้องครัว ห้องน้ำ ซานแดด

3.1 เรือนครัว เชื่อมต่อกับห้องกลางเรือนผ่านทางเดิน มีผนังเป็นลูกกรงระบายอากาศเพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี ยังมีการใช้แม่เตาไฟอยู่แต่ทำหน้าที่เป็นฐานรองเตาถ่านแทนที่จะก่อไฟบนแม่เตาไฟโดยตรง

3.2 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับห้องครัว

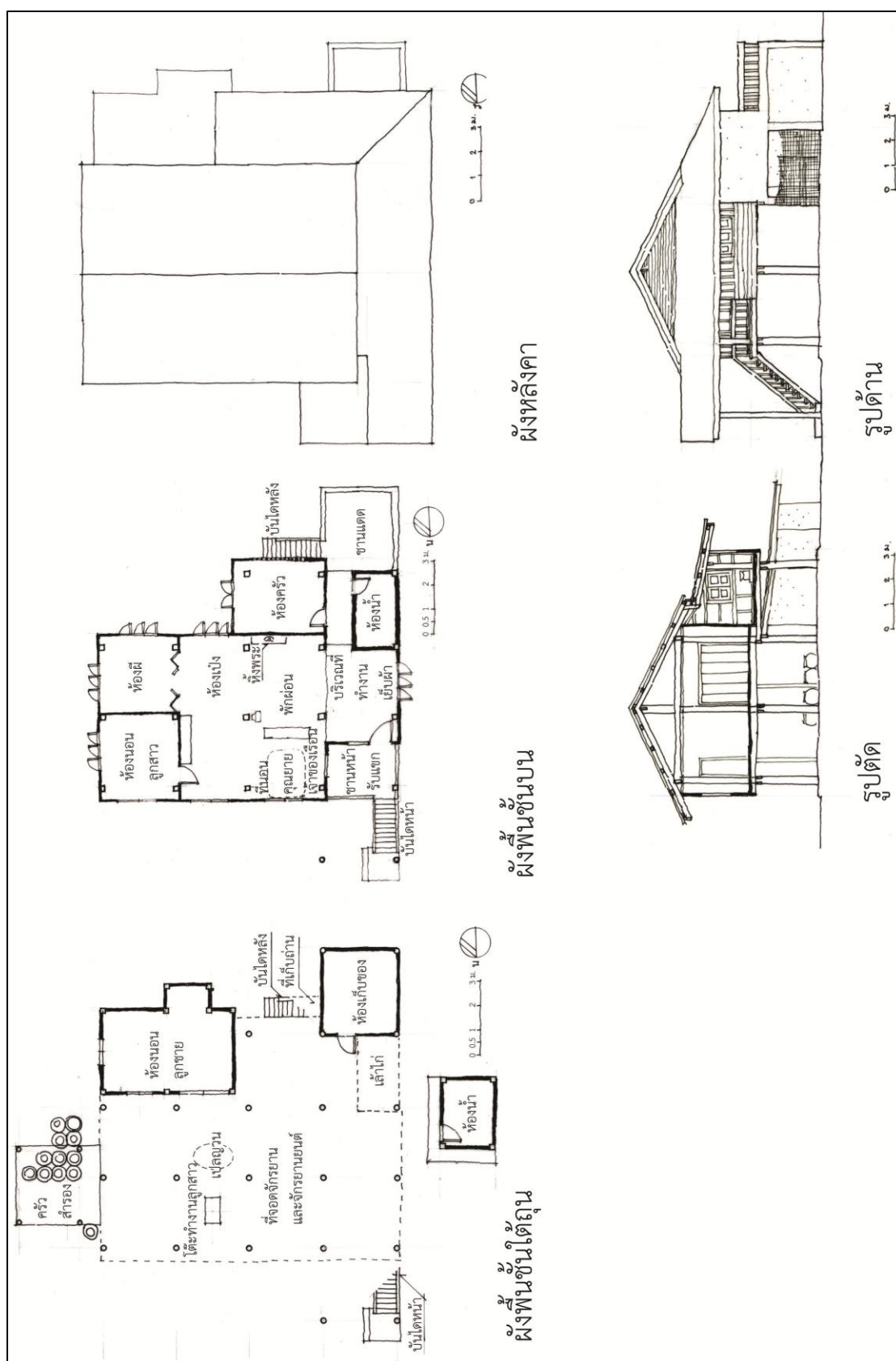
3.3 ลานซักล้าง เชื่อมต่อกับห้องกลางเรือนผ่านทางเดิน มีลักษณะเป็นซานเปิดโล่งไม่มีหลังคา และมีบันไดหลังลงไปสู่ด้านหลังของใต้ถุนเรือน

โครงสร้างเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้แบบเรือนไม้ร่วมสมัย ยกเว้นส่วนของเสาใต้ถุนเรือนที่เป็นเสาคอนกรีตหน้าตัดกลม ห้องที่อยู่ชั้นใต้ถุน ห้องน้ำทั้งชั้นบนและชั้นล่าง

และลานซักล้างมีโครงสร้างเป็นคอนกรีต ผนังก่ออิฐถือปูน พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ ส่วนพื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นถมดินอัดแน่น ฝาผนังเรือนชั้นบนช่วงล่างในระดับใต้หน้าต่างเป็นฝาไม้ตีนอนแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสายบัว หลังคาโครงสร้างไม้ มุงกระเบื้องลูกฟูกซีเมนต์ไยหิน

ประวัติการสร้างเรือน เรือนหลังนี้ก่อสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 – 2538 โดยช่างชื่อ “ลุงหนวด” ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว เรือนหลังก่อนหน้านี้นี้เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคาเป็นทรงมะนิลา มีขนาดเล็กกว่าเรือนหลังปัจจุบันมาก ซึ่งหลังคามนิลาเป็นแบบที่นิยมใช้โดยทั่วไปในหมู่บ้านในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันคุณยายเจ้าของเรือนได้ยกกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินให้กับลูกชายคนโตซึ่งอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ¹⁴

¹⁴ สัมภาษณ์ นางจำปี ยอดหอม และนางสาวบังอร ยอดหอม, เจ้าของบ้านเลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาชัย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี , 4 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 116 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6

ภาพที่ 117 เรือนในกรณีศึกษาที่ 6

ภาพที่ 118 มุขบันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6

ภาพที่ 119 ใต้ถุนเรือนในกรณีศึกษาที่ 6

ภาพที่ 120 พื้นที่ด้านหน้าห้องผีในห้องกลางเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6

ภาพที่ 121 ห้องครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 6

กรณีศึกษาที่ 7

บ้านเลขที่ 43 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่ให้สัมภาษณ์

เจ้าของเรือน นาง บุญ ยอดแก้ว เพศหญิง อายุ 86 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์ นาย นวกร ยอดแก้ว อายุ 40 ปี อาชีพ ช่างตัดผม และมีที่นาให้เช่า

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 4 คน ได้แก่ (1) เจ้าของเรือน (2) ลูกชายเจ้าของเรือน (ผู้ให้สัมภาษณ์) (3) ลูกสาวเจ้าของเรือน และ (4) ลูกชายของลูกสาว ส่วนลูกอีก 3 คนของเจ้าของเรือนไปทำงานและพักอาศัยอยู่ในจังหวัดอื่น

ผังบริเวณ เรือนตั้งหันหน้าออกไปทางทิศตะวันตก หันหน้าไปทางด้านหลังเรือนในกรณีศึกษาที่ 2 ซึ่งเป็นญาติกัน ด้านหน้าเรือนเป็นลานดินที่เป็นทางสัญจรหลักเข้าสู่ตัวเรือน มีประตูรั้วเปิดเข้าสู่ลานดิน 2 ทางทั้งทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ด้านหลังเป็นรั้วต้นไม้ซึ่งมีช่องทางเดินไปสู่ที่ดินของเพื่อนบ้านทางด้านหลัง

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ได้ทุนสูงที่มีลักษณะของหลังคาแตกต่างกัน แบ่งออกได้เป็น 4 ส่วนได้แก่ (1) เรือนหลักเป็นส่วนของที่สร้างขึ้นใหม่ อายุประมาณ 12 ปี หลังคาหน้าจั่ว (2) เรือนหลังเก่า (3) เล้าข้าว เรือนหลังเก่าและเล้าข้าว ตั้งอยู่ด้านหน้าสุดของหมู่เรือน หลังคาทรงมะนิลา วางตัวขนานชิดกัน และวางตัวไปในทิศทางเดียวกับตัวเรือนหลัก อายุประมาณ 35 ปี และ (4) เรือนครัว หลังคาหน้าจั่ว ตั้งอยู่ทางด้านหลังของหมู่เรือน ทุกส่วนเชื่อมต่อกันด้วยชานข้างและทางเดินยาวซึ่งทอดยาวจากชานข้างผ่านด้านข้างของเล้าข้าวไปสู่ด้านหลังของเรือนหลังเก่า

χανข้าง ทางเดินยาว และพื้นที่ซักล้างทางด้านหลังอยู่ภายใต้หลังคาลาดที่เชื่อมต่อกับอาคารที่อยู่ข้างเคียง

ชั้นใต้ถุนเรือน ส่วนใต้ถุนเรือนหลัก เป็นที่นั่งพักผ่อน และห้องนอนของลูกสาวเจ้าของเรือน ใต้ถุนχανข้างเป็นที่ตั้งของเล้าไก่ ห้องน้ำ และเป็นพื้นที่เก็บของ ส่วนใต้ถุนเล้าข้าวเป็นร้านตัดผมของลูกชายเจ้าของเรือน

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ฆานหน้า (2) ห้องกลางเรือน (3) ฆานหลัง (4) เรือนหลังเก่า และ (5) เล้าข้าว

1. ฆานหน้า เป็นทางเข้าสู่เรือนโดยมีบันไดหน้าเป็นทางเข้าหลักขึ้นเรือนจากทางทิศใต้ ฆานหน้ามีลักษณะเป็นระเบียงเปิดโล่งตั้งอยู่หน้าห้องกลางเรือน

2. ห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนอยู่ภายใต้จั่ว มีลักษณะเป็นโถงโถ่งยาว 3 ห้องเสาห้องเสาในสุดเป็นที่ตั้งของห้องผีและห้องนอนของคณยายเจ้าของเรือน ทั้งสองห้องมีผนังและประตูปิดมิดชิด ห้องผีมีประตูเป็นบานเฟี้ยมกว้างเต็มความกว้างของผนัง ด้านหน้าห้องผี 1 ห้องเสาเป็นห้องเบ่งถูกเว้นว่างไว้ไม่มีการใช้งานในชีวิตประจำวัน และเป็นที่ตั้งโต๊ะหมู่ตั้งพระพุทธรูป พื้นที่ด้านหน้าห้องนอนเจ้าของเรือนเป็นที่พักผ่อนนั่งดูโทรทัศน์

3. ฆานหลัง ตั้งอยู่ด้านข้างห้องกลางเรือน พื้นที่ฆานหลังประกอบไปด้วย

3.1 ฆานหลัง นอกจากเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างห้องกลางเรือนกับเรือนครัวห้องน้ำ และระเบียงหลังแล้ว พื้นที่ทางด้านหน้าของฆานหลังยังเป็นพื้นที่รับแขกและใช้ชีวิตบนเรือนของเจ้าของเรือน มีลักษณะเป็นฆานโล่งไม่มีผนัง มีแต่ราวกันตก

3.2 เรือนครัว เชื่อมต่อกับฆานหลังโดยตรง วางตัวขนาดไปตัวเรือนหลัก มีผนังเป็นลูกกรงระบายอากาศ เพื่อให้ระบายควันไฟได้ดี ยังมีการใช้แม่เตาไฟอยู่แต่ทำหน้าที่เป็นฐานรองเตาถ่านแทนที่จะก่อไฟบนแม่เตาไฟโดยตรง และมีชั้นวางภาชนะทำเป็นหิ้งยื่นออกไปนอกผนังครัว

3.3 ห้องน้ำ เป็นโครงสร้างคอนกรีตสูง 2 ชั้น ทำหน้าที่เป็นห้องน้ำทั้งชั้นบนและชั้นล่าง ถูกสร้างต่อเติมติดกับด้านข้างของฆานหลัง

3.4 ระเบียงหลัง ตั้งอยู่ด้านหลังของฆานหลัง อยู่ภายใต้หลังคาเพิงที่เชื่อมต่อกับหลังคาฆานหลัง และมีบันไดหลังลงสู่ด้านหลังเรือนที่ส่วนนี้

4. เรือนหลังเก่า ตั้งอยู่ด้านหน้าของกลุ่มเรือน โดยมีทางเดินที่ผ่านด้านข้างของเล้าข้าวเชื่อมต่อกับฆานหลัง โอบล้อมลานด้านหน้าเรือนหลักเอาไว้ เรือนหลังเก่าใช้เป็นที่ตั้งหิ้งบูชาชั้น 5 และเก็บเสื้อผ้า หน้าต่างเป็นลูกกรง ในส่วนเรือนหลังเก่านี้มีบันไดทางขึ้นเรือนต่างหากจากตัว

เรือนหลัก เป็นบันไดไม้ช่วงเดียวแบบดั้งเดิม เป็นบันไดที่ถูกใช้มากที่สุดเนื่องจากอยู่ใกล้กับพื้นที่รับแขกของเจ้าของเรือนที่ชั้นหลัง

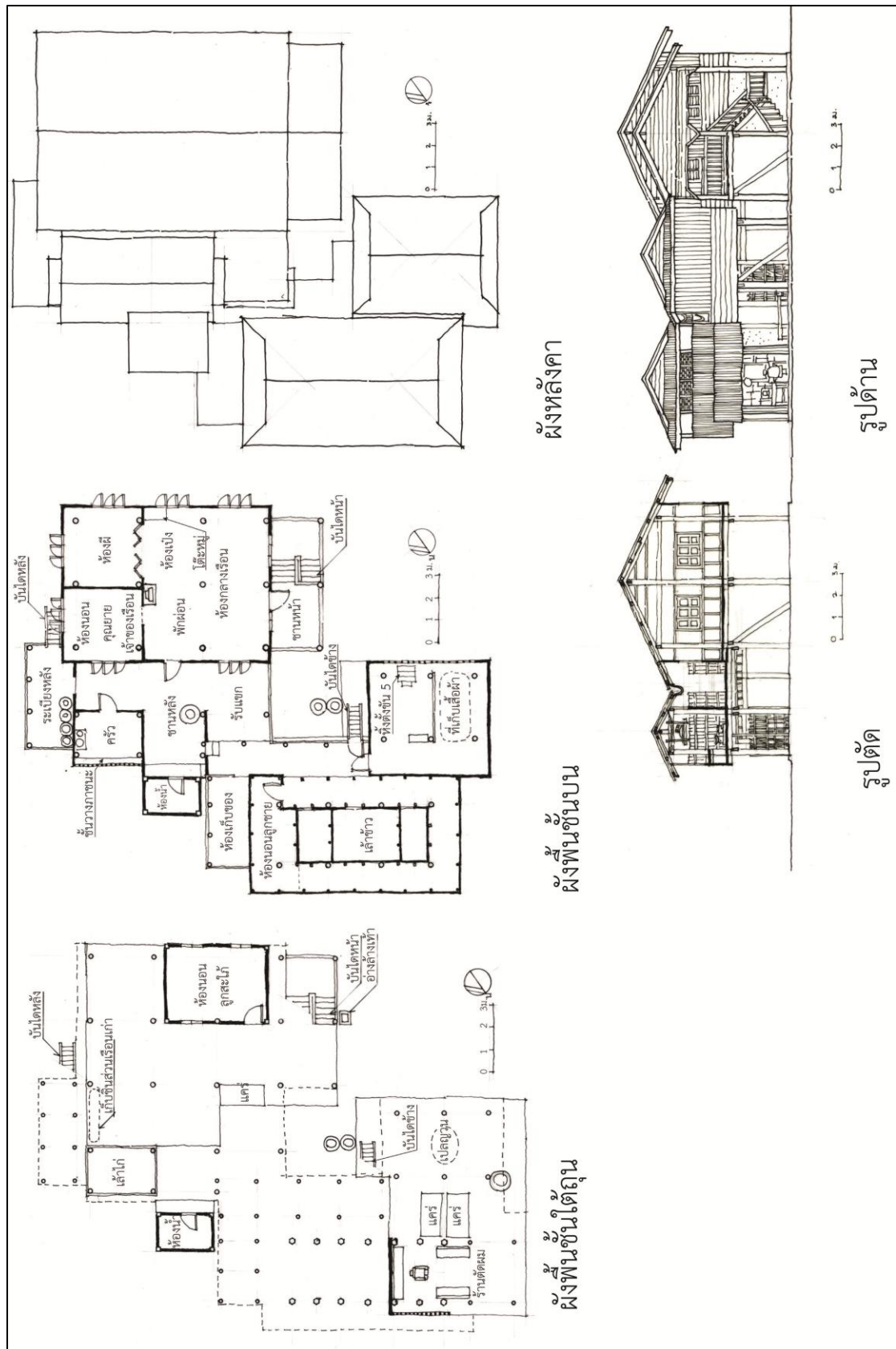
5. เล้าข้าว ปัจจุบันไม่ได้ใช้เก็บข้าวแล้วแต่ยังรักษาฝালে้าข้าวที่ทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะฉาบด้วยดินเอาไว้ ระเบียงด้านหลังของเล้าข้าวถูกดัดแปลงให้เป็นห้องนอนของลูกชายเจ้าของเรือนบ้าน

โครงสร้างเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้ ยกเว้นส่วนของห้องน้ำทั้งชั้นบนและชั้นล่าง และห้องนอนที่ได้ถูกรื้อใหม่ทีโครงสร้างเป็นคอนกรีต ผนังก่ออิฐถือปูน พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้รวมทั้งบันไดขึ้นเรือนก็เป็นไม้ ส่วนพื้นใต้ถุนเรือนเป็นพื้นคอนกรีต บางส่วนที่เป็นเล้าไก่เป็นพื้นถมดินอัดแน่น ฝালে้าไก่เป็นฝาฟาก ฝาผนังของเรือนชั้นบน ช่วงล่างในระดับได้หน้าต่างเป็นฝาไม้ดินอนแบบซ้อนเกล็ด ส่วนบนตั้งแต่ระดับหน้าต่างขึ้นไปเป็นฝาไม้ดีดแบบตีทับสายบัว หลังคาโครงสร้างไม้ เรือนหลักมุงกระเบื้องลูกฟูกซีเมนต์ไยหิน ส่วนอื่นๆมุงหลังคาสังกะสี

เล้าข้าว เป็นอาคารใต้ถุนสูง ชั้นบนซึ่งเป็นที่เก็บข้าวอยู่ในระดับสูงกว่าตัวเรือน วางตัวขนานไปกับตัวเรือน และปลูกสร้างชิดกับตัวเรือนเล็ก มีทางเข้าจากทางเดินที่เชื่อมกับระเบียงหลังของเรือน มีระเบียงล้อมรอบห้องเก็บข้าวทุกด้าน ห้องเก็บข้าวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ห้องที่ใหญ่กว่าใช้เก็บข้าวสำหรับขาย ห้องที่เล็กกว่าใช้เก็บข้าวไว้กินเอง ฝาผนังห้องเก็บข้าวเป็นฝาไม้ไผ่สานขัดแตะฉาบดินผสมขี้วัว ส่วนผนังที่กั้นห้องเก็บข้าวออกเป็น 2 ส่วนเป็นไม้จริงตีชิดตามแนวตั้ง ปัจจุบันไม่ได้ใช้เก็บข้าวแล้ว ส่วนฝาระเบียงของยุ้งเล้าข้าวเป็นฝาสังกะสี ส่วนด้านหลังของระเบียงเล้าข้าวมีประตูสำหรับขนข้าวขึ้นลงจากรถบรรทุก โครงสร้างของยุ้งข้าวเป็นโครงสร้างไม้ เสาส่วนใต้ถุนเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ ส่วนเสาส่วนชั้นบนตั้งอยู่บนรอก

ประวัติการสร้างเรือน แต่เดิมเรือนหลักเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคาทรงไทย หน้าจั่วใบปรีอ เป็นเรือนจั่วแฝดคู่กับเรือนหลังคาทรงมะนิลา หลังจากนั้นคือต่อเติมเรือนหลังเล็กขึ้นข้างๆเล้าข้าวในภายหลัง เรือนหลักปัจจุบันที่เป็นเรือนหลังคาหน้าจั่วก่อสร้างโดยช่างในท้องถิ่นที่รู้จักกันในชื่อ “ลุงผิน” ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว อาศัยแรงงานของเพื่อนบ้านมาช่วยกันสร้าง¹⁵

¹⁵ สัมภาษณ์ นวกร ขอดแก้ว, ลูกชายเจ้าของเรือน เลขที่ 43 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 13 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 122 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 123 ด้านหน้าของเรือนหลักในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 124 ด้านหน้าของเรือนหลังเก่าและเล้าข้าวในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 125 ด้านข้างเรือนหลังเก่าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 126 ด้านหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

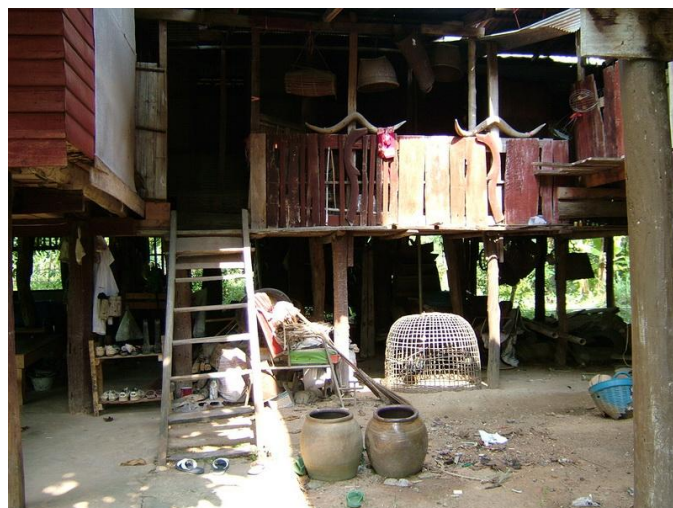
ภาพที่ 127 ศาลเจ้าที่ภายในบริเวณของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 128 พื้นที่ใต้ถุนเรือนของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

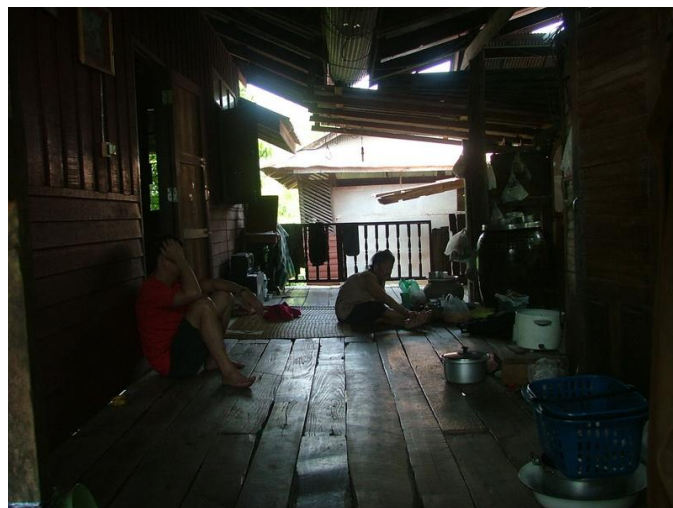
ภาพที่ 129 ร้านตัดผมได้ถุนเกล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 130 บ้านไคทางขึ้นเรือนทางด้านหลังเรือนเก่าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 131 ด้านหน้าห้องผี ภายในห้องกลางเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 132 ขานหลังของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 133 ภายในเรือนครัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

ภาพที่ 134 ฝาผนังและประตูเส้าข้าว ของเรือนในกรณีศึกษาที่ 7

กรณีศึกษาที่ 8

บ้านเลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

วันที่ให้สัมภาษณ์ วันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2555

เจ้าของเรือน นาง ภาณี แห่งหน เพศหญิง อายุ 74 ปี (เกิด พ.ศ. 2481)

ผู้ให้สัมภาษณ์ เจ้าของเรือน อาชีพ คนแต่งเสนา และมีที่นาให้เช่า ในอดีตเคยทำนา ทอผ้า และทำงานเย็บปักถักร้อย

จำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือน 5 คน ได้แก่ (1) เจ้าของเรือน(ผู้ให้สัมภาษณ์) (2) ลูกสาวเจ้าของเรือน (3) ลูกสะใภ้เจ้าของเรือน และ(4) หลานจำนวน 2 คนของ นอกจากนี้ยังมีลูกชายแยกครอบครัวออกมาปลูกเรือนอยู่ร่วมในบริเวณเดียวกัน

ที่ตั้งของเรือนอยู่ด้านหลังของสหกรณ์เครดิตยูเนียน วัดยางเขาย้อย อยู่ห่างจากถนนเพชรเกษมทางทิศตะวันตกประมาณ 50 เมตร อยู่ห่างจากลำห้วยหลวงทางด้านทิศใต้ประมาณ 30 เมตร

ผังบริเวณ เรือนตั้งหันหน้าออกไปทางทิศตะวันออก หันด้านข้างด้านทิศเหนือให้กับซอยเครดิตยูเนียน (ซอยวงใต้ 1) รั้วเป็นรั้วไม้ไผ่ และรั้วต้นไม้ ประตูลูกเหล็ก ด้านหน้าเรือนทางทิศตะวันตกเป็นลานดินที่เป็นทางสัญจรหลักเข้าสู่ตัวเรือน ด้านหลังด้านทิศตะวันตกของที่ดินติดกับสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบริเวณเรือนเป็นที่ตั้งเรือนของลูกชายที่แยกครอบครัวออกไปแล้วแต่มีการกั้นขอบเขตกันด้วยรั้วต้นไม้และตาข่ายกรองแสง (แสดงกันแดด) และมีประตูรั้วแยกต่างหากจากกัน

ลักษณะของเรือน เป็นเรือนหมู่ ใต้ถุนสูง ประกอบด้วยเรือนหลักและเล้าข้าว วางตัวขนานติดกันหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เรือนหลักหลังคาหน้าจั่ว เล้าข้าวหลังคามนิลา มีหลังคาเพิงของส่วนชานหน้าและชานหลังเชื่อมต่อกับตัวเรือนหลักโดยตรง

พื้นที่ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นถมดินอัดแน่น ในส่วนที่ใกล้กับบันไดหน้าและใต้เล้าข้าว เป็นพื้นที่รับแขก พักผ่อน ทำงาน และใช้ชีวิตในเวลากลางวัน โดยใช้แคร่และเปลญวนเป็นเป็นที่นั่งและที่นอน และมีที่ทอผ้าตั้งอยู่ทางด้านหลังของพื้นที่ใต้เล้าข้าว ส่วนใต้ถุนเรือนด้านหลังใกล้กับบันไดหลังเป็นที่ตั้งของห้องเก็บของ เครื่องซักผ้า และห้องน้ำ มีเล้าไก่อยู่ด้านห้องน้ำ

ชั้นบนของเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัย เรือนหลังนี้ไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลขึ้นไปบนเรือนเนื่องจากผีเรือน “จางไเฮ้” แปลว่า ชาวว่า ช่างบัน¹⁶ พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ขานหน้า (2) ห้องกลางเรือน และ (3) ขานหลัง

1. ขานหน้า จึงทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่ก่อนเข้าถึงส่วนต่างๆบนเรือน โดยมีบันไดหน้าขึ้นเรือนจากทางทิศเหนือ นอกจากนี้ยังมีห้องนอนของลูกสะใภ้และหลานอยู่ในส่วนขานหน้านี้ด้วย

2. ห้องกลางเรือน มีลักษณะเป็นห้องโถงกว้าง อยู่ภายใต้หลังคาจั่ว และหลังคาเพิงที่เชื่อมต่อกับหลังคาจั่วทางด้านยาว ห้องกลางเรือนมีความยาว 3 ห้องเสา กว้าง 3 ช่วงเสา ห้องเสาแตกสุดทางด้านทิศใต้ของพื้นที่ห้องกลางเรือนเป็นที่ตั้งของกะล่อหอง(ห้องผี) และเป็นห้องนอนของลูกสาวเจ้าของเรือนด้วย ห้องเสาต่อมาเป็นห้องเป้งซึ่งต้องเว้นไว้ไม่ใช้งานในชีวิตประจำวัน และห้องเสาที่ 3 เป็นที่นอนเจ้าของเรือน พื้นที่ส่วนนี้เป็นส่วนที่มีการสร้างพื้นที่ให้มีความเป็นส่วนตัวโดยใช้ตู้เสื้อผ้ากั้นพื้นที่นี้ออกจากพื้นที่อื่นแบบหลวมๆ ส่วนห้องผีเป็นห้องเป็นห้องเดียวในส่วนนี้ที่มีฝาผนังและประตูปิดมิดชิด พื้นที่ส่วนที่เหลือของห้องกลางเรือนเป็นโถงโล่ง พื้นที่ทางด้านทิศเหนือของห้องกลางเรือนเชื่อมต่อกับด้านข้างของเล่าข้าวโดยตรง

3. ขานหลัง เป็นพื้นที่อยู่ติดกับขานหน้าโดยตรงโดยไม่มีผนังกั้น ประกอบด้วย

3.1 ห้องครัว เป็นพื้นที่ด้านข้างห้องนอนลูกสะใภ้ ผนังช่วงบนเป็นลูกกรงระบายอากาศ และมีหิ้งวางภาชนะยื่นออกไปจากผนัง

3.2 ระเบียงหลัง เป็นพื้นที่ด้านหลังครัว อยู่ภายใต้หลังคาเพิงที่เชื่อมต่อกับหลังคาขานหลัง ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ซักล้าง และมีบันไดหลังลงสู่ด้านหลังของใต้ถุนเรือนอยู่ที่นี่

3.3 ห้องน้ำ ตั้งอยู่ในระเบียงหลัง

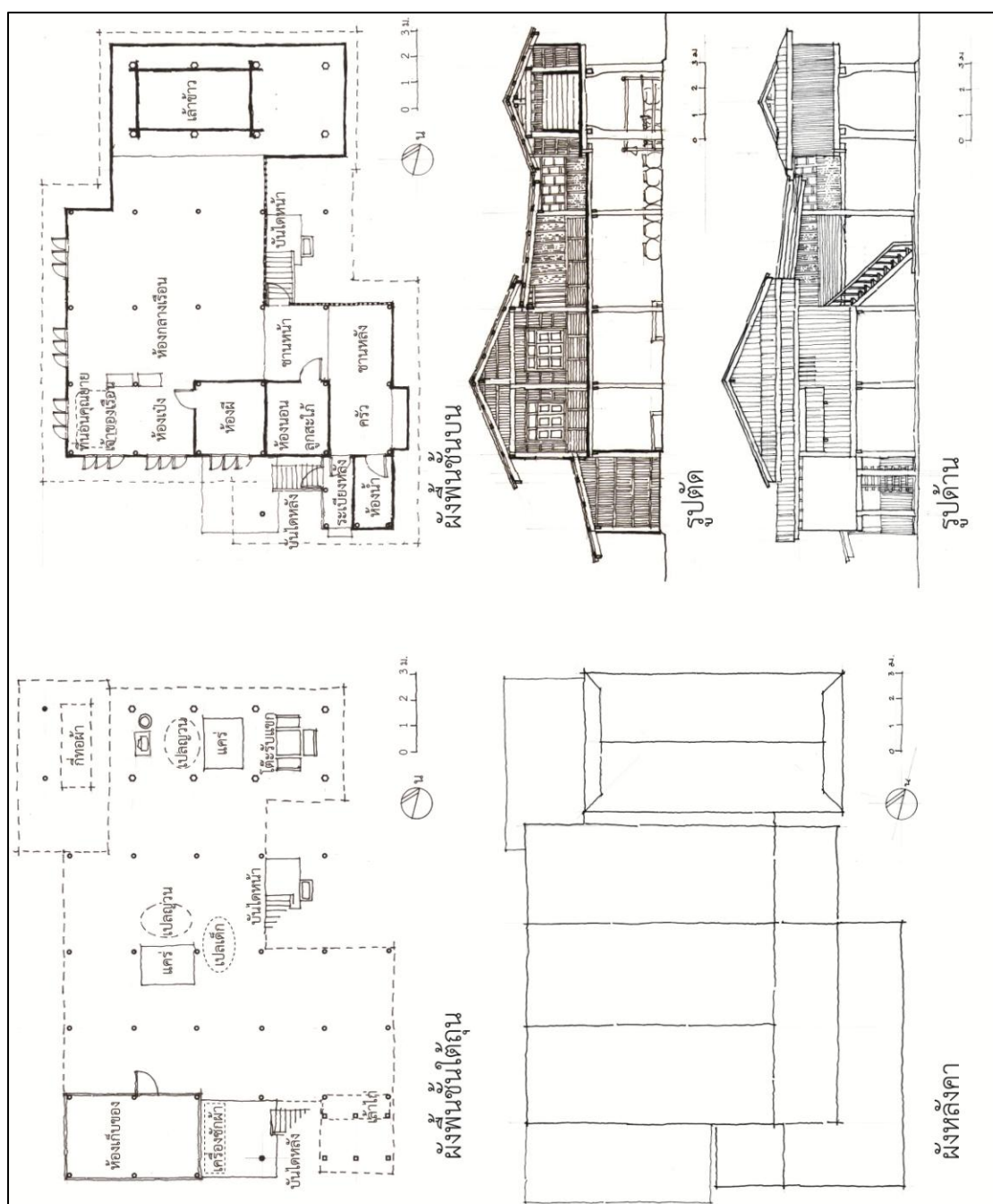
โครงสร้างเรือน เป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมด ตัวเรือนชั้นบนผนังที่ระดับใต้หน้าต่างเป็นผนังไม้ตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน ส่วนบนเป็นฝาไม้ตีตั้งแบบตีทับสายบัว เล้าข้าวใช้เสาไม้งามขนาดใหญ่ ผนังของเล้าข้าวเป็นฝาสังกะสี ห้องน้ำบนเรือนใช้แผ่นพื้นคอนกรีตสำเร็จรูปตั้งบนคานไม้ที่วางบนเสาคอนกรีตสำเร็จรูปและใช้ผนังแผ่นซีเมนต์ไยหิน

เล้าข้าว เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคามนิลา โครงสร้างไม้ เสาใต้ถุนเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ ฝาระเบียงเป็นฝาสังกะสี พื้นเล้าข้าวอยู่ในระดับสูงกว่าพื้นเรือน มีการต่อเติมหลังคาเพิงออกจากด้านหลังของเล้าข้าวเพื่อเป็นที่ตั้งที่ก่อฝ้ายที่ระดับใต้ถุนเรือน เล้าข้าวหลังเดิมเป็นหลังคา

¹⁶ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน, คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 24 เมษายน 2555.

ทรงลาวไม่ตั้งอยู่ติดกับตัวเรือน ต้องใช้บันไดพาขึ้นเล้าข้าว เก็บข้าวได้ 15 เกวียน มีห้อง 2 ห้อง ใช้เก็บข้าว 1 ห้อง อีก 1 ห้องใช้เป็นห้องนอนลูกชาย

ประวัติการสร้างเรือน เรือนหลังนี้ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2529 โดยช่างชื่อ “ผิน ยอดแก้ว” ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว เรือนหลังก่อนหน้านี้นี้เป็นเรือนไม้ได้ทุนสูง หลังคาจั่วแฝดหลังคาเป็นทรง มนิลาคู่กับหลังคาทรงไทย

ภาพที่ 135 ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน และรูปตัด เรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 136 รั้วไม้ไผ่ของกรณีศึกษาที่ 8 (ทางด้านซ้าย)

ภาพที่ 137 เล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 138 ด้านหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 139 บันไดหน้าของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 140 รายละเอียดของรอยต่อระหว่างโครงสร้างของพื้นเรือนและพื้นเล้าข้าว

ภาพที่ 141 พื้นที่รับแขกใต้ถุนเล้าข้าวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 142 เสาไม้ใต้ถุนห้องน้ำของเรือนในกรณีศึกษาที่ 8

ภาพที่ 143 กี่ทอผ้าที่ด้านหลังเสาข้าว

บทที่ 4

บทวิเคราะห์

1. การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและองค์ประกอบของหมู่บ้านไคดำ

1.1 สภาพกายภาพของหมู่บ้านไคดำ

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของหมู่บ้านไคดำนั้น จะวิเคราะห์ในเรื่องดังนี้ (1) ภาพรวมของย่านพักอาศัย (2) ลักษณะของกลุ่มเรือน (3) การล้อมรั้วรอบที่ดิน และ (4) ทิศทางของเรือน

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของหมู่บ้านไคดำที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงใน ภาพรวมของย่านพักอาศัยและกลุ่มเรือนของชาวไคดำ ซึ่งเกิดจากลักษณะบ้านเรือนทรงกระดองเต่าซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านชาวไคดำ ปัจจุบันไม่มีเรือนทรงกระดองเต่าสำหรับอยู่อาศัยในหมู่บ้านไคดำอีกแล้ว จะมีก็แต่เรือนจำลองที่สร้างขึ้นใหม่ในศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเพื่อเป็นการจัดนิทรรศการและให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไคดำเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนออกมาในการใช้วัสดุและรูปทรงของบ้านเรือน บ้านเรือนในหมู่บ้านไคดำในปัจจุบันเป็นลักษณะของเรือนไม้ได้ถูกลบสูง หลังคาทรงไทย หรือทรงมนิลา ซึ่งเป็นแบบแผนที่เป็นที่นิยมของหมู่บ้านไคดำในอดีต มีแนวรั้วต้นไม้หรือไม้ไผ่ล้อมรอบบ้านเรือน แต่ในขณะเดียวกันบ้านเรือนในพื้นที่ส่วนที่ติดกับถนนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอาคารคอนกรีต อาคารพานิช และตึกแถวตามแบบบ้านเรือนในเมืองมากขึ้น มีการใช้วัสดุอุตสาหกรรมอย่างเช่นคอนกรีต และสังกะสีในการก่อสร้างบ้านเรือนมากขึ้น ด้วยเหตุผลในเรื่องของความมั่นคงแข็งแรงและสามารถซื้อหาได้ง่าย ซึ่งผิดจากวัสดุธรรมชาติซึ่งเคยเป็นวัสดุหลักในการปลูกสร้างบ้านเรือนอย่างเช่น ไม้ไผ่ได้กลายเป็นของหายากและมีราคาแพง ทำให้หมู่บ้านไคดำมีลักษณะภายนอกใกล้เคียงกับหมู่บ้านคนไทยกลุ่มอื่นๆมากขึ้น

ภาพที่ 144 หมู่บ้านไผ่ดำที่จังหวัดเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 4

ที่มา : กรมศิลปากร, ประชุมภาพประวัติศาสตร์ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว [ซีดีรอม] (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548).

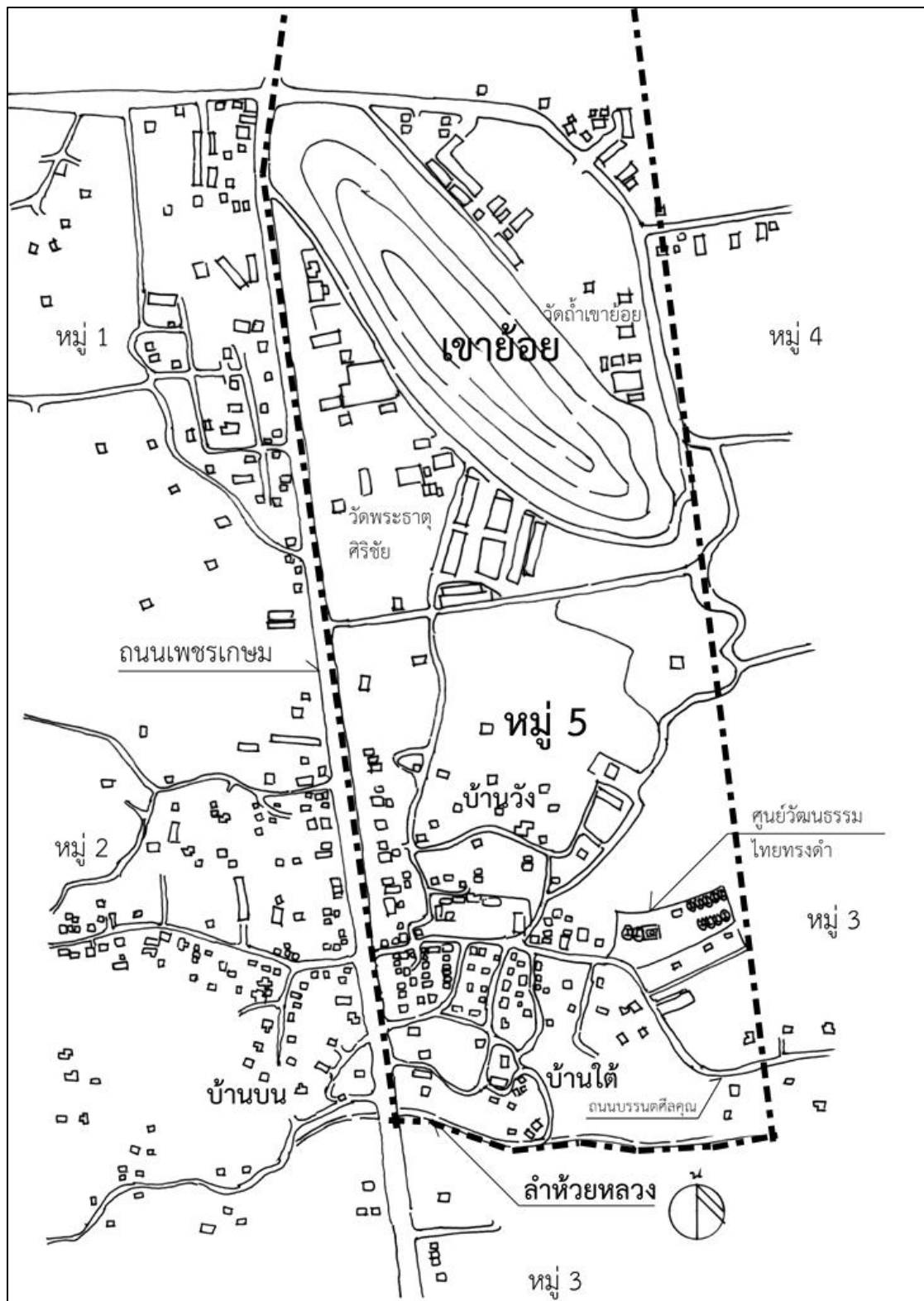
ลักษณะของกลุ่มเรือน ตามแบบแผนดั้งเดิมที่ชาวไทดำที่เป็นเครือญาติกันจะปลูกเรือนรวมกลุ่มกันล้อมรอบลานดินนั้นไม่สามารถพบเห็นได้อีกแล้วในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการตัดแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินกันในอดีต ทำให้เรือนแต่ละหลังหันมาล้อมรั้วรอบเรือนของตนเองตามขอบเขตของที่ดิน จากแต่เดิมแค่ล้อมรั้วรอบกลุ่มเรือนเท่านั้น อันเป็นการทำลายลักษณะของกลุ่มเรือนแบบเดิมไป เนื่องจากชาวไทดำในประเทศไทยไม่นิยมอยู่อาศัยในเรือนแบบครอบครัวขยายขนาดใหญ่ ลูกชายและลูกสาวเมื่อเติบโตขึ้นจึงมักจะแยกครอบครัวออกไป เหลือแต่ลูกคนเล็กอยู่ดูแลพ่อแม่ แต่จากการที่ที่ดินมีขนาดเล็กลงเพราะการล้อมรั้ว ปัจจุบันจึงไม่สามารถเกิดกลุ่มเรือนได้อีก ในบริเวณเรือนพ่อแม่จึงมักมีเรือนของลูกที่แยกครอบครัวออกไปได้แก่หลังเดียว

การล้อมรั้วยังเป็นการทำลายเส้นทางสัญจรเดิมที่เดินผ่านลานดินและบริเวณเรือน ซึ่งแต่เดิมเป็นเส้นทางที่สามารถสัญจรได้ตลอดทั้งหมู่บ้าน แต่ในขณะเดียวกันในเรือนบางหลังก็จะมีกำแพงช่องทางเดินเล็กๆที่รั้วด้านติดกับเพื่อนบ้านทั้งทางด้านหลังและด้านข้างเพื่อให้สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้สะดวก แต่ก็ไม่ใช่เส้นทางที่เดินได้ตลอดทางหมู่บ้านเหมือนเช่นเดิม

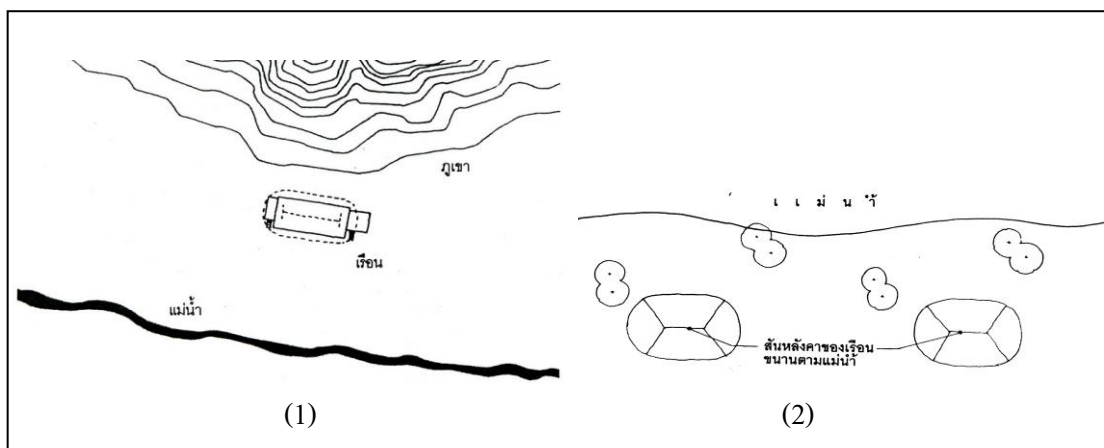
ทิศทางของเรือน แต่เดิมชาวไทดำตั้งแต่ที่อาศัยอยู่ในสิบสองจุไทจะปลูกเรือนโดยหันแนวยาวของเรือนไปตามแนวของลำน้ำและสันเขา¹ เนื่องจากถิ่นฐานเดิมในสิบสองจุไทมีภูมิประเทศเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาที่มอลำน้ำไหลผ่านกลาง ทำให้ต้องสงวนที่ราบไว้ทำนา ส่วนตัวหมู่บ้านจะตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวรวมกันบนไหล่เขาทำให้ที่ดินที่ลักษณะเป็นผืนแคบๆ ขนานไปกับสันเขาและลำน้ำ และเรือนของชาวไทดำมีลักษณะเป็นเรือนยาว จึงต้องปลูกเรือนหันไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมู่บ้าน หมู่บ้านของชาวไทดำที่มาตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรีก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ในการสร้างบ้านเรือนจะปลูกเรือนหันไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมู่บ้านโดยไม่คำนึงถึงแนวทิศของการปลูกเรือนตามตะวันหรือขวางตะวัน แต่จะปลูกเรือนขนานไปกับแนวของลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านเป็นหลัก² หมู่บ้านในกรณีศึกษาก็ปลูกเรือนหันไปในทิศทางเดียวกันคือเรือนทุกหลังจะวางตัวขนานไปกับลำห้วยหลวงที่ไหลผ่านหมู่บ้านทางทิศใต้ ถึงแม้ว่าจะมีการปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่มาหลายรุ่นแล้วก็ตามแต่เรือนทุกหลังก็ยังหันไปในทิศทางเดิมตลอด

¹ วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 195.

² โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 97.

ภาพที่ 145 แผนที่หมู่ที่ 5 ตำบลไชยโย อำเภอไชยโย จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 146 แผนผังเปรียบเทียบทิศทางการวางเรือของชาวไทยในสิบสองจุไทและในประเทศไทย

(1) ทิศทางการวางเรือของชาวไทยในสิบสองจุไท

ที่มา: วีระ อินพันทั้ง และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทย: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทยในไทยกับในเวียดนาม (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 194.

(2) ทิศทางการวางเรือของชาวไทยที่บ้านแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี

ที่มา: โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตร สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 97.

1.2 องค์ประกอบของหมู่บ้านไทดำ

องค์ประกอบของหมู่บ้านไทดำ นอกจากการพัฒนาไปตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ที่มีองค์ประกอบของหมู่บ้านตามแบบของสังคมสมัยใหม่อย่างเช่น ตลาดนัด สถานที่ราชการ สถานศึกษา และศูนย์วัฒนธรรมแล้ว ในส่วนขององค์ประกอบทางด้านความเชื่อ ซึ่งมีมาตั้งแต่การตั้งหมู่บ้าน ซึ่งก็คือส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรม ได้แก่ เลื้อบ้านหรือศาลพ่อปู่ และป่าเฒ่าหรือป่าช้า มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยดำเช่นกัน

เนื่องจากชาวไทดำมีทัศนะว่าพื้นที่ส่วนกลางอย่างเช่นป่าแหว่และบริเวณเสื่อบ้านเป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่มีใครมีสิทธิ์เป็นเจ้าของได้³ ปัจจุบันป่าแหว่ของชุมชนไทดำจึงมักอยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล ในกรณีของบ้านไค้นั้น ป่าแหว่อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลเขาย้อย พื้นที่ส่วนใหญ่ของป่าแหว่ ถูกใช้เป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวไทดำ มีเรือนไทดำจำลอง อาคารสำหรับการประชุม และเรือนแรมอีกหลายหลัง จึงทำให้พื้นที่สำหรับทำพิธีศพของทั้งบ้านได้และบ้านวังลดลงไปมาก แต่ก็ยังสามารถจัดพิธีศพในส่วนของการตั้งเรือนแหว่ได้ เพียงแต่ไม่สามารถเผาศพในป่าแหว่ได้อีก ประจวบกับการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ผสมผสานพิธีกรรมทางพุทธศาสนาตามแบบของคนไทยภาคกลางเข้าไปกับพิธีกรรมต่างๆของชาวไทดำยกเว้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นผี การจัดงานศพก็นิยมนำศพไปตั้งที่วัดและทำพิธีสวดพระอภิธรรมและเผาศพบนเมรุสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีการทำเรือนแหว่หรือเรือนแก้วให้กับผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า 80 ปีตามจารีตประเพณีของชาวไทดำที่ให้ความสำคัญกับงานศพผู้อาวุโสมาก หลังจากนั้นจึงทำพิธีส่งวิญญาณและเชิญผีขึ้นเรือนตามแบบแผนประเพณีของชาวไทดำ จึงตัดทอนพิธีกรรมที่ทำให้ป่าแหว่ลดลงไปมาก การลดลงของพื้นที่ป่าแหว่จึงมีผลกระทบในเชิงพิธีกรรมไม่มากนัก แต่มีผลในแง่ของความชัดเจนขององค์ประกอบทางความเชื่อที่ลดลงไป

ศาลพ่อปู่หรือเสื่อบ้านของบ้านไค้ยังตั้งอยู่ในลานทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เพียงแต่มีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง จากแต่เดิมที่มีสภาพแวดล้อมเป็นดงไม้ร่มรื่น พื้นที่โดยรอบบางส่วนก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนพิธีกรรมการเซ่นไหว้เสื่อบ้านก็ยังมีการปฏิบัติเป็นประจำทุกปี บ้านไค้จะมีการเซ่นไหว้ศาลพ่อปู่ทุกปีในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 5 และในวันเดียวกันนี้ยังจัดให้มีการ "เล่นไททรงดำ" เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีการเล่นคอนและเล่นลูกช่วงในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวที่เคยยกเลิกไปในอดีต โดยมีคนในหมู่บ้านร่วมกันจัดงาน และมีคนจากหมู่บ้านไทดำในที่ต่างๆเดินทางมาร่วมงาน ในแต่ละหมู่บ้านมักจะกำหนดวันจัดงานไม่ตรงกัน ทำให้ชาวไทดำสามารถไปร่วมงานในหมู่บ้านอื่นๆได้ อันเป็นการช่วยกระชับความสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนไทดำ แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันคนละจังหวัดก็ตาม

³ สัมภาษณ์ บุญเหลือ แสร์ชล, ผู้ดูแลเสื่อบ้าน บ้านเจียงแฉวง หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, 25 เมษายน 2555.

2. การเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณเรือนไทคำ

เนื่องจากไม่มีการปลูกเรือนรวมเป็นกลุ่มล้อมรอบลานดินอีก เรือนไทคำในปัจจุบันจึงมีลักษณะเป็นแบบเรือนหลังเดียวตั้งอยู่ในที่ดิน โดยมีลานดินอยู่ด้านหน้าหรือด้านข้างของเรือน ทำหน้าที่เป็นทางสัญจรหลัก โดยรอบเรือนจะปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้บริโภค เช่น พริก มะเขือ หัวหอม และกระเทียม เป็นต้น ด้านหลังและด้านข้างของเรือนมักจะตั้งโถงใส่ไม้เป็นจำนวนมาก เก็บเอาไว้บริโภค ส่วนด้านหลังเรือนมักเป็นที่ตั้งของห้องน้ำซึ่งจะอยู่ใกล้กับบันไดหลังของเรือน

การเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณเรือนไทคำ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

2.1 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิต ได้แก่ รั้ว ลานดินและบริเวณโดยรอบเรือน และห้องน้ำ

2.1.1. รั้ว เป็นขอบเขตของที่ดิน แต่เดิมจะทำรั้วเฉพาะในส่วนริมถนน แต่ปัจจุบันจะกั้นขอบเขตของที่ดินของตนเองกับเพื่อนบ้านด้วย มีทั้งรั้วที่ใช้วัสดุธรรมชาติซึ่งเป็นวัสดุดั้งเดิมที่ใช้กันมาแต่อดีต ได้แก่ รั้วต้นมะขามตัดแต่ง รั้วไม้ไผ่ และรั้วที่ใช้วัสดุอุตสาหกรรม ได้แก่ รั้วสังกะสี รั้วคอนกรีต และรั้วลวดหนาม เกือบทุกหลังจะใช้ประตูรั้วเหล็ก จากแต่เดิมที่ทุกหลังจะใช้ประตูไม้ไผ่เท่านั้น เป็นผลมาจากการขาดแคลนไม้ไผ่และมีขโมยมากขึ้นจึงสร้างรั้วและประตูด้วยวัสดุที่คงทนถาวรกว่าในอดีต แต่ในขณะเดียวกันรั้วทางด้านหลังที่ติดกับที่ดินของเพื่อนบ้านมักจะเป็นขอบเขตแบบหลวมๆ มีช่องทางเปิดให้เดินถึงกันได้หรือไม่มีรั้วเลย และเรือนบางหลังไม่มีประตูรั้วหรือไม่เคยปิดประตูรั้วเลย

รั้วต้นไม้ตัดแต่ง

รั้วไม้ไผ่ขัดแตะ

รั้วคอนกรีตและลวดหนาม

รั้วสังกะสี

ภาพที่ 147 รั้วแบบต่างๆ

2.1.2. **ลานดินและบริเวณโดยรอบเรือน** ลานดินเป็นพื้นที่ก่อนเข้าถึงตัวเรือน มีลักษณะเป็นพื้นดินโล่ง แต่เดิมลานดินบริเวณหน้าเรือนจะเป็นส่วนหนึ่งของลานดินภายในกลุ่มเรือนซึ่งจะถูกใช้เป็นลานนวดข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว ปัจจุบันใช้เป็นเส้นทางเข้าถึงตัวเรือนทั้งโดยการเดิน รถยนต์ และรถจักรยานยนต์ บริเวณโดยรอบเรือนจะเป็นที่ว่างที่มีการปลูกต้นไม้โดยรอบทั้งไม้ยืนต้น ไม้ประดับ และพืชผักสวนครัว ที่บริเวณข้างอ่างล้างเท้าที่ดินบันไดทุกหลังจะมีสวนกระถางเป็นไม้ประดับตั้งอยู่ และส่วนด้านหลังของเรือนก็มักตั้งโอ่งน้ำสำหรับเก็บสำรองน้ำเอาไว้ใช้

ภาพที่ 148 ลานดินหน้าเรือน

2.1.3. ห้องน้ำ เป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบันด้วยเหตุผลทางด้านสุขภาพอนามัย โดยเริ่มจากทำเป็นอาคารขนาดเล็กก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่ทางด้านหลังเรือนทางด้านเหนือลม และอยู่ใกล้ๆ กับบันไดหลังของเรือนเพื่อความสะดวกในการใช้งาน ในปัจจุบันเรือนเกือบทุกหลังจะนิยมต่อเติมห้องน้ำเข้ากับخانหลังของเรือนเพื่อความสะดวกในการใช้งานบนเรือน

2.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ได้แก่ เล้าข้าวและเล้าสัตว์

2.2.1 เล้าข้าว อาชีพหลักของคนในบ้านได้จะเป็นการทำงานทั้งที่มีที่นาของตนเอง เช่นนาทำ หรือเป็นเจ้าของนาให้เช่า ถึงแม้ว่าในแต่ละครอบครัวจะมีคนหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นอย่างเช่นทำงานโรงงาน ขายของตามตลาดนัด เป็นต้น หรือย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองตามระดับของการศึกษา ทำให้คนที่มีอาชีพในการทำนาลดลงจนบางครอบครัวถึงกับเลิกทำนาไปเลย ในกรณีศึกษามีอยู่ 3 แบบตามขนาดของอาคาร ได้แก่ เล้าข้าวขนาดใหญ่, เล้าข้าวขนาดเล็ก, และกะล่อมข้าว

(1) เล้าข้าวขนาดใหญ่ เป็นแบบที่พบได้เป็นส่วนใหญ่ในกรณีศึกษา ที่มีพื้นที่เก็บข้าวมากและใช้โครงสร้างเสาไม้งามขนาดใหญ่ สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณการทำนาในอดีต เล้าข้าวขนาดใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูงกว่าระดับพื้นเรือนที่อยู่อาศัย มีทางเชื่อมต่อกับเรือนโดยตรง โดยส่วนใหญ่จะต่อเข้ากับخانหลังของเรือน หลังคาทรงมนิลาหรือปั้นยา เสารับโครงสร้างพื้นเป็นเสาไม้งามขนาดใหญ่ ตัวเล้าข้าวมีระเบียงโดยรอบ ฝาระเบียงเป็นฝาไม้ไผ่สานขัดแตะติดตั้งบนโครงโครงที่ผายออก เล้าข้าวบางหลังเปลี่ยนฝาระเบียงไปเป็นฝาสังกะสี ฝาเล้า

ข้าวในรุ่นเก่าจะเป็นฝ่ำไม้ฝ่ำขัดแต่ละฉบับดินผสมข้าว⁴ ส่วนในรุ่นที่ใหม่กว่าจะใช้ฝ่ำไม้จริงตีชิดตามนอนซึ่งมีความแข็งแรงกว่า การกั้นแบ่งพื้นที่สำหรับเก็บข้าวไม่ได้ใช้แค่ฝ่ำผนังเท่านั้น ยังมีการใช้แผงซึ่งไม้ฝ่ำสานขัดแต่เป็นตัวกั้นพื้นที่อีกด้วย พื้นที่ภายในเล้าข้าวขนาดใหญ่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ใช้เก็บข้าวสำหรับขายซึ่งเป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุด, สำหรับบริโภคในครัวเรือน และเก็บข้าวปลูกเพื่อไว้ใช้เพาะปลูกในปีถัดไป แต่ในปัจจุบันพื้นที่เก็บข้าวที่ใหญ่โตจะเก็บข้าวเพียงเล็กน้อยสำหรับบริโภคเท่านั้น เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้นมาเป็นการพึ่งพาเครื่องจักรเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่การไถหว่านไปจนถึงการเก็บเกี่ยวและขายข้าวให้พ่อค้าที่มารับซื้อจากท้องถิ่นโดยตรง⁵ ทำให้ไม่มีข้าวเหลือกลับมาเก็บที่เล้าข้าวมากนัก และส่งผลทำให้ความต้องการแรงงานในการทำนาลดลงด้วย ส่วนในครอบครัวที่เลิกทำนาแล้วแต่หันมาเป็นผู้ให้เช่านา ก็ยังไม่ต้องเก็บข้าวปลูกอีกด้วย แต่ทุกครอบครัวที่ยังทำนาหรือมีที่นาให้เช่าต่างก็ยังคงเก็บเล้าข้าวเอาไว้ ถึงแม้จะใช้เก็บข้าวไว้เพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ขนาดใหญ่ของเล้าข้าว ในกรณีของครอบครัวที่เลิกทำนาไปแล้วก็ยังคงเก็บเล้าข้าวไว้เช่นกัน โดยใช้เป็นที่เก็บของ หรือดัดแปลงให้เป็นที่พักอาศัย จนเมื่อสร้างเรือนใหม่จึงมีการรื้อเล้าข้าวลง

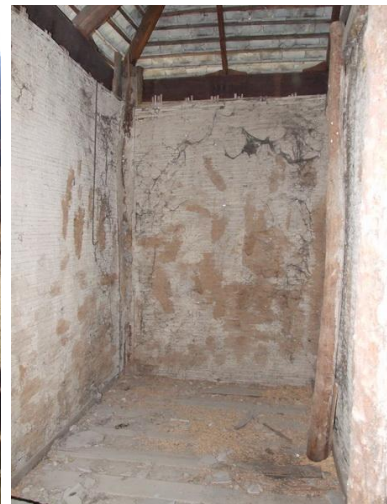
เล้าข้าวขนาดใหญ่ในปัจจุบันมีรูปทรงที่เปลี่ยนแปลงไปตามรูปทรงของเรือน ในอดีตเล้าข้าวจะมีรูปทรงแบบเดียวกับเรือนคือใช้หลังคาทรงลาว และสร้างแยกต่างหากไม่มีทางเดินเชื่อมต่อกับเรือน แต่เล้าข้าวในปัจจุบันยังรักษาระบบโครงสร้างแบบใช้เสาไม้ง่ามขนาดใหญ่ของเล้าข้าวแบบเดิมเอาไว้ ซึ่งระบบโครงสร้างนี้มีความสามารถในการรับน้ำหนักได้ดีตามธรรมชาติ บางหลังก็ยังรักษาการใช้ผนังไม้ฝ่ำสานขัดแต่ละฉบับดินผสมข้าวซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่โครงสร้างหลังคาเป็นส่วนใหญ่ที่ปรับเปลี่ยนไปเป็นโครงสร้างแบบเรือนไม้ง่ามสมัยตามรูปทรงของหลังคาและวัสดุของหลังคาสมัยใหม่ เช่น สังกะสี เป็นต้น

⁴ สัมภาษณ์ ลำไย ฝ่ำมัน, ลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 138 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 11 พฤศจิกายน 2551.

⁵ สัมภาษณ์ อนันต์และนางเยาว์ ต่วนศิริ, เจ้าของเรือน เลขที่ 35/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 20 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 149 เล้าข้าวขนาดใหญ่ ฝากระเบื้องเป็นฝาไม้ไผ่ขัดตะ

ภาพที่ 150 ฝาเล้าข้าวแบบฝาขัดตะฉาบดินผสมขี้วัว

ภาพที่ 151 เล้าข้าวขนาดใหญ่ ฝาม้างจริงดีชิดตามนอน

(2) เล้าข้าวขนาดเล็ก มีลักษณะเกือบเหมือนเล้าข้าวขนาดใหญ่ ใช้เสาไม้
ง่ามรับโครงสร้างพื้น แต่มีขนาดเล็กกว่ามากและไม่มีระเบียงรอบ เป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนโล่ง
หลังคาทรงมนิลา ตั้งอยู่ในลานดินห่างจากตัวเรือน ฝาม้างเป็นฝาม้างจริงดีชิดตามนอนอยู่ใน
โครงเคร่า ในกรณีศึกษาเป็นเล้าข้าวของลูกชายที่แยกครอบครัวออกไปแล้ว

ภาพที่ 152 เล้าข้าวขนาดเล็ก

(3) **กะล่อมข้าว** ครอบครัวที่มีที่น้าน้อยจะทำเพิงยกพื้นเดี่ยวยกพื้นต่ำกว่าระดับพื้นเรือนพะเอาไว้กับด้านข้างของตัวเรือนเพื่อวางกะล่อมข้าว มีบันไดขึ้นแยกจากตัวเรือน กะล่อมข้าวมีลักษณะเป็นภาชนะใส่ข้าวทรงกลมขนาดใหญ่สานด้วยซี่ไม้ไผ่ฉาบด้วยดินผสมขี้วัวไม่มีก้น ตั้งอยู่บนพื้นไม้กระดาน กะล่อมที่มีขนาดใหญ่จะมีช่องเปิดทางด้านข้างเหมือนกับเล้าข้าว

ภาพที่ 153 กะล่อมข้าว

2.2.2 เล้าสัตว์ แต่เดิมครอบครัวไทดำที่บ้านใต้ทุกหลังคาเรือนจะเลี้ยงหมูและไก่เอาไว้ใต้ถุนเรือนเพื่อใช้ในพิธีเสนเรือนและเสนอื่นๆ การทำเสนเรือนจะต้องเลี้ยงลูกหมูตัวผู้เอาไว้โดยอธิษฐานหมูตัวนั้นไว้สำหรับทำเสนเรือน แต่ในปัจจุบันทุกครอบครัวยกเลิกเลี้ยงหมูหมดเนื่องจากเหม็นกลิ่นขี้หมู และสามารถซื้อหาหมูทั้งตัวมาใช้ในพิธีแทนได้ ซึ่งมีความสะดวกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการทำเสนเรือนมากขึ้นตามไปด้วย⁶ ทำให้การทำเสนเรือนในปัจจุบันไม่สามารถทำกันได้อีกเท่าในอดีตที่ทำกันทุก 2-3 ปี ปัจจุบันบางครอบครัวยาวช่วงการทำเสนเรือนมากกว่า 5 ปี หรือมากกว่า 10 ปีในรายชื่อฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี⁷ ส่วนไก่จะเลี้ยงไว้เป็นอาหารด้วย โดยเรือนทุกหลังจะมีเล้าไก่อยู่ใต้ถุนเรือน ในตำแหน่งทางด้านหลังของใต้ถุนใกล้ๆ กับบันไดหลัง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงเป็ดไว้กินไข่ และบางครอบครัวยังมีการเลี้ยงวัวสำหรับเอาไว้วัว โดยทำคอกไว้ที่ใต้เล้าข้าวหรือทำเป็นคอกวัวไว้บริเวณด้านหลังเรือน

⁶ สัมภาษณ์ จำปี ขอดหอม และบังอร ขอดหอม, เจ้าของเรือน เลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาชัย อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี, 4 พฤศจิกายน 2551.

⁷ สัมภาษณ์ นุชนาถ อาจเอื้อม, ลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 61 หมู่ 5 ต.เขาชัย อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี, 4 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 154 คอกวัวและพื้นที่เก็บของเหนือคอกวัวของเรือนในกรณีศึกษาที่ 4

2.3 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ

2.3.1 ศาลพระภูมิ เป็นเรือนหลังเล็กมีเสาเดียว ตั้งอยู่ในมุมที่ดินมุมใดมุมหนึ่งทางด้านหน้า การมีศาลพระภูมิในบริเวณเรือนเป็นอิทธิพลที่มาจากวัฒนธรรมของคนไทย เนื่องจากศาลพระภูมิเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีในบริเวณเรือนไทดำในสิบสองจุไท แต่เป็นสิ่งที่มียู้อย่างแพร่หลายในบ้านเรือนของคนไทย

ภาพที่ 155 ศาลพระภูมิ

2.3.2 ศาลเจ้าที่ มีลักษณะเป็นเรือนหลังเล็ก ใต้ถุนสูง มี 6 เสา เหมือนกับศาลผี มักตั้งอยู่ข้างๆศาลเจ้าที่ มักจะไม่ได้มีอยู่ในบริเวณเรือนทุกหลังเหมือนกับศาลพระภูมิ

ภาพที่ 156 ศาลเจ้าที่ภายในบริเวณเรือน

3. ฟังเรือนและการใช้พื้นที่ภายในเรือนไทดำ

3.1 การใช้พื้นที่ภายในเรือน

การใช้งานพื้นที่ในเรือน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ (1) ระดับใต้ถุนเรือน และ (2) ระดับพื้นเรือน

ระดับใต้ถุนเรือน เป็นพื้นที่สำหรับการใช้ชีวิตในเวลากลางวัน พื้นที่ด้านหน้าของใต้ถุนใช้เป็นที่พักแขกและพักผ่อนในเวลากลางวัน โดยวางแคร่ขนาดใหญ่เอาไว้รับแขกและพักผ่อน และยังนิยมใช้เปลญวนเป็นที่นอนพักผ่อนในเวลากลางวันอีกด้วย นอกจากนั้นยังใช้เป็นพื้นที่ทำงานและประกอบอาชีพ ถ้าเรือนหลังไหนยังมีทอผ้าอยู่ก็ตั้งอยู่ที่ใต้ถุนเรือน ส่วนอื่นๆเป็นที่จอดรถ เก็บของ ที่ตั้งเล้าไก่จะอยู่ทางด้านหลังของใต้ถุน แต่เดิมพื้นใต้ถุนจะเป็นพื้นดินอัดแน่น ปัจจุบันมีความนิยมในการทำพื้นคอนกรีตที่ใต้ถุนเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วน of พื้นที่พักผ่อนและรับแขก และในเรือนบางหลังยังมีการเพิ่มพื้นที่อยู่อาศัยโดยการต่อเติมห้องนอนเพิ่มในส่วนใต้ถุนเรือน มีบางบางหลังที่เจ้าของเรือนใช้ลานหน้าเป็นที่พักผ่อนและรับแขกในเวลากลางวัน ในเรือนไทดำที่แบบดั้งเดิมที่สิบสองจุไทยจะรับแขกและพักผ่อนที่กว๊านหรือลานหลัง ส่วนพื้นที่ใต้ถุนเรือนจะใช้เป็นเล้าสัตว์และที่เก็บของ แต่เรือนไทดำในประเทศไทยกลับใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่สำหรับการใช้ชีวิตในเวลากลางวัน เนื่องจากสภาพอากาศที่ร้อนกว่ามาก ทำให้ความจำเป็นในการใช้พื้นที่กว๊านซึ่งก็คือลานหน้าลดลง ลานหน้าของเรือนไทดำในกรณีศึกษาจึงมีขนาดเล็ก

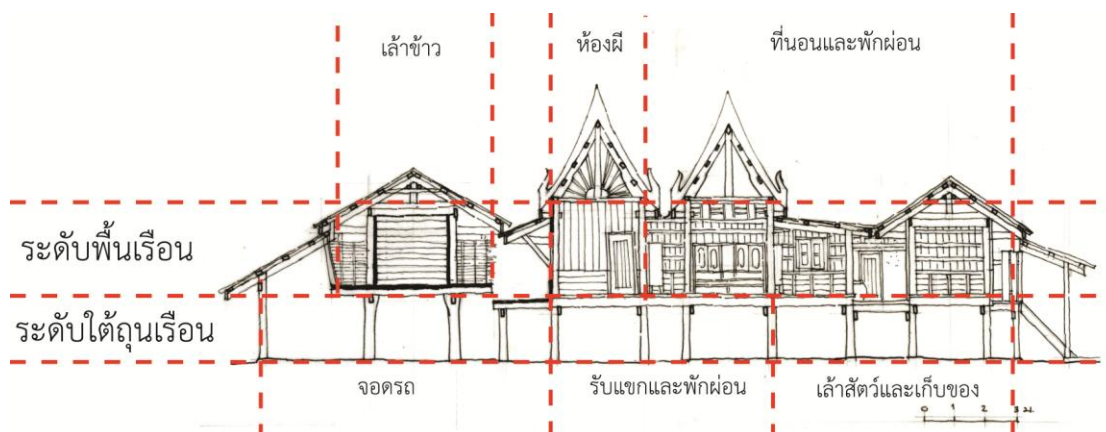
และทำหน้าที่เป็นทางขึ้นเรือนเป็นหลัก จนถึงกับมีเรือนที่มีชานหน้าอยู่ภายในตัวเรือน (กรณีศึกษาที่ 1, 2 และ 8) เพราะไม่ได้ใช้ชานหน้าในการรับแขกนั่นเอง

ภาพที่ 157 พื้นที่พักผ่อนและรับแขกใต้ถุนเรือน

ระดับพื้นเรือน เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและใช้ชีวิตในเวลากลางวัน ภายในเรือนเป็นพื้นที่นอนและพักผ่อน นอกจากนั้นภายในเรือนเป็นพื้นที่สำหรับผีและมีการเซ่นผีอยู่ภายในห้องผี เมื่อมีคนต่างตระกูลจะเข้าไปภายในเรือนจึงต้องมีการบอกกล่าวกับผีเสียก่อน⁸ เรือนทุกหลังจะมีชานหน้าและชานหลังและมีบันไดขึ้นเรือนทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่การแบ่งแยกบันไดไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเรื่องขอผีและเพศอีกแล้ว ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมทั้งในไทยและสิบสองจุไท จะแบ่งแยกการขึ้นเรือนตามการถือผีเดียวกันคือเป็นคนในตระกูลเดียวกัน และตามเพศ ในเรือนผู้น้อยบันไดหน้าเป็นทางขึ้นเรือนของผู้ชายและคนคนต่างตระกูล ชานหน้าหรือกว๊านก็เป็นพื้นที่พักผ่อนและรับแขกของผู้ชายเท่านั้น ส่วนบันไดหลังเป็นทางขึ้นเรือนของผู้หญิง ชานหลังก็เป็นพื้นที่ทำงาน และพักผ่อนของผู้หญิงเท่านั้น ส่วนในเรือนผู้ท้าวจะสงวนบันไดหน้าและกว๊านไว้สำหรับคนในตระกูลเดียวกันเท่านั้น คนต่างตระกูลและผู้หญิงจะต้องขึ้นเรือนทางบันไดหลังและใช้ชานหลังเท่านั้น ส่วนในกรณีศึกษาบ้านไคหน้าและหลังเป็นการแบ่งแยกกันตามหน้าที่ใช้สอย บ้านไคหน้าเป็นบันไดหลักของเรือนที่ทั้งผู้ชายและผู้หญิงใช้ร่วมกันโดยไม่มีการแบ่งแยก ส่วนบันไดหลังเป็นทางขึ้นเรือนด้านหลังที่สัมพันธ์กับการใช้งานห้องน้ำที่ระดับพื้นดิน เล้าสัตว์ ที่เก็บของใต้ถุนเรือน ลานซักล้างที่ระดับพื้นดิน

⁸ สัมภาษณ์ นางสาว บังอร ขอดหอม, 4 พฤศจิกายน 2551.

ภาพที่ 158 ภาพแสดงการใช้งานพื้นที่ในเรือน

3.2 ผังเรือน

ผังเรือนไทดำที่ระดับพื้นเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ขานหน้า ห้องกลางเรือน หรือห้องกางเสื่อน และ ขานหลัง

3.2.1 ขานหน้า เป็นพื้นที่อยู่ภายใต้หลังคาก่อนเข้าถึงภายในเรือน ทำหน้าที่เป็นทางเข้าสู่ตัวเรือนเป็นหลัก โดยมีบันไดหน้าที่มีหลังคาคลุมเป็นทางเข้าหลัก บันไดขึ้นเรือนทั้งบันไดหน้าและหลังจะหันไปทางเหนือหรือใต้เท่านั้น และจะต้องมีอ่างล้างเท้ารูปรางสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ที่ดินบันได ขานหน้ามีอยู่ 2 แบบ ได้แก่

(1) แบบเปิดโล่งอยู่ด้านหน้าของเรือน ไม่มีผืนัง มีเพียงราวกันตก มีประตูกั้นระหว่างขานหน้ากับห้องกลางเรือนแยกพื้นที่ออกจากกัน เรือนที่มีขานหน้าแบบนี้บางหลัง (กรณีศึกษาที่ 6 และ 7) จะใช้ขานหน้าเป็นที่รับแขก บางหลังมีม้านั่งยาววางอยู่ บางหลังที่เจ้าของเรือนเคยชินกับการนั่งกับพื้นก็จะไม่มีม้านั่งยาวตั้งอยู่ การรับแขกที่ขานหน้าแบบนี้ยังไม่ถือว่าแขกได้เข้าไปภายในเรือนแล้ว จึงไม่ต้องบอกกล่าวผีเรือนเมื่อมีคนต่างตระกูลขึ้นมาที่ขานหน้า

(2) แบบปิดที่อยู่ภายในเรือน พื้นที่ขานอยู่ภายในห้องกลางเรือน แต่แบ่งแยกพื้นที่จากห้องกลางเรือนด้วยระดับที่ต่ำกว่า เรือนที่ขานหน้าแบบนี้จะไม่ใช้ขานหน้าเป็นที่รับแขก แต่จะรับแขกที่ใต้ถุนเรือนแทน เนื่องจากมีลักษณะเป็นพื้นที่เดียวกันกับห้องกลางเรือน จึงมีความไม่สะดวกในการรับแขกต่างตระกูล ที่จะต้องไปบอกกล่าวผีเรือนทุกครั้ง

ภาพที่ 159 ชานหน้าแบบเปิดโล่ง

ภาพที่ 160 ชานหน้าแบบปิดอยู่ภายในเรือน

เปรียบเทียบกับเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่เป็นหลังคาทรงกระดองเต่า พื้นที่ส่วนชานหน้าจะเรียกว่า "กว๊าน" ในเรือนของผู้น้อยจะใช้กว๊านซึ่งมีลักษณะเป็นชานโล่งมีหลังคาคลุม ไม่มีผนัง มีบันไดเป็นทางขึ้นเรือน กว๊านเป็นที่พักผ่อนของสมาชิกในครอบครัวและรับแขกที่เป็นเพศชายเท่านั้น ส่วนในกรณีศึกษาจะใช้ชานหน้าเป็นพื้นที่รับแขกโดยไม่แบ่งแยกเพศ ส่วนการพักผ่อนในเวลากลางวันมักจะใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นส่วนใหญ่

3.2.2 ห้องกลางเรือนหรือห้องกางเขือน มีลักษณะเป็นโถงโล่ง ไม่มีการกั้นห้อง นอกจากห้องผี เนื่องจากเมื่อมีพิธีเสนเรือนญาติร่วมพิธีเดียวกันจะต้องมาร่วมในพิธี ห้องกลางเรือนจึงต้องมีพื้นที่โล่งกว้างเพื่อให้คนจำนวนมากขึ้นมาร่วมพิธีบนเรือนได้ แต่เดิมคนต่างตระกูลจะไม่

สามารถเข้ามาในห้องกลางเรือนได้^๙ แต่สำหรับในปัจจุบันเจ้าของเรือนจะต้องบอกกล่าวผีเสียก่อน จึงจะให้คนต่างตระกูลเข้ามาในส่วนนี้ได้ ห้องกลางเรือนประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วน ตามยาว ในเรือนที่เป็นหลังคาจั่วแฝดพื้นที่นี้จะถูกแบ่งตามผืนหลังคาโดยมีทางเดินกลางเรือนเป็นตัวแบ่งพื้นที่ได้แก่ พื้นที่ด้านกะล่อห้องหรือห้องผี และพื้นที่ฝั่งตรงข้ามกับห้องผี

(1) พื้นที่ด้านกะล่อห้องหรือห้องผี ประกอบไปด้วย กะล่อห้องหรือห้องผี, ห้องเป้ง, และพื้นที่นอนของเจ้าของเรือน เนื่องจากส่วนนี้เป็นที่ตั้งของห้องผีในเรือนบางหลังจะยกพื้นที่ส่วนนี้ให้มีระดับสูงกว่าส่วนอื่นๆในเรือน

ห้องผี เป็นที่ตั้งของเสาผีที่มุมของเรือน เป็นที่สถิตของผีเรือน จึงไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปข้างใน ห้องผีตั้งอยู่ที่ห้องเสาด้านในสุด หันหน้าออกไปทางด้านหน้าเรือน เป็นห้องมีฝาผนังและประตูปิดอย่างมิดชิด ในเรือนรุ่นใหม่อย่างเรือนหลังคาหน้าจั่วจะทำประตูเป็นบานเฟี้ยม ซึ่งแตกต่างจากเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่จะทำเป็นเพียงผนังกั้นบางส่วน ไม่ได้เป็นห้องปิดมิดชิด พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนทั้งหมดจึงมีความต่อเนื่องกับห้องผี ทำให้คนต่างตระกูลไม่สามารถเข้าไปในห้องกลางเรือนได้ แต่ในกรณีศึกษาคนต่างตระกูลสามารถเข้าไปในห้องกลางเรือนได้เพียงแต่ต้องบอกกล่าวผีเรือนเสียก่อน ห้องกลางเรือนสามารถใช้เป็นห้องนอนของสมาชิกในครอบครัวได้ยกเว้นสะไก้และเขยที่ไม่สามารถนอนในห้องกลางเรือน ที่มุมเสาผีจะตั้งถาดวางถ้วยน้ำตงเอาไว้ ตัวเสาผีจะเหน็บได้และหอยาเอาไว้ และที่ผนังด้านข้างเสาผีจะเหน็บกระดูกกลางของหมูที่เคยใช้เป็นเครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนทุกครั้งเอาไว้ได้ ในเวลาปรกติถึงแม้จะไม่มีใครนอนในห้องกลางเรือนก็ต้องจัดที่นอนหมอนมุ้งเอาไว้ให้^๙ ในเรือนของผู้น้อยบริเวณข้างเสาผีจะมีรูอยู่ที่พื้นหรือผนังเพื่อใช้ทิ้งเครื่องเซ่นออกไปนอกตัวเรือนในพิธีเสนเรือน ส่วนเรือนผู้ท้าวจะทิ้งเครื่องเซ่นออกไปทางหน้าต่าง

^๙ สัมภาษณ์ ภาณี แห่งหน, คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ. เขาย้อย จ.เพชรบุรี, 24 เมษายน 2555.

ภาพที่ 161 ห้องเป้งด้านหน้าห้องผี

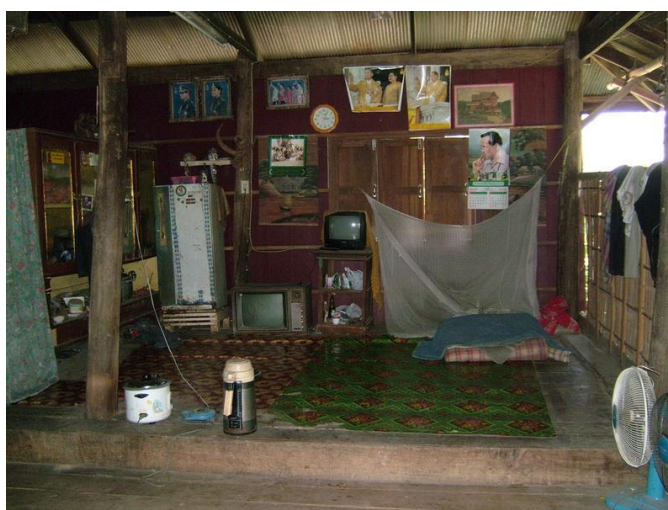

ภาพที่ 162 ภายในห้องผี

ห้องเป้ง เป็นพื้นที่ห้องเสาด้านหน้าห้องผี เมื่อมีพิธีเสนเรือน ห้องเป้งจะเป็นสถานที่จัดเตรียมเครื่องเซ่นก่อนยกเข้าไปในห้องผี ตามปรกติจะถูกปล่อยเว้นว่างเอาไว้ไม่ใช้งานในชีวิตประจำวัน และห้ามไม่ให้ใครมานอนในพื้นที่ห้องเป้งด้วย ถึงแม้จะเป็นการนอนกลางวันก็ตาม และในการปลุกเรือนจะต้องไม่ทำบันไดตรงมาที่ห้องเป้ง¹⁰

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

พื้นที่นอนเจ้าของเรือน ในกรณีของเรือนที่มีอายุการสร้างมานาน พื้นที่นอนของเจ้าของเรือนจะเป็นห้องเสาที่อยู่ถัดไปจากห้องเป้งซึ่งก็คือห้องเสาแรก โดยจะไม่กั้นเป็นห้องแต่จะใช้เสื่อและมุ้งเป็นตัวกำหนดพื้นที่ ดังในกรณีศึกษาที่ 3, 4, 5 และ 8 แต่ในเรือนรุ่นหลังๆ ในกรณีศึกษาพื้นที่นอนเจ้าของเรือนจะอยู่ในห้องเสาทางด้านข้างติดกับห้องผี ซึ่งจะกั้นเป็นห้องที่ชัดเจน ดังในกรณีศึกษาที่ 1, และ 7 ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่สิบสองจุไท พื้นที่นอนของเจ้าของเรือนจะอยู่ติดกับห้องผี ในห้องเสาถัดจากห้องผี และสมาชิกในครอบครัวก็นอนเรียงต่อกันไปตามลำดับอาวุโสและเพศในด้านเดียวกันกับห้องผี มีการกั้นขอบเขตอย่างหลวมๆ ด้วยมุ้งและม่าน ซึ่งเป็นการเรียงตามลำดับความสำคัญของสมาชิกในครอบครัวที่ลูกชายจะมีความสำคัญกว่าลูกสาว จึงได้นอนใกล้พ่อ-แม่มากกว่า ส่วนลูกสาวเมื่อโตขึ้นจะแต่งงานออกไปถือผีตามสามีจึงมีที่นอนในลำดับหลังจากลูกชาย แต่ในเรือนไทดำในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่มีเพียงเจ้าของเรือนและลูกสาวเท่านั้นที่จะนอนในพื้นที่ซึ่งติดกับห้องผีหรือในห้องผี ส่วนลูกชายนอกจากจะนอนในห้องกลางเรือนแล้ว ยังมีที่นอนอยู่ในส่วนอื่นที่อยู่นอกห้องกลางเรือน เช่น กว๊าน และเล้าข้าว เป็นต้น ส่วนในกรณีศึกษานั้น พบว่ามีบางกรณีที่เจ้าของเรือนไม่ได้นอนในห้องกลางเรือน เช่น ในกรณีศึกษาที่ 1 และ 4 คุณยายเจ้าของเรือนซึ่งสามีเสียชีวิตไปแล้ว ปัจจุบันมีที่นอนหรือห้องนอนอยู่ที่ซานหลังแทนที่จะนอนในห้องกลางเรือน และตำแหน่งที่นอนของสมาชิกในครอบครัวกลับมีลักษณะเป็นห้องนอนกระจัดกระจายกันไปตามส่วนต่างๆ ของเรือน เช่น ที่ซานหลัง หรือใต้ถุนเรือน

ภาพที่ 163 ที่นอนของเจ้าของเรือนที่หน้าห้องผี

(2) **พื้นที่ฝังตรงข้ามกับห้องผี** เป็นพื้นที่มีโล่งยาว 3 ห้องเสา ในการใช้พื้นที่ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่สิบสองจุไทจะใช้พื้นที่ครึ่งหนึ่งของเรือนทางด้านตรงกันข้ามกับห้องผีเป็นพื้นที่พักผ่อนโดยมีแม่เตาไฟเป็นศูนย์กลาง และมีการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างชายกับหญิงไม่ปะปนกัน ต่างฝ่ายต่างก็มีแม่เตาไฟเป็นของตนเอง ในกรณีศึกษาจะใช้พื้นที่ว่างทางด้านหน้าใกล้กับประตูเป็นพื้นที่พักผ่อน โดยมีโทรทัศน์ซึ่งเป็นอุปกรณ์ให้ความบันเทิงในยุคสมัยใหม่เป็นศูนย์กลาง แทนที่การนั่งล้อมวงรอบแม่เตาไฟ การใช้พื้นที่ส่วนพักผ่อนนี้เป็นการใช้พื้นที่อย่างเอนกประสงค์ที่ปรับการใช้งานไปตามกาลและเทศะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่นอนกับพักผ่อนมักจะเป็นพื้นที่เดียวกัน เพียงแต่ใช้ต่างเวลา และเป็นพื้นที่ที่ใช้ทั้งครอบครัวโดยไม่มีการแบ่งแยกเพศ

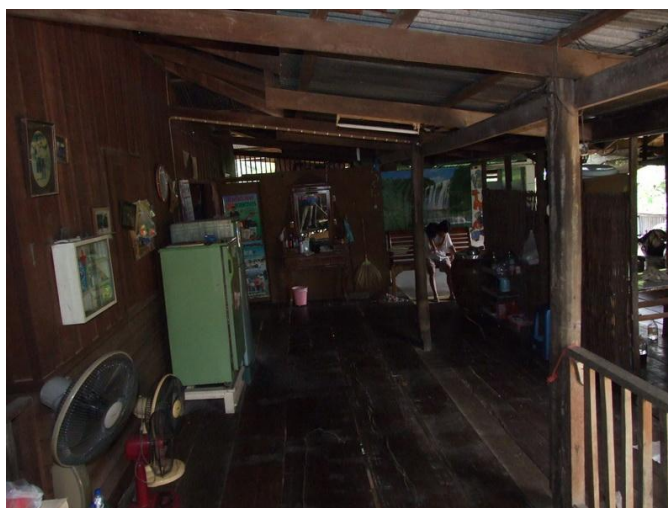
ภาพที่ 164 พื้นที่พักผ่อนในห้องกลางเรือน

3.2.3 ขานหลัง

เป็นพื้นที่ส่วนบริการทางด้านหลังของเรือน ประกอบไปด้วย ขานหลัง เรือนครัว ขานแดด และห้องน้ำ

(1) **ขานหลัง** เป็นพื้นที่ส่วนที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่ใช้งานด้านหลังของเรือน ได้แก่ เรือนครัว ห้องนอนของสมาชิกในครอบครัวที่ต่อเติมเพิ่มขึ้น ห้องน้ำและลานซักล้าง และเล้าข้าว มีบันไดหลังลงไปสู่บริเวณด้านหลังของเรือน ใกล้กับเล้าสัตว์และห้องน้ำที่ระดับพื้นดินมักทำเป็นหลังคาลาดออกจากตัวหลังคาหลัก และแยกโครงสร้างพื้นต่างหากจากห้องกลางเรือ ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมการใช้งานพื้นที่ในเรือนจะมีมิติทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ขานหลังเป็นทางขึ้น

เรือนสำหรับผู้หญิง เป็นพื้นที่ทำงานและพักผ่อนสำหรับผู้หญิง ซึ่งแตกต่างจากในกรณีศึกษาที่ไม่มีการแบ่งแยกทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง

ภาพที่ 165 ชานหลัง

(2) เรือนครัว มักทำเป็นเรือนมีหลังคาแยกต่างหากติดกับชานหลัง ฝาผนังทำเป็นลูกกรงเพื่อระบายอากาศได้ดี และมักจะมีแม่เตาไฟใช้คู่กับเตาแก๊ส แต่ใช้เป็นฐานสำหรับวางเตาถ่านเท่านั้น ซึ่งต่างจากเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่ไม่มีครัวแยกต่างหาก แต่จะมีแม่เตาไฟสำหรับทำอาหารอยู่ในห้องกลางเรือนส่วนของผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีความนิยมในการทำชั้นวางภาชนะเป็นหิ้งยื่นออกไปนอกผนัง

ภาพที่ 166 เรือนครัว

ภาพที่ 167 ชั้นวางภาชนะที่ทำเป็นหิ้งยื่นออกไปนอกผนังเรือนครัว

(3) ชานแดด ใช้เป็นลานซักล้างจึงมักตั้งอยู่ติดกับครัว ส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างเป็นไม้ เช่นเดียวกันชานแดดในเรือนไทดำแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 168 ชานแดด

(4) ห้องน้ำ เป็นองค์ประกอบใหม่ที่เพิ่มเข้ามาในภายหลังด้วยเหตุผลทางด้านสุขภาพอนามัย ในช่วงแรกจะสร้างห้องน้ำบนพื้นดินนอกเรือน แต่ต่อมานิยมต่อเติมไว้บนเรือนให้ส่วนของชานแดดเพื่อความสะดวกในการใช้งาน เป็นส่วนเดียวของเรือนที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีต

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายในเรือน

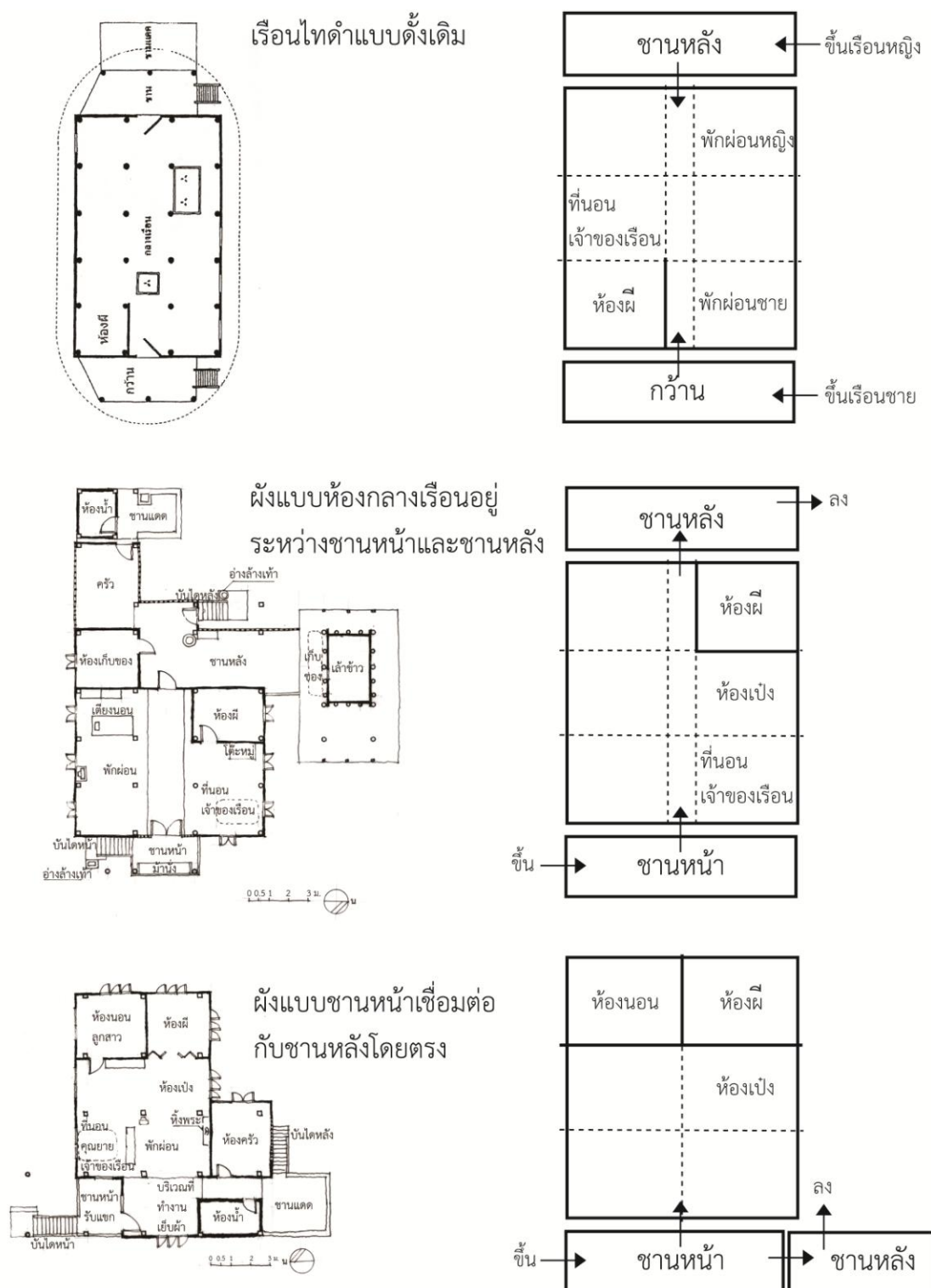
ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายในเรือนไทดำในปัจจุบันนั้น มีพัฒนาการมาจาก ผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่สิบสองจุไท โดยที่ยังคงแบ่งพื้นที่บนเรือนออกเป็น 3 ส่วน คือ ขานหน้า (ทำหน้าที่เช่นเดียวกับกว้านในเรือนผู้น้อย) เป็นพื้นที่ก่อนเข้าถึงห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนซึ่งเน้นการใช้งานแบบเป็นโถงโล่ง และขานหลังซึ่งเป็นพื้นที่บริการของเรือน แต่เรือนไทดำในประเทศไทยกลับไม่มีการแบ่งแยกเพศในการใช้พื้นที่บนเรือน ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในเรือนนั้นจะเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนทั้งสามของเรือนผ่านห้องกลางเรือน โดยมีลำดับของพัฒนาการที่เห็นได้ชัดจากความเปลี่ยนแปลงของห้องกลางเรือน แบ่งได้เป็น 2 แบบดังนี้

3.3.1 แบบห้องกลางเรือนอยู่ระหว่างขานหน้าและขานหลัง

เป็นแบบที่เส้นทางสัญจรจากขานหน้าไปสู่ขานหลังตัดผ่านกลางห้องกลางเรือน แบ่งพื้นที่ห้องกลางเรือนเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน ด้วยระดับพื้นของทางเดินที่ลดระดับต่ำกว่าพื้นที่ใช้งานทั้งสองข้าง ในเรือนหลังคาจั่วแฝดทางเดินนี้จะอยู่ใต้รางน้ำระหว่างหลังคา และอยู่ใต้หลังคาจั่วกลางในกรณีของหลังคาสามจั่ว พื้นที่ห้องกลางเรือนด้านหนึ่งจะเป็นพื้นที่ของห้องผีและที่นอนของเจ้าของเรือน อีกด้านหนึ่งจะเป็นพื้นที่นอนของสมาชิกคนอื่นในครอบครัวและพื้นที่พักผ่อน รูปแบบผังแบบนี้นิยมใช้ในเรือนหลังคาจั่วแฝดและหลังคาเรือนสามจั่วทั้งที่เป็นหลังคาทรงไทยและทรงมะนิลา ผังเรือนแบบนี้เป็นแบบที่พัฒนามาจากผังของเรือนไทดำแบบดั้งเดิม ที่พื้นที่ของห้องกลางเรือนอยู่ระหว่างกว้านกับขานหลัง และเรือนถูกแบ่งเป็นสองส่วนตามยาวด้วยทางสัญจรระหว่างกว้านและขานหลัง

3.3.2 แบบขานหน้าเชื่อมต่อกับขานหลังโดยตรง

เป็นแบบที่วางขานหน้าเป็นแนวยาวทางด้านหน้าหรือด้านข้างของห้องกลางเรือนยาวตลอดด้านไปเชื่อมต่อหรือมีทางเดินไปสู่ขานหลังโดยตรง ทำให้พื้นที่ห้องกลางเรือนไม่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยทางสัญจรภายในเรือน การเดินไปยังขานหลังและครัวไม่ต้องตัดผ่านส่วนพื้นที่นอนและพักผ่อนในห้องกลางเรือน ห้องกลางเรือนขนาดยาว 3 ห้องเสา แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน สองห้องเสาแรกเป็นพื้นที่พักผ่อนและที่นอนของสมาชิกในครอบครัว ส่วนห้องเสาสุดท้ายเป็นที่ตั้งของห้องผีคู่กับห้องนอนเจ้าของเรือน รูปแบบของผังแบบนี้เกิดขึ้นทีหลังและพัฒนามาจากผังแบบแรก โดยมีข้อดีที่พื้นที่ภายในห้องกลางเรือนไม่ถูกแบ่งแยกเป็นส่วนๆ ในเชิงกายภาพ แต่ยังคงลักษณะการใช้งานแบบเดิมเอาไว้ ในเรือนรุ่นหลังๆ ของกรณีศึกษาจะเป็นผังแบบนี้ทั้งหมด และเรือนหลังคาหน้าจั่วก็นิยมใช้ระบบของผังเรือนแบบนี้

ภาพที่ 169 เปรียบเทียบการใช้พื้นที่ในระดับพื้นเรือนแบบห้องกลางเรือนอยู่ระหว่างชานหน้าและแบบชานหน้าเชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรงกับผังเรือนไทดำแบบดั้งเดิม

3.4 ความเชื่อเรื่องผีกับผังพื้นและการใช้พื้นที่ภายในเรือน

ความเชื่อที่แกนของวิถีชีวิตของชาวไทดำตั้งแต่อาศัยอยู่ที่สิบสองจุไทยมาจนอพยพมาอยู่ในสิบสองจุไทต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนั้นก็คือความเชื่อเรื่องผี ซึ่งสะท้อนออกมาในผังของเรือนที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ห้องผี มีการหวงห้ามไม่ให้บุคคลที่ไม่ได้อยู่ในผีเดียวกันเข้ามาในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นผี ซึ่งก็คือห้องกลางเรือนและห้องผี โดยมีลำดับของความเคร่งครัดมากที่สุดที่ห้องผีซึ่งเป็นที่สุดทิศของผีก็ยังเป็นพื้นที่ที่ไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปได้ ส่วนห้องกลางเรือนซึ่งเป็นพื้นที่นอกห้องผีมีความเคร่งครัดลดลง โดยมีการอนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปในห้องกลางเรือนได้ แต่ต้องบอกกล่าวผีเสียก่อน แต่ในเรือนที่เคร่งครัดมากจะไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลขึ้นบนเรือนเลย

เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยือนก็จะรับแขกที่ถุนเรือนหรือที่ชานหน้าในเรือนบางหลัง ซึ่งเป็นแบบแผนเดียวกันกับเรือนไทดำในสิบสองจุไทจะรับแขกที่กว๊านและชานหลังซึ่งอยู่นอกห้องกลางเรือน และไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปในห้องกลางเรือน

พื้นที่ห้องกลางเรือนของเรือนไทดำในประเทศไทยในปัจจุบันมีลักษณะเป็นห้องโถงโล่งกว้าง แต่ไม่ได้ใช้ผังแบบเปิด (open plan) ในพื้นที่แต่ละส่วนมีการกำหนดการใช้สอย (function) ที่แน่นอนโดยอ้างอิงกับความสัมพันธ์กับผี ดังนี้

1. พื้นที่สถิตของผีและการเซ่นผี ห้องผีเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นที่สถิตของผีที่เสาศิณฑ์ที่มุมของเรือน และเป็นพื้นที่หวงห้ามมากที่สุด จึงมีการสร้างที่ว่างให้เป็นพื้นที่ปิดมีฝาผนังและประตูปิดมิดชิดแบ่งแยกพื้นที่ห้องผีออกจากห้องกลางเรือน ซึ่งสอดคล้องกับห้องผีในเรือนไทดำที่สิบสองจุไทที่จะมีฝาผนังกันบางส่วนทำหน้าที่แบ่งแยกพื้นที่ห้องผีออกจากพื้นที่ส่วนอื่นๆของห้องกลางเรือน

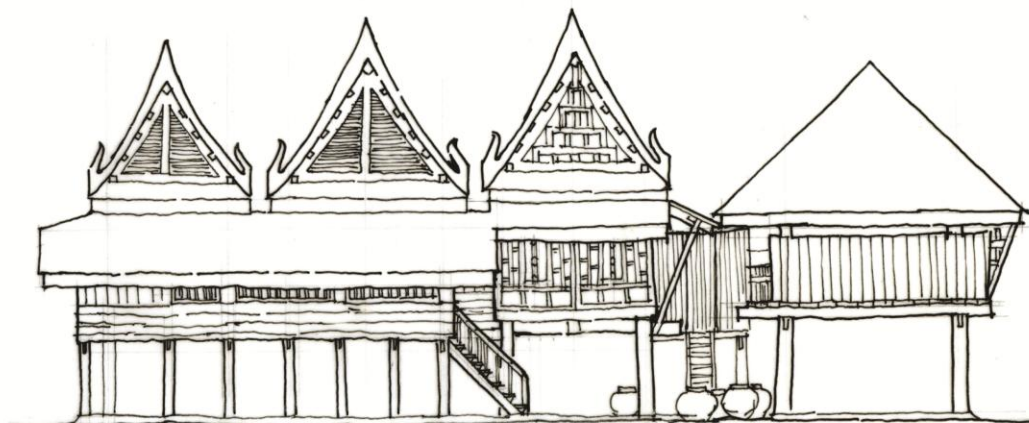
พื้นที่สัมพันธ์กับห้องผีคือพื้นที่เรือนในด้านของห้องผี ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นพื้นที่สถิตของผีโดยตรง แต่ในเรือนบางหลังจะยกระดับพื้นที่ส่วนนี้ให้สูงกว่าพื้นที่ส่วนอื่นๆของห้องกลางเรือน และในเรือนทุกหลังจะให้ความสำคัญกับพื้นที่หน้าห้องผีซึ่งเรียกว่า "ห้องเป้ง" เป็นพื้นที่ที่จะเว้นว่างเอาไว้ไม่ใช้งานในชีวิตประจำวัน และไม่นอนในพื้นที่ส่วนนี้ถึงแม้จะเป็นการนอนกลางวัน

2. พื้นที่นอน เป็นการเรียงลำดับตามความสัมพันธ์ทางสายโลหิตกับผี โดยเริ่มจากเจ้าของเรือนซึ่งมีลำดับต่ำกว่าผีพ่อแม่ที่อยู่ในห้องผี 1 รุ่น ในเรือนไทดำที่สิบสองจุไท เจ้าของเรือนจะนอนติดกับห้องผี แล้วสมาชิกคนอื่นจะนอนเรียงต่อกันไปตามลำดับอาวุโสและเพศ แต่ในเรือนไทดำในประเทศไทย เจ้าของเรือนเท่านั้นที่จะนอนในพื้นที่ห้องเสาดูจากห้องเป้งได้ แต่เจ้าของเรือนและลูกหลานยกเว้นสะใภ้และเขยจะสามารถนอนในห้องผีได้ด้วยเพราะเป็นผีเดียวกัน

โดยผู้ที่นอนในห้องฝึ้มักจะเป็นลูกสาว ส่วนพื้นที่ห้องกลางเรือนด้านตรงข้ามกับห้องฝึ้จะเป็นพื้นที่นอนของสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว เพราะมีลำดับความใกล้ชิดกับฝึ้เป็นรองเจ้าของเรือน ในพื้นที่ส่วนนี้เองที่มีการใช้งานอย่างเอนกประสงค์ ใช้เป็นทั้งพื้นที่นอนและพื้นที่พักผ่อนโดยปรับเปลี่ยนการใช้งานไปตามช่วงเวลาและการใช้งาน เมื่อต้องการนอนก็จะปูเสื่อปูฟูกและกางมุ้ง

4. พัฒนาการของรูปทรงของเรือนไทดำ

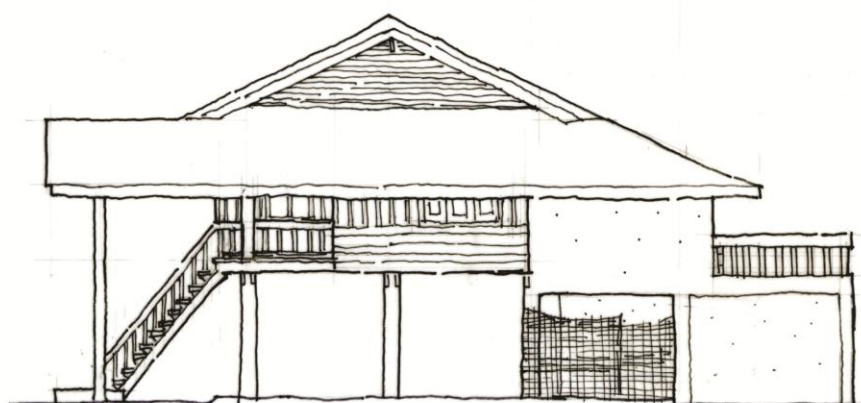
ชาวไทดำเมื่อแรกอพยพมาจากสิบสองจุไทยนั้นก็ยังปลูกสร้างบ้านเรือนตามแบบแผนเดิม อาศัยอยู่ในเรือนหลังคาทางกระดองเต่าเหมือนที่สิบสองจุไทย แต่ความแตกต่างกันทั้งในแง่ของสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม ตลอดจนที่ดินทำกิน ทำให้เกิดพัฒนาการที่แตกต่าง โดยเริ่มจากการไม่นิยมอยู่อาศัยร่วมกันเป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ในเรือนยาวเหมือนในสิบสองจุไทย ขนาดของเรือนไทดำทรงกระดองเต่าในประเทศไทยจึงมีขนาดไม่เกิน 5 ห้องเสา และเนื่องจากถิ่นที่อยู่ของชาวไทดำไม่ได้แยกห่างจากคนไทยกลุ่มอื่นๆอย่างเป็นเอกเทศ จึงสามารถรับอิทธิพลของวัฒนธรรมการปลูกเรือน ชื่อหาวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนว่าจ้างช่างปลูกเรือนมาจากภายนอกได้ ชาวไทดำจึงค่อยๆเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนที่อยู่อาศัยของตนไปตามอิทธิพลของรูปแบบของเรือนของคนไทยซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ขอเพชรบุรีและยังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยอีกด้วย ทำให้รูปแบบของเรือนชาวไทดำเปลี่ยนแปลงไปทั้งในแง่ของรูปทรงของเรือนและผังเรือน แต่ก็ยังรักษารูปแบบของที่วางในเรือนตามความเชื่อของชาวไทดำเอาไว้ในแผนผังแบบเรือนไทย โดยเรือนในกรณีศึกษามีรูปทรงแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ ได้แก่ เรือนหลังคาทรงไทย เรือนหลังคามนิลาและเรือนหลังคาจั่ว

เรือนหลังคาทรงไทย

เรือนหลังคามนิลา

เรือนหลังคาจั่ว

ในอดีตเรือนไทดำในหมู่บ้านนี้เป็นเรือนหลังคาทรงกระดองเต่า ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "เรือนลาว" ทั้งหมด ในช่วงประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีการสร้างเรือนใหม่ก็ได้เปลี่ยนแบบไปเป็นแบบหลังคามนิลา และแบบหลังคาทรงไทย โดยการว่าจ้างช่างทั้งจากต่างถิ่นและในหมู่บ้านเดียวกันมาปลูกเรือนให้ ด้วยเหตุผลทางด้านความสะดวกสบายของการใช้วัสดุของหลังคา เพราะเรือนลาวจะต้องมุงด้วยหญ้าคา และต้องเกี่ยวหญ้าคามุงหลังคาใหม่เป็นประจำทุกปี¹¹ ส่วนเรือนแบบใหม่มีวัสดุโครงสร้างเป็นไม้จริงและมุงหลังคาด้วยกระเบื้องสมัยใหม่อย่างกระเบื้องว่าว และกระเบื้องลูกฟูกและสังกะสีในสมัยหลังซึ่งมีความคงทนมากกว่าและไม่ต้องซ่อมบำรุงบ่อยๆ

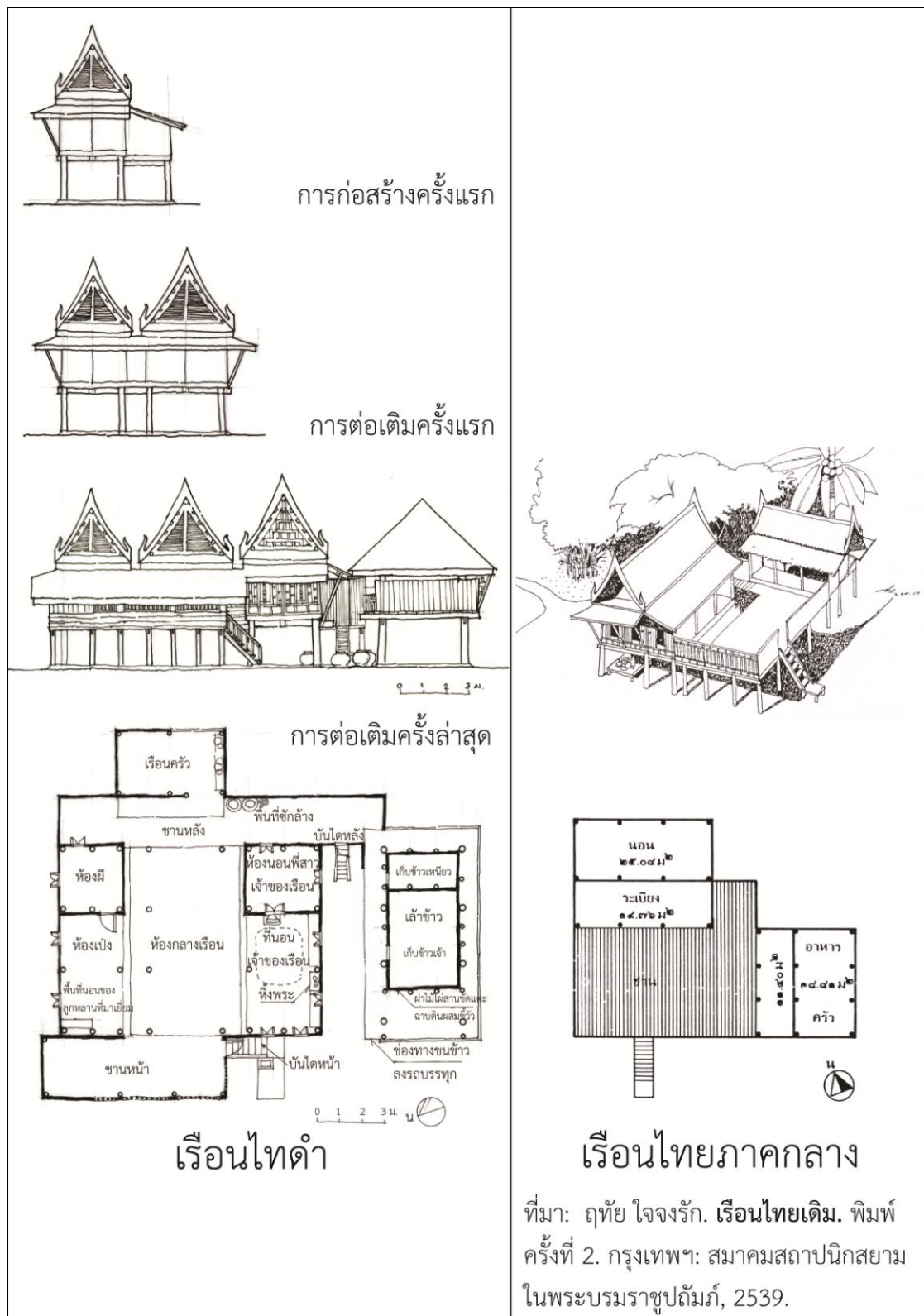
การเปลี่ยนแปลงหลังคาแบบใหม่ทั้งหลังคาทรงมนิลาที่ใช้โครงสร้างแบบเรือนไม้ร่วมสมัย และหลังคาทรงไทยซึ่งใช้ระบบโครงสร้างแบบจริตของเรือนไทยภาคกลาง แต่ทั้งสองแบบนี้กลับมีรูปแบบของผังแบบเดียวกันคือเป็นระบบของผังแบบเรือนไทยขนาด 3 ห้อง ที่ปรับการใช้งานให้เป็นไปตามวัฒนธรรมไทดำที่ต้องการพื้นที่ภายในเรือนแบบเป็นโถงกว้างของห้องกลางเรือน โดยการทำผนังเฉพาะส่วนของห้องผี ส่วนที่เหลือไม่กั้นผนังระหว่างกันเพื่อให้เหลือเป็นพื้นที่แบบโถงโล่งของห้องกลางเรือน ไม่มีการทำชนหน้าขนาดใหญ่ และไม่วางผังเรือนให้เป็นเรือนหมู่ล้อมลานเช่นเดียวกับผังเรือนไทยภาคกลาง เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีมากขึ้นและต้องการพื้นที่ใช้สอยมากขึ้นก็จะขยายเรือนให้ใหญ่ขึ้นโดยเน้นการขยายความกว้างของห้องกลางเรือน โดยการเพิ่มจำนวนหลังคาขวางตัวขนานเรียงชิดติดกันเป็นเรือนหลังคาจั่วแฝดและเรือนหลังคาหลายจั่ว แต่ไม่ต้องเรือนให้ยาวออกไปอีกเช่นการขยายเรือนไทดำในสิบสองจุไทในอดีต จากการสำรวจพบว่าเรือนหลังคาทรงไทยและเรือนหลังคามนิลาทุกหลังจะต่อเติมเรือนให้มีความกว้างมากขึ้น ซึ่งเป็นการสะดวกในการทำพิธีเสนเรือนที่ต้องเชิญญาติร่วมผีเดียวกันมาร่วมงานซึ่งต้องใช้พื้นที่บนเรือนมาก ส่วนการต่อเติมพื้นที่ใช้งานอื่นๆ เช่น เรือนครัวและห้องน้ำจะเติมติดเข้าไปที่ชนหลัง

ส่วนเรือนหลังคาหน้าจั่ว เป็นแบบที่เพิ่งใช้ในช่วงทศวรรษที่ 2530 สร้างโดยช่างภายในหมู่บ้าน โครงสร้างหลักเป็นระบบของเรือนไม้ร่วมสมัย ส่วนเสาใต้ถุนและห้องน้ำเป็นโครงสร้างคอนกรีต หลังคาเป็นจั่วเดี่ยวแบบง่ายๆ มีสูตรของสัดส่วนเรือนที่ค่อนข้างตายตัว คือเป็นเรือนยาว 3 ห้องเสา ช่วงช่อยาว 2 ช่วงเสา ช่วงเสาแต่ละช่วงกว้าง 6 สอกเท่ากันทั้งด้านยาวและด้านสกัด ใบบังสูง 1.20 เมตร ชายคายื่น 1 เมตร เมื่อเปรียบเทียบกับผังเรือนหลังคาหน้าจั่วกับเรือนอีกสองแบบแล้วจะพบว่าหลังคาหน้าจั่วนี้เป็นหลังคาที่มาแทนที่หลังคาจั่วแฝด ส่วนการใช้งานพื้นที่ในห้องกลางเรือนกลับเป็นลักษณะเดียวกันกับเรือนในอีกสองแบบก่อนหน้านี้ เพียงแต่

¹¹ สัมภาษณ์ นาย สงวน สมรมิตร, 6 พฤศจิกายน 2551.

ให้มีทางเดินจากชานหน้าไปสู่ชานหลังโดยตรง ไม่ให้มีทางเดินผ่านกลางห้องกลางเรือน และห้องเสนาในสุดจะกันห้องเป็นห้องสี่และห้องนอนคู่กัน

ในเรือนทั้ง 3 แบบนี้มีลักษณะร่วมกันคือ การแบ่งผืนหลังคาตามการแบ่งส่วนพื้นที่การใช้งานบนเรือนเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ห้องกลางเรือน เป็นหลังคาตัวหลักของเรือนซึ่งบ่งบอกถึงรูปทรงของเรือน ทั้งที่เป็นหลังคาทรงไทย หลังคามนิลา และหลังคาจั่ว เนื่องจากเป็นพื้นที่ใช้งานหลักและมีพื้นที่ใช้งานใหญ่ที่สุด (2) ชานหน้า ทำเป็นหลังคาเพิงเชื่อมต่อกับหลังคาของห้องกลางเรือนโดยตรง และ (3) ชานหลัง ทำเป็นหลังคาเพิงเชื่อมต่อกับหลังคาห้องกลางเรือนเช่นเดียวกับชานหน้า และเป็นหลังคาที่เชื่อมต่อตัวเรือนเข้ากับหลังคาเรือนครัว ห้องน้ำ และเล้าข้าวทางด้านหลังเรือน ซึ่งหลังคาทุกผืนจะเป็นตัวเชื่อมต่อพื้นที่ใช้งานบนเรือนทุกส่วนเข้าด้วยกันโดยไม่มีการเชื่อมต่อพื้นที่ทั้งหมดด้วยชานแดดแบบเดียวกับเรือนไทยภาคกลาง นอกจากนี้ชาวไทดำยังนิยมเพิ่มพื้นที่ใช้งานในเรือนอย่างเช่น คอกสัตว์ ที่เก็บของ หรือที่จอดรถ โดยการสร้างหลังคาเพิงต่อเติมเข้าไปทางด้านข้างและด้านหลังของเรือนแบบง่ายๆ ในเรือนทุกๆแบบ ทั้งในระดับใต้ถุนเรือนและระดับพื้นเรือน

ภาพที่ 171 เปรียบเทียบเรือนไทยภาคกลางกับเรือนไทดำ

5. คุณค่าและความหมายของเรือนไทดำ

วิถีชีวิตของชาวไทดำในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในประเทศไทย โดยมีแนวโน้มที่จะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ ทั้งในแง่ของการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ แต่ชาวไทดำนั้นยังพยายามที่จะรักษาชาวเชื้อที่เป็นแกนของชีวิตซึ่งก็คือความเชื่อเรื่องผีซึ่งมีแบบแผนของการปฏิบัติตนและพิธีกรรมเข้ามารองรับความเชื่อนี้ ผสมผสานไปกับการรับศาสนาพุทธและวัฒนธรรมไทยเข้ามาในชีวิตประจำวัน โดยเลือกใช้ในสิ่งที่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากในครอบครัวไทดำยังมีการเช่นผีทั้งที่เป็นกิจวัตรประจำวันอย่างการปาดตง และเสนเรือนที่ไม่ทำกันเป็นประจำอีก แต่เว้นระยะห่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ เมื่อมีการทำพิธีเช่นผีเช่นนี้จะไม่มีการผสมผสานพิธีกรรมความเชื่ออื่นเข้ามา แต่ถ้าเป็นพิธีกรรมอื่นๆอย่างเช่น งานแต่งงาน หรืองานศพ จะมีการผสมผสานพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมตามประเพณีไทยเข้ามา อย่างเช่นในพิธีแต่งงานของชาวไทดำปัจจุบันจะจัดให้มีการรดน้ำสังข์และไหว้ผู้ใหญ่ตามธรรมเนียมไทย เพราะพิธีเล็กและมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าพิธีกรรมแบบไทดำที่มีขั้นตอนมากมาย แต่สิ่งที่จำเป็นจะต้องทำก็คือการบอกกล่าวผีเพื่อขอเจ้าสาวออกไปจากกะล่อห้อง หรือในพิธีศพ จะหันไปทำพิธีที่วัด มีการสวดพระอภิธรรม และเผาพบนเมรุเหมือนกับคนไทยทั่วไป แต่ยังมีพิธีส่งวิญญาณไปเฝ้าถน และหลังจากนั้นต้องเชิญผีขึ้นเรือนมาสถิตที่กะล่อห้อง และผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า 80 ปีจะได้เรือนแก้วหรือเรือนเฮ่วที่ป่าเฮ่วด้วย แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้ากับวิถีชีวิตโดยไม่แทรกแซงความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับผี แต่ในขณะเดียวกันศาสนาพุทธก็มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทดำเช่นเดียวกับชาวไทยในชนบท ดังจะเห็นได้จากภาพถ่ายในห้องกลางเรือนที่เรือนทุกหลังจะต้องมีภาพงานบวชของลูกชายคู่กันไปกับภาพถ่ายของพ่อ-แม่

ในส่วนของเรือนกลับมีการเปลี่ยนแปลงไปเฉพาะในส่วนของรูปทรงของเรือน และผังของเรือนที่ปรับไปตามวิถีชีวิตในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับผิอย่างเช่นส่วนชานหลัง เรือนครัว และห้องน้ำ เป็นต้น รวมทั้งความจำเป็นทางโครงสร้าง แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผีซึ่งก็คือในห้องผีและห้องกลางเรือน จึงมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมน้อยมาก โดยยังวางผังโดยยึดห้องผีเป็นศูนย์กลาง แบ่งพื้นที่ใช้งานตามความสัมพันธ์กับผี ทั้งพื้นที่ในการเช่นผีและพื้นที่นอนของคนในครอบครัวตามความสัมพันธ์กับผี และการเข้าถึงพื้นที่ห้องกลางเรือนก็จะเป็นไปตามความสัมพันธ์กับผีในเรือนเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในคุณค่าตามวิถีชีวิตของชาวไทดำ

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทดำที่ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้เรือนไทดำในเขตบ้านใต้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้สำรวจผังและองค์ประกอบของหมู่บ้าน สภาพทางกายภาพของเรือนและผังบริเวณของเรือนจำนวน 7 หลัง รวมทั้งสัมภาษณ์เจ้าของและผู้อยู่อาศัยในเรือน รวมทั้งบุคคลอื่นๆในหมู่บ้าน โดยครอบครัวเจ้าของเรือนในกรณีศึกษามีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ และเรือนแต่ละหลังมีอายุ รูปแบบ และฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของเรือนที่แตกต่างกัน

ตั้งแต่ชาวไทดำอพยพจากสิบสองจุไทยมาตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรีเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรีจนถึงยุคปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาทั้งในด้านของถิ่นที่อยู่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การปกครอง และระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทั้งในระดับของหมู่บ้านและระดับของเรือน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าและความหมายของเรือนพื้นถิ่นไทดำ ดังนี้

1. พัฒนาการของเรือนไทดำ

1.1. ในระดับของหมู่บ้าน องค์ประกอบของหมู่บ้านตามความเชื่อของชาวไทดำได้แก่เสื่อบ้านและป่าแหวซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้านหรือในกรณีของป่าแหวนั้นเป็นพื้นที่ส่วนกลางของหลายๆหมู่บ้านร่วมกัน ต้องถูกแทนที่ด้วยการใช้งานในกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ของส่วนราชการ พื้นที่ของป่าแหวในกรณีศึกษาถูกนำไปใช้เป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำของเทศบาลตำบลเขาย้อย ทำให้ต้องตัดทอนพิธีกรรมที่ป่าแหวลง ประกอบกับการหันไปใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนาร่วมในพิธีศพตามจารีตไทดำมากขึ้นในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ วัดจึงเข้ามาทดแทนพิธีกรรมในส่วนที่ขาดหายไปทั้งการเผาศพและเก็บอัฐิ ในส่วนของเสื่อบ้านหรือศาลพ่อปู่ของบ้านไต่ยังคงอยู่ในพื้นที่เดิมโดยไม่ถูกรบกวนและมีพิธีเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี นอกจากนั้นการรับศาสนาพุทธของชาวไทดำในช่วงหลังจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ทำให้วัดได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไทดำ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาถูกนำเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมไทดำมากขึ้น ถึงแม้ว่าวัดจะตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน เนื่องจากเพราะชาวไทดำไม่ได้นับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่ต้นจึงไม่ได้สร้างวัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมาแต่เดิม

1.2. หมู่บ้านยังคงลักษณะโดยรวมของผังหมู่บ้านและทางสัญจรหลักเอาไว้ แต่ลักษณะการสร้างเรือนรวมกันเป็นกลุ่มสูญหายไปเพราะการแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน และการล้อมรั้วแบ่งเขตที่ดินของเรือนแต่ละหลังออกจากกันอย่างเป็นเอกเทศ ทำให้ทางสัญจรระหว่างกลุ่มเรือนที่เดินติดต่อกันได้ทั้งหมู่บ้านสูญหายไปด้วย ที่ดินที่ถูกแบ่งจนมีขนาดเล็กลงจนไม่สามารถรองรับการสร้างเรือนร่วมกันบริเวณเดียวกันเรือนพ่อ-แม่ได้หลายๆหลัง ลักษณะของกลุ่มเรือนจึงไม่เกิดขึ้นอีกในรุ่นปัจจุบัน รั้วซึ่งเป็นสิ่งบอกขอบเขตของบริเวณเรือนแบบดั้งเดิมอย่างเช่นรั้วต้นไม้ยังคงมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป ส่วนรั้วไม้ไผ่กลับพบเห็นได้น้อยมาก เมื่อมีการก่อสร้างเรือนใหม่หรือทำรั้วใหม่ก็มักจะสร้างเป็นรั้วคอนกรีตและใช้ประตูรั้วเหล็ก เพื่อป้องกันขโมยที่มีมากขึ้น และขาดแคลนไม้ไผ่ที่จะนำมาทำเป็นรั้วและประตูรั้ว

1.3. องค์ประกอบของบริเวณเรือนจะเปลี่ยนแปลงไปตามการประกอบอาชีพ อาชีพทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน แต่วิธีการทำนาก็เปลี่ยนแปลงไปเน้นการใช้เครื่องจักรตลอดกระบวนการผลิตจนถึงการขายข้าวเปลือกจากนาทันทีที่เก็บเกี่ยวเสร็จ ทำให้มีข้าวเหลือกลับมาเก็บในเล้าข้าวน้อยมากเหลือเพียงแค่ส่วนที่จะใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น แต่ครอบครัวที่ทำนาก็ยังเก็บรักษาเล้าข้าวขนาดใหญ่ของตนเองเอาไว้แม้จะมีข้าวเก็บอยู่ไม่มากนัก ส่วนครอบครัวที่เลิกทำนาไปแล้วก็จะรื้อเล้าข้าวลงเมื่อก่อสร้างเรือนใหม่ และเมื่อไม่มีการนวดข้าวซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการเก็บเกี่ยวข้าวในอดีตก็ทำให้ไม่มีการใช้งานลานนวดข้าวซึ่งเป็นลานดินที่อยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มเรือนในอดีต ลานนวดข้าวจึงกลายเป็นลานดินที่เป็นเพียงทางสัญจรเข้าสู่ตัวเรือนในปัจจุบัน

1.4. ในพิธีเสนเรือนของของชาวไทดำในสิบสองจุไทนั้นผู้น้อยจะใช้หมูเป็นเครื่องเซ่น ส่วนผู้ท้าวจะใช้ควายเป็นเครื่องเซ่น แต่ในประเทศไทยนั้นทั้งผู้น้อยและผู้ท้าวต่างก็ใช้หมูเป็นเครื่องเซ่นเหมือนกัน ทุกครอบครัวจึงต้องเลี้ยงหมูเอาไว้ได้ขุนเรือน แต่ในปัจจุบันทุกครอบครัวในหมู่บ้านที่เป็นกรณีศึกษาได้เลิกเลี้ยงหมูหมดเนื่องจากปัญหาเรื่องกลิ่นรบกวน และสามารถซื้อหาหมูได้จากตลาด

1.5. รูปทรงของเรือนไทดำในประเทศไทยนั้นเปลี่ยนแปลงจากเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าที่เป็นเรือนยาวในสิบสองจุไท มาเป็นเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าที่มีขนาดความยาวลดลง เนื่องจากไม่นิยมอยู่อาศัยเป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ หลังจากนั้นจึงมีการรับอิทธิพลจากรูปเรือนของคนไทยทั้งในแง่ของรูปทรงและผังของเรือน จนถึงสมัยปัจจุบันรูปทรงของเรือนไทดำในกรณีศึกษามีอยู่ 3 แบบ ได้แก่ (1) เรือนหลังคามนิลา (2) เรือนหลังคาทรงไทย และ (3) เรือนหลังคาน้ำจั่ว เรือนหลังคาทรงมนิลาและเรือนหลังคาทรงไทยซึ่งมีโครงสร้างเป็นไม้จริงและใช้หลังคามุงกระเบื้องเป็นแบบที่ถูกใช้หลังจากรื้อเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าลง โดยเน้นความ

สะดวกในการสร้างและบำรุงรักษา เริ่มตั้งแต่การว่าจ้างช่างมาสร้างเรือนให้และมีวงรอบของการบำรุงรักษาที่ยาวขึ้น ไม่ต้องเกี่ยวหาญามุงหลังคาทุกปีเหมือนหลังคาทรงกระดองเต่า ทั้งสองแบบนี้ถึงแม้จะมีรูปทรงและระบบโครงสร้างที่ต่างกันแต่กลับใช้ผังแบบเดียวกันคือเป็นผังเรือนไทยภาคกลางขนาดยาว 3 ห้องเสา ความยาวของเรือน 3 ห้องเสาจึงได้กลายเป็นขนาดมาตรฐานของเรือนไทดำ ไม่มีเรือนหลังใดยาวเกิน 3 ห้องเสา การขยายพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนจึงทำได้โดยการเพิ่มความกว้างของเรือนให้มีพื้นหลังคาเพิ่มขึ้นขนานไปกับหลังคาตัวเดิมเป็นหลังคาจั่วแฝดและสามจั่ว ส่วนเรือนหลังคาหน้าจั่วเป็นแบบที่เพิ่งถูกนำมาใช้ในช่วงปัจจุบัน ในลักษณะของการสร้างหลังคาจั่วครอบอยู่บนพื้นที่ใช้งานของเรือนจั่วแฝด เนื่องจากมีการจัดพื้นที่ใช้งานในลักษณะเดียวกันต่างกันที่ไม่มีทางเดินใต้รางน้ำที่ตัดผ่ากลางห้องกลางเรือนจากชานหน้าไปสู่ชานหลัง

1.6. การใช้งานพื้นที่ในเรือนไทดำในปัจจุบัน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน เช่นเดียวกับเรือนไทดำในสิบสองจุไท คือแบ่งเป็น (1) ชานหน้า เป็นพื้นที่ทางเข้าสู่ห้องกลางเรือน (2) ห้องกลางเรือน เป็นที่ตั้งห้องผีและพื้นที่ที่อยู่อาศัย และ (3) ชานหลัง เป็นพื้นที่บริการด้านหลังเรือนที่มีการเพิ่มเติมองค์ประกอบสำหรับการใช้งานอย่างสมัยปัจจุบัน ได้แก่ เรือนครัว และห้องน้ำ และยังเป็นทางเชื่อมต่อไปสู่เล้าข้าว ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมจะแบ่งแยกพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยครึ่งหนึ่งของห้องกลางเรือนทางด้านขวานและพื้นที่ขวานเป็นพื้นที่ของผู้ชาย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งทางด้านชานหลังและพื้นที่ชานหลังเป็นพื้นที่ของผู้หญิง ไม่ปะปนกัน แต่ในกรณีศึกษาไม่พบการแบ่งแยกพื้นที่ด้วยเพศ ไม่พบความไม่เท่าเทียมกันในเชิงของการใช้พื้นที่ภายในเรือน แต่ยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันทางเพศในการสืบมรดก ที่ลูกชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้รับสืบทอดมรดกบ้านและที่ดินต่อไปได้ แม้ว่าลูกสาวจะเป็นผู้ดูแลพ่อ-แม่ในวัยชราก็ตาม

1.7. การนับถือผีและการเซ่นผีของชาวไทดำเป็นความเชื่อที่เน้นความสัมพันธ์ภายในโคตรวงศ์ของตน นำไปสู่การแบ่งแยกการเข้าถึงพื้นที่ระหว่างคนในตระกูลและคนต่างตระกูล โดยพื้นที่บนเรือนในห้องผีและห้องกลางเรือนถือเป็นพื้นที่ของผีเรือน ในเรือนไทดำแบบดั้งเดิมซึ่งห้องผีไม่ได้เป็นห้องปิดมิดชิด มีเพียงฝาผนังกันเพียงบางส่วน พื้นที่ห้องผีจึงมีความต่อเนื่องกับห้องกลางเรือนกันในทางกายภาพ ส่วนห้องกลางเรือนจึงไม่อนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปได้ ขวานและชานหลังจึงเป็นสถานที่รับรองแขกที่มาเยือน ส่วนในกรณีศึกษาห้องผีอยู่ภายในห้องกลางเรือนเช่นกันแต่ทำฝาผนังและประตูปิดมิดชิดจึงสามารถอนุญาตให้คนต่างตระกูลเข้าไปได้แต่ต้องบอกกล่าวผีเรือนก่อน แต่การที่ชาวไทดำนิยมรับแขกที่ได้ทุนเรือนเป็นผลมาจากสภาพอากาศที่เพชรบูรณ์ร้อนกว่าสิบสองจุไท การรับแขกได้ทุนเรือนจึงมีลักษณะเดียวกับการรับแขกที่ขวานสำหรับผู้ชาย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกห้องกลางเรือนซึ่งพื้นที่หวงห้ามสำหรับคน

ต่างตระกูล นอกจากนั้นการใช้พื้นที่ในห้องกลางเรือนของเรือนไทดำในปัจจุบันยังยึดถือห้องผีเป็นศูนย์กลางเช่นเดียวกับในเรือนไทดำ

1.8. การใช้งานพื้นที่บนเรือนไทดำในกรณีศึกษาแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ (1) แบบห้องกลางเรือนอยู่ระหว่างชานหน้าและชานหลัง และ(2) แบบชานหน้าเชื่อมต่อกับชานหลังโดยตรง แบบแรกเป็นแบบที่พัฒนามาจากเรือนไทดำแบบดั้งเดิมโดยได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลาง ได้แก่ เรือนหลังคามนิลาและเรือนหลังคาทรงไทย ถึงแม้ว่าเรือนหลังคามนิลาจะใช้โครงสร้างและรูปทรงของเรือนไม่ร่วมสมัยแต่กลับใช้ผังในแบบเดียวกันกับเรือนหลังคาทรงไทยที่ใช้โครงสร้างและรูปทรงของเรือนไทยภาคกลาง คือการใช้ผังเรือนไทยขนาดยาว 3 ห้องเสา มีการใช้พื้นที่ในเรือนในแบบเดียวกับเรือนไทดำแบบดั้งเดิม คือ แบ่งพื้นที่ห้องกลางเรือนออกเป็นสองส่วนตามยาว ครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ของห้องผี ห้องเป้ง และที่นอนเจ้าของเรือน อีกครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่พักผ่อนและที่นอนของสมาชิกคนอื่นในครอบครัว โดยมีทางเดินจากชานหน้าไปสู่ชานหลังตัดแบ่งพื้นที่ห้องกลางเรือนออกเป็นสองส่วน ต่างกันที่ห้องผีของเรือนไทดำในกรณีศึกษามีลักษณะเป็นห้องปิดมิดชิดและที่นอนของสมาชิกที่ไม่ใช่เจ้าของเรือนจะไม่นอนเรียงต่อจากที่นอนเจ้าของเรือนในซีกเรือนของห้องผีเช่นเดียวกับเรือนไทดำแบบดั้งเดิม แต่กลับใช้งานพื้นที่พักผ่อนอีกซีกหนึ่งอย่างเอนกประสงค์เป็นทั้งที่พักผ่อนและที่นอน แบบที่สองเป็นแบบแผนของการสร้างเรือนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน เป็นเรือนหลังคาหน้าจั่ว ยาว 3 ห้องเสา ภายในห้องกลางเรือนจะมีการกั้นห้องนอนของเจ้าของเรือนไว้คู่กับห้องผีที่ตำแหน่งห้องเสาในสุด ส่วนสองห้องเสาแรกจะเป็นที่พักผ่อนและที่นอนของสมาชิกในครอบครัว ชานหน้าจะเชื่อมต่อไปสู่ชานหลังโดยตรง ทำให้การใช้งานครัวและห้องน้ำไม่รบกวนการใช้งานพื้นที่ของห้องกลางเรือน การจัดผังทั้งสองแบบนี้มีลักษณะร่วมกันกับเรือนไทดำแบบดั้งเดิมที่การเน้นความสำคัญของพื้นที่ห้องผีและส่วนที่เกี่ยวข้องกับห้องผี โดยเรียงลำดับตามความสัมพันธ์กับผีเรือน

2. การเปลี่ยนแปลงของคุณค่าและความหมายของเรือนพื้นถิ่นไทดำ

แต่แรกเริ่มเดิมทีชาวไทดำไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ มีเพียงความเชื่อเรื่อง ขวัญ ผี แถน(ผีฟ้า) และสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆเป็นเหมือนศาสนา เมื่อชาวไทดำอพยพมาอยู่ในประเทศไทยก็ไม่กล้าเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพราะกลัวว่าจะผิดผีทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ต่อมายอมรับเอาความเชื่อและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงความเชื่อแบบดั้งเดิมเอาไว้ ถือเป็นหลักปฏิบัติควบคู่กันและเป็นการเสริมเพิ่มความหมายให้มากขึ้น จนปัจจุบันมีวัดประจำชุมชนไทดำมีการทำบุญตักบาตร มีการอุปสมบทบวชเรียน ขอมรับแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นำพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้ามาร่วมกับพิธีกรรมในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย พิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้เข้ามา

ทดแทนพิธีกรรมแบบไทดำที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนหรือเข้ามาเสริมเพิ่มควบคู่กันไป อย่างเช่นพิธีศพที่ไม่สามารถจัดเผาและฝังกระดูกที่ป่าแล้วได้ แต่ก็ยังมีพิธีสวดพระอภิธรรม เเผศพ และบรรจุอัฐิที่วัดแทน

ชาวไทดำนั้นพยายามรักษาคูณค่าแบบเดิมซึ่งมีความเชื่อเรื่องผีเป็นศูนย์กลางเอาไว้ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเช่นผีอย่างเช่นเสนบ้าน เสนเรือน ปาดตงก็ยังคงมีอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทดำ แม้ความถี่ของการทำเสนเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะทางเศรษฐกิจ แม้ว่าพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้านที่ในพิธีกรรมความเชื่อของชาวไทดำอย่างเช่นป่าแล้ว และเลื้อบ้านจะลดลงก็ตาม แต่ก็ยังมีการปฏิบัติโดยดัดแปลงให้เหมาะกับกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป พิธีศพที่ป่าแล้วที่ไม่สามารถจัดเผาและฝังกระดูกที่ป่าแล้วได้ แต่ก็ยังมีพิธีสวดพระอภิธรรม เเผศพ และบรรจุอัฐิตามพิธีกรรมแบบพุทธศาสนาที่วัดแทน ส่วนเลื้อบ้านที่มีในหมู่บ้านก็มีเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี และบางหมู่บ้านก็มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมโดยจัดงาน "เล่นไททรงดำ" ควบคู่กันไป ด้วย

การสร้างเรือน ถึงแม้ว่ารูปแบบ วัสดุ และเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ผังเรือนก็ยังคงยึดถือห้องผีเป็นศูนย์กลาง และพื้นที่ห้องกลางเรือนก็มีลักษณะเป็นโถงโถ่งในลักษณะเดิมเนื่องจากมีความสะดวกในการทำเสนเรือนซึ่งเป็นพิธีใหญ่ที่มีญาติมิตรและเพื่อนบ้านมาร่วมมากมาย ในการใช้งานพื้นที่ในเรือนส่วนห้องผี, ห้องเป้ง, และพื้นที่นอนเจ้าของเรือนซึ่งอยู่ทางด้านหน้าหรือด้านข้างห้องผีจะต้องอยู่คู่กันเสมอ แม้เมื่อเจ้าของเรือนเสียชีวิตลงพื้นที่นอนของเจ้าของเรือนก็มักจะถูกล่อยให้ว่างลงไม่มีใครใช้งานอีก และการยกพื้นส่วนของห้องผีให้สูงกว่าพื้นที่ส่วนอื่นเล็กน้อยเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่สถิตของผีและใช้ในการเช่นผีที่ยังคงมีอยู่เช่นเดิม

ในขณะเดียวกันการนับถือศาสนาพุทธก็ไม่ได้ทำให้การใช้พื้นที่ในเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นเพราะพื้นที่พิธีกรรมที่ต้องมีการออกแบบและสร้างตามรูปแบบทางพุทธศาสนานั้นจำกัดอยู่แต่ที่วัด ที่เรือนเป็นพื้นที่ใช้ในการทำบุญเลี้ยงพระตามวาระและโอกาสเท่านั้น การนับถือศาสนาพุทธควบคู่ไปกับการนับถือผีนั้นจะเห็นได้จากเรือนทุกๆหลังจะมีพระประจำเรือนตั้งอยู่บนหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาอยู่หน้าห้องผี นอกจากนั้นในบริเวณเรือนยังมีการตั้งศาลพระภูมิอยู่ด้วย

การเปลี่ยนรูปแบบของเรือนในแต่ละยุคสมัยจะเน้นความสะดวกในการใช้งาน และการบำรุงรักษา อย่างเช่นการเปลี่ยนรูปแบบเรือนจากเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าได้เปลี่ยนไปเป็นเรือนหลังคาทรงมนิลาและเรือนหลังคาทรงไทยซึ่งเป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้จริงทั้งหมดและหลังคามุงกระเบื้อง ไม่ใช่เรือนกึ่งเครื่องผูกเครื่องสับแบบเรือนหลังคาทรงกระดองเต่า ทำให้มี

ความสะดวกในการซ่อมบำรุงเรือนมากขึ้น ไม่ต้องเกี่ยวหม้อมาลงหลังคาใหม่ทุกปี และการค่อยๆ ขยายเรือนเพิ่มขึ้น โดยต่อโครงสร้างพื้นและหลังคาทีละผืนตามความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น และฐานะทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันที่สมาชิกแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวขยายต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น จึงต่อเติมเรือนในส่วนต่างๆ ทั้งในส่วนชานหลังและใต้ถุนเรือน ทำให้เรือนมีพื้นที่มากขึ้นถึงแม้ว่าสมาชิกในเรือนจะมีจำนวนลดลง

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษานี้ยังไม่ได้ค้นคว้าในเรื่องของเรือนของผู้มีสถานะทางสังคมที่แตกต่างออกไปอย่างเช่น พวกผู้ทำว หรือผู้ประกอบการพิธีกรรมอย่างเช่น หมอหรือมด นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชาวไทยดำที่ต้องย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ในเมืองซึ่งเรือนมีลักษณะเป็นเรือนสมัยใหม่แล้วการนับถือผีจะมีผลต่อเรือนที่อยู่อาศัยในเมืองอย่างไร รวมทั้งเรือนของชาวไทยดำที่อพยพไปอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากถิ่นฐานแรกเริ่มในประเทศไทยอย่างเช่นที่สุราษฎร์ธานีและที่พิษณุโลกจะมีความแตกต่างกันอย่างไรก็เป็นสิ่งที่ควรจะมีการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. **ภาษาไทยวันละคำฉบับรวมเล่ม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

โชติมา จตุรวงศ์, “เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, ประธานคณะผู้จัดทำ. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2533.

เพ็ญเพชร พรหมณัณณิ, มานะ นิ่งเล็ก และสิริเลิศ สรจักร, “การธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทดำ: กรณีศึกษางานชุมชนไทดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

ม.ศรีบุษรา [นามแฝง]. **ไทยดำรำพัน**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2522.

มนู อุดมเวช. **ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย**. เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

เรณู เหมือนจันทร์เชย. **โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยช่างนครปฐม** : สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา, 2542.

วันดี พินิจวรสาร. “ความภูมิใจในตน : ความธำรงของบ้านและเรือนไทยพื้นถิ่น” ใน **สถาปัตย์ 46 กระแสทัศน์: "สถาปัตย์สะท้อนสังคม"** กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. “เรือนพักอาศัย : รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.” **อาษา**, (มกราคม 2541): 56.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ.” ใน **ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่น**, 6-23. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

วีระ อินพันทั้ง และคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

วีระ อินพันทั้ง. เหย้าเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ความเชื่อเรื่องแถนในไทดำ ศาสดั้งเดิมของคนไทย” เมืองโบราณ 17, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2534): 12-54.

สมฤทัย โรจน์วาทธรรม. “การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์: ส่งผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตชาวไททรงดำ กรณีศึกษา : ชาวไททรงดำ หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

สุพัตรา สุทสุภา. “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอยู่ในจินตภาพสาธารณะและเป็นที่พึงพอใจหรือ ? : กรณีศึกษาสันกำแพง”. ใน ฮอมภูมิ 1 รวบรวมความรู้ “ภูมิปัญญา วิถีไทย”, 185-198. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ. ไทดำ ไทขาว ไทแดง และไทเหลือง: อัตลักษณ์เปิด อัตลักษณ์ปิด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551.

สุมิตร ปิติพัฒน์. ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ. ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑูร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข. ลาวโซ่ง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

อรศิริ ปาณินท์. ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์: กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

การสัมภาษณ์

กิตติภูมิ แห่งหน. น้องชายเจ้าของเรือน เลขที่ 36 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2551.

คุณ ส่วนมา. ผู้ช่วยหมคนเสน และชาวบ้านหมู่ 3 ตำบลห้วยท่าช้าง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555.

จำปี และบังอร ยอดหอม. เจ้าของและลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 16/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ. เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551.

นวกกร ยอดแก้ว. ลูกชายเจ้าของเรือน เลขที่ 43 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551.

นุชนาด อาจเอื้อม. ลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 61 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551.

บุญเหลือ แสร้งล. ผู้ดูแลเลื้อบ้าน บ้านเจียงแกว่น หมู่ที่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555.

ภาณี แห่งหน. คนแต่งเสน และเจ้าของเรือน เลขที่ 46 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555.

เม้ย อาจเอื้อม. เจ้าของเรือน เลขที่ 61 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551.

ลำไย ฝ้ามั่น. ลูกสาวเจ้าของเรือน เลขที่ 138 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2551.

สงวน สมรมิตร. เจ้าของเรือน เลขที่ 44 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2551.

อนันต์และนางเขาว์ ต่วนศิริ. เจ้าของเรือน เลขที่ 35/1 หมู่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2551.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Ecpad. **Opération «Castor» à Diên Biên Phu, 20 – 24 novembre 1953.** accessed May 19, 2012. available from <http://www.ecpad.fr/operation-castor-a-dien-bien-phu-20-24-novembre-1953>

Ecpad. **Assistance médicale à la population thaï de Diên Biên Phu,** accessed May 19, 2012. available from <http://www.ecpad.fr/assistance-medicales-a-la-population-thai-de-dien-bien-phu>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล นาย ปิยะ ไส้เหล็กพาล
 ที่อยู่ 411 หมู่ 8 ถนนประชาอุทิศ แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ
 กรุงเทพมหานคร
 ที่ทำงาน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2539 สำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
 พ.ศ. 2550 ศึกษาต่อระดับปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง
 มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2539 - 2540 สถาปนิก บริษัทชินครอนกรุ๊ป จำกัด
 พ.ศ. 2540 สถาปนิก บริษัทไทยไฟ จำกัด
 พ.ศ. 2541 อาจารย์พิเศษ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
 อาจารย์พิเศษ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 พ.ศ. 2542-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม